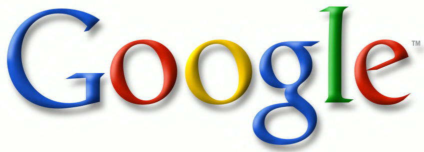
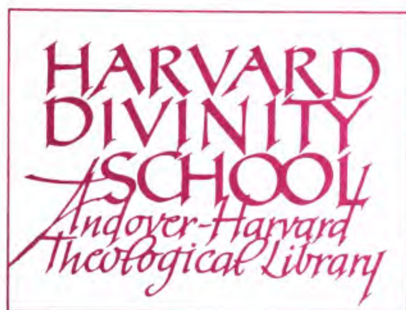

ANDOVER-HARVARD LIBRARY
AH 25CE H

HARVARD
DIVINITY
SCHOOL
Andover-Harvard
Theological Library

SMAASKRIFTER

TIL

OPLYSNING FOR KRISTNE.

UDGIVNE

AF

Dr. FREDRIK NIELSEN,
PROFESSOR VED KJØBENHAVNS UNIVERSITET.

1886.

KJØBENHAVN.
KARL SCHØNBERGS FORLAG.
TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE.
1886.

Indhold.

VORE

DANSKE KIRKE-SALMEBØGER

FRA REFORMATIONEN TIL NUTIDEN.

AF

C. J. BRANDT.
PRÆST VED VARTOV STIFTELSE

KJØBENHAVN.
KARL SCHØNBERGS FORLAG.
TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE.
1886.

VORE DANSKE KIRKE-SALMEBØGER.

DET SEKSTENDE HUNDREDAAR.

Naar Præsten Hans Thomissen gjør Rede for, af hvilke Kilder han øste, da han samlede sin danske Kirke-Salmebog, nævner han bl. a. „gamle Sange, som have været brugte i Pavedømmet“, og siden føjer han til, at „saadanne danske Sange brugtes ikke meget i Kirkerne, thi alle Vraaer vare i Pavedømmet fulde af latine Sang, hvilket den menige Almue ikke forstaa kunde; dog bleve de sunget for Dørre og i Huse“. Af disse Ytringer fremgaar det, at man kjendte dansk Salmesang før Reformationen, og at den stundum ogsaa hørtes i Kirkerne. Rigdommen kan dog ikke have været stor, og Levningerne af den er i alt Fald saa faa, at det med Sandhed kan siges, det var først ved Reformationen vi fik en dansk Salmesang, der strags indtog en jævnbyrdig Stilling og efterhaanden helt fortrængte den latinske af Kirkerne.

Med det evangeliske Vidnesbyrd i Saksen fødtes en ny Sang som Gjenklang deraf, og hvorhen dette Vidnesbyrd forplantedes til Nabolandene, vaagnede en Salmesang paa Folkenes Modersmaal. Næppe havde de ny Røster løftet sig for at frembære det gjenfundne Evangelium i vort Fædreland, før de blev svarede med en dansk Salmesang fra Menighedens Kor. Det vakte vist Forargelse hos flere end Povl Helgesen; han skriver derom: „St. Pavlus vil, at Kvinder skulle ikke tale i

Kirken, men være kværtavse og i Stilhed, og den danske Messe giver dem tvært imod Aarsage ikke aleneste at tale, men ogsaa at kvæde med et klingende Stemme... og de Noder og Lader, som mer have Fasun efter Springdans end hellige Salmer og Lovsange“. Men sligt var som en Røst i Ørken, der ikke hørtes for den Jubel der brød ud paa manges Læber, naar de bevægede Hjærter fik Lov til paa deres eget Tungemaal at frembære deres Tak, og det blev deres Valgsprog:

Jeg synger det bedste jeg kan,
thi straffer mig ingen Dannemand.

Brændpunkterne for den evangeliske Forkyndelse blev, som bekjendt, Malmø og Viborg, senere Kjøbenhavn, da Tavsen var flyttet dertil. I den første Stad virkede Præsten Klavs Mortensen (Tøndebinder) og Munken Hans Olufsen (Spandemager), i den anden Hans Tavsen og Jørgen Sadolin, og begge Steder indførtes strags danske Salmer ved Gudstjenesten. Forfatteren til Historien om „Graabrødrenes Uddrivelse“ af de danske Klostere fortæller, at „1527 begyndte den ny Prædiken i Malmø, som den største Del af Staden strømmede sammen til, og der sang de deres Sange *(odas)* og holdt Messer paa dansk efter Lutheranernes Vis“. Angaaende Viborg melder han, at de evangeliske paa Allehelgensdag samme Aar tiltvang sig Brugen af en Kirke, hvor deres Prædikant prædikede, og „lod tre af sit Partis Sange afsynge (*odas declamari*) af sine Tilhørere, for at forstyrre — lægger han til — Aften-Lovsången og Sjælemessen for de døde, som Brødrene til samme Tid sang der“. Dette stemmer, paa den sidste Beskyldning nær, overens med hvad vi véd andensteds fra, saa vel fra Hans Tavsen selv, som fra Hans Thomissen i Fortalen til hans Salmebog, hvor han skriver, at „den fromme Mand Hr. Klavs Mortensen havde sin første Prædiken udenfor Malmø i Raadets Vang Onsdagen før Kristi Himmelfartsdag 1527“.

Baade i Malmø og i Viborg sørgede de evangeliske Prædikanter for at faa trykt danske Salmer til Brug ved

Gudstjenesten. I Viborg udgav Tavsen og Sadolin en lille Samling, og i Malmø udsatte Kl. Mortensen nogle tyske Salmer, som han 1528 lod trykke. Af denne Samling kom der det følgende Aar en forøget Udgave, og da Hans Tavsen samme Aar (1529) blev kaldet til Præst ved St. Nikolai Kirke i Kjøbenhavn, bragte han ikke sin Viborgske Samling med sig, men indførte den Malmøske, som efterhaanden udbredte sig videre, og blev „den første danske Salmebog“.

---

1. Malmø-Salmebogen.
(1528—1533—1544).

Skjønt Klavs Mortensen har Æren af at have gjort Begyndelsen, i det han udgav Bogen i dens første Skikkelse 1528, kan den ikke med rette bære hans Navn i dens forskjellige Skikkelser. Allerede ved den første Udgave havde Hans Olufsen været ham behjælpelig og ved de senere nævnes endnu andre Mænd som stod ham bi; men desuden, hvor faa og smaa Levningerne af og Beretninger om Bogen der er blevet os bevarede, lader det sig dog tydelig skjønne, at den har foreligget i tre forskjellige Redaktioner, som Tid efter anden har fulgt efter hverandre, indtil den 1569 blev afløst af Hans Thomissens. Disse tre Redaktioner skyldtes Klavs Mortensen, Christiern Pedersen og Hans Tavsen.

a. Af Kl. Mortensens første Udgave (1528) er intet Exemplar levnet os og heller ikke af den Aaret efter trykte, anden Udgave selv; men derimod af et Eftertryk af denne sidste, der blev gjort i Rostok, af samme Bogtrykker, som besørgede Kristian III's Bibeloversættelse, Ludvig Dietz. Det er et tydeligt Vidnesbyrd om, hvor stor Afsætning der har været paa den ny Salmebog, at samme Aar, den atter blev udgivet i Malmø (1529), fandt to Rostokske Bogtrykkere deres Regning

ved at trykke Bogen efter. Dietz betror os nemlig, at han har eftertrykt en Kollega, H. Meyer.

Der kan ikke være Tvivl om, at dette Eftertryk, hvoraf et Exemplar er bevaret i Sverige og som er gjengivet i Chr. Bruuns „Psalmebøger fra Reformationstiden“ (1865) svarer nøje til Malmø-Salmebogens anden Udgave. Den fører Titelen: „En ny Haandbog med Salmer og aandelige Lovsange, uddragne af den hellige Skrift, som nu i den kristne Forsamling (Gud til Lov og Mennesken til Salighed) synges. Med den danske Ottesang, Messe, Aftensang og Natsang,“ og indeholder i alt 69 Salmer, naar dertil ogsaa regnes Oversættelserne i Prosa af adskillige Davids-Salmer, der ligeledes brugtes til at synge ved Gudstjenesten. Det er imidlertid tydeligt, at Bogen bestaar i det mindste af to Lag, først den oprindelige Stamme (de første 36 eller 37 Salmer) og dertil føjet et Tillæg af 17 nye Salmer, foruden „det hellige evangeliske Messe-Embede“ med sine 15 Salmer. Tillæget er kjendeligt paa, at skjønt der i den første Stamme ikke er gjennemført nogen stræng Ordning, er dog Festsalmerne til Jul, Paaske og Pinse nogenlunde samlede, men med Nr. 38 begynder en ny Række Julesalmer osv., og i de første 37 Nr. har vi saaledes sikkert den Samling der udgaves 1528.

Holde vi os til den Skikkelse af Malmø-Salmebogen, som den foreligger i Eftertrykket af Udgaven 1529, besørget af de evangeliske Prædikanter Kl. Mortensen og Hans Olufsen, da findes deri 22 af Luthers Salmer, det vil sige saa godt som alle de, man det Aar havde fra hans Haand, nogle endog i Dubletter, en Oversættelse i første Udgave af Bogen 1528, en anden i Tillæget Aaret efter. Thi at f. E. hverken „Vor Gud han er saa fast en Borg“, eller de to Julesange, „Fra Himlen højt kom jeg nu her“ og „Fra Himlen kom den Engleskare“ findes her, ligger simpelt hen i, at de endnu ikke vare digtede. Af de 69 Salmer, Bogen indeholder, gik de 49 over i Hans Thomissens Salmebog; de 20 var enten Dubletter

eller Prosa-Oversættelser af Davids-Salmer. Af de 49 gik igjen 39 over i den Kingoske (og den Pontoppidanske) Salmebog, af disse 39 beholdt den Guldbergske Salmebog 8, i den evangeliske findes „Vi tro", „Alene Gud i Himmerig" og „Af Dybsens Nød" i de for den ejendommelige Omarbejdelser.

Det er muligt, men ikke rimeligt, at Malmø-Salmebogen, i den Skikkelse Kl. Mortensen havde givet den, er udkommen i et nyt Oplag, men hvad vi véd er, at der blev ved at udkomme Smaahæfter med nye Salmer som Tillæg til den. Det fortæller nemlig den ovenfor nævnte Bogtrykker L. Dietz i Forordet til et større Tillæg han besørgede 1536, og hvori han efter Sigende har samlet alle de ny Salmer og Lovsange, som efter den Tid er trykte i „de sidste smaa Sangbøger". Men naar han saa føjer til, at dette hans Tillæg indeholder desuden „Salmer og Lovsange, hvilke ikke tilforn vare trykte og udgangne paa det danske Tungemaal", saa er dette kun Datidens sædvanlige Boghandler-Stil, thi i Virkeligheden har hans Tillæg ingen selvstændig Værdi, og indeholder kun et Udpluk af en den Gang alt tre Aar gammel ny Redaktion af Malmø-Salmebogen. Det er ligefrem beregnet paa, at hans Eftertryk af denne, forsynet med dette Tillæg, kunde hamle op med den ny Redaktion af 1533, som efter alle Mærker, indre som ydre, skyldes vor fortjente Skribent, Christiern Pedersen.

b. Denne Kong Christiern II's tro Mand var, efter seks Aars Landflygtighed, vendt hjem til sit Fædreland 1532, samme Aar som hans Konge blev fanget, og havde faaet Lov til at nedsætte sig som Bogtrykker i Malmø. Her kom han da snart i fuldt Arbejde, saa der i faa Aar udgik baade religiøse, historiske og medicinske Skrifter fra hans Presse; blandt dem ogsaa en ny Udgave af den danske Salmebog, og der kan ikke være Tvivl om, at det er ham selv, der har besørget Redaktionen. Dertil ligner den ham altfor godt. Des værre er der ogsaa af

denne Bog kun bevaret et eneste Exemplar, som endda er noget beskadiget. Har den første Udgave af Malmø-Salmebogen fundet Skjulested i Sverige, saa er denne i den nyere Tid havnet i Norge og ejes af Universitets-Biblioteket i Kristiania. Det er Skade, at blandt de Blade, der fattes i Exemplaret, er ogsaa det, hvorpaa Udgiverens Navn har staaet at læse; men hvad der er bevaret af Efterskriften, dernæst Kalendariet, der er aftrykt fra Chr. Pedersens Tidebog 1514, og endelig Rettelserne og Omarbejdelsen der er foretaget helt igjennem borger for, hvilket Navn der har staaet.

Chr. Pedersen nøjedes ikke med at optrykke Kl. Mortensens Bog og føje et nyt Tillæg af hvad der imidlertid var fremkommet; han beholdt dens Indhold, men bragte det i bedre Orden, saaledes at hvad der hørte til hver Festkreds i Kirkeaaret blev samlet, og derhos indskød han forskjellige nye Salmer, deriblandt en Del bedre Oversættelser af de samme, der allerede fandtes, formodenlig i det Haab, de skulde afløse de forrige. Det Haab glippede i Reglen; man var engang vant til det gamle og derved vilde man blive. Saaledes gik man ogsaa glip ad mange Forbedringer i Ritualet til den hellige Messe, hvor han havde udryddet en Mængde Tyskagtigheder, men kun faa havde hans Øre for Modersmaalets Renhed, og saa blev de staaende, eller rettere gaaende, til de er naaede helt op i og mod Enden af det æstetisk-dannede nittende Hundredaar. Næst det hellige Messe-Embede, som hans Forgænger jo ogsaa havde, tilføjede Chr. Pedersen nogle Salmer „af det svenske Exemplar“, samt „den Aftensang som i Judland siunges“, og det er ikke urimeligt, at denne sidste er det lille Salmehæfte, Tavsen og Sadolin havde benyttet i Viborg; endelig endnu et Tillæg paa en Snes Nummere, saa at det hele Antal løber op til 115. Blandt disse er der kommet to nye Salmer af Luther til, den ene af dem hans berømte Kampsang „Vor Gud han er saa fast en Borg“. Hans Julesange findes endnu ikke her. Af de ny til-

komne Salmer gik 16 over i Hans Thomissens Salmebog, kun 5 i den Kingoske.

c. Næste Gang der blev Tale om en ny Udgave af den danske Salmebog, tog Hans Tavsen, der imidlertid (1542) var bleven Biskop i Ribe, Sagen i sin Haand, og „lod den udprentes forbedret 1544", siger Hans Thomissen. Af denne Udgave er intet Exemplar naaet ned i Tiden til os, men der er al Sandsynlighed for, at den er trykt af Hans Vingaard i Kjøbenhavn, og er den samme, som han siden blev ved at optrykke med Titel: „Ny Salmebog med flere Salmer og kristelige og aandelige Lovsange", og som han senere udgav forøget med et Tillæg af „aandelige Viser og Lovsange, som aldrig vaare prentede i Danmark tilforn". Af denne er der bevaret Exemplarer af ikke færre end seks forskjellige Oplag mellem Aarene 1553 og 1568, da Afsætningen blev standset, ved at Hans Thomissens Kirkesalmebog udkom Aaret efter. Disse mange Oplag viser bedst, at det maa have været den almindelig brugte Salmebog, og at H. Tavsen, der alt 1529 havde indført Malmø-Salmebogen i Kjøbenhavn, da han var bleven Biskop i Ribe, sagtens med Hensyn til det nye Stift, lagde den til Grund for sin Udgave, tyder paa, at der kan ikke være Tale om andre end denne. Denne Redaktion benytter sin Forgænger ligesom Chr. Pedersen havde benyttet sin. Den indeholder de samme Salmer, med Udeladelse af 15 og Tilføjelse af andre 27, og stræber saa at indføre en bedre Ordning. Tavsen begynder, ligesom hans to Forgængere, med Luthers Fortale til den Vittenbergske Salmebog fra 1524, men i den forbedrede Oversættelse, Chr. Pedersen havde givet den. Dernæst beholder han dennes „evige Kalendarium", og de versificerede Lægeraad, som han havde forsynet hver Maaned med; derimod ikke de Ændringer og Forbedringer, Chr. Pedersen havde foretaget i Nadver-Ritualet (det hellige Messe-Embede). Her blev det ved det engang tilvante, som gik videre. I alt indeholder Bogen 127 Salmer.

Kilderne til den danske Salmebog havde hidtil væsenlig været Davids-Salmer og de tyske fra Vittenberg, særlig Luthers egne; men Tavsen begyndte at søge nye Aarer, som H. Thomissen arbejdede videre i. Dels fik han oversat af de latinske Hymner, der havde været brugt i Kirkerne, dels optog han et Par gamle danske Sange, som var sunget tidligere. Til det første angiver han selv Grunden, det skete, for „at hver maa se, at der har været fromme Kristne midt udi den Blindhed og Vildfarelse, som vi vare udi“; til den anden Klasse hører „den menige Almues Sang: Det hellige Kors vor Herre selv bar“, og den ældgamle Oversættelse af Julesangen *Dies est lætitiæ:* „Den signede Dag er os betét, thi maa vi frilig kvæde“. Med Hensyn til Ordningen er det kjendeligt, at Tavsen har stræbt at lægge Kirkeaaret til Grund, skjønt han selvfølgelig ikke har haft Stof til at føre det igjennem. I Vinterhalvaaret gaar det lettest, i det mindste i Hovedtrækkene, i Trefoldigheds-Halvaaret lader sig intet gjøre. Efter den, fra de to ældre Udgaver arvede, Indgangs-Salme „I Jesu Navn begynde vi“, følger Advents-Salmer, Jule-Salmer, Faste-Salmer og at det er Kirkeaaret der svæver ham for Øje, godtgjøres ved, at Marias Bebudelse er optaget blandt Faste-Salmerne; dernæst følger Paaske-Salmer, Himmelfarts-Salmer, Pinse-Salmer og til Hellig Trefoldigheds Søndag. Hertil kommer en Række (20) Davids-Salmer, saa „Aftensangen i Jylland“, der væsenlig ogsaa indeholder (5) Davids-Salmer; dernæst en mere blandet Række (34) Salmer, og endelig det hellige Messe-Embede, hvormed Bogen slutter.

Til denne Salmebog, som tør antages at være Hans Tavsens Arbejde, føjede da Bogtrykkeren H. Vingaard 1553 et yderligere Tillæg af 23 Salmer. Dette har den Mærkelighed, at vi her første Gang møde Oversættelsen af *Puer natus in Betlehem:* „Et Barn er født i Betlehem“ og af Luthers to Julesange: „Af Engle-Kor hid kommer jeg“, oversat af Hans Tavsen og „Fra Himlen

kom den Engleskare“, den sidste svejset sammen med „et Barn er født i Betlehem“, hvor Omkvædet er udeladt, og den hele Salme afdelt i fireliniede Vers (se Dansk Psalmed. I. Nr. 155). De sidste seks danske Salmer i Tillæget er af H. Tavsen, og dertil er endnu føjet nogle latinske Hymner. Denne Salmebog med Tillæget vedblev at udkomme i en Mængde Oplag, indtil den brat standsedes 1569, da der kom en ny, forsynet med et skarpt Privilegium imod alle Medbejlere.

---

2. Hans Thomissens Salmebog.

(1569).

De Mænd, der hidtil havde arbejdet for Salmesangen ved at skaffe Kirkegængerne brugelige Haandbøger, hørte alle til den ældre Slægt, til dem, der i en modnere Alder selv havde oplevet Gjennembrudet, og i en Hast efter Tidens Lejlighed havde skaffet til Veje, hvad der kunde være tjenligt, af de nye Væld, der med Foraars-Hurtighed var brudt frem hist og her. Disse Mænd var efterhaanden dels allerede kaldte bort, dels gik de paa Gravens Rand; et nyt Slægtled var rykket frem, for at fortsætte Gjerningen. Der var nu en Menneskealder gaaet, siden der første Gang blev sunget danske Salmer ved Gudstjenesten paa Raadets Vang udenfor Malmø, og der begyndte at komme mere Ro i Sindene; man trængte til at faa alt i en mere ordnet Gænge. Man havde jo faaet Kirketjenesten i det hele nogenlunde ordnet med Ordinans, Alterbog m. m., man begyndte da ogsaa at tænke paa, at faa ligeligere Skik paa Kirkesangen, og 1565 blev det overdraget Superintendenten i Fyn, Niels Jespersen, at udarbejde et nyt „Gradual“, eller almindelig Sangbog „til des ydermere Endrægtighed udi Sang og Ceremonier“. Denne Koralbog i Folio, til Degnenes Brug,

indeholdende 61 danske og 134 latinske Salmer, med tilhørende Melodier, fordelte paa Kirkeaarets Søn- og Hellig-Dage, udkom 1573, og det blev befalet, at der til hver Kirke skulde anskaffes et Exemplar af Bogen, der for en Sikkerheds Skyld skulde lænkes fast til Degnestolen. Dette at have faste Salmer til hver Søndag var dog ikke noget nyt, men, som det siges i Fortalen, hvad der brugtes i Kjøbenhavns Kirker, og mangen Steds ellers. Endnu inden dette Gradual var udkommet, der skulde ordne Kirkesangen, saa den blev mere ensartet Landet over, havde en privat Mand taget sig paa at samle og udgive en ny Salmebog som Haandbog for Menigheden. De ældre Udgaver brugtes vist samtidig, i alt Fald indtil Tavsens, som de mange Oplag kunde tyde paa, har skaffet sig Eneherredømmet, og de forskjellige Udgaver voldte vel ingen Forstyrrelse, for saa vidt de havde samme Salmer, da disse ikke blev angivet ved Nummere — en Skik, der først blev indført i den Pontoppidanske Salmebog — men blev af Forsangeren nævnet med Begyndelses-Linien. Imidlertid trængte Indholdet, der hidtil var blevet samlet temmelig tilfældig, til at sigtes, ligesom Ordningen at forbedres, og Manden der tog sig Arbejdet paa, viste han havde ikke alene Evne dertil, men ogsaa til at tilføre Samlingen en værdifuld Forøgelse.

Denne Mand var Præsten ved vor Frue Kirke i Kjøbenhavn, Mag. Hans Thomissen. Han var en Præstesøn fra Sønderjylland, Søn af Thomas Knudsen i Hygum, født 1532. I en ung Alder tilbragte han tre Aar i Udlandet som Hovmester for nogle unge Adelsmænd, og studerede da ogsaa i Vittenberg; ved sin Hjemkomst blev han, 25 Aar gammel, af H. Tavsen kaldet til Rektor for Ribe Domskole, hvor han fik det Vidnesbyrd, at han arbejdede „med stor Troskab og til Skolens store Fordel“. Salmesangen udgjorde jo en væsenlig Del af Undervisningen i Skolerne, hvis „Peblinger“ besørgede Korsangen i Kirkerne, og han fortæller,

hvorledes han ved sin Stilling „blev foraarsaget til at undervise Ungdommen ogsaa om de danske Salmer ret at sjunge i Kirkerne“, men da der fattedes ikke alene „Noder til mange Salmer, men ogsaa mange skjønne Salmer, som Luthers tyske Salmebog [1545] dog indeholdt“, saa beflittede han sig paa „at udspørge de rette gamle Noder til hver Salme og at udsætte nogle besynderlige Salmer af Tysken“, for at han i nogen Maade, sig og andre til Bedste, kunde forbedre den danske Salmebog. Dertil fik han god Hjælp af sin kjære gamle Fader, som boede i Nærheden, hvor han i 44 Aar havde været Præst i Hygum, altsaa længe før Reformationen. Forsynet med dette Forarbejde, blev han 1561 kaldet til Sognepræst ved vor Frue Kirke i Kjøbenhavn, og her fuldførte han sit Værk, der gjør ham Ære: „Den danske Salmebog, med mange kristelige Salmer, ordenlig tilsammensat, formeret og forbedret“, med Melodi trykt foran hver Salme, for saa vidt den ikke ved en tidligere er meddelt. Bogen udkom 1569, og vedblev at være den danske Menigheds Kirkesalmebog, indtil den 130 Aar efter blev afløst af den Kingoske.

Hans Thomisssen angiver selv den Forøgelse han har givet Salmebogen til hen ved 150 Salmer, og det slaar ogsaa til, da hans Bog indeholder 269 Salmer, deriblandt 8 latinske; thi vel indeholder Tavsens 127, og med Tillæget endog 161, men Hans Thomissen har udeladt en Del af dem, navnlig af de mange Dubletter og de i Prosa oversatte Davids-Salmer. I de ni tilføjede Registre gjør han selv Rede for en Del af sine Kilder. Han har 40 Davids-Salmer, hvoraf nogle i dobbelt Oversættelse, dernæst 5 gamle danske Sange „som har været brugte i Pavedømmet“, nemlig „Krist have Lov“, „Krist stod op af Døde“, „Den signede Dag er os betêt“, som Tavsen allerede har, „Den signede Dag som vi nu ser“, den gamle Dagvise, og „Pris, Ære og Dyd“, Moder til Grundtvigs „Julen har Englelyd“.

Endvidere 4 „gamle papistiske Sange, som ere korrigeret og rettede“, nemlig: „Det hellige Kors, vor Herre selv bar“ (allerede hos Tavsen), „Jeg vil mig en Jomfru [Herren] love“, „Maria [O Jesu] bold“, „Maria hun er en Jomfru ren“; og 4 Salmer uddragne af Præsten Mikkels Rim, „som han skrev om Jomfru Mariæ Salter 1496“: „Naar Tegn er skete i Maane“, „Nu lader os takke af Hjærtens Grund“, „O Jesu, hør mig for din Død“, „Synden gjør Mennesken blind“; han kunde have tilføjet en femte: „Jeg lægges i Jorden i en Ble“. Af disse gik flere over i Kingos og Pontoppidans Salmebøger, nogle er i en fornyet Skikkelse komne frem igjen i vore Dage, ogsaa i Roskilde-Konvents Salmebog.

Da Hans Thomissen i Regelen angiver Forfatternes Navne, lærer man at kjende, hvilke danske Forfattere han har faaet Bidrag fra til sin ny Salmebog; deriblandt findes Biskopperne Peder Palladius, Tyge Asmussen og Hans Albertsen, Adelsmændene Knud Gyldenstjerne, Erik Krabbe og hans Søster Elisabet, Søhelten Peder Skrams Hustru, Herluf Trolle, Professor Niels Hemmingsen, Præsterne Rasmus Katholm, Rasm. Hansen Rerav, Mogens Banke, Anders S. Vedel, og Udgiverens Fader Thomas Knudsen m. fl. Selv har han digtet 49 Salmer, en Tredjedel af det ny, Bogen indeholdt. Deraf er 40 Oversættelser, mest fra Tysk; iblandt disse 4 af Luther, som ikke før havde været oversat. Desuden 4 latinske Hymner. Af de 49 Salmer gik 23 over i Kingos (og Pontoppidans), 6 til Guldbergs, 1 naaede til den evangeliske, og fornyedes i Roskilde-Konvents: „Mit Hjærte, hvi græmmer du dig“ („Min Sjæl, hvi vil du græmme dig“). Flere af hans Salmer hørte til vore Fædres Yndlings-Salmer; den der har slaaet bedst igjennem, er vel: „Alene til dig, Herre Jesu Krist“.

Hans Thomissen ordnede Salmerne, „efter Kristendommens Hovedartikler“ under følgende 20 Rubriker: Kristi Tilkommelse til Verden (2), Kristi Fødsel (20 danske, 4 latinske), Kristi Person og Embede (20),

Kristi Pine og Død (8 danske, 1 latinsk), Kristi Opstandelse (10 danske, 1 latinsk), Kristi Himmelfart (4 danske, 1 latinsk), den Helligaand (9 danske, 1 latinsk), den hellig Trefoldighed (3), Katekismi fem Parter (19), Guds Ord (8), Skabelsen (2), Loven og Evangelium, Synden, Syndernes Forladelse, Retfærdighed, Troen og gode Gjerninger (11), Pønitense (11), den kristelige Kirke (4), Ægteskab (6), verdslig Øvrighed (4), Korset og Trøst mod adskillig Modgang og Fristelser (21), Bøn og Taksigelse (75), Døden og Begravelse (15), Dommedag og Opstandelse (9). Bogen slutter med et Ærevers til Forfatteren af hans Ven og forrige Lærling, A. S. Vedel, og som den fra Forfatterens Haand er et omhyggeligt Arbejde, saa fremkom den ogsaa smukt udstyret, trykt med meget store, tydelige Typer i lille Oktav af Bogtrykkeren Laurents Benedict, efter at den var „overset af de højlærde, som læste den hellige Skrift [de teologiske], og andre Professorer her i Universitetet“, paa Kong Frederik den andens naadigste Bevilling og Befaling. Fortalen er dateret 10. Avgust 1569, og 5. November derefter udgik fra Feltlejren for Varberg en kongelig Skrivelse til Superintendenterne, at denne Salmebog „ville Vi skal bruges over alt Riget“. De skulle befale Herredsprovsten at tilsige Kirkeværgerne, at de skulde kjøbe et Exemplar til hver Kirke.

Hans Thomissen døde i en ung Alder, kun fire Aar efter at hans Salmebog var udkommen; men denne blev staaende som hans Æreminde. I denne Kirkesalmebog blev frembaaret den modne Frugt af Reformationens Værk paa dette Omraade, som blev ved at have sit Værd og Betydning for de følgende Slægter, saa om der end kom Tider da det glemtes, kom det atter til Anerkjendelse, saaledes som det er sket i vort Hundredaar, da Grundtvig, — som Biskop P. E. Müller sagde om ham — med varsom Haand viskede Støvet af de gamle Dages Guld; og naar vi nu synger: „Den signede Dag, som vi nu se“, eller „Et Barn er født i Betlehem“, eller „Fra

Himlen højt kom jeg nu her“, eller „Lovet være du Jesu Krist“, da er det fra Reformations-Tiden gjennem H. Thomissens Salmebog de er komne til os. Det gjælder især om vore Julesalmer, at Kjærnen af dem stammer derfra, og at de ingen væsenlig Forøgelse fik i de næste tre Hundredaar, lige indtil vore Dage.

Disse vore Salmer af det ældste Kuld skød frodig op som Markblomster, uden at kjende noget til den Kunst, man først i det næste Hundredaar begyndte at dyrke ogsaa paa dette Omraade. De bedste af dem var uvilkaarlige Udbrud af et fromt, troende Sind, og i Formen nær beslægtede med den almindelige Folkevise, derfor fandt de saa let Vej til Folkets Øre og Hjærte. Skal nogen enkelt Digter fremhæves, da maa det, næst Hans Thomissen selv, blive Hans Christensen Sthen, der endnu ganske tilhører det sekstende Hundredaar, uagtet hans Salmer ikke naaede at komme med i Kirke-Salmebogen, fordi han, skjønt jævnaldrende med Hans Thomissen, først har digtet dem i en modnere Alder. Des flittigere blev de benyttede i de snart udkomne Tillæg og private Samlinger. Ingen af hans samtidige formaaede saa godt som han med sine troskyldige Rim at ramme den ægte Folkevises Tone, og naar vi endnu med Glæde synge: „Herre Jesus Krist, min Frelser du est“, „Den lyse Dag forgangen er“, „O Gud ske Lov til evig Tid“, „Ak levende Gud, jeg bekjender for dig“, „Hvem skal jeg klage mit sorgfulde Mod“, „Jeg véd et evigt Himmerig“ og adskillige andre af hans, da er det Salmer, der har bevaret, og i alt Fald paa ny vundet den Yndest, de til visse fortjene.

DET SYTTENDE HUNDREDAAR.

En almindelig Kirke-Salmebog, der ved Kongebud var indført i begge Riger, maatte selvfølgelig stadig oplægges paa ny, og foreløbig besørgedes dette af Bogtrykkeren Laur. Benedict, der havde forlagt den første Udgave og havde „fornøjet og fyldestgjort Mester Hans Thomissen hans Umage og Arbejde efter hans egen Vilje og Begjæring“; men snart fandt han Anledning til at klage over, at han daglig med Sorg maatte se Bogen eftertrykt, stundum „muteret, forandret og forvendt“. Selv tillod han sig i øvrigt, efter Forfatterens Død, ogsaa at „mutere og forandre“ den, i det han indskød en og anden Salme i de nye Oplag, eller medgav den et Tillæg. Da Arbejdet gled ud af hans Hænder, var der andre Bogtrykkere og -handlere, der tog det op, og der udfoldede sig gjennem det syttende Hundredaar en særdeles frodig Salmebogs-Industri, især gjennem Boghandlerne Joakim Moltkens, Christian Cassubens og Geertsens Virksomhed. Den kan kaldes frodig, men det var maaske rettere at kalde den graadig; thi den opsugede og omsluttede alt hvad der kom indenfor dens Polyp-Armes vide Kreds. En meget væsenlig Bestanddel var Oversættelser fra Tysk, hvor Kilderne blev mere og mere vandrige, og det vedblev at være en stadig Anbefaling for de nye Samlinger, at disse Salmer var nylig „transfererede og oversatte“ fra Tysk. Men der

fremstod jo ogsaa hjemlige Digtere, hvis Arbejder blev benyttede. H. Chr. Sthen er allerede nævnt, og snart efter ham fulgte A. Chr. Arrebo med sin Oversættelse af Davids Salter, hvoraf særlig den 23. Salme („Herren han er min Hyrde god") blev almindelig yndet. Eller der fremkom gamle Salmer, der ikke før havde været trykte, eller nye, hvis Forfattere ikke kjendes, men som snart vandt almindelig Indgang: saadanne, som „Fryd dig, du Kristi Brud"' som Arrebo allerede 1611 kalder en gammel Salme, „O Jesus for din Pine" og „Paa Gud alene haver jeg sat min Lid", begge fra Begyndelsen af 17de eller maaske Slutningen af 16de Hundredaar, „Naar jeg betænker den Tid og Stund" og Oversættelsen „Jesu søde Hukommelse". Disse Exempler er tilstrækkelige til at godtgjøre det berettigede i Ønsket om at saadanne Salmer kunde finde deres Anvendelse ved Gudstjenesten, og Boghandlerne banede ogsaa snart Vejen for dem.

Den første der drev det efter en større Maalestok var Tyskeren Joakim Moltken, hvis Virksomked falder i den Menneskealder 1632-64. Han begyndte med at udgive „aandelige Haandbøger", hvori en Salme-Samling da ogsaa udgjorde en af de mange Bestanddele, men snart gik han over til at udgive „fuldkomne Salmebøger", der foruden meget andet indeholdt hele H. Thomissens Kirkesalmebog, og da Salmerne ved Gudstjenesten, som ovenfor bemærket, blev angivet med Begyndelses-Linien, kunde de for Kirkegængerne træde i Steden for den autoriserede Bog. Han regnede det som sin Fortjeneste, at han efter Gradualets Anvisning ordnede en hel Række af Salmerne efter Kirkeaarets Søn- og Festdage. Hans første Udgave af „en ny og fuldkommen dansk Salmebog" udkom 1640, den sidste samme Aar han døde, 1664; den indeholdt 663 Salmer. — Paa sine sidste Dage fik han en Medbejler i sin Landsmand, Chr. Cassuben, der 1661 ogsaa udgav „en ny og fuldkommen Salmebog" med Fortalen dateret paa Hundredaars-Dagen efter H. Thomissens Udnævnelse

til Præst ved Frue Kirke i Kjøbenhavn, og dennes Salmebog var da ligeledes deri helt optaget. Saalænge Moltken levede, turde han imidlertid ikke plagiere dennes Ordning efter Kirkeaaret, men næppe havde Moltken lukket sine Øjne, før Cassuben samme Aar (1664) eftertrykte sin Forgænger, og blev ved dermed i de næste 20 Aar, medens Salmernes Antal løb op til over 1000. — Gjengjældelsen kom imidlertid over ham paa hans ældre Dage, da Chr. Geertsen, der i sin Ungdom havde tjent ham, gik ham ind i Næringen og ligeledes begyndte at udgive Haandbøger og fuldkomne Salmebøger. Disse tre Boghandlere drev Forretningen i det store, og forsynede Landet med Salmebøger, saa hen imod Hundredaarets Slutning, var den avtoriserede Salmebog næppe til at faa. En lidt yngre Præst, C. L. Friis, der har efterladt et Haandskrift om Salmer, beskylder Degnene for at have ødelagt dem, der endnu fandtes i Kirkerne, og brugt dem til at tænde Alterlysene med. Et andet Sted bliver han endnu hæftigere og skriver: „de liderlige og forsupne Degne og Substituter røger Tobak ved dem hjemme, det har jeg set med Fortrydelse nogle hundrede Gange". Man var saaledes efter et Hundredaars Forløb kommen tilbage til samme Mangfoldighed i Kirkesalmebøger og sikkert i et endnu større Vildrede, end det man havde villet raade Bod paa ved Hans Thomissens Bog, og der lød fra alle Sider Krav paa, at der maatte skaffes en ny almindelig Kirkesalmebog. Dette Krav, paa en Tid og i en Tidsalder, hvor særlig i kirkelig Henseende et Afsnit var sluttet, da den lutherske Ortodoxi havde faaet sin Dogmatik færdig, og den protestantiske Statskirke var i Færd med at lovbinde de Former, den havde fundet mest tjenlige til vældelig at haandhæve den kristelige Religion efter de eneste sande Grundsætninger, — dette Krav paa en ny almindelig, med kongelig Stadfæstelse præget Kirkesalmebog, fandt alle i den unge Enevældes Dage fuldt berettiget, og Hundredaaret naaede heller ikke at løbe ud, før det var sket Fyldest.

Dog maa det siges, det var ikke alene den herskende Trang til Ensformighed, der fremførte dette Krav. Nej, der var vokset helt nye Slægtled op siden Reformationens Børn sang ud af Hjærtet Salmen i Folkevisens Tone med sine bølgende Rytmer og haltende Rim. Der var en ny „Digtekunst“ som havde gjort sig gjældende, og var dens Skjønheder just ikke gaaet op for Folket i dets Helhed, der intet savnede i den gamle, saa krævede Ordførerne for Tidens Dannelse desto stærkere, at Salmedigtningen burde holde Skridt med Smagen. Det var som sædvanlig syd fra denne Paavirkning gjorde sig gjældende, og man havde alt i længere Tid skrevet om Prosodi og dansk Rimkunst, saa det manglede ikke paa Folk der stødte sig paa de knudrede Vers og Rim i de gamle Salmer, hvoraf man stadig hentede sine Exempler, til at vise, hvorledes Vers ikke burde være, naar man efter den nye Digtekunst nøjagtig aftalte Stavelserne i hver Linje. At man ved at anvende Kunsten, hvorefter tit et Lem blev pint sammen og et andet trukket ud, mange Gange kun fik Vanskabninger at se i forskaarne Klæder efter fremmed Mønster, kølnede ikke Iveren; selv Arrebo havde ondt ved at beherske den ny, afmaalte Form. Men den var kommen paa Mode, og Daniel Paulli er vist nær ved at røbe Hemmeligheden. Han var en Søn af Lægen Dr. S. Paulli og havde som Boghandler ogsaa udgivet en ny og fuldkommen Salmebog, der midt iblandt de mange andre udmærker sig ved indre og ydre Fortrin. Ogsaa han er indtaget i den ny Digtekunst, men siger i sin Fortale et Ord der sikkert gjaldt saa vel om det store Antal Salmer, Folk forlangte, som den ny Form: „vi er aandelig kranke og syge, og hos de syge véd man vel, der maa være allehaande Middel til rede, for at opvække Appetiten.“

Den ene med den anden Grund virkede samtidig til at fremkalde Længselen efter en ny Kirkesalmebog, men hos Regeringen sagtens stærkest, at den vilde være et Led i det kirkelige Lovgivnings-Værk, hvormed man

var i Gang. Kristian d. femtes Lovbog var nær sin Afslutning, og man blev nu betænkt paa at lade udarbejde et nyt Ritual, en ny Salmebog og en ny Bibeloversættelse. Det sidste Arbejde blev ikke til noget, de to andre blev fuldførte, det første ved en Kommission, bestaaende af Sjællands og Fyns Biskopper, Kongens Skriftefader Hofpræst H. Leth, og Stiftsprovst H. Bornemann, det andet blev overdraget en enkelt Mand, Forfatteren af „Aandeligt Sjungekor“, der nylig var hilset som „en dansk Asaf“, og af Kongen kreeret til Doctor theologiæ, Thomas Kingo, Væversønnen fra Slangerup, siden 1677 Fyns Biskop.

---

3. Den Kingoske Salmebog.

(1699).

Den 27. Marts 1683 udgik kongeligt Brev til Kingo, at han „det snarest muligt“ skulde være betænkt paa „at sammenskrive og indrette en ret Salmebog“, men der løb meget Vand til Strande før den Befaling blev udført, og 16 lange Aar maatte forskjellige Vanskeligheder først overvindes, før den ny Salmebog kom til at gjøre Tjeneste i Menigheden. Af Kongebrevet lærer man at kjende Regeringens Tankegang. Befalingen grundes særlig paa, at der er stor Mangel paa Sange over Søndagenes Evangelier og Epistler, men dernæst ogsaa paa, at der er kommen „stor Urigtighed“ i adskillige Sange, som ulærde Bogførere af egen Myndighed i Mængde har ladet trykke og bortsælge, uden at de er gjennemsete og rettede af Teologer. Den første Mangel staar igjen i Forbindelse med den Fordring der opstilles til Samleren. Kingo skulde sammenskrive og indrette de gamle sædvanlige og bedste Kirkesange og Salmer, „saa og dem med en Del af dine egne forbedre“; men to Ting skulde han iagttage: 1. at de Salmer, der hen-

hørte til den sædvanlige Søndags-Messe for Prædiken, blev uforandrede, uden det var med et eller andet Ord, om det gjordes fornødent, navnlig maatte i Luthers egne Salmer „deres Mening ingenlunde fragaas", og dernæst: 2. skulde han følge Kirkeaarets Textrække, saa „at hver Søndag fik sine Sange ordentlig sammenføjede, baade af de gamle og de som du selv over Epistler og Evangelier sammenskriver". Sluttelig loves ham god Løn for Arbejdet, 15 Aars Privilegium, indført i begge Riger, med Paalæg at hver Kirke kjøbte den, og saa skarpt omgjærdet, at „tilfordristede sig nogen at trykke den efter, skulde der betales 1000 Rigsdaler i Straf for hvert Exemplar, til lige Deling mellem Angiveren og Odense Hospital".

Den første Bestemmelse med de faste Salmer viser, at man nu vilde gjennemføre fast, hvad der havde arbejdet sig frem lige siden Reformationen. Niels Jespersens Gradual havde efter Reformationen grundlagt den Ordning med faste Salmer til hver Søndag som var arvet fra Midalderen; Boghandlerne havde arbejdet videre i Sporet, og nu skulde det føres helt igjennem; men derved kom det frem, hvor vilkaarligt Valget tidligere ofte havde været, og hvor stor Mangel man endnu havde paa Salmer, der kunde siges at passe nøjere til Textrækken. Den første Frugt blev da, at Kingo fik Anledning til at digte hele den Række historiske Salmer og andre til Kirkeaarets Texter i Vinterhalvaaret, der udgjør en væsenlig Del af den Salmeskat, vi endnu glæde os ved.

Kingo har sikkert med Glæde taget fat paa denne Gjerning. Han stod i sin fulde Kraft, endnu ikke 50 Aar gammel. Allerede som Præst i sin Fødeby Slangerup havde han hendraget den almindelige Opmærksomhed paa sig som Salmedigter, ved Udgivelsen af den første Del af „Aandeligt Sjungekor" med de herlige Morgen- og Aftensange, og det var sikkert ogsaa disse der havde henledt Regeringens Opmærksomhed paa ham, saa Kristian V et Par Aar efter, lidt uventet, som det fremgaar af en Samtidigs Dagbog, kaldte ham til Biskop i Fyn, og han

steg endnu højere i Yndest, da han fra Odense 1681 udsendte 2den Del af Sjungekoret, der blandt andre indeholdt hans to mægtige Sange: „Sorrig og Glæde de vandre tilhobe“ og „Far, Verden, far vel“. Han var som selvskreven til at samle og udarbejde den ny Salmebog, og dog viste Erfaringen, at til at staa ene for Arbejdet, savnede han visse Betingelser. I Foraaret 1683 var Hvervet ham overdraget, men der gik seks Aar hen, før man saa' Frugten deraf, og da den kom frem, fandt man sig ingenlunde tilfreds dermed, hvad der da heller ikke er saa uforklarligt. Det var kun den første Halvpart „Vinterparten“, der var færdig, men ved en forunderlig Mangel paa Økonomi med Pladsen var denne allerede svulmet op til et tykt Oktavbind. Det indeholdt 267 Salmer, hvoraf 136 var nye af Digteren selv; en Del var af samtidige Smaapoeter, og Resten gamle Salmer, men rigtig nok stærkt omarbejdede, med nye Oversættelser af de tyske Salmer. Dette og mere, som at han havde forsømt at lade den overse af Professorerne, men dog udgav denne Halvpart som „Danmarks og Norges Kirkers forordnede Salmebog“, vakte Misfornøjelse paa højere Steder og voldte ham selv mange mørke Timer. Men ved Siden af den Skyld der laa hos ham selv, kunde han nok have Grund til at beklage sig over den Maade, hvorpaa han blev behandlet. Bogen udkom i Forsommeren 1689, dens Fortale er dateret Kongens Fødselsdag d. 15. April, og i Begyndelsen af 1690 (25. Januar) udstedtes en kongelig Forordning om en ny Kirkesalmebog, med Erklæring om at Dr. Th. Kingo „til vores store Fornøjelse“ har fuldført første Part og snart vil fuldføre anden Part af Salmebogen, hvorfor „Vi hermed forunder og giver ham derpaa efterskrevne Privilegier og Friheder“: hver Kirke skal kjøbe et Exemplar og betale det til 11. Juni førstk. med 6 Mark dansk for hver Part, den skal indføres 1. Advents Søndag 1690 i alle Kirker, han faar 20 Aars Privilegium, hvorhos der gives en hel Del skarpe Bestemmelser for at værne

derom. Inden en Maaned var gaaet, efterfulgtes denne Forordning af en kongelig Skrivelse til Dr. Kingo og de andre Bisper, der befalede dem strags at sende den tilbage igjen til Kancelliet. „Dermed sker Vor Vilje, befalendes dig Gud“. Hvad der bevirkede dette pludselige Omslag hos Enevoldsherren er ikke oplyst, man talte om at den store Indtægt, der stilledes Kingo i Udsigt, havde vakt Misundelse hos Herrer, der stod Kongen nær. Men hvordan det end var, og hvor nær det gik Digteren til Hjærte med hans „hudeflettede Bog“, saa maa en upartisk Dom lyde paa, at skjønt den danske Menighed for en lang Tid gik glip ad Brugen af mange herlige Salmer fra Kingos egen Haand, var den sikkert bedre tjent med at faa den Salmebog, der til sidst blev Frugten af de førte Forhandlinger, end om den skulde have faaet en hel Salmebog efter det Mønster, Vinterparten angav.

Der blev to Maaneder efter nedsat en Kommission, bestaaende af Biskop Bornemann, Kongens Skriftefader Peder Jespersen, fire teologiske Professorer og fem kjøbenhavnske Sognepræster, 11 Medlemmer i alt. Den fik et dobbelt Hverv, at gjennemse Baggers Alterbog, og at udarbejde „en fuldkommen Salmebog“, en Bog i to Dele, den ene til Kirkebrug, den anden til Husandagt. Reskriptet paalægger Kommissionen „med Flid at gjennemgaa og efterse saa vel den Salmebog, Dr. Kingo 1689 har ladet udgaa, som andre brugelige Salmebøger, og deraf udvælge de gode gamle og ny Salmer, som plejer at bruges ved Tjenesten i Kirken . . . og deraf udelukke alle nylig indførte Salmer, som enten af Indhold eller Stil kan synes ubekvemme til gemene og enfoldige Kristnes Andagt at vække“, samt paa føjeligste og enfoldigste Maade rette i de gamle hvad der gjøres behov, „foruden at gjøre nogen unyttig Forandring efter verdslig Veltalenheds Regler og Poesi“. Heri er udtalt Kritiken over Kingos Forslag. Det synes som om man har henvendt sig til Domprovsten i Roskilde, Søren

Jonæsen, om at gjøre et nyt Udkast til en Salmebog, thi i Fortalen til Renskriften af et saadant som er bevaret, siger han, at han 1691 blev befalet til at gjøre det. Han var en heldig Oversætter og ikke uheldig i at rette paa de gamle Salmer. Slagfjerene var ikke saa stærke i hans som i Kingos Vinger, derfor havde han lettere ved at blive ved Jorden hos de gamle. Han fulgte Opfordringen og udarbejdede en Salmebog; men én Brøst havde Udkastet, som var værre end alle Kingos Udskejelser, det indeholdt ikke en eneste af Kingos Salmer; og Kommissionen optog kun 8 af Jonæsens Salmer, alle Oversættelser fra Tysk, deriblandt: „Gud Helligaand i Tro os lær“ og „Den Idræt Gud er tækkelig“.

I Kommissoriet taltes der intet om, at Kommissionen skulde benytte Kingos Medvirkning, men den vedblev dog gjennem Prof. Wandal at staa i Brevveksling med ham. Da Arbejdet i Kommissionen var begyndt, gjorde Kingo en Rejse til Kjøbenhavn, som han skriver i et Brev, „imellem Haab og Frygt om hans saa længe stormslagne Skib vilde strande eller ikke“. Han synes at have forestillet sig, der kun var Tale om et lettere Gjennemsyn, ikke om en fuldkommen Omdannelse, og han vedblev at tilstille Kommissionen nye Salmer til Sommerparten, samt bød sig villig til at forandre i de tidligere, hvad man maatte ønske.

Da Kirkesalmebogen i Begyndelsen af 1697 var færdig, indsendtes den til Kongen med en Tilskrift, hvori Kommissionen gjorde rede for sit Arbejde. De havde, siger de, efter Kongens Befaling, gjennemgaaet Kingos og andre Salmebøger, og da en stor Mængde Salmer her og der fandtes, hvoraf vel meget faa havde været brugte ved den offentlige Gudstjeneste, men ikke des mindre hos den menige Mand var bekjendte og brugelige, havde de valgt de bedste, aanderigeste, saa vel som lære- og trøstefuldeste Salmer mellem de gamle og de ny til Brug ved Gudstjenesten Kirkeaaret rundt. I det enkelte havde de ladet de bedste og brugeligste, til Dels ældgamle

uforandrede, som den gemene Mand havde været vant til at bruge dem, og hvor en Rettelse var uforbigængelig nødvendig, havde de gjort den saa læmpelig som muligt. Adskilligt havde de ladet staa, skjønt det var mindre rigtigt, naar det kun ikke stred mod Troens Artikler; og ellers havde de ikke saa meget beflittet sig paa at faa Verset og Rimet godt, som at fatte en god Mening i tydelige Ord. Af de ny Salmer, saa vel Dr. Kingos som andres, havde de taget dem, der enten i sig selv var bekvemme til helligt Brug og Opbyggelse, eller hvad der i Mangel af bedre behøvedes for at faa passende Salmer til hver Søn- og Festdag. Endelig havde de efter bedste Evne i dette Værk sigtet til „at den gemene Mand og de enfoldige, hvilke ere de fleste i enhver Menighed, ikke skulde i deres Andagt bemøjes med altfor mange Slags eller med altfor dybsindige Salmer."

Da Forslaget havde faaet kongelig Approbation, sendtes en Afskrift til Kingo, der havde beholdt Privilegiet til at lade Bogen trykke og sælge. Om han ikke vidste det før, han har da faaet at se, at af hans egne 136 i Vinterparten var der kun benyttet 55, medens der i Sommerparten var kommet andre 30 til af hans. Han gjorde da atter en Kjøbenhavns-Rejse og havde varme Samtaler med Komiteens Medlemmer, der søgte at stille ham tilfreds, ved Henvisning til anden Del af Bogen, den til Husandagt. Da denne sidst i Aaret 1698 var færdig og ved Juletid blev ham tilsendt med Befaling at lade den trykke, viste det sig imidlertid, at Kommissionen dèr kun havde haft Brug for første Part af hans Sjungekor og nogle Pønitense-Salmer. Det er usikkert, om denne anden Del udkom fra Kingos Trykkeri i Odense, og første Udgave er sikkert den, som Bogtrykker J. Laurentsen besørgede 1703, Kingos Dødsaar. Den ny Kirkesalmebog derimod udsendtes derfra 1699 i tre Formater: Oktav, Duodes og Folio, den sidste med Noder som Sangbog for Degnene (Gradual). Den førte Titelen „Den forordnede ny Kirke-Salme-Bog...

til Trykken befordret af Thomas Kingo D. Biskop udi Fyns Stift."

Det blev saaledes ikke det syttende Hundredaars Æstetikere, der fik den afgjørende Indflydelse, da det endelig kom til Udførelse med den længe forventede ny Kirkesalmebog. Tværtimod, det var meget ædru Principer, der udtaltes saa vel i det kongelige Reskript som i Kommissionens Forord, imidlertid var som sagt Folket bedre tjent med den Salmebog det fik end den, som Kingos Vinterpart lovede. Den barokke Blanding af Højhed og Plathed, hvor hans egne Salmer (trykt i Verseform) og usle Rimerier (trykt som Prosa) stod Side om Side, var undgaaet, og havde Kommissionen en vis Sky for „dybsindige" Salmer, holdt den sig dog ingenlunde Kongens Befaling om at undgaa „Poesi" saa efterrettelig, at den jo beholdt 85 af Kingos mellem Bogens 297. Rigtig nok er der mellem de 80 Kingoske Salmer, som den vragede, en stor Del som det falder os ubegribeligt. Som Eksempler kan nævnes: „Vær trøstig Sion, Jesu Brud", „Hvor stor er dog den Glæde", „Hvad er det for en Snække", „Mig lyster nu at træde", „Hvor lifligt er det dog at gaa"; men skulde der ske et Offer, og det krævede allerede Bogens Størrelse, maatte heller de ny gjemmes indtil videre, end de gamle og prøvede, almindelig yndede skydes til Side. Hvor højt vi end med rette skatte Kingos egne Salmer, var der dog de Strænge paa Davidsharpen, han ikke havde Gave til at røre, ja, man fristes til at sige, ikke havde Øre for. Ellers var Vinterparten ikke bleven, som den blev, ikke bleven vanhældet af saa meget Vraggods, medens der var udeladt mange af de kjønne gamle Salmer, der ved Siden ad Kingos Pragtblomster rigtig nok tage sig ud som smaa Markurter, men dog ved deres Duft vidne om, at de ere ægte. Det var en besk Skaal at drikke for den store Digter, men det danske Kirkefolk fik Vindingen, selv om det maatte vente, til det først af P. A. Fengers

omhyggelige Udgave af alle Kingos Salmer (1827) lærte at kjende denne hans Digtning i hele dens Omfang.

Salmebogen er selvfølgelig dediceret Kongen, og Dedikationen forfattet af Kingo, atter underskrevet Kongens Fødselsdag, den sidste han fejrede, da han døde samme Efteraar. Den er en Lovtale over alt det gode Kongen har gjort Landet, deriblandt da ogsaa at han lod indrette en ny Salmebog, og de fornemste gejstlige i Kjøbenhavn efterse den, „hvilken Jeg og efter E. K. M. allern. Befaling med en Del Salmer, efter det Pund mig af Gud betrot er, haver forbedret og efter at de paa E. K. M. videre naadigste Befaling var efterset til Trykken befordret.“

Kingo vedkjendte sig altsaa Bogen, men han var ikke blot dens Forlægger og i merkantil Henseende dens Ejer; det var hans Salmer, der havde paatrykt den sit ejendommelige Mærke, og derfor bar den med Føje hans Navn og blev ved at bære det. Den udmærkede sig ved, at den paa én Gang bevarer Forbindelsen med Fortiden og overleverer til Børnene, hvad der havde glædet og opbygget Fædrene, men aabner saa ved Siden deraf nye Kilder, som Erfaringen snart viste var rige at øse af, og som, efter henved to Hundredaars Forløb og Skiften i mangt og meget, vel egentlig er den Del af Bogen, der endnu gjør den saa yndet, hvor den er kjendt og brugt. Af dens 297 Salmer er de 122 gaaede over fra H. Thomissens, 85 er optagne af Kingo, og de 90 hidrører fra ældre og yngre Forfattere i det 16. og 17. Hundredaar, saaledes er 12 af H. Chr. Sthen, 3 af Arrebo, 3 af H. P. Resen, 8 af Sør. Jonæsen. Efter almindelige Salmer paa Søndagen, Bededagen og til Morgenprædikenerne, følger Salmer til alle Kirkeaarets Søn- og Festdage, dernæst til Brudevielse, ved Ligbegængelse, ved Barselkvinders Kirkegang, ved Katekismi Øvelse, ved Korsang i Kirken, og endelig en Række (20) af Kingos Passionssalmer.

Efter Kong Frederik den IV’s Befaling blev Salme-

bogen indført Nytaars-Aften 1699 i alle Danmarks og Norges Kirker, hvor det ikke tilforn var sket, og den blev ved at være den almindelige i begge Riger netop et Hundrede Aar, skjønt ikke uanfægtet, da den fik to, eller om man vil, tre Medbejlere, der dog ikke kunde fortrænge den, indtil den endelig maatte vige for den fjerde, den ringeste af dem alle.

DET ATTENDE HUNDREDAAR.

Naar der nævnes tre Medbejlere, som den kingoske Salmebog fik i Hundredaarets Løb, da er Navnene paa de to vel kjendte af alle, nemlig Pontoppidans og Guldbergs, der med et Mellemrum af 40 Aar stræbte i visse Kredse at gjøre den Rangen stridig. Den tredje førte en mere afsides Tilværelse, men maa dog nævnes, da den blev offentlig indført, hvor man fandt Forholdene mindre skikkede til at indføre den Kingoske. Den gaar gjærne under Navn af Flensborger-Salmebogen, efter Stedet hvor den 1717 blev trykt og brugt lige til Midten af dette Hundredaar, uden at Samlerens eller Udgiverens Navn bliver nævnet. Denne var imidlertid Præsten i Varnæs, Bertold Kristian Ægidius el. Gjødesen. Hans Bog bærer kjendelig nok Mærker af at være grot paa Grænsen mellem Tysk og Dansk. Da han i Forordet udtaler, at den kommer frem paa gode og fornemme Venners Tilskyndelse, maa man vel tro, at disse har staaet Regeringen nær og udvirket, trods dette Brud paa den ellers saa ivrig eftertragtede Enshed, at der er givet Tilladelse til at bruge den ved Gudstjenesten i Kirkerne. Selv anbefaler han sin Bog ved, at adskillige af de bedste tyske Salmer, som ikke før er oversatte, her er bleven det, og at de fleste danske her og der er lidt forandrede, „og efter Forsættet og Forhaabning forbedrede", især er „de tidligere oversatte noget nøjere regulerede efter den tyske Hoved-

text"; endelig har han undgaaet „alle høje Ord og Maader at tale". Derfor har han ogsaa set sig nødt til at vingestække dem af Kingo, han havde Brug for. Selv har han tilføjet en Del Salmer, navnlig en Række til Søndags-Evangelierne. Bogen blev ikke synderlig udbredt, men holdt sig dog i Flensborg og flere Landsogne i Mellemslesvig indtil Krigen og Forandringerne i Kirkeforholdene efter 1850.

Det er let at forstaa, at hvem der delte Salmesmag med Præsten i Varnæs, kunde ikke skatte den kingoske Salmebog, thi den bar et afgjort dansk Præg. Vist nok havde den beholdt en betydelig Del af Reformations-Tidens Salmer, hvoriblandt mange Oversættelser fra Tysk, og heller ikke undladt at optage nyere Oversættelser, men naar disse sidste var saa gode som Søren Jonæsens, skulde ingen let mærke deres fremmede Byrd, og saa var det dog egentlig Kingos egne, der udgjorde henved en Tredjedel af Bogen, som gav den sit Præg. Men han hører jo ogsaa med til den Række af Mænd, der gjennem det syttende Hundredaar med Styrke værnede om Modersmaalets Ære og Ret; derom vidner hans bekjendte Udtalelser i Forordene til begge Parter af hans Sjungekor, naar han i den første skriver til Kongen, at „vi og her i Danmark, saa vel som de tyske og andre Landsfolk (af hvilke vi hverken have Behov at laane eller udi Rimkunsten det ringeste at eftergive) kunde have Salmer og Sange til Gudfrygtigheds daglige Øvelser, som ikke ere taad [tigget] og udlaant af deres; thi de Danskes Aand er dog ikke saa fattig og forknyt, at den jo kan stige lige saa højt mod Himlen som andres, alligevel at den ikke bliver ført paa fremmede og udlændiske Vinger." Eller naar han i den anden roser den tyskfødte Dronning Charlotte Amalia, fordi hun ved Kjærlighed til vort Sprog gjør saa mange af sine her indvandrede Landsmænd „skamrøde", der ikke blues ved at lade haant om deres ny Fædrelands Sprog, medens de dog æde dets Brød. Den Tale har sikkert skurret i adskillige Øren,

og kom vist til at skurre endnu stærkere, alt som Tiden skred og man kom ind i det næste Hundredaar, da man ikke blot i Grænselandet mellem Tysk og Dansk, men midt i Danmark, ikke mindst i de højere og højeste Kredse fandt det var baade til Glæde og Gavn, og da særlig paa det religiøse Omraade, om vi Danske „tiggede og laante“ hos vore sydlige Naboer. Syd fra var jo de aandelige Strømninger i lange Tider stadig komne, og det ny Bølgeslag fra den Spenerske Opvækkelse og Virksomheden i Halle mærkedes snart her inde, ogsaa paa Salmesangens Omraade.

Det maa anses for en Lykke, at den dansk-norske Kirke havde faaet sin luthersk-ortodoxe Salmebog, før denne ny varme Strømning forplantedes hertil, thi med alle dens gode Sider, og dem skal vi ikke agte ringe, var dens Hovedmærke dog, at den meget løselig berørte Kristendommens og vor Trosbekjendelses Kjendsgjerninger, og tog næsten udelukkende Sigte paa Troens Kamp og Sejer, paa Rørelserne i det menneskelige Hjærte, lige fra Angerens dybe Sukke til Fortrøstningens højeste Jubel. Bevægelsen havde sikkert sin fulde Berettigelse paa en Tid, da Ortodoxiens kolde Formalisme truede med at faa alt aandeligt Liv til at størkne; men paa den anden Side kan Pietismen ikke frikjendes for, hvad Erfaringen sørgelig godtgjorde, at den i disse Udskejelser blev Moder til Rationalismen og den Fornuftreligion, der selv vilde konstruere sig en Kristendom, som var alt andet end den historisk overleverede, der havde baaret Herrens Menighed fra Begyndelsen.

Luther havde i sin Tid klaget over Mangel paa Salmeforfattere; var han kommen igjen ved den første Jubelfest for Reformationen, havde han ikke haft Grund til denne Klage for sit Fædrelands Vedkommende, og anden Gang (1717) er det tvivlsomt, om han vilde have vedkjendt sig alt i den, i udvortes Henseende, overvældende Salme-Rigdom. Den Spenerske Opvækkelse skabte en ny Salme-Tone, og „den Halleske Salmebog“,

udgivet af A. H. Franckes Svigersøn J. A. Freylinghausen, blev i dens mangfoldige Oplag en Kilde, hvoraf Oversætterne her hjemme rigelig øste, da det atter, ikke alene i Mellemslesvig, blev en Anbefaling for Salmer, at de vare „nøje regulerede efter den tyske Hovedtext.“

Den lærde Frederik Rostgaard gik i Spidsen for den ny Oversætter-Skare; han havde allerede 1694 i Oxford udgivet sin Oversættelse af „Hvo ikkun lader Herren raade“, og siden udgav han 1718, 38 og 41 flere Samlinger af Oversættelser fra Tysk, deriblandt „Hvo véd, hvor nær mig er min Ende“. Birgitte Kaas's Oversættelser udkom anonymt 1734, begges Arbejder og især Flensborger-Salmebogen blev Kilder til den ny Kirkesalmebog, der skulde blive Udtrykket for den ny Salmesmag, men sin Betydning fik den dog egentlig ved, at Hans Adolf Brorson blev Forsanger, da hans Salmer udgjør Kjærnen i den ny Medbejler, som den Kingoske Salmebog fik en Menneskealder efter sin Fremkomst.

---

4. Den Pontoppidanske Salmebog.
(1740).

Opvækkelsen, der udgik fra Halle, havde begyndt at mærkes ogsaa her inde under Frederik IV, men det var dog først, da hans Søn 1730 besteg Tronen, at den kjendelig gjorde sig gjældende. Kristian VI og hans Dronning Sofie Magdalene var personlig grebne deraf, og støttet af Hofpræst Bluhme arbejdede Regeringen nidkjær paa Foranstaltninger, der skulde tjene til at vække og styrke det aandelige Liv i den Retning, de styrende selv følte sig tiltalte af. Mellem disse faldt da Tanken ogsaa snart paa at skaffe en ny Salmebog til Veje, der bedre end Kingos kunde tilfredsstille den Smag, der nu gjorde sig gjældende, og som særlig i Salme-

digtningen havde givet sig saa mangfoldigt Udtryk. Manden blev snart fundet; paa Bluhmes Anbefaling var den unge velbegavede Erik Pontoppidan 1734 kaldet fra Als til at være Slotspræst paa Frederiksborg, og Aaret efter blev han Hofprædikant. Han var den ny Retnings mest veltalende Ordfører, og skrev med „en snar Skrivers Pen“, enten det var paa Dansk, Tysk eller Latin. Kongen lod ham sige, at det vilde være ham kjært, om han vilde gjøre en fuldstændigere og bedre Samling af gamle og ny Kirkesange, og efter at have faaet nærmere skriftlig Ordre, paatog han sig dette Arbejde, samtidig med at han udarbejdede sin bekjendte „Forklaring“ over Luthers Katekismus. Det er ret betegnende for den Retning, der nu var den fremherskende, at Pontoppidan begyndte med at udsætte en Præmie (af 20 Rdl.) for „den mest aanderige og opbyggelige Julesalme“, senere ogsaa for Paaske- og Pinsesalmer, saavel som for Salmer om Daaben og „de fattige i Aanden“. Det laa i Luften. Holberg og Rostgaard havde i de samme Aar udsat Præmier for verdslige Digte, hvorfor ikke ogsaa prøve det med Salmer? Den Slags man ønskede var jo varme Udbrud af personlige Erfaringer og Stemninger; rigtig nok bliver det saa et stort Spørgsmaal, om man vilde opnaa paalidelige Skildringer, ved at fremlokke dem ved Præmier. Imidlertid, Pontoppidans Forsøg gjorde ingen Skade, thi vistnok meldte der sig lysthavende, og Præmierne for de to første Opgaver blev vundne, men han fandt dog ikke, at nogen af de fremkomne Salmer fortjente at optages i Salmebogen. Og han kom desuden heller ikke til at mangle Stof. Bogen skulde ikke fortrænge den Kingoske, kun forbedre den, ved et omfattende Tillæg. Derfor udelodes kun otte temmelig ubetydelige Salmer, som erstattedes med otte af Kingos egne, hvoriblandt „Mig lyster nu at træde“, „O Jesus paa din Alterfod“, og de tre Morgensange: „Nu rinder Solen op“, „Vaagn op og slaa paa dine Strenge“, „Rind nu op i Jesu Navn“. Naar saa Kingos 297 voksede op

til over halvsjette Hundrede, da er de 170 dels hentede fra Rostgaard, B. Kaas og Flensborger-Salmebogen, dels er det Oversættelser, som enten Pontoppidan selv eller vel snarere hans Amanuensis, Poeten Prof. C. F. Wadskjær leverede, medens de andre 90 er det Bidrag, Brorson kom til at yde til den ny Salmebog.

Sønderjyden Hans Adolf Brorson f. 1694 var en Præstesøn fra Randrup og blev 1722 selv Præst i sin Fødeby. Allerede her og især da han faa Aar efter blev forflyttet til Tønder, udgav han 12 forskjellige Smaasamlinger af Salmer: om Skabelsen, Guds Forsyn og Regering (8); om Guds Billede og Menneskets Elendighed og Fordærvelse, om Guds Venlighed og Kjærlighed (7); om Jesu Navne, Embeder og Stænder, om Guds Kald og om Oplysningen (12); nogle Julesalmer (7, med 2 Nytaarssalmer og en Paaskesalme); nogle Advents- og Julesalmer (13); nogle Passionssalmer (15); nogle Paaskesalmer (7); nogle Himmelfarts- og Pinsesalmer (12); om Troens Grund (6 + 24); om Troens Frugt (42); om Troens Kamp og Sejer (33). Disse Hæfter samlede Forfatteren, som imidlertid var bleven Stiftsprovst i Ribe, og udgav dem (1739) under Navn af „Troens rare Klenodie". Denne Bog fik alt i forrige Hundredaar mange Oplag og nogen Forøgelse, og i vort Hundredaar blev den i Forening med „Svanesangen", som Sønnen udgav Aaret efter Faderens Død (1764), endnu tiere trykt op, da den blev den almiudelige og særlig yndede Sangbog i de gudelige Forsamlinger. Pontoppidan havde altsaa, da han arbejdede paa sin nye Salmebog, her en rig Kilde at øse af, og han benyttede den som sagt ogsaa flittig. Hvor høj Pris han satte paa Brorsons Salmer fremgaar af hans Ytringer, naar han siger, at „alle Kjendere af sand Andagt ville kalde hans aandelige Viser saa tiltalende og opbyggelige, som ret poetiske, sindrige og livlige", og føjer til: „efter min Formening hævde disse mellem vore danske det Fortrin, som Hr. Dr. Kingos Salmer hidtil have haft."

Som de to Tredjedele af de 274 Salmer, der findes i Troens rare Klenodie med Tillæg er Oversættelser fra Tysk, saa hørte Halvdelen af de 90, som Pontoppidan optog i sin Salmebog, til denne Klasse. Brorsons nærmeste Kilde var hans Foresattes, Provst J. H. Schraders Tønderske „Gesangbuch“, og til hans Yndlingsdigtere har hørt, blandt de ældre Paul Gerhardt, J. Rist og Angelus Silesius (f. Scheffler), der gik over til Katolicismen, blandt de yngre Cantor Laurentii, en Holstener af Fødsel, J. A. Freylinghausen, efter hans Svigerfader Franckes Død, dennes Eftermand som Præst og Direktør for Vaisenhuset i Halle, og C. T. Richter, Læge ved samme; men iøvrigt har Brorson oversat Salmer af mange andre. Den omhyggeligste Udgave af hans Salmer og aandelige Sange er P. A. Arlauds (1867).

Pontoppidans Salmebog indeholdt 550 Nr. med et Anhang af to uden Nr. og han var den første, der indførte den Skik at give Salmerne Nummere. Dette stod maaske i Forbindelse med en anden Forandring, han foretog, og den er betegnende for den Retning, han tilhørte. Lige fra Begyndelsen, det vil altsaa sige fra Reformationen, da man ordnede den danske Kirkesang, stræbte man ved Niels Jespersens Gradual at fastholde Midalderens Skik at henlægge bestemte Salmer, baade latinske og danske til de enkelte Søn- og Festdage, men da Forraadet foreløbig ikke slog til med de danske, kunde Hans Thomissen ikke følge Sporet uden i de store Hovedtræk. Men efterhaanden som Forraadet voksede og Kirkegængerne sikkert har ønsket det, da Kirkeaarets Texter dannede deres lille Bibel, Kjærnen af de hellige Skrifter, saa gik man videre, og man finder Exemplarer af Niels Jespersens Gradual, hvor der til hver Søndag, formodentlig af Degnen, er vedtegnet, hvilke Salmer der paa den skal bruges. Da Boghandlerne i det 17de Hundredaar overtog Salmebogs-Industrien, begyndte de strags at imødekomme Kirkefolkets Trang, og ned gjennem Hundredaaret var alle Kirkesalmebøger

forsynede med en saadan fast Række som en af deres nødvendige Bestanddele. Den Kingoske udvidede nu denne Ordning og slog den fast, saa hele Kirkesalmebogen, der jo særlig var Haandbog for Kirkegængerne, blev ordnet efter Perikoperne og de enkelte Søn- og Festdage, sagtens med det for Øje, at anden Del af Bogen, som skulde følge efter, skulde særlig være til Husandagt, og ordnes efter Indholdet. Den pietistiske Strømning, der hos os kom i Virksomhed under Kristian VI, havde reformatorisk Trang i alle Retninger. Sansen for det historisk overleverede var hos den ikke saa stærkt udviklet, som den Frygt, der stundum kan vise sig begrundet, for at faste Former kan størkne og blive mere sløvende end vækkende. „Vækkelse“ var Tidens Løsen, alt hvad der kunde bidrage dertil blev brugbart, og hvad der ikke ligefrem lagde an derpaa, havde mindre Betydning. Afveksling er altid mere vækkende end Gjentagelse; Pontoppidan var selv en livlig Aand og hans bevægede Tid forstod ikke, hvorledes Fædrene havde kunnet sætte Pris paa at hilse det samme Evangelium med den samme faste Salme Kirkeaaret rundt. Han brød derfor med den gamle Overlevering og afdelte sin Salmebog „efter de saliggjørende Sandheders Orden“, saaledes at den første Del, ligesom hos Hans Thomissen sluttede sig til Hovedpunkterne i Kirkeaarets Vinterhalvaar indtil Trefoldigheds Søndag, men derefter en Mangfoldighed af Underafdelinger, om Guds store Naade, hans Ord og Sakramenter, og da især om Troens Kamp og Sejer. Derimod forsynedes Bogen med et udførligt Register til frit Valg for Præsterne over „de Salmer, som kan synges paa Søn- og Helligdage til Højmesse og Aftensang i Kirkerne“, og et andet over dem, der var forordnede i Ritualet. E. Pontoppidan arbejdede hurtig, og efter et Aars Forløb skal han være naaet saa vidt, at han kunde forelægge Kongen saa vel Forklaringen af Katekismen som Salmebogen. I den sidste krævede Kongen nogle Forandringer hist og her, samt „et Tillæg

af adskillige tyske Salmers Oversættelse". Da dette Krav var sket Fyldest, oversendtes Bogen til det teologiske Fakultet, som Pontoppidan selv var Medlem af, og da dette havde sat sit *Imprimatur* paa den, blev den trykt og udkom 1740 som „Den ny Salmebog, udi hvilken findes ej alene de Salmer, som udi den forordnede Kirkesalmebog af Dr. Kingo have været samlede, men endogsaa mange andre udvalgte, dels nye, dels af det tyske Sprog oversatte Salmer, til desto mere Opbyggelses Anledning samlet, oversat og til Trykken befordret paa højkongelig allernaadigst særdeles Befaling".

Af denne Titel, der udtrykkelig nævner „den forordnede Kirkesalmebog" synes det at fremgaa, at man ikke egentlig tænkte paa at lade den afløse Kingos, og i alt Fald ikke strags. Den var fremkaldt ved en Trang, der havde gjort sig gjældende i Hoffets Kredse, og blev indført i dets Slotskirker, ligesom den ogsaa senere beholdt Kjendingsnavnet „Slotssalmebogen". Men at man var villig til at lade den faa Indgang, hvor det udtrykkelig ønskedes, fremgaar af, at den fandt Vej i det mindste til Nordslesvig, og der lever den paa en Maade endnu i den omarbejdede Skikkelse, som Præsterne Meyer og U. S. Boesen, senere Biskop, har givet den. Har man haft andre Tanker med den fra Begyndelsen, kom disse ikke til Udførelse, da Kristian VI døde seks Aar efter, og den Pontoppidanske Salmebog ingenlunde var i Samklang med den Tone, der kom til at raade ved hans Efterfølgers Hof. I de tyve Aar, Frederik V sad paa Tronen, fik de gamle Salmer Lov til at gaa deres stille Gang, og nære den gammeldags Gudsfrygt, hvor den fandtes omkring paa Landet og i Byerne; men da Menneskealderen vel var udrunden, var de styrende atter i fuldt Arbejde for at skaffe en ny Kirkesalmebog, der kunde tilfredsstille Samtiden, som i væsenlig Grad havde skiftet Smag, ogsaa hos dem, der satte Pris paa Kirkegang og Salmesang.

---

5. Den Guldbergske Salmebog.

(1778).

En ny Bølge var skyllet ind syd fra. Da Kampen mellem Ortodoxien og Pietismen var stillet af, begyndte en Forstands-Retning at gjøre sig gjældende mellem de lærde, støttet af Filosofen Chr. Wolfs nye System, og ligesom den Tid efter Tid gjorde sig gjældende i Præsternes Forkyndelse, fandt det tilsvarende Sted i Salmedigtningen, dog med nogen Ændring. Her havde den religiøse Følelse en Tidlang været Herskerinden, men da Troens Glød ikke længer varmede den, var dens Tid omme, og der meldte sig tvende som Arvetagere, baade Fantasien og Forstanden. De fik i Tyskland hver sin Forsanger i Klopstock, „Messiadens“ berømte Forfatter, med hans skyhøje Kvæder, og i C. F. Gellert med hans fromme, jordjævne Sange og Læredigte. Begge Retninger fandt Gjenklang ogsaa hos os, og kan siges at have sat sit Mærke, om end med afdæmpede Toner og afblegede Farver, paa de to Kirkesalmebøger, der kom frem endnu før end det attende Hundredaar var løbet ud.

De tyve Aar, Frederik V regerede, er mærkelige ved nidkjært Arbejde i dansk-historisk Retning; i kirkelig Henseende er vel det mest betegnende, at man vilde bygge en Marmorkirke, men naaede kun til at efterlade en Ruin. Den unge Kristian VII kom snart i sin tyske Livlæges Vold, men Struensees vilkaarlige Regimente blev af kort Varighed, og efter det tragiske Maskerade-Bal i Februar 1772, var det Arveprins Frederiks Kabinetssekretær Ove H. Guldberg, der de næste tolv Aar kom til at holde Statens Ror. Det er den Mand, om hvem Grundtvig har sagt, at hans Maal var, „at gjøre Danmark kristelig, dansk og videnskabelig“, og der er ingen Tvivl om, at hans Hensigter var redelige, men Samtiden skattede dem ikke, og Efterslægten maa vist sige, at de Midler, han valgte til at naa dem, ikke altid var heldige.

Det gjælder i det mindste paa det Omraade, hvorom Talen nærmest er her. Han saa' med Sorg, at Kirkegængernes Tal stadig tog af, især i Byerne, og trode saa, der kunde raades Bod derpaa, naar man i visse Dele imødekom den herskende Smag. Selv var han en stor Beundrer af den Klopstockske Poesi og tænkte, naar Salmetonen kunde stemmes op derefter, vilde den atter magte at drage og løfte Folket, skjønt det er, som der er sagt, at naar Andagten vil have Marmor-Trapper at klavre til Himlen paa, er det et Tegn til, at den har mistet sine Vinger. Han vilde ikke afskaffe de gamle Salmer, men ved Siden af dem, der opbyggede de enfoldige, vilde han skaffe andre, der kunde tiltale de oplyste. Gamle Biskop L. Harboe delte sikkert hans Betragtning, og de tvende Mænd forenede sig om at samle en ny Salmebog. Det hedder i Forordet, at Kongen havde befalet det og selv foreskrevet dem de Regler, de skulde følge, baade i at antage nye, og at vælge og rette de gamle. Men der kan ingen Tvivl være om, at Planen er Guldbergs og at han ogsaa var Hovedmand for Værket. Ogsaa han tænkte, man ved Præmier kunde lokke gode Salmer frem, og gjennem de skjønne Videnskabers Selskab lod han stille den Opgave, hvem der bedst kunde digte Sange i „den ny hellige Poesi“. Prisen blev vundet af den unge Fru Birgitte C. Boye, hvis poetiske Gaver ingen hidtil havde kjendt; men der var den Ordpragt i nogle af hendes Salmer, som smagte lidt af det Klopstockske, i andre en Efterligning af den Gellertske Jævnhed, og begge Dele faldt i Tidens og i Guldbergs Smag. Blandt Bogens 438 Salmer var 148 af Fru Boye, dels originale, dels Oversættelser. Blandt samtidige Poeter havde Præsterne J. E. Heilmann, P. Olrog og J. J. Lund skrevet aandelige Sange; den første havde oversat Gellerts Oder og Sange, de to andre selv digtet i samme Smag, men kun af Lunds Arbejder blev optagne ni, af Kronprins Frederiks Lærer B. G. Sporon to, og af Sekretær Vibe én. Disse tillige-

med en anonym, maaske af Guldberg selv, ialt 161, udgjør Salmebogens nye Bestanddele, de øvrige 277 er fra den Pontoppidanske, dog saaledes, at kun de 118 er fra dennes Kingoske Bestanddel, medens 159 er af dens Tillæg fra Brorson, Ægidius o. a. — Bogen udkom 1778, med den beskedne Titel: „Salmebog eller en Samling af gamle og ny Salmer, til Guds Ære og hans Menigheds Opbyggelse".

Udgiverne, L. Harboe og O. Høegh-Guldberg, udtale i Forordet, at „den danske Kirke finder her de bedste af sine gamle og bekjendte Salmer og det med saa liden Forandring som nogen Sinde har været muligt. Af den (Pontoppidanske) Samling, som nu længe i Slots-Menighederne har været brugt, forekommer, med nogen Rettelse, sunde og opbyggelige. De nye, som Guds Forsyn har givet os i Hænderne, og som alle ere i bekjendte Melodier, haabe vi ogsaa at skulle opvække Sjælene til at frygte Gud, og tro paa vor allerhelligste Forløser. Den enfoldige skal efter sin Kundskabs Maade her ikke savne, hvad der kan styrke hans Hjærte i Guds og Jesu Kristi Kjærlighed; og den oplyste tro vi og at skulle finde den Aands Opløftelse, han attraar". Den sidste Sætning er den mest betegnende, thi det var egentlig for deres Skyld Gildet var gjort. Hvor vidt disse oplyste nu fandt Smag i de nye Retter, er et andet Spørgsmaal, i hvert Fald viste Erfaring, at de hurtig blev kjede af dem. Men da Bogen udkom, er der vist ikke Tvivl om, at der var ikke saa faa, der syntes det var høj Poesi, naar de kunde synge:

„Naturen sov ved tændte Nattefakler,
Ved Millioner skinnende Mirakler,
Som fra den lange Nat først tindred ud,
Som rulled hen ved Skabermandens Hænder,
Hvor hen, o Nat! jeg deres Kreds ej kjender,
Men nok din Gud!

eller:

Uhyre Jord! opfyldte Bolig!
Hvad holder dig i Ligevægt,
Du vælter om, men vælter rolig
Med din utalte, store Slægt osv.

Der er noget Vingeslag i Fru Boyes Poesi, men det er af den Slags, der kan tiltale beundrende Tilskuere, medens den lader Hjærtet koldt og kun efterlader tomme Lyd. Dog maa det føjes til, at alle hendes Salmer var ikke i denne højstemte Toneart, og at hun var heldigere, naar hun travede jævnt med Gellert, end naar hun vilde flyve højt med Klopstock.

Guldberg bevarede den gamle Maade at ordne Salmebogen efter Kirkeaaret, hvad der sikkert er Tegn paa, at man ikke var fornøjet med den Nyhed, Pontoppidan i det Punkt havde forsøgt at faa indført, og han tilføiede saa et udførligt Register, nøje svarende til Pontoppidans Henførelse af Salmerne til „de saliggjørende Sandheders Orden“. Kun én lille Øgelse havde det her faaet, da Fru Boye havde digtet fire enkelte Vers paa Melodien: „Af Højheden oprunden er“, til at synges før og efter, „naar en Prins konfirmeres“ og „naar en Prinsesse konfirmeres“.

Ved et kongeligt Reskript (1778) blev det befalet, at Bogen skulde indføres første Adventsøndag 1781 i alle Kjøbenhavns Kirker, 1786 i alle Landets Kjøbstæder og 1791 i hele Landet; men den naaede ikke saa vidt. Der kom 1791 et nyt Reskript, som bød, at dens Indførelse paa Landet i begge Riger skulde udsættes indtil videre. Der var jo atter sket en brat Vending ved Regerings-Skifte, da den unge Kronprins 1784 uventet havde grebet Tøjlerne, og da Bogens før saa mægtige Forfatter var styrtet, havde der rejst sig højrøstede Stemmer imod den, men de skarpeste Angreb gjaldt egentlig hvad den havde beholdt af Kristendom og de gamle Salmer. Saaledes en Recension, der kalder Bogen „en Sammenblanding af gammelt og nyt Nonsens, af svulstig Ordbram og grovt mystisk Sværmeri, kort noget

uforbederligt Tøj, der skulde fejes ud saa snart som muligt." — Den bekjendte Forfatter, Præsten H. Ussing, der gav en udførlig Fremstilling af vor Kirkeforfatning, farer ikke saa glubsk frem, men hans Ytringer om Bogen er meget betegnende for ham og hans Samtid. Der er tre Hovedmangler, en Salmebog kan have, siger han, og den Guldbergske har dem alle tre, 1) naar Sangenes Indhold strider mod Skriften og Erfarenhed, f. Ex. „den ganske vide Verden vêd, at du er Gud i Evighed" — er det sandt? Hvor staar det, at Savlus traadte paa Stefans Klæder? osv.; 2) naar Salmerne indeholde, var det end det allerringeste, som alle ikke kan synge med, f. Ex. „Vi sukke alle hjærtelig og udi Troen sige", eller „Alene til dig, Herre Jesus Krist, staar alt mit Haab paa Jorden" — kan alle synge det med Sandhed? og 3) naar der bruges et Sprog, den almindelige Mand ikke forstaar, og dertil regner han bibelske Udtryk, som man skal erindre sig visse Historier, for at forstaa. Han slutter med at bede Kongen om for alting ikke lade den komme videre, men at lade Kjøbstæderne beholde den, og foranstalte en ny forstaaeligere. Det Ønske blev opfyldt; Kjøbstæderne beholdt den, og deraf fik den sit Kjendingsnavn: „Kjøbstæd-Salmebogen".

---

6. Den evangelisk-kristelige Salmebog.

(1798).

Endnu før den Guldbergske Salmebog var udkommen, havde Biskop Jak. Ramus i Fyn udgivet sine „gudelige Salmer". Den Mand fik ved sin Grav det Vidnesbyrd, at „hans Skrivemaade faldt ligesom hans Tale aabenhjærtig i jævne og forstaaelige Udtryk, saa at den Tarvelighed, som han for det øvrige i sin Levemaade elskede,

blev og Dragten, hvori han indklædte sine Ord.“ Dette gjælder ogsaa hans Salmer, og han siger selv i Fortordet, at han var undsélig ved at sende dem ud, da han vel vidste, „at de ikke var forfattede efter den nu herskende Smag“, og at han havde beflittet sig paa at tale „uden høje og opskruede Tanker, i en tydelig og enfoldig Stil, som kunde være fattelig og forstaaelig for den almindelige Mand“. Seksten af hans Salmer blev siden optagne i Evangelisk-kristelig Salmebog; thi denne Fattelighed og Forstaaelighed blev snart det almindelige Løsen, baade hos Kristendommens Fjender og dens Venner. De første tænkte, derved maatte man da kunne blive fri for den ufattelige og uforstaaelige Tro, og de sidste smigrede sig med, at naar man populariserede Dogmatiken og satte Moralen paa Rim, maatte man dog gjøre Kristendommens Sandhed indlysende. Erfaringen viste, at begge Parter forregnede sig.

Dèr var ikke faa, som kappedes med Ramus om at skrive „forstaaelige“ Salmer. Havde man nys svøbt Tankerne i høje Talemaader, saa fik man nu fattelige moralske Sange; men det var dog ikke alene Vantroen, der bevirkede Omslaget, saaledes som den Guldbergske Salmebogs Forsvarere gjærne vilde fremstille det. Der var foregaaet et Omslag i Tidens æstetiske Smag, som ogsaa ytrede sig paa Salmesangens Omraade. J. H. Wessel havde ved „Kjærlighed uden Strømper“ faaet Folk til at le ad det opskruede Væsen paa Teatret, og det var dog rimeligt, at sund Sans endnu snarere stødtes ved det i Kirken. Det var i de Tider, da den æstetiske Smags-Spaltning gjorde sig gjældende i Hovedstaden, som den gav sig til Kjende i „det norske Selskab“ og hos Ewalds varme Beundrere. Noget tilsvarende viser der sig i Salmedigtningen; der er ingen Tvivl om, paa hvilken Side Fru Boye stod, og mellem de „forstaaelige“ Salmers Forfattere var en stor Del Normænd; men det mærkelige, skjønt vel ikke uforklarlige er saa det, at de to mest fremragende blandt disse

norske Salmedigtere var Ewalds trofaste Beundrer, Edv. Storm, og dernæst den Mand, hvem Wessels Satire nærmest havde ramt, Jh. Nordahl Brun, den eneste Salmedigter af nogen Betydning mellem Brorson og Grundtvig. Blandt de Forfattere, der kom til at yde flest Bidrag til den ny Salmebog var fremdeles Normændene Cl. Frimann og J. Zetlitz, og af Danske, blandt de ældre, foruden Ramus, Tyge Rothe, og blandt de yngre Th. Thaarup, H. Kampmann og V. Hjort, men ingen af dem, uden at deres Salmer maatte gjennemgaa en yderligere Fortyndnings-Proces.

Der havde længe lydt Klager over at den Kingoske Salmebog var forældet og ubrugelig, og da det Harboe-Guldbergske Forsøg paa at afhjælpe Savnet maatte anses for mislykket, blev Klagerne endnu stærkere. Den nidkjære Nik. Ed. Balle, som nylig (1783) havde besteget Sjællands Bispestol, var ikke mellem Klagerne. Han erklærede i sin Bog „Vej til Hæderlighed“ (1785), at selv elskede han de gamle Salmer, og udtalte Ønsket om, at Almuen paa Landet endnu længe maatte beholde dem; men i dette Punkt, som i andre, var han tilbøjelig til at haabe, at man ved at give lidt efter, skulde kunne vinde Modstanderne, og efter hans egen Tilskyndelse blev det ham ved en Kancelliskrivelse 1790 overdraget at udarbejde en ny Salmebog. Efter at have raadført sig med gode Venner, indbød han fem af Tidens mest ansete Skribenter til at træde sammen med sig i en Salmekommission, nemlig Forfatteren af „Store og gode Handlinger“ Ove Malling, den Gang Kommitteret i Generaltoldkammeret; Artilleri-Kapitain Verner H. F. Abrahamson, Lærer ved Landkadet-Akademiet, der havde vundet Navn som Digter og Taler i Frimurerlogen; Knud Lyne Rahbek, nylig udnævnt til Professor i Æstetik ved Universitetet; Digteren Edvard Storm, Lærer ved Efterslægtens Skole i Kjøbenhavn og Hans Vilh. Riber, Lærer ved Seminariet paa Blaa-

gaard, der havde skrevet en Del Vers og oversat en Del tyske Prædikener.

Havde allerede Pontoppidan, der vilde bevare de gamle Salmer, og senere Guldberg, der vilde skaffe dem Sidestykker efter et nyt Mønster fundet det tjenligt, at opfordre til at yde sig Bidrag, saa blev det selvfølgelig det revolutionære sidste Tiaar af forrige Aarhundrede, der vilde bort fra det gamle, en Nødvendighed at skaffe sig nyt Stof, og efter fælles Beslutning i Kommissionen, tilstillede Biskop Balle en stor Mængde Præster og andre „Teologer, Medicinere og Jurister", skriftlig Anmodning om at indsende Bidrag, og som Vejledning til, hvilke Æmner man ønskede behandlede, henviste han til sin nylig udkomne „Lærebog i den kristelige Religion", som han bad dem lægge til Grund. Man imødekom denne Opfordring med saa stor Redebonhed, at Kommissionen, da den 1793 udgav sit første Prøvehæfte, med næsten halvtredje Hundrede Salmer, maatte erklære, at den havde tilstrækkelig Beskæftigelse endnu nogle Aar, med at gjennemgaa og vælge mellem hvad den havde faaet, saa foreløbig frabad den sig mere. Møderne holdtes i Bispegaarden hver Søndag efter Aftensangen, naar Balle ikke var ude paa Visitas, og de varede gjærne 3-4 Timer. Man drøftede da i Fællesskab de Bearbejdelser, Kommissionens Medlemmer i Ugens Løb havde forfærdiget og var man uenig, blev Sagen afgjort ved Stemme-Flertal. Nærmere Oplysning om Arbejdets Fordeling savnes, da Protokollen, som blev ført ved Kommissionens 76 Møder, brændte med Bispegaarden 1807. Sagnet tillægger Biskop Balle selv et Par Salmer i Bogen (442 og 455), men hans Biograf, Jens Møller, siger, han tog ingen Del i Omarbejdelsen „end sige i Udarbejdelsen af nye". Rahbek erklærer i sine Erindringer, at han selv heller ikke var aktiv, og kun hans Sang ved Samsøes Jordefærd (423) blev optaget med behørig Ændring. Efter Balles Ytringer har Storm været en flittig Medarbejder, men han døde alle-

rede 1794, da kun første Prøvehæfte var udkommet. Saa har vi tilbage Abrahamson, Malling og Riber som dem, der egentlig gav Bogen sit Præg. Den første bearbejdede „Vor Gud han er saa fast en Borg“, saa Jakob Baden i sin Anmeldelse skrev derom, at „Luthers Aand var ganske uddampet“; han føjer til: „det lader, som om Kommissionen har været forlegen med den onde Aand, den, Luther ikke har været bange for at slaa med knyt Næve“. Malling omarbejdede Brorsons „Op al den Ting, som Gud har gjort“, og Rahbek fortæller jo i sine „Erindringer“ om, hvordan han som Æstetiker tappert forsvarede Linien „Gik alle Konger frem paa Rad“, men det hjalp ikke, og lige saa lidt, at han en hel Time kæmpede for „Nælden“ i samme Vers; forgjæves, det kom til at hedde:

Og kom end alle Kongerne
I deres Pragt og Vælde,
Ej mindste Straa frembragte de,
Et Vink dem selv kan fælde.

Saaledes bearbejdede man Salmer efter Halvfemtsernes Æstetik.

Kommissionen havde arbejdet i to Aar, da den 1793 udgav sit første Prøvehæfte med 235 Salmer af „Kingos, Pontoppidans, Brorsons, Ramus' og Guldbergs Salmebøger saa vel som V. Hjorts aandelige Sange“, men alle omarbejdede, saa det var vanskeligt at kjende dem igjen. Desuden havde forskjellige samtidige og selv gamle Bording ydet Bidrag. Efter andre to Aars Forløb kom det andet Prøvehæfte med 203 Salmer af en Mængde dalevende Forfattere; og et tredje Hæfte blev lovet, men udkom aldrig. Man havde sagtens tilstrækkelig erfaret, at de mange modstridende Kritiker, man selv havde fremkaldt ved at udsende Prøverne og opfordre til Bedømmelse, tjente meget lidt til at fremme Sagen. Paa en hel Del af Dommerne gjælder det ved saadan Lejlighed, hvad det gamle Ord siger: „man skal

ikke vise Narre halvgjort Arbejde". De vandede Kritiker blev imidlertid ikke uden Indflydelse, og skjønt Balle havde forsikret, at Kommissionen havde gjort sig Umage for at ingen skulde tage „Anstød enten i Udtryk eller Forestillinger om Jesu Lære efter hans eget Ord, som kunde opvække mindste Fortrydelse hos tænkende Mennesker", saa er det kjendeligt, naar man sammenligner Prøvehæfterne med Bogen som den blev, at dens Forfattere har gjort sig end yderligere Flid for at klemme de faa Lævninger af Saft og Kraft ud, der var bleven tilovers efter første Presning. Naar man læser somme af disse Kritiker, har man ondt ved at tænke, at slig Tale for Alvor kan være ført. En Recensent i Minerva roser Prøvehæfterne, „i hver Sang findes sande kristelige Følelser og Tanker, næsten aldeles rensede for de krasse Begreber, hvormed Overtroen vanheldede Jesu blide, simple Lære; Tankerne ere fremsatte i et skjønt, poetisk og derhos saare populært Sprog. Enkelte uheldige Udtryk forekomme dog endnu f. E. Kerubim, Jehova, Sebaot o. a." Om *Te deum* spørger Recensenten, er den en Omarbejdelse værd? den er saa yderst uinteressant. Om Salmen „Vi tro, vi alle tro" udbryder han: „en formelig Trosbekjendelse! kan den indgive gode Følelser og Forsætter? og nu andet og tredje Vers, kan alle istemme dem? er de da derfor Ukristne? skulde man i Salmebog, udgiven mod Enden af det attende Aarhundrede til almindelig Opbyggelse, bringe enhver, der ej antog Trinitets-Læren, til enten at tie eller at hykle? — Forsoner! er det Udtryk adækvat? — vred! giver Skriften, ret fortolket, ringeste Vink om, at Gud var fortørnet paa Menneskeslægten?" De syv Ord paa Korset foreslaar han forkortede til sex.

Paa den anden Side savnede de ældre Salmer dog ikke helt Forsvarere. Baade Lægen Tode og Professor Jakob Baden, der begge var ansete Mænd og Forfattere, gik skarp i Rette med Kommissionen for dens vilkaarlige Omarbejdelser. Tode tilstod, de gamle Salmer var

mindre regelrette, men de var kraftfulde og højtidelige, medens de nye, med deres mekaniske Regelrethed, var matte og kolde, tit kun god jævn Prosa, metrisk klippet til. Den, der har behandlet de gamle Salmer som sket er, kalder han en „Salme-Udbløder“. Baden indrømmer, at Prøverne har fjærnet uædle Billeder, platte Udtryk og tvungne Rim fra de gamle Salmer, men „maatte der kun lige saa godt være sørget for Andagten! maatte man kun ikke altfor ofte savne den Aandrighed og Salvelse, som afløser Sjælen fra det jordiske og hæver den til sit guddommelige Udspring!“ og han minder om, at ikke alt hvad der kan oplyse Forstanden, kan tillige opvarme Hjærtet. Han dadler det kolde filosofiske Sprog som Almuen ikke forstaar; man maa tale til deres Fantasi, for at vinde deres Hjærte“, osv.

Kommissionen, der oprindelig bestod af seks Medlemmer, var efterhaanden smeltet ind til Halvdelen; Storm var død 1794, Rahbek traadte ud i Sommeren 1796 og Riber døde samme Efteraar; men de tre tilbageblevne fortsatte Arbejdet, saa i September 1797 kunde Bogen indsendes til Approbation og næste Aar udkom den som „Evangelisk-kristelig Salmebog til Brug ved Kirke- og Hus-Andagt“.

I en Forerindring gjør Udgiverne Rede for deres Fremgangsmaade. Ved at samle, vælge og gjennemse Salmerne, har de haft for Øje, dels at holde sig nøje til Skriftens Forestillinger og Udtryk, dels at stemme Foredraget til Opbyggelse, samt at udbrede Lethed og Tydelighed over det hele. Havde Pietismen ikke forstaaet at vurdere den Holdning, det gav baade for Kirkegængerne og til Hjemmeandagt, at lade Salmerne efter gammel Skik gruppere sig om den faste Stok, som Perikope-Rækken dannede, saa sørgede Pontoppidans Salmebog dog for, ved et Register at give Vejledning dertil. Rationalismen derimod, som i Evangelie- og Epistel-Texterne tit vel snarere fandt Hindring end Anledning til at prædike om dydige og nyttige Æmner,

manglede ikke alene Forstaaelse af den gamle Ordnings Betydning, men den Evangelisk-kristelige Salmebog undlod endog i et Register at give en Anvisning, som Tiden ingen Brug havde for. Salmerne blev ordnede under tre Hoved-Rubrikker: Lov- og Takke-Salmer, Bedesalmer og Tidssalmer, og hver af disse igjen med en Mængde Underafdelinger, der kun svagt mindede om „de saliggjørende Sandheders Orden“, men stærkere om Tidens Yndlings-Æmner til Prædikener.

Fra 1800 indførtes Bogen. Kancelliet udstedte gjennem Bisperne en Skrivelse til Præsterne, hvori der udtaltes det Ønske, at Salmebogen „gjennem Lærernes fornuftige Forestilling strags eller efterhaanden maatte blive indført i Menighederne“. Den blev ikke indført ved udtrykkelig Befaling, men lidt efter lidt med Læmpe, først i Kjøbstæderne, siden paa Landet, og Balle gjorde i sit Stift, hvad han kunde, for at det kunde ske. Paa sine Visitaser forelæste han Salmer af Bogen for Menighederne, og „da den Mand,“ sagde en gammel Bonde, „jo læste kjønt og saa spurgte os, om vi kunde have Lyst til at faa saadan en Salmebog, sagde vi ja, men — bag efter fortrød vi det.“ Hverken i Norge eller i Jylland kunde den Evangelisk-kristelige Salmebog helt fortrænge den Kingoske, der endnu 1853 f. E. i Aalborg Stift brugtes i 95 af Stiftets 200 Kirker.

DET NITTENDE HUNDREDAAR.

Biskop Balle havde ogsaa læst op af den ny Salmebog i Udby Kirke, og Præsten der, hans stilfærdige Svoger, den gamle fromme Johan Grundtvig, var ogsaa gaaet ind paa at faa den indført i sine Sogne, skjønt det var med tungt Hjærte han tog Afsked fra sine gamle kjære Salmer. En halv Snes Aar efter fik han sin yngste Søn til Kapellan; denne havde nylig gjennemgaaet en svær aandelig Krise, og da hans Barndoms Tro atter var vakt hos ham, vaagnede med det samme hans Kjærlighed til de gamle Salmer, som han havde kjendt fra sit Hjem og var kommen til at elske som de klang ovre i Tyregod paa den jydske Hede. Da han nu skulde til at forberede Børnene i Udby til Konfirmation, lod han dem bringe de Kingoske Salmebøger med, som endnu fandtes omkring i Husene, skjønt de som forbudne Bøger betragtedes halvvejs som Kontraband. Efter dem maatte de saa lære deres Salmer, og en af hans Konfirmandinder har fortalt, at aldrig kom den unge Grundtvig stærkere i Fyr og Flamme, end naar han læste de gamle Salmevers, som hun da ogsaa selv, 70 Aar efter, endnu kunde de lange Salmer, hun havde læst for ham paa Kirkegulvet. Naar man kjender det, undres man ikke over det Skudsmaal, den ny Salmebog fik, da N. F. S. Grundtvig Aaret efter (1812) udgav sit korte Begreb af Verdenskrøniken, der vakte saa stor Opsigt. „Den gamle

Salmebog — hedder det der (S. 347) — kunde trænge til Forbedring; thi Luthers og andre tyske Salmer vare for det meste slet oversatte. Kingos behøvede en med Ærbødighed ændrende Haand, og ved Siden stod en Del som var vandede i Tanker og platte i Ord og Talemaader; men hvilken dansk Digter kunde og vilde under Revolutionen forbedre de gamle og digte gode nye . . . De fleste [Salmer i den nye Bog] maa være sammenrimede af aldeles upoetiske Mænd; hvor Tonerne løfte sig, er det mest i kolde Billeder og højtravende Ord. Hjærteligheden spores kun i enkelte Sange, mest om timelig Nød og jordiske Forhold, ikke én af Kingos eller Luthers Salmer er optaget uforvansket, og ikke én højtidelig Sang gjør Mindet om de store Begivenheder ved Kristi Fødsel, Liv og Død, Opstandelse og Himmelfart levende i en beskuelig Fortælling. Føjer man nu til, at der næsten altid tales om Guds Aand som en blot Kraft eller et gudfrygtigt Sindelag; at man har uddrevet Djævelens Navn af Bogen, uden at kunne drive ham ud af Verden; at man har udslettet Helvede uden at kunne tilintetgjøre det; at i det mindste en Tredjedel er vandede Rim til Gjerningers Pris, der tit udvokse af en syndig Rod; at der er saare lidt om ret Kjærlighed til Gud og Næsten, og at kun faa Salmer have bibelsk Enfoldighed i Ord og Talemaader: da maa man beklage den Tid, hvis Stemning den aander."

Men den unge Grundtvig lod det ikke blive ved at paavise Fejlene ved det der var givet; han forsøgte selv at udføre Arbejdet bedre. Af hans efterladte Papirer ses det, at han alt i sit Opvækkelses-Aar 1810 havde gjort mange Forsøg paa, dels at rette de gamle Salmer og dels selv digte ny. Af disse kom dog intet længer end i hans Gjemmer; derimod tryktes Tid efter anden enkelte aandelige Sange og Salmer, der kunde anses som Bebudere om, hvad der senere kom frem; saaledes „De hellige tre Konger" 1811, „I Vittenberg i Saksenland" 1812, „Det kimer nu til Julefest" 1817, „Et Barn er

født i Betlehem“ 1820, Digtene foran de første Bind af hans og Rudelbachs Maanedskrift, og endelig „Den signede Dag som vi nu ser“ og de andre Salmer til Tusendaarsfesten 1826.

Aaret forud var der fremtraadt en anden ny Salmedigter. Bernh. Severin Ingemann havde i en ung Alder udviklet et frugtbart Forfatterskab som Digter og vundet en vid Kreds af hengivne Beundrere. Han gjorde Grundtvigs Bekjendtskab hos Povl Dons, og de knyttede et Venskab, som varede hele Livet ud, trods Forskjelligheden mellem dem i meget. Da den fromme Digter efter sin Hjemkomst fra Udlandet var bleven ansat som Lektor i dansk Sprog og Literatur ved det fornyede Akademi i Sorø, digtede han Morgen-Salmer til Brug ved Elevernes daglige Andagt, og Aaret efter at han havde fuldendt og udgivet sit Epos om „Valdemar den store og hans Mænd“, overraskede han Læseverdenen med en fuldstændig Række af „Højmesse-Salmer til Kirkeaarets Helligdage“ (1825), som tiltalte mange ved deres fromme milde Tone, og endnu større Yndest vandt senere hans „Morgen- og Aftensange for Børn“ (1837—39), især da Weyse ledsagede dem med sine mesterlige Toner.

I næste Tiaar fremstod atter to Salmedigtere, Præsten i Søllerød, Casp. Joh. Boye og Præsten i Storemagleby paa Amager, Herman Andr. Timm. Boye havde vundet Digternavn ved en Række dramatiske Arbejder, som fandt Bifald paa Skuepladsen. Da han blev Præst og Talen blev om, at der skulde tilvejebringes en ny Salmebog, anvendte han sine poetiske Gaver med dette for Øje og udgav efterhaanden fem Bind „Aandelige Digte og Sange“ (1833—40). Samtidig digtede og udgav Timm en ikke liden Mængde Salmesamlinger: „Aandelige Sange“ 1834, Søn- og Festdagssalmer“ 1834 og 1839, „Aftensangssalmer“ 1843, „Hussalmer“ 1845 o fl.

Grundtvig havde hidtil kun ladet trykke de oven om-

talte enkelte Salmer, ved given Lejlighed, dels optagne i Tidskrifter, som i Teologisk Maanedskrift og J. Chr. Lindbergs „Nordisk Kirketidende“, indtil han 1836, ved sin trofaste Vens, Gunni Busck's, Hjælp blev sat i Stand til, et helt Aar, medens han var fri Aftensangs-Præst i Frederiks tyske Kirke, saa godt som udelukkende at sysle med Salmesang, og Frugten deraf blev hans „Sangværk til den danske Kirke“ I og et Par Hæfter af andet Bind, der skulde indeholde bibelhistoriske Sange. Navnet indeholder uden Tvivl et Ordspil, da det ikke alene var Vor Frue Kirkes berømte Klokkespil der gjengav en Koralmelodi ved hver Time, som kaldtes saaledes, men tillige kan betegne Stof til Sange, og ser man paa Bindets Indhold og den Brug Forfatteren selv senere gjorde deraf, synes det klart, at han ikke vilde have det betragtet som en Salmebog, der umiddelbar skulde anvendes til Sang, men en omfattende Samling af Salmestof, der passende tildannet kunde blive taget i Brug og komme Menigheden til gode.

Hvor rigt end det Væld var, som i hans egen Digtergave stod ham til Tjeneste, og det er først ret kommet frem efter hans Død ved Udgivelsen af hans hidtil utrykte Salmer, saa nøjedes han ikke dermed; men gjennempløjede hele Oldtidens, Midalderens og den nyere Tids Hymnologi, for at samle og i dansk Form at hjembære af de Skatte, der havde opbygget og trøstet den kristne Menighed gjennem Tiderne hos de forskjellige Folkeslag, og da navnlig i Hovedgrenene her i Vesterland. Som han benyttede Davids-Salmerne og en Del af den græske Salmesang, saa gjennemsøgte han den latinske, den gammel- og den ny-engelske, den tyske Salmeskat, og fremdrog hvad han ansaa for dens bedste Perler, som han paa sin ejendommelige Maade overførte paa vort Modersmaal, og deriblandt mange af uforgængeligt Værd. Dernæst udtog han af vor egen ældre og nyere Salmesang, hvad han ansaa for dens bedste Del, og meddelte dem mer eller mindre be-

arbejdede; endelig tilføjede han sine egne ældre Salmer der fandtes spredte paa forskjellige Steder, og digtede nye, saa Bindet indeholdt 401 Nr. — Hvem der forstod at skatte den, modtog denne Gave med stor Glæde, men der gik flere Aar, før Grundtvigs Salmer trængte ud i en videre Kreds. Vel havde L. C. Hagens „historiske Salmer og Rim til Børnelærdom“ 1832, der udkom i seks voksende Oplag og blev brugt i adskillige Skoler, banet Vejen, og endnu mere maaske Peder Hjorts Salmesamling, der i sine tre, hver Gang forøgede, Udgaver (1838—43), optog flere og flere af Grundtvigs Salmer; men hvor lidet de havde fundet Anklang i de formaaende Kredse, kjendtes, da Biskop Mynster i sit „Udkast til et Tillæg til den evang. krist. Salmebog“ (1843) kun fandt Anvendelse for én Salme af Grundtvig, medens der af de 36 Nr. var fem af Ingemann og fire af Boye.

Dertil var man nemlig kommen, at Regeringen for Alvor tænkte paa at gjøre noget, for at stille det mere og mere stigende Krav om at bøde paa Fattigdommen i den gængse Salmebog. I den Viborgske Stænderforsamling blev (1842) indbragt et Forslag om at faa udarbejdet et Tillæg til Salmebogen, men under Forhandlingerne udvidedes det til Begjæring om en helt ny Salmebog, og kun hvis det ikke kunde opnaas, da i det mindste et Tillæg. Biskop Mynster, som var Formand for den Kommission, der var nedsat for at udarbejde et nyt Ritual (bestaaende af den juridiske Professor Kolderup-Rosenvinge, Biskoppen i Ribe Tage Müller, Professor H. N. Clausen, Direktøren for Sorø Akademi Waage, Stiftsprovst Tryde og Provst B. O. Boisen i Søllerød), havde før dette Andragende kom fra Stænderne i Viborg, haft i Sinde at foreslaa Regeringen, at Ritual-Kommissionen tillige skulde udarbejde et Tillæg til Salmebogen med et Udvalg af ældre og nyere Salmer. Hans Kolleger i Kommissionen gik ind derpaa, skjønt ogsaa dèr nogle Medlemmer (Tryde og H. N. Clausen)

foretrak at faa en hel ny Salmebog. Efter givet Bemyndigelse udgav Mynster det ovennævnte Udkast, og efter at der var indkommet en Mængde Betænkninger derover i Løbet af Aaret, tog Kommissionen, af hvis Medlemmer dog Waage var død og Tage Müller forhindret, fat paa Arbejdet, og kunde efter et Fjerdingaars Forløb i Foraaret 1844 indsende sit Arbejde, hvorved de 36 Salmer i det oprindelige Udkast var vokset til 58 (deriblandt 12 af Kingo, 10 af Brorson, 7 af Ingemann, 6 af Boye, 4 af Grundtvig).

Skjønt lidet altid var bedre end intet, havde Mynsters Udkast ikke fundet almindelig Billigelse, og Ønsket om at faa en hel ny Salmebog udbredte sig, da ikke alle kunde være enige med ham i, at vel havde vi en Del enkelte kjønne Salmevers, men kun faa Salmer der kunde bruges i deres Helhed. Grundtvig var meget misfornøjet med Udkastet og udarbejdede selv en lille Salmebog, kaldet „Salmeblade til Kirkebod“ (1843) med 101 Nr., der dog i den Skikkelse aldrig blev trykt, da han, efter Hjemkomsten fra hans sidste Englands-Rejse, uventet blev opfordret til at indtræde i en Komite, Kjøbenhavns Præsteskab valgte, til at udarbejde en hel ny Salmebog.

Stiftsprovst Tryde og Professor H. N. Clausen, som i Kommissionen havde stemt for en hel ny Salmebog, var begge Medlemmer af det for ikke længe siden oprettede Kjøbenhavns gejstlige Konvent, og i dette foreslog Lic. E. V. Kolthoff, den Gang anden resid. Kapellan ved Holmens Kirke, at nedsætte en Komite til at overveje Salmebogs-Sagen. Den kom til at bestaa af Grundtvig, Prof. H. L. Martensen og Biskop Mynsters Svigersøn Hofpræst J. H. Paulli, og disse indstillede til Konventet „strags at udnævne en fast Komite til snarest mulig Samling af en kirkelig og folkelig Salmebog“. Konventet gik ind herpaa, og valgte de tre nævnte Mænd, samt Kolthoff og Sognepræsten ved Helligaands-Kirken, P. J. Spang, til at danne denne Komite.

Det synlige Udbytte af disse Mænds Samarbejde i Sommeren 1844 og den følgende Vinter, var det Hæfte af „Kirkesalmer udgivne til Prøve“, som udkom strags efter Nytaar 1845 og indeholdt 111 Salmer ved de kirkelige Handlinger og de tre store Fester, almindelig kaldet „Prøvehæftet“. Men som det kunde ventes efter de Mænds Navne, der her arbejdede sammen, fik det dog en større Betydning, og navnlig ved at de rette Grundsætninger for at samle en Kirkesalmebog ved den Anledning blev klart udtalte. Dette skete i det Forord, der ledsagede Prøvehæftet og er forfattet af Komiteens Formand, Paulli, hos hvem dens Møder var bleven holdte. „Det var vor Hensigt (hedder det der) med dette Prøvehæfte at anskueliggjøre de Principer, som vi erkjende for de ledende saa vel i Valget som i Bearbejdelsen af Salmer til en ny Kirkesalmebog“. Til Prøve er valgt de kirkelige Handlinger og Højtider, fordi de danne et mindre Hele, der bedst kan afspejle disse Grundsætninger. „Salmebogen skulde være til kirkeligt Brug, det var derfor de egentlige Kirkesalmer, der maatte komme i Betragtning, saadanne nemlig, i hvilke Menighedens Forsamling finder det almindelige Udtryk for det fælles Trosliv. Vi besidde flere fortrinlige Salme-Samlinger for den private Andagt, og enhver vil deri kunne finde, hvad der i ren subjektiv Henseende tilfredsstiller ham bedst . . . Efter det anførte Princip henvendte vi først vor Opmærksomhed paa de Salmer, som ere eller have været i Brug ved den kirkelige Gudstjeneste. Salmebogen faar derved sin historiske Karakter, som hører væsenlig med til dens Begreb. Hvad Ringeagt for dette Princip maa føre til, beviser den evangelisk-kristelige Salmebog tilstrækkelig. Vi maa her fremhæve, at det netop i nærværende Tidspunkt er af Vigtighed at gjøre dette historiske Hensyn gjældende, inden Traditionens levende Kjæde brydes. Thi endnu have vi flere af den ældre Slægt, som ere opvoksede med de gamle Salmer og kunne aflægge

Vidnesbyrd om dem fra den Tid, da de ret kjendtes og elskedes. Vi lagde altsaa nærmest de ældre danske Kirkesalmebøger til Grund, og hvad der i disse har været og til Dels endnu er fortrinlig yndet og benyttet, maatte vi nødvendig tilkjende en berettiget Adkomst til at optages, om end ikke i aldeles uforandret Skikkelse. Medens vi alene af dette historiske Hensyn have anset os forpligtede til at optage adskillige af de ældre Kirkesalmer, som vi ellers ikke vilde have valgt, forholder det sig anderledes med de nyere. Valget af dem kunde kun bestemmes af Hensyn til Salmens eget Værd. . . . Salmebogen hviler paa den kristelig-kirkelige Grund, og dermed er dens almindelige dogmatiske Karakter angiven. Hvad der indenfor denne Omkreds har formaaet at gjøre sig gjældende som en almindeligere Skikkelse af det kristelige Trosliv, vil som en Følge af vort historiske Princip ogsaa her blive repræsenteret. . . . Det vil ikke være vanskeligt at eftervise for Tiden i den danske Kirke de forskjellige Retninger, som ville foretrække enten den Kingoske eller den Brorsonske eller den evangelisk-kristelige Salmetone, skjønt disse i Tiden fulgte paa hinanden, og i en vis Forstand den foregaaende er bleven afløst af den efterfølgende. — Vi ville nu angive de Principer, der ere fulgte ved Bearbejdelsen saavel af ældre som nyere Salmer". Efter at have udtalt sig om Nødvendigheden at have en Salmedigter med i Komiteen, vedbliver Forordet: „De af vore tidligere Salmer som ere Oversættelser, trængte alle til at sammenholdes med Originalerne, og Resultatet blev i sidste Tilfælde, at en ny Oversættelse var nødvendig. I de ældre originale danske Salmer var det især Enkeltheder i Indhold og Form, som maatte forandres; men under alle disse Forandringer, saa vel i det større som i det mindre har det været Komiteens enstemmig anerkjendte Grundsætning, at beholde det gamle overalt hvor det lod sig gjøre, og at det ny burde svare til enhver Forfatters Ejendommelighed, saa vidt det

kunde naas. Der var et dobbelt Hensyn som gav denne Del af Arbejdet en særegen Vanskelighed, thi for det første skulde de ældre Salmer bevares, nemlig for dem, der allerede kjende dem og have dem kjær; og den Omstændighed, at der endnu ere Menigheder, som bruge de gamle Salmebøger, paabød desto større Varsomhed i Forandringer, for at vi ikke skulde tage i Steden for at give; men paa den anden Side skulde de ældre Salmer ogsaa indføres, nemlig hos alle dem, der først nu skulde lære at skatte den Rigdom vi eje i dem, og vi stræbte derfor, saa vidt det stod i vor Magt, at borttage hvad der i Almindelighed vilde være til Anstød . . . Det [æsthetiske Hensyn] kan og skal ikke her være det eneste, og dem, der mulig ville anlægge det som den højeste Maalestok for en Salmebog, minde vi om Herders Udsagn, at Guds Kirke lægger uendelig større Vægt paa Læren, Ordet og Bekjendelsen end paa smukke Vers, og at ingen kristen Menighed kommer sammen for at øve sig i Poesi, men for at tjene Gud . . ."

Dette var gode og sunde Grundsætninger, baade med Hensyn til Valg af Salmer og deres Bearbejdelse, baade om Bogens historiske og poetiske Præg, og Spørgsmaalet blev nu om, hvorledes Komiteen havde fulgt dem. Det var den almindeligste Dom, at den ved Bearbejdelsen af de ældre Salmer havde grebet for dybt ind. Den havde lagt Vægt paa at have en Salmedigter i sin Midte, men naar denne havde en saa stærkt udpræget Ejendommelighed som Grundtvig, var det vanskeligt, at ikke, hvor god Viljen og ærlig Bestræbelsen end var, hans Mærke blev for kjendeligt paa alt hvad han bearbejdede. Hvor mange i sig selv ypperlige Bearbejdelser han gav i Prøvehæftet, fandt selv hans nærmeste Venner, at han navnlig var gaaet Kingo og Brorson for nær. Efter en Del Forhandlinger i Konventet blev Sagen stillet i Bero. Et af Kommissionens Medlemmer, Spang, der havde udgjort et midlende Element i den, var død i Januar 1846, og skjønt Grundtvig ønskede at fortsætte

Arbejdet, var de øvrige Medlemmer bleven trætte og vilde ikke.

Det Mynsterske Tillæg var imidlertid bleven avtoriseret og det lille billige Hæfte blev hurtig udbredt, saa det snart kom til at danne en uadskillelig Del af evangelisk-kristelig Salmebog.

Inden vi gaa over til det næste Forsøg paa at tilvejebringe en ny Kirkesalmebog, skal det bemærkes, at da det Forsøg var strandet, han havde hilst med Glæde, og selv med stor Nidkjærhed arbejdet for, vovede Grundtvig paa sine Venners Tilskyndelse, og ikke uden Frygt for at Mynster vilde forbyde det, hvis det kom til hans Kundskab, til Juledag 1845 at lade trykke „Et Barn er født i Betlehem“ og et Par andre Julesalmer paa et særskilt Blad, der blev Moder til hans „Festsalmer“, og Begyndelse til en ny Kirkesang i Danmark.

---

7. Roskilde-Konvents Salmebog.

(1856).

Da Kjøbenhavns gejstlige Konvent havde nedlagt Arbejdet, blev det optaget af Roskilde Præstekonvent. Mag. Fr. Hammerich, den Gang anden Præst ved Trinitatis Kirke i Kjøbenhavn, var Medlem af begge Konventer, og bragte ved Sommermødet 1846 Sagen frem i Roskilde, hvor han blev varmt støttet af Konventets Formand, den livlige Præst i Liunge, Ferdinand Fenger, med de sjældne Gaver til at vinde og samle Folk. Man nedsatte en Komité til at samle en ny Salmebog, bestaaende af Lic. Kolthoff, Fr. Hammerich og F. Fenger, og samtidig indgik man med et Andragende til Regeringen, om det maatte tillades at benytte „Prøvehæftet“ som Tillæg, ved Siden af det Mynsterske, hvor Præst og Menighed maatte ønske det. Gjennem Biskop Mynster

fik man næste Foraar Afslag paa dette Andragende; men i Vinterens Løb havde Komiteen taget fat paa sit Arbejde, og samlet en Kreds af Højmesse-Salmer der skulde danne Bogens første Del, medens dens anden Del skulde ordnes efter Katekismens fem Parter. Der var imidlertid fremkommen en Standsning, ved at Kolthoff pludselig havde trukket sig tilbage, og hans Plads blev udfyldt med Sognepræsten ved Helligaands-Kirken, Provst Pram Gad. Ved hans Indtrædelse skete nogen Forandring i Arbejdets Plan, idet man ikke alene opgav den oprindelige Tanke, at danne en fast Stok af Højmesse-Salmer; men den Enighed, der havde hersket i den oprindelige Komité om at ændre saa lidt som muligt i de gamle Salmer, delte Pram Gad ikke, og hans Kjærlighed til den evangelisk-kristelige Salmebog delte de to andre Medlemmer af Komiteen ikke. Dette kom stærkt frem, da man skred til Bearbejdelsen af de valgte Salmer.

Foreløbig var der kun Tale om Indsamling af Materialet, og da de tre Medlemmer kunde være samlede i Kjøbenhavn den Maaned, Kristian VIII døde (Januar 1848), blev denne rask fremmet, saa at Samler-Arbejdet kunde meldes som afsluttet i Sommeren 1849. Men de bevægede Tider foraarsagede atter en Standsning. Tronskiftet, Marts-Begivenhederne, Krigen og dens Omvekslinger optog alles Opmærksomhed, og Hammerich havde som Feltpræst fulgt Hæren baade 1848 og 49. Den ny Grundlov var givet, og der var stillet i Udsigt en ny Kirkeforfatning med Synode osv. Alt dette foranledigede, at Komiteen foreslog Konventet, at standse Arbejdet og overgive den ventede Synode Material-Samlingen til videre Bearbejdelse. Det Forslag vandt dog ikke Konventets Bifald, og det blev besluttet, at Arbejdet skulde fortsættes og afsluttes. Det brede var nemlig tilbage, at give det indsamlede Forraad den Skikkelse, hvori det maatte anses for tjenligt til Kirkebrug, og denne Redaktion udførtes af Hammerich og

Gad, da Fenger, som bode ved Sorø, ikke kunde deltage i de stadige Sammenkomster, men senere dog billigede, hvad hans Kolleger var bleven enige om. Denne Enighed holdt det tit haardt nok at komme til, og den opnaaedes kun ved at de gjensidig udleverede deres Klienter til at afpudses saaledes at Modparten fandt dem antagelige, men de indrømmede selv, at de derved kom ud paa en Glatis, som de maatte stræbe saa godt de kunde, at slippe over. Værst gik det ud over de gamle Salmer, hvis Kraft-Udtryk Pram Gad paa ingen Maade kunde finde sig i; og da Hammerich paa den anden Side ønskede Ændringer i flere Salmer af den evangeliske Salmebog, gik de to modsatte Anskuelser paa Akkord med hinanden, og lod den ene Villighed være den anden værd. Men ved Siden af disse Vilkaarligheder indlod man sig paa en ny, der maa betegnes som en æstetisk Vandalisme.

Organist Berggreen var Komiteens musikalske Raadgiver, og naar han, sagtens for ikke at faa for mange ny Melodier, forlangte, at den valgte Salme skulde afpasses til en bekjendt Melodi, saa gik man ind derpaa. Det udpegede Offer blev lagt i Prokrustes-Sengen; var dens Lemmer for lange, blev der hugget af dem, var de for korte, blev de spilede ud, til de passede Maalet. Havde Teksten ni Linier i Verset, og Melodien kun Plads til seks, blev de tre hugget af; havde Melodien Plads til syv Linier, men Texten kun ejede seks, lavede man en forloren og puttede ind; i en tredje kilede man en Stavelse ind i hver Linie, i en fjerde to i hver anden, i en femte forandrede man det mandlige Rim til kvindelige, alt for at den valgte Melodi kunde gjøre Tjeneste. Man havde Skoene færdigsyede, Fødderne blev saa lavede til, for at kunne passe deri*).

Arbejdet skred saa rask frem, at Udkastet trykt

*) Eksempler foreligge i R. K. Sbg. Nr. 269, 300, 284, 471, 412, 555.

kunde forelægges Konventet ved dets Sommermøde 1850, indeholdende et Antal af 546 Salmer, hvoraf over 200 fandtes i den Ev.-Kr., og en Fjerdepart uforandret var optaget af den. Der blev nu udstedt Opfordring til at indsende Betænkninger over Udkastet og den blev saa villig imødekommen, at der paa næste Sommermøde kunde meddeles, der var indløbet 137 saadanne skriftlig; fra fem Biskopper og hvad der kunde siges at repræsentere Fjerdedelen af Landets Præster, et Antal der senere forøgedes med Ribe Biskop, tre Provster og 30-40 Præster af hans Stift. Stemmerne var meget delte; mange tog med Glæde mod en saadan Salmebog til at afløse den gængse, andre havde meget at udsætte paa den. Men Komiteen fik Konventets Bemyndigelse til, naar den havde gjennemgaaet og benyttet de tilsendte Betænkninger, i Konventets Navn at besørge en ny, gjennemset Udgave af Bogen, og derefter at søge Regeringens Tilladelse til, at den maatte indføres til Brug i de Sogne, hvor Præst og Menighed ønskede den.

Revisionen blev foretaget og førte til, at 24 Salmer bleve udeladte, og andre 33 optagne, foruden nogle Ændringer i det enkelte, og derefter udkom den ny Udgave i Foraaret 1852, og blev med ovennævnte Andragende sendt ind til Kultusministeriet; men man maatte vente en Stund paa Svar, indtil 1854 den nedsatte Kirkekommission traadte sammen. Ministeriet forelagde da Sagen for denne, og fik derfra det Raad, at anmode Digteren Ingemann om at gjennemse Salmebogen, for at lægge den sidste Haand paa Værket.

Ingemann paatog sig Arbejdet, skjønt efter Ytringer i private Breve, vist ikke med udelt Glæde, som han ogsaa. efter at han havde anvendt fem Maaneder derpaa, tilstod, det havde været ham noget trættende, et saadant „aandeligt Lappeskræder-Arbejde“. I øvrigt er man i vore Dage tilbøjelig til at overvurdere den Betydning den Ingemannske Revision havde paa Bogens Beskaffenhed. Hovedbetydningen var, at hans ansete Digternavn

var Regeringen og en stor Kreds af dem der havde ondt ved selv at danne sig en Dom, til Beroligelse; men i Virkeligheden har Fr. Hammerich Ret, naar han kalder Ingemanns Rettelser meget læmpelige, og det er saa langt fra, at man kan sige, han har paatrykt Bogen noget ejendommeligt Præg; det skulde da være, at han ved at lade de vilkaarlige Ændringer blive staaende, gav sin Godkjendelse af dem, thi i det hele maa det siges: Komiteen havde givet Bogen dens Præg og det beholdt den. Tænker man nærmest paa de gamle Salmer, da blev de ikke „Ingemanniserede", de var og de blev og de er fremdeles „Hammerichiserede" eller rettere „Pramgadiserede", da det var Gads Fordringer, Hammerich ansaa sig nødt til at fyldestgjøre. Nogle Rettelser foretog Ingemann, men naar han selv kalder sit Arbejde „en Restauration", da kan han ikke have tænkt paa, at de gamle Kjærnesalmer var førte tilbage til deres oprindelige Form, men snarere paa at en stor Del af de Evangeliske, som Komiteen havde strøget, af Ingemann igjen blev ført tilbage. De væsenligste Ændringer, han foretog, var at han udelod „O Jesus, for din Pine" og fem ubetydelige andre Salmer, og optog 25 nye. Deriblandt fire af Mynsters Tillæg, som Komiteen havde forbigaaet, dernæst 6 af Evangelisk, 4 af Brorson, 2 af C. Boye, 1 af Grundtvig, og adskillige af den ny Udgave af Evangelisk Salmebog, som D. G. Monrad nylig havde udgivet. Den største Forandring Bogen undergik var, at Ingemann indskød c. 150 enkelte Vers i de allerede optagne Salmer. Med sin Kjærlighed til den Evangeliske Salmebog forbandt Pram Gad den til korte Salmer, og han havde faaet denne Forkortelse igjennemført i langt højere Grad end Hammerich og Fenger billigede. Ingemann raadede igjen Bod derpaa, i de Kingoske blev indskudt 14 enkelte Vers, i de Brorsonske 13, i de Boyeske 14, men især nød de Evangeliske godt af Restaurationen, i det c. 80 enkelte Vers paa ny blev optagne, foruden de ovennævnte seks hele Salmer. Man

faar i det hele det Indtryk, at Ingemann betragtede det som en Hovedopgave for sin Revision, at bevare og styrke Forbindelsen med den gængse Salmebog, at Skiftet maatte saa lidt som muligt føles som et Brud med den nærmeste Fortid. At udvide Restaurationen til den ældre Salmesang har vist ikke været uden for hans Plan, og han antyder den i sine Breve, men det er ikke kommet synderlig til Udførelse; han lod det der mest bero ved hvad Komiteen havde ydet. I November 1854 var Ingemann færdig med sit Arbejde, og i Begyndelsen af næste Aar (Febr. 55), blev Salmebogens Indførelse ved en kongelig Resolution tilladt, hvor Præst og Menighed derom kunde enes. Nu har den i Løbet af 30 Aar banet sig Vej, saa skjønt der skal være Sogne, hvor man endnu nøjes med den Evangeliske, saa er denne dog de allerfleste Steder bleven afløst af Roskilde-Konvents. Derimod har den haft Nød med, og det er vist ikke sket ret mange Steder, at faa Lov til at afløse den Kingoske, som Kjærligheden til de gamle Salmer bliver ved at holde paa. Som det vist overhovedet maa siges, at Konvents-Salmebogen nærmest blev paaskjønnet, hvor man af Salmer kun kjendte, hvad den evangeliske havde at byde; men da denne var eneraadende i de allerfleste af Landets Kirker, skete der et stort Fremskridt til det bedre ved at faa den afløst af Roskilde-Konvents, da selv de, der ikke kunde være tilfreds med denne, dog maatte tilstaa, at i Sammenligning med dens Forgænger, var der vundet meget ved Skiftet. Den ny Bog virkede blandt andet til at udbrede Kjendskab og vække Kjærlighed til den gode, længe ubrugte Salmeskat vi ejede, og derved til at forberede Jordbunden til at modtage denne i en mere ægte og uforvansket Skikkelse. Thi en „Overgangs-Salmebog“, var det og mere gav dens Forfattere den heller ikke ud for; en saadan havde Tidernes Ubillighed og den Evangeliskes revolutionære Brud med hele Fortiden gjort nødvendig, for at vinde tilbage til de rige Kilder. Tyve Aar efter

at Bogen var udkommen, ytrede Fr. Hammerich, der var Hovedmanden for Arbejdet, sig i sit „Levnedsløb“ derom: „Salmebogen til Kirke- og Husandagt er en Overgangs-Salmebog, der skulde afløse den saa kaldte evangelisk-kristelige; andet og mere kunde den ikke blive. Dette er ogsaa nu, da vi er komne ud over Overgangstiden, og maa kunne bringe noget mere helstøbt til Veje, indrømmet af mange tidligere Modstandere“.

Det er man enig om fra de forskjellige Sider, at aldeles urørte og uden Læmpelse, og i alt Fald Forkortelse, kan navnlig de ældre Salmer selv af vore bedste Digtere ikke bruges ved Gudstjenesten, saa det vil jo altid bero paa den Nænsomhed og Takt, hvormed Ændringen foretages, da meget kommer til sidst til at afgjøres efter et personligt Skjøn, men derfor skal Grundsætningen dog staa fast, at ændre saa lidt som muligt. Det skylde vi ikke alene Digterne selv, der, naar det er Folk som Kingo og Brorson, ganske sikkert har kunnet give deres Tanker det bedste Udtryk; mén den Fremgangsmaade paabydes ogsaa, hvad der 1844 blev betonet, af Hensyn til de Menigheder, hvor de er vedblevne at være i Brug. Den Kingoske Salmebog har holdt sig endnu i ikke faa Sogne, og naar Flertallet, der havde givet Slip paa den, nu, efter en lang Udlændigheds Tid, har fundet hjem og begjærer at være med til at bruge dens Sange, saa byder Billighed de hjemkomne ikke at volde mere Forstyrrelse end nødvendigt i det gamle Hus. Dertil kommer, hvad Kingos egne Salmer angaar, at siden de samlede blev udgivne af P. A. Fenger 1827, har Kjendskab og Kjærlighed til dem udbredt sig i en vid Kreds. Skjønt Brorsons Salmer aldrig før har været i almindelig Brug ved den offentlige Gudstjeneste, da baade Pontoppidans og Guldbergs Salmebog kun blev brugte i en snæver Kreds, saa er de blevne desto mere udbredte og skattede igjennem de gudelige Forsamlinger, hvis Salmebog de ret egentlig har været lige fra Hundred-

aarets Begyndelse. Saa her vil ogsaa alle unødvendige Ændringer kun vække Anstød, og det ikke uden Grund. Hvad de nyere Digtere angaar, saa er Ingemanns Salmer aldrig bleven rørte, hvad der laa dels i Forholdene, dels i deres egen Natur, men Grundtvig var man ikke nænsom ved i Konvents-Salmebogen, skjønt det er en Fejltagelse, naar det er blevet sagt, at Ingemann „tumlede med dem"; han gjorde kun to smaa Ændringer i en enkelt af dem. Derimod havde flere af dem været i Prokrustes-Sengen, før han traadte til, og han lod dem beholde deres vanhældede Skikkelse. Imidlertid gjælder det ogsaa med Hensyn til dem, at der er kommet et lignende Hensyn frem, som ved de ældre, da de i vide Kredse har været i levende Brug et halvt Hundredaar, og har i den Tid stadig vundet flere Velyndere.

Da de første Salmeblade i Vartov Kirke, som fra Julen 1845 blev ved at komme ved de store Fester, gik upaatalte hen, og imidlertid Grundloven var givet og et friere Liv rørte sig overalt, fremtraadte de 1850 som et lille Hæfte „Festsalmer", der i Aarenes Løb voksede ved nye Oplag, saa det 10de, ved Grundtvigs Død 1872, var bleven en hel Kirkesalmebog paa 331 Nr., og var under Vejs bleven Kilde til en Mængde mindre Tillæg til Roskilde-Konvents Salmebog rundt om i Landet. Ligesom „Festsalmerne" oprindelig, indtil de voksede op og skød den helt til Side, var bestemt til at være Tillæg til „evangelisk-kristelig Salmebog", saaledes udkom samtidig med Konventets Salmebog 1856 et andet „Tillæg" til evang. kristelig Salmebog, der ved det omfattende Kjendskab til vor Salmerigdom og den grundige Flid, hvormed det var udarbejdet, fik en særegen Betydning. Det var P. A. Fengers, som han, der nylig var forflyttet til Vor Frelsers Kirke paa Kristianshavn, af Regeringen fik Tilladelse til at indføre i sin Sognemenighed. Det indeholdt i dets første Udgave 495 Salmer, og blev efterhaanden forøget, saa ogsaa det

dannede en hel Salmebog, der med den Forøgelse Fenger havde antydet, efter hans Død udgaves af Prof. Fr. Nielsen. Bogen var en moden Frugt af mange Aars Flid og kjærlige Syslen med Salmerne, og der blev ingen optaget deri, uden at den atter og atter var prøvet og vejet, saa det er intet Under, at Biskop Martensen erklærede den for den bedste Salmebog vi havde. Vore tre store Salmedigtere var alle Fenger inderlig kjære, og det var først efter den samvittighedsfuldeste Prøvelse han kunde beslutte sig til at optage Grundtvigs Ændringer af de ældres Arbejder. Han var derfor heller ikke helt tilfreds med Prøvehæftet 1844; ogsaa han fandt, at Ændringerne der vare for indgribende, hvor poetisk skjønne Omarbejdelserne i sig selv end maatte kaldes. Kingos Salmer havde været hans Ungdoms Kjærlighed, og selv havde han hen ved 30 Aar været Præst i hvad Mynster kaldte „det hellige Land“ hvor de gudelige Forsamlinger og de Brorsonske Salmer blomstrede. Derhos elskede han Grundtvig med en Søns Kjærlighed og skattede hans Salmer højt. Ogsaa Spørgsmaalet om Ordningen af Salmerne havde han underkastet en omhyggelig Overvejelse, og var kommen til den Betragtning, at det tjente Bogens Brugere, og da navnlig Kirkegængerne, bedst, paa ny at optage den gamle nedarvede Maade, som Rationalismen i Revolutions-Tiden saa let havde brudt med, og at ordne Salmerne efter Kirkeaarets Søn- og Helligdage. Det vilde være en god Støtte og Vejledning baade for Præst og Menighed, baade for den Del, der var tilstede i Kirken, og for dem, der var forhindrede og holdt sin Andagt i Hjemmet. Naar Bogen blev forsynet med fortløbende Nummere, var det ingen Tvang, da det stod Præsten frit for at træffe et andet Valg end det Bogen havde anvist.

Et tredje Tillæg til den evangelisk-kristelige Salmebog, der ligeledes voksede op til en fuldstændig Salmebog, var det, Præsten i Mehrn, P. Rørdam, udgav 1851,

og som blev Begyndelsen til den bekjendte Lyngby-Salmebog, som Forfatteren ved sin Forflyttelse til Kongens Lyngby ligeledes fik Regeringens Tilladelse til der at indføre. Den begyndte som Tillæg med 247 Nr., men voksede inden Rørdams Død (1883) til det dobbelte Antal Salmer.

Medens disse tre, der, fra at være Tillæg, voksede op til at blive mer eller mindre fuldstændige Salmebøger, var ældre af Byrd end Roskilde-Konvents Salmebog, gav denne snart Anledning til en ny Skare af Tillæg, som sigtede til at bøde paa hvad den fattedes. Mærkeligt nok var det et af Komiteens egne Medlemmer der gik i Spidsen; medens man andensteds saa' Tiden an og ventede indtil det ved Brugen viste sig, hvad den ny Salmebog kunde yde, indførte Ferd. Fenger allerede 1859 i sit nye Sogn, Høje Tostrup, et Tillæg paa 124 Salmer, paa et Par Undtagelser nær, alle af Grundtvig. En anden Mærkelighed ved dette Tillæg er, at han ordnede Salmebogen paa den gamle Maade efter Kirkeaaret, hvad han iøvrigt allerede havde stemt for i Salme-Komiteen, men ikke fik sat igjennem, saa Konvents-Salmebogen vedblev at gaa i den Evangeliskes Spor, dog med den Forandring, at Rubrikernes Navne mere sluttede sig til de tre Trosartikler, og ligesom for at betegne, at den var paa „Overgang“ til det rette, tilføjede den et Register, der rigtignok var meget magert i Sammenligning med Pontoppidans, da det kun udpegede en enkelt Højmessesalme.

Dette Tillæg blev nu efterhaanden fulgt af en Mængde andre, større eller mindre, saa man efter et Tiaars Forløb regnede der var hen ved et Hundrede Stykker af saadanne i Gang rundt om i Landet. Hvem der sværmer for Ensformighed, maatte finde det var en sørgelig Tilstand, men i Virkeligheden er det snarere glædeligt, da det vidner om, at der var Sans og Deltagelse for den Sag, og i alt Fald var det foreløbig den bedste Maade til at faa at vide, hvilke Salmer der

mest tiltalte den vaagne Del af Menigheden. Medens disse smaa Tillæg kun var beregnede paa et enkelt Pastorat eller nogle Nabosogne, udgav Indre Missions Selskab to Samlinger, med i alt 178 Salmer, ligeledes som Tillæg til Kirkesalmebogen, der blev udbredte over hele Landet og er udkomne i mangfoldige Oplag. Hvis man undres over der at træffe forholdsvis faa Salmer af Brorson, da ligger det vel i, at om dem kunde man forudsætte, at de allerede fandtes i Forsamlingerne. Derimod er Indre Missions Salmebogs-Tillæg et uvildigt Vidne om, at det af de nyere især var Grundtvigs Salmer, der var i Begreb med at komme frem og trænge ind, hvor der var Øren for Salmesang. Havde Udgiverne fundet det tjenligt at oplyse Folket om Salmernes Forfattere, maatte Grundtvigs Navn have staaet ved de 77 af de 178 Nr., Bogen indeholder. Og i Reglen var det samme Tilfældet i de mangfoldige smaa Tillæg; det var overvejende Grundtvigs Salmer man ønskede at faa frem.

Denne frodige Tillægs-Vækst havde i alt Fald dog den svage Side, at den var fremkommen ved en Frihed, der var taget og taalt, men just ikke givet, og omtrent samtidig med at Termansen (1869) i Rigsdagen fremsatte Forslag om, at Regeringen skulde give Menighederne Lov til at benytte selvvalgte Tillæg, foreslog Stiftsprovst Rothe i Roskilde-Konvent, at dette atter skulde tage Salmebogs-Sagen i sin Haand og lade udarbejde et udførligere Tillæg, som man skulde søge avtoriseret og som kunde være i Stand til at overflødiggjøre alle de smaa. Efter et Aarstids Betænkning gik Konventet ind derpaa, og nedsatte et Udvalg, der foruden Stiftsprovst Rothe kom til at bestaa af Præsterne F. V. Andersen, C. J. Brandt, Joh. Clausen og Th. Fenger.

Disse enedes let om at følge „Grundsætningerne af 44“, og fremlagde 1872 Udkast til et saadant Tillæg (269 Nr.), der efter at det havde undergaaet en Revision, hvor-

ved 36 Salmer blev udeladte og 12 andre optagne, — 1873 fik Regjeringens Stadfæstelse til at indføres, hvor de satte Betingelser opfyldtes. Dette har ikke altid været let, men desuagtet har Tillæget i disse 13 Aar arbejdet sig ind, saa det er trykt i c. 850,000 Exemplarer, hvad der er det bedste Bevis for at det har været velkomment og faaet en god Modtagelse, men tillige for at Konventets Salmebog højlig trænger til en Afløser, for at ikke en hel Del af vore bedste Salmer, som findes deri, men behandlede efter det gjensidige Akkorderings-Princip, skal skydes til Side og ligge ubenyttede.

Havde man, i Stedet for at gjøre det vanskeligt, gjort det let at faa dette Tillæg indført alle Vegne, vilde Salmebogs-Sagen sikkert have hvilet endnu en Del Aar, uden at der rejstes Spørgsmaal om at skaffe noget nyt. Men særlig Hovedstaden er stifmoderlig behandlet. Det Vilkaar der er stillet, at der af de i Sognet bosatte Personer med Husstand skal afgives saa mange Stemmer for Benyttelsen, at de udgjøre det dobbelte Antal af dem der har stemt imod eller ikke afgivet Stemme (!) — lader sig saa at sige umulig opfylde i Kjøbenhavn, og naar dertil kom, at Biskop Martensen bestemt modsatte sig ethvert Skridt til der at faa Tillæget indført, da er alle Kjøbenhavns Sognemenigheder, (saa nær som Vartovs og Vor Frelsers, der har beholdt deres gamle Frihed, samt Citadellets, hvor Præsten J. Kok har faaet Tilladelse til at benytte et Tillæg han selv har samlet), været nødt til at nøjes med Konventets Salmebog, hvis Mangler er bleven føleligere, i samme Grad som en bedre Salmesang er vaagnet op. Hos P. A. Fengers Eftermand, Pastor Holck, der vel dels nok ønskede, nu da Oplaget af Fengers Salmebog var udsolgt, at hans Sogn skulde komme tilbage fra den Undtagelses-Tilstand, hvori det havde befundet sig, ved at bruge en særlig Salmebog, dels ved mangeaarig Brug var kommen til at sætte Fengers Salmebog højt, baade for dens Indholds

og dens Ordnings Skyld, opstod Tanken om at tilvejebringe en ny almindelig Salmebog paa denne som Grundvold, og hans Indbydelse til at deltage i et saadant Arbejde blev villig imødekommen af de seks Mand, han henvendte sig til: Prof. Fr. Nielsen, der havde staaet Fenger nær og i flere Aar været hans Medhjælper, med god Lejlighed til at kjende og skatte hans Salmebog, og Præsterne C. J. Brandt, Dr. S. Rørdam, G. Schepelern, V. Schousboe og R. Volf. Denne Komité, som har arbejdet sammen siden Februar 1882, har i Fjor fremlagt sit Forslag til „Salmebog for Kirke og Hjem“. Skjønt Svaret til Dels allerede er givet i Fremstillingen af Bogens Ophav, har man spurgt, hvorfor man ikke heller lagde Konventets Salmebog med Tillæg til Grund, og Svaret maa sikkert blive, hvad den første angaar, at den med Hensyn til grundigt Kjendskab til og omhyggelig Benyttelse af Kilderne paa ingen Maade taaler nogen Sammenligning med Fengers, og at medens denne er et helstøbt Arbejde, hvor det ene svarer til det andet, saa er Konvents-Salmebogen og Tillæget, ved de Grundsætninger de ere byggede paa, to saa uensartede Arbejder, at det sidste kunde kaldes en ny Lap, der stikker stærkt af paa den gamle Kjole.

Komiteen har samvittighedsfuldt stræbt at arbejde efter „Grundsætningerne af 44“ og at lade hver beholde sit. Den har paa ny i P. A. Fengers Spor gjennemgaaet den ældre Salmedigtning der var i stadigt Kirkebrug, før evangelisk-kristelig Salmebog sønderrev Baandet, og har stræbt efter Evne atter at hele det uheldige Brud. Dernæst har den saa vel af Fortidens Hoveddigtere, og det er da Kingo og Brorson, som af den nyere Tids givet nøje Agt paa, hvad der har gjort sig gjældende hos den vaagne Del af Folkekirken, i det sikre Haab, at det ogsaa bedst vilde tækkes dem, der efterhaanden kom til Live. Da en Kirkesalmebog er til Menighedens Brug, har Komiteen ikke betænkt sig paa at forkorte eller vælge nogle Vers ud af de lange

Salmer, der i alt Fald paa vor Tid kun virke trættende; men i øvrigt været saa sparsom og nænsom med Ændringer i det oprindelige, at saadanne kun er foretagne, hvor de maatte anses for uundgaaelig nødvendige, og den har heller villet hjælpe paa „de dannede“ med lidt Forklaring, hvor der forekom Ord, hvis Betydning de havde glemt, medens de tit ere vel bekjendte for Almuen.

Med Hensyn til Ordningen er det vel ingenlunde et Princip-Spørgsmaal, om den sker paa den ene eller den anden Maade, da man, hvilken man saa vælger, ved et godt Register let kan hjælpe derpaa; men Komiteen har, alt vel overvejet, ikke kunnet komme til anden Indsigt, end at den gamle og nedarvede Ordning efter Kirkeaaret har sit praktiske Fortrin i en Samling, der dog nærmest er en Haandbog for Kirkegængere. Det er sikkert den samme Betragtning der i Norge har ledet baade Landstad og Hauge til at vælge den Ordning i de af dem i de senere Aar udgivne Salmebøger, som begge er avtoriserede til Brug ved den offentlige Gudstjeneste. Man kunde maaske tænke, at denne Ordning ikke var heldig, efter at vi har faaet en ny Perikope-Række, men det er jo ikke Meningen med denne, at den skal fortrænge den gamle, der gjennem halvandet Aartusende eller mere har givet hver Søndag sit Præg, og desuden erklæredes det, den Gang den ny Række var paa Dagsordenen, at det var Hensigten, den skulde nøje slutte sig til den gamle, hvad jo da ogsaa i Regelen er bleven Tilfældet, saa det er ikke mange Søndage, uden at man kan sige, disse Salmer passe baade til den ny og den gamle Tekst.

Forslaget til en ny „Salmebog for Kirke og Hjem“ er i det hele bleven godt modtaget, og den blev jo endog paa sidste Roskilde-Konvent af en Mand, der ikke turde tilraade dens Indførelse, hvor man har faaet Tillæget til Konvents-Salmebogen, erklæret for Arving til den Titel, Martensen gav P. A. Fengers. Mere kan

Komiteen ikke forlange, og kun ønske, at Forslaget, efter at have modtaget de Ændringer og Forbedringer som de fremsatte Anker og Ønsker kan give Anledning til, maa i sin reviderede Skikkelse faa Lov til at bruges, hvor man føler Trang til en ny Salmebog, saaledes som Tilfældet maa siges at være i Hovedstaden for Øjeblikket. Sker det, kan der være Haab om, at den efterhaanden dels vil skaffe sig Indgang i en videre Kreds, og en rum Tid tjene til den danske Menigheds Opbyggelse, indtil denne mulig atter faar skjænket Salmedigtere, der kan lægge en ny Sang paa dens Læber, til at klinge i Kor med den gamle, som har gjennemtonet den ligefra Reformationens Dage indtil vore.

„BORNHOLMERNE“

ELLER

DEN SAAKALDTE LUTHERSKE MISSIONSFORENING.

AF

Dr. P. MADSEN,

PROF. THEOL.

KJØBENHAVN.

KARL SCHØNBERGS FORLAG.

TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE.

1886.

For flere Aar siden holdt jeg i Roskilde Præstekonvent et Foredrag om den saakaldte lutherske Missionsforening, og Indholdet deraf blev bekjendtgjort i „Dansk Kirketidende“ blandt Mødets Forhandlinger. Efter at det i nogen Tid har været udsolgt i Boghandelen, har Udgiveren af disse Smaaskrifter ønsket, at det her skulde fremkomme paany. I den Anledning har jeg foretaget nogle mindre væsentlige Forandringer, navnlig saadanne, som Forholdenes Udvikling i den mellemliggende Tid har ført med sig. Det er ikke disse Blades Hensigt at give en umiddelbar Anvisning til Kampen mod dette Parti, men kun saa kort og bestemt som muligt at fremstille Hovedtrækkene af dets Historie og Lærdomme og fremhæve de vigtigste Punkter, i hvilke det strider mod den sunde Kristendom, som vor lutherske Kirke forkynder.

P. M.

Ingen af de sekteriske Bevægelser, som for Tiden ere oppe i vort Fædreland, har i de senere Aar gjort saa betydelige Fremskridt som den Retning, hvorom vi her skulle tale. Den er omtrent den yngste af dem alle, thi det er kun tyve Aar siden, at den kom indenfor vore Grænser, og dog er den allerede paa adskillige Egne bleven en virkelig Magt i den kristelige Vækkelse. Efter de Tegn, der kunne iagttages, har den ingenlunde udspillet sin Rolle iblandt os; derfor vil det have sin alvorlige Interesse, i al Korthed at gjøre sig Rede for dens Ejendommelighed.

Den Retning, som betegner sig selv med Navnet „Luthersk Missionsforening til Evangeliets Fremme", og hvis Tilhængere i den almindelige, daglige Omtale ogsaa benævnes „Bornholmerne" eller „Møllerianerne", har sin Oprindelse i Sverig og er derfra kommen til os. Udgangspunktet er den navnkundige svenske Lægmand Carl Olof Rosenius (f. 1816, d. 24. Febr. 1868). Denne Mand har baade som Udgiver af det opbyggelige Maanedsblad „Pietisten" (fra Januar 1842 til sin Død) og som Rejseprædikant udfoldet en Virksomhed af uberegnelig Betydning for det kristelige Livs Vækkelse i Sverig. I sin Ungdom modtog han betydelig Paavirkning fra Methodismen, som ogsaa kan mærkes i hans Forkyndelse; men hans Livs Løsen blev den lutherske Opfattelse

af Evangeliet. Kjendemærket for hans Forkyndelse var den kraftige og utrættelige Fremhævelse af den frie, uforskyldte Naade i Kristus som eneste, tilstrækkelige Frelseskilde, — med en stor Gave til at opspore alle Former, hvor under menneskelige Tanker om egen Retfærdighed for Gud kunne skjule sig. Varmere og fyldigere kan et Menneskes Salighed i Besiddelsen af den frie Naade vanskelig skildres, end han har gjort det. Derfor er det meget forklarligt, at hans Skrifter ere blevne en kjær og frugtbar Læsning for mange ogsaa i vort Fædreland. Alligevel er det unægteligt, at der er følelige Ensidigheder ved hans Forkyndelse. Hans Skildring af Menneskenaturens Fordærvelse gaar ud over den sunde Læres Grænser. Hans Iver for at fremstille Kristus som den, der har udrettet alt, fører ham til at fremhæve Forsoningen saaledes, at man let kan faa den Opfattelse, at med Kristi Offer ere alle de enkelte Menneskers Synder med det samme virkelig tilgivne (Forveksling af Forsoning og Retfærdiggjørelse). Og hermed hænger det sammen, at Sakramenterne træde tilbage hos ham. Hans Frygt for at fremkalde selvtilfredse og selvretfærdige Tanker hos de gjenfødte, leder ham til en altfor svag Betoning af de nye Helliggjørelseskræfter, Kristus skænker sine Disciple. Derfor mangler han den indtrængende og opmandende Formaning til Helliggjørelsens Virksomhed[1]). Derimod er han stærk i Overbærenhed med Synden hos de gjenfødte: han fremhæver overvejende Evangeliets Beroligelses- og Trøstegrunde for dem, der i Syndserkjendelse have forladt Selvretfærdighedens Vej og givet sig ind under Naaden, men som trykkes af Syndens Magt i

[1]) Det er karakteristisk, hvad der fortælles i hans Levned: at da en Gaardejer blev ham forestillet som den, der havde forvandlet hele sit Hus til Lokale for gudelige Formaal, svarede Rosenius kun med de Ord: Ja saa — bed da Gud om Naade og Forladelse for den gode Gjerning!

dem. Navnlig hans „Breve i aandelige Æmner“ indeholde Udtalelser, som i den Henseende lide af aabenbar Misvisning. Saaledes naar han om de troendes Synder anvender Ordet, at „Herren fører sine hellige underligen“, — naar Synden hos de troende mere ses som Plage end som Skyld, — naar det idelig fremhæves som Kjendetegn for Barneforholdet til Gud, at man lider under Synden, mere end at man skyr og overvinder Synden. Overfor saadanne Udtalelser savner man en tilsvarende stærk Fremhævelse af, at naar vi formaa saa lidet, da er det ikke en Tilskikkelse fra Gud, men det er vor egen Skyld, der lader det mangle paa tilbørlig Energi i Optagelsen af Naadekræfterne.

Saa længe saadanne Misvisninger kun forekomme hos en Mand med saa megen aandelig Sundhed som Rosenius, have de deres Modvægt i denne hans Personlighed, der ikke tillader dem at udfolde deres Konsekvenser. Men anderledes stiller Sagen sig hos Epigonerne, naar de misvisende Elementer løsnes fra hans Personlighed og skulle fæstnes til Theori. Den nyevangeliske Bevægelse i Sverig, der allerede i Rosenius' Levetid udviklede sig som Frugt af hans Arbejde, viser os hans ensidige Sætninger i Partiforkyndelsens fastslaaede Skikkelse, hvor der gjøres Dogmer ud af Mesterens tilspidsede Udtryk. Denne Retning gik naturligvis langt videre end Rosenius selv; men hvor meget han kunde døje af sine yderliggaaende Disciple, viste han f. Eks. da han godkjendte og roste den „evangeliske Aand“ i Skriftet: „Er Daabspagten Vejen til Himlen eller er Kristus Vejen?“ (af Antidiabolos, Kbhvn. 1867), som er et af de stærkeste Udtryk for Retningens Overdrivelser. — I Sverig blev Lektor (i Gefle) P. Waldenstrøm Rosenius' Efterfølger i Udgivelsen af „Pietisten“ og Retningens betydeligste Mand; hans mest bekjendte Forvildelse er hans Fornægtelse af den kirkelige Forsoningslære.

Til vore Landemærker naaede denne Bevægelse

først i den trandbergske Frimenighed paa Bornholm. Trandberg havde i Aaret 1860 taget Afsked fra en toaarig Virksomhed som Kapellan i Jylland, fordi han følte uimodstaaelige Tilskyndelser til at forkynde Evangeliet paa sin Fødeø, som dengang stod temmelig udenfor den kirkelige Livsbevægelse. Efter at have udøvet en fri Forkyndervirksomhed der ovre i et Par Aar, udtraadte han St. Hansdag 1863 i en Forsamling paa Almindingen højtideligt af Folkekirken (fordi Kirken er „sammenblandet“ med Staten, — fordi Menighederne ikke ere medvirkende ved Præstevalget, — og fordi der i Folkekirken ikke øves Kirketugt ved Nadverbordet). Han uddannede i meget kort Tid flere unge Mænd til Lægprædikanter; allerede i Oktober 1863 havde han 9 saadanne Medhjælpere, hvoraf de fleste endog vare udrustede med Myndighed til i Nødsfald at forvalte Sakramenterne Men snart viste det sig, at han ikke formaaede at styre Bevægelsen: allerede 1864 kom den nyevangeliske Retning fra Sverig derover og fandt god Jordbund hos en Mængde af Frimenighedens Medlemmer. Hovedmanden blandt dem, der sluttede sig til den nye Forkyndelse, var den dygtigste af Trandbergs Lægprædikanter, Christian Møller, tidligere Smed i Rønne. Han er endnu den Dag i Dag Bevægelsens Fører i Danmark. Fra Januar 1865 har han udgivet et opbyggeligt Maanedsblad: „Budskab fra Naadens Rige“. I Begyndelsen udtalte han ikke deri noget Brud med Trandberg, men allerede i Nyaarsnummeret 1866 erklærede han uden Forbehold, at hvad han havde prædiket efter Trandbergs Vejledning, havde været „noget forfærdeligt Tøj“. Samme Aar begyndte han imod Trandbergs Raad at oversætte Rosenius' Afhandlinger i „Pietisten“, hvilke siden ere udkomne paa dansk under Titlen: „Hemmeligheder i Lov og Evangelium“ (4 Bind). Møller og de, der fulgte ham, traadte atter tilbage til Folkekirken; thi de mente at have fundet noget Vigtigere end at tænke paa nye Menighedsdannelser; paa

samme Maade har Partiet siden stillet sig overalt: de modtage de kirkelige Handlinger af Folkekirkens Præster og have selv kun Lægprædikanter, Ingen, som de udruste med præstelig Indvielse. — Til det nordøstlige Sjælland og Kjøbenhavn bragtes Bevægelsen ved denne Tid af en Normand Traasdahl; efterhaanden har den ogsaa skaffet sig Fodfæste i andre Egne af Landet, navnlig omkring Holbæk, paa Falster og tilgrænsende Dele af Lolland, endelig paa mange Steder i Jylland, især paa Vestkysten. De have opført adskillige „Missionshuse“ (ialt 14—15, naar de mange paa Bornholm medregnes) til Afholdelsen af deres Forsamlinger; i Kjøbenhavn have de i Nansensgade bygget et saadant (1876), der har kostet den betydelige Sum af 84,000 Kr. (til Dels med Understøttelse fra Sverig). I 1869 oprettedes en „luthersk Missionsforening til Evangeliets Fremme i Danmark“ som Midtpunkt for Arbejdet her i Landet og med Sæde i Kjøbenhavn. Ogsaa i Hertugdømmerne har Retningen fundet betydelig Udbredelse; i 1881 stiftedes en Missionsforening for Slesvig-Holsten, som har Flensborg til Midtpunkt, og som ledes af et tidligere Medlem af den Christiansfeldtske Brødremenighed, Chr. Bau.

„Lovene“ for den i 1869 stiftede Forening give os Oplysning om hele Virksomhedens Maade og Formaal. „Foreningen bekjender sig i et og alt til Guds Ord i den hellige Skrift og den lutherske Kirkes symbolske Bøger, og i det den saaledes ikke i noget Punkt optræder med nogen ny Bekjendelse eller som et særligt Menighedssamfund, søger den kun at virke hen til, at den Lære, vi have i vor lutherske Bekjendelse, maa blive til Liv og Virkelighed i saa mange Sjæle som muligt.“ — „De Midler, hvorigjennem Foreningen vil søge at virke for sit Formaal, ere Guds Ords Forkyndelse i Almindelighed, Missionsmøder, Udbredelse af

Skrifter [1]) og Husbesøg samt Søndagsskoler. Som Kolportør maa ingen udsendes, uden at han er flere af Bestyrelsens Medlemmer bekjendt som en levende Kristen og er nogenlunde vel befæstet i Guds Ord, saa at han er mægtig til baade at formane ved den sunde Lærdom og at overbevise dem, som sige imod. Enhver, som antages til at sendes i Foreningens Navn, maa underkaste sig den Prøvelse, som Bestyrelsen finder fornøden: han maa være forsynet med dens Bevis, som fornyes hvert Halvaar; han bør arbejde paa de ham anviste Steder og, om han er ude paa Rejser, i det mindste hveranden Maaned tilskrive Bestyrelsen om sin Virksomhed og i øvrigt rette sig efter dens Bestemmelser. Hvad Understøttelse Kolportørerne muligvis ville kunne faa, maa bero paa stedfindende Omstændigheder og Overenskomst.“ — „De til Foreningens Virksomhed nødvendige Pengemidler søges tilvejebragte ved Syforeninger og frivillige Bidrag.“

Retningen vil altsaa efter sine Udtalelser være et missionerende Salt indenfor Folkekirken. Men rigtig nok er dens Holdning over for Folkekirken langtfra saa fredelig i Praksis, som Theorien lyder. Allerede det, at de sædvanlig afholde deres Forsamlinger i Gudstjenestetiden, er betegnende nok; men de ere heller ikke sparsomme med skarpe Fordømmelsesdomme over den Forkyndelse, der føres af Folkekirkens Præster. Hvad er det da i denne Forkyndelse, som de have saa meget imod? Det kan have sine Vanskeligheder at give et klart og tydeligt Svar herpaa; thi saaledes som deres egen Forkyndelse sædvanlig fremtræder, kan det være vanskeligt at faa fat paa det ejendommelige i den; den synes ofte ganske at ligne Folkekirkens — og er der-

[1]) Møller har forfattet en Række Smaaskrifter og oversat endnu flere. Vi have det Særsyn i Landet, at denne Forening har faaet Ret til at kolportere sine Skrifter overalt, — en Ret, som ellers kun meddeles med stor Varsomhed.

ved just i Stand til at bedaare saa mange, der i Begyndelsen høre den i god Tro. Imidlertid mangler det i adskillige af deres Skrifter ikke paa klare Udtryk: vi ville forsøge at samle en Række af disse og saaledes lade dem selv skildre deres Særegenheder med deres egne Ord:

„Vor Adskillelse fra Folkekirkens Lære kommer frem overfor Spørgsmaalet: Hvem tilhøre de Skatte, hvorom Evangeliet forkynder, Syndsforladelse, Retfærdighed, Barneret og evigt Liv? Blive de os først skjænkede, naar vi omvende os og tro, saa at de følgelig blot tilhøre de troende, eller ere de os skjænkede og tilhøre os forud? Her er det rette Svar: De tilhøre alle Mennesker, baade bodfærdige og ubodfærdige, alle, som Gud i sit Ord kalder „Verden“, alle, for hvem Kristus er hengivet. Den gængse Forkyndelse i Folkekirken (og til den slutter sig Fornuften og alle selvretfærdige Mennesker) vil derimod svare: De tilhøre kun de bodfærdige og troende Sjæle eller, i Følge den religiøse Tone i Danmark, enhver, som forsager og tror. Men dette er en Lovprædiken, som frister Menneskene til at se paa deres egne Gjerninger og forfører dem til selv at ville fortjene Naaden ved deres egen Anger, Tro og Bøn. Nej, Evangeliet forkynder den frie Naade for alle Ugudelige. Her ligger Evangeliets Anstødssten og Stridspunkt, saa vidt det lader sig eftervise i Læren. Her er den rette Knude og Hemmelighed, paa hvis Aabenbarelse for vort Hjærte det beror, om vi skulle blive levende, frigjorte evangeliske Kristne eller døde, religiøse Tjenestekvindesønner. Det sande Evangelium lyder: „Verden i Jesu retfærdig er vorden“ (som det hedder i en af Ahnfelts Sange). Jesus har paa Verdens Vegne erhvervet Retfærdigheden, saa at enhver er retfærdig. Alle Mennesker eje Naaden, Retfærdigheden og Barneretten, men ikke alle nyde dem; man kan jo godt eje noget uden derfor at nyde det, enten fordi man ikke véd derom eller ikke vil be-

nytte det. De troende vide, at de ere Guds Børn, de andre ere det ogsaa, men vide det ikke. Troen maa til, for at komme i Nydelsen af den Naade, vi eje; thi ved Troen „tillæmpes“ Naaden paa Menneskets Hjærte. Denne Tillæmpning har ingen Betydning for Guds Sindelag mod os. Han bliver os ikke først derved naadig, thi for Hans Dom er Synden borttagen ved Kristi Lidelse; Tillæmpningen er altsaa ikke nødvendig for at skaffe os Adgang til Gud, men for at skaffe Gud Adgang til os, for at vort Hjærte maa opgive sit Fjendskab mod Gud og for at Syndens fordømmende Betydning maa borttages af vor Samvittighed. Dette alene er Meningen, naar det hedder i Skriften, at Mennesket retfærdiggjøres af Troen: ved Troen ser Mennesket sin Retfærdighed i Kristus; Talen er i dette Udtryk kun om den tillæmpede Retfærdighed. Troen er altsaa ikke nødvendig for at have Syndernes Forladelse; det er en grov Misforstaaelse at bede Bønnen: „Forlad os vor Skyld“ i den Tanke, at Gud ikke forlængst har tilgivet os al Synd; men Bønnen gaar alene ud paa, at vi maa erkjende og modtage denne hans Tilgivelse. Derimod er Troen nødvendig for at blive salig; thi Syndsforladelsen og Retfærdigheden nytter mig ikke, uden at jeg tror paa den; ingen kan komme ind i Guds Rige uden at være født af Gud (Joh. 3, 5), og kun den, der tror, er født af Gud (1 Joh. 5, 1).“

„Naaden er altsaa én Gang for alle erhvervet ved Kristi Blod og tilhører alle Mennesker uden nogen Betingelse fra deres Side. Naaden skal prædikes uden Vilkaar; den, der forkynder en Naade paa Betingelser, har ikke Guds Evangelium; den Prædiken, at vi kun paa Betingelse af Forsagelse og Tro have Guds Naade, er af Gud forbandet. En saadan Prædiken (Folkekirkens) er en forfærdelig Vildfarelse, thi den hviler paa den selvretfærdige Indbildning, at vi faa Guds Naade for vor Forsagelses og Tro's Skyld, ikke for Kristi Skyld. Men for alvorlige Mennesker, som have lært,

hvor fordærvet vor Natur er, er Folkekirkens Forkyndelse den aabenbare Vej til Fortvivlelse; thi hvorledes skal det naturlige Menneske nogen Sinde kunne faa Guds Naade, dersom det kun kan ske paa Betingelse af Forsagelse og Tro? hvorledes skal den kunne forsage Djævelens Væsen, som netop helt er opfyldt af dette Væsen? — det er jo det samme som at forlange, at Djævelens Væsen skal forsage sig selv; „kan en Morian omskifte sin Hud eller en Parder sine Pletter?“ [1]). Saa hvis Gud ikke vil tilgive os vor Synd, førend vi forsage, saa kunne vi lige saa vel strax fortvivle. Og hvilke Forestillinger om Gud gjør denne Forkyndelse sig? Tror du, at du med din Anger og Tro kan forandre Gud? — at Gud skulde være et saadant vaklende Siv, en saadan Ubetydelighed, at hans Sind skulde idelig omskiftes ved hans faldne, usle Skabningers Forhold? Du mere end rasende menneskelige Hovmod og Selvvigtighed! Nej, ikke engang ved Syndefaldet foregik der en vredelig Forandring eller opkom der en Vrede i Guds Hjærte. Han har aldrig været vred paa Menneskene og bliver det heller ikke; kun føle Menneskene ham som en Vrede og kunne ved at beholde deres ugudelige Sind ile Fordærvelsen i Møde. Hvad der staar i Skriften om Sindsforandring hos Gud, er kun ufuldkomne menneskelige Udtryk [2]). — Nej, vi maa lade denne Tale om Betingelser fare og derimod lære Menneskene, at de, just som de ere, kunne modtage og tilegne sig det glade Budskab om Syndsforladelse; naar et Menneske ved Loven opdager sin egen Afmagt og

---

[1]) Derfor er det ogsaa forekommet, at Folk af denne Retning have vægret sig ved at svare Ja paa Forsagelses-Spørgsmaalet ved Daaben.

[2]) Det har sin Interesse at bemærke, at disse sidste Sætninger ere skrevne af Møller i Aaret 1869, endnu førend Waldenström opstillede sin subjektive Forsoningslære (1872). Man ser deraf, at den Konsekvens ligger i Luften for denne Retning.

ved Evangeliet erkjender den ved Kristus skete Forløsning, saa har han den Tro, som af sig selv virker Forsagelse og alle gode Gjerninger."

Den samme Indskærpelse af, at vi have Guds Naade uden Hensyn til vort eget Forhold, er ogsaa det betegnende for deres Tale til de omvendte og troende. Vor Besiddelse af Guds Naade er ikke betinget af vor Helliggjørelse og dens Fremgang. Villiens Gjenstridighed, Kjødets uforandrede Natur hos de gjenfødte skildres meget stærkt[1]). Men Gud vredes ikke paa os for vore Synder, kun for vor Vantro: „Gud er dig lige naadig, hvad enten du bedriver Hor, drikker, stjæler, eller du i Andagtslue ligger paa dine Knæ og beder;" ved denne frygtelige Sætning, som Trandberg (i „Sendebrevet") foreholdt Møller udaf deres Prædiken, havde denne ingen anden Bemærkning at gjøre, end at den var et mindre smukt Udtryk for en rigtig Tanke, saa at han hellere vilde sætte den Form i Stedet: „Gud er dig lige naadig, hvorledes du end bærer dig ad". Ogsaa til de troende hedder det: Vi skulle daglig paany frelses som ugudelige. —

Disse Grundtræk betegne det Omraade, hvorpaa deres Forkyndelse bevæger sig; det er væsentlig kun Kristus for os, ikke Kristus i os, som de prædike. De dele Sekternes sædvanlige Forveksling af Omvendelse og Gjenfødelse og mangle da naturligvis ogsaa Blik for Samfundet og Sakramenterne som den Grund, hvorpaa den enkeltes Kristendom hviler; den enkeltes Opvækkelse og Fortrøstning til Jesu Døds Kraft er det bestandige Æmne i deres Forkyndelse. —

---

[1]) Trandberg beretter (i sit „Sendebrev" til Møller af 1866) endog Ytringer, dels i deres Forkyndelse, dels i Samtale, som disse: „Ogsaa efter, at du er bleven troende, bliver dit Hjærte lige ondt, raaddent, vederstyggeligt og urent." — „Jeg har ogsaa engang troet, at der skulde foregaa en Forandring med mit Hjærte; men jeg vil nu bede Gud bevare mig for denne Tanke."

Unægtelig opnaar denne Fremstilling at holde Naaden paa alle Trin ufordunklet af menneskelig Egenretfærdighed. Men dette Maal naas ved en blindt fremstormende Iver, der river den sunde Læres Grundpiller overende paa alle Punkter. Vor Folkekirke er ganske enig i Maalet, men maa kræve en sundere Lære som Vejen dertil. Partiet vil ikke nøjes med den pavlinsk-lutherske Grundsætning om Retfærdiggjørelsen af Troen uden Lovens Gjerninger — som Naadens klare Udtryk. Denne Grundsætning, saaledes som Kirken forstaar den, skal kun betegne en ny Art af Selvretfærdighed. Derimod skal den rette Forstaaelse af Udtrykket „vi retfærdiggjøres af Troen“ være, at det betegner — ikke en Dom over Mennesket fra Guds Side, men kun, at den menneskelige Samvittighed sér og føler sin Retfærdighed, altsaa egentlig Menneskets Dom over sig selv. Denne Forklaring er en aabenbar Fordrejelse af Pavlus' og Luthers Tankegang. Ligeledes er det en grov Vildfarelse, at den kirkelige Forstaaelse af Retfærdiggjørelsen af Troen (Troen som Betingelse for Naadens Besiddelse) skulde medføre en selvretfærdig Indbildning om, at det er vor egen Forsagelse og Tro og ikke Kristi Fortjeneste alene, der erhverver os Guds Naade. Naar Troens Væsen forstaas rettelig, kan ingen falde paa, at den skulde indeholde nogen Værdighed fra vor Side. Troen er, som Kirken fra gammel Tid siger, den Haand, hvormed Mennesket griber Kristi Frelserkraft; lige saa lidt som den Haand, hvormed den skibbrudne griber Planken, kan kaldes hans Rednings Grund, fordi Haanden jo ved sig selv aldeles ingen Evne har til at redde ham, men kun ved den frelsende Gjenstand, den griber og omslutter, lige saa lidt kan Troen kaldes vor Frelses Grund, skjønt den ganske vist er Naadens og Frelsens ueftergivelige Betingelse. Betingelse og Fortjeneste (Værdighed) ere to ganske forskjellige Ting. En Betingelse maa der i alt aandeligt stilles Mennesket, fordi det er en Personlighed,

hvem ingen aandelig Gave kan tilfalde uden dets egen Tilslutning. Dertil svarer ogsaa den Forskjel, Skriften overalt sætter, men som denne Retning overalt udsletter, mellem Kristi Forsoning og Retfærdiggjørelsen. Kristi Forsoningsværk, over hvilket Guds Velbehag hviler, staar ganske vist ved Magt, hvad enten Mennesker tro det eller ikke. Men retfærdig derved bliver ingen uden sin personlige Tilslutning, thi Kristi Forhold til Slægten er et aandeligt, ikke blot som Adams et fysisk. Kristi Forsoning er et uudtømmeligt Væld, hvoraf den hele Verden kan øse Guds Naade og Velbehag, men den skyller ikke hen over Menneskene uden deres Vidende og Vilje. Hvis al Tale om Betingelse fra Menneskets Side skal afstedkomme Selvretfærdighed, hvad gjøre de da selv, naar de dog lære, at man ikke bliver salig uden paa Betingelse af Tro? Skal „Selvretfærdigheden“ grundig fjærnes ad den her anviste Vej, da bliver der nok ikke andet for end at lære, at enhver bliver ikke blot retfærdig, men ogsaa salig, hvorledes han end bærer sig ad. Men til denne Lære vover man dog ikke at gaa.

Ligeledes er det en ubesindig Tale, der føres om Menneskenaturens djævelske Beskaffenhed og om, at Mennesket derfor aldeles ikke kan forsage og tro, førend det har faaet sine Synders Tilgivelse. Er Menneskenaturen helt opfyldt af det djævelske Væsen, saa kan Mennesket overhovedet ikke komme til Troen, men maa afvise og modstaa Samfundet med Gud: — saa kan Mennesket kun frelses ved, at Gud tvinger det i Følge en uimodstaaelig Forudbestemmelse, — en Forklaring, som Partiet ikke vil antage og som der visselig heller ingen Grund er til at hylde. Men saa maa vi nødvendigt lære, at der i det naturlige Menneske med al dets Fordærvelse er et Suk efter noget højere og bedre end det kjender. Dette Suk kan ganske vist ikke selv bidrage til Frelsen, som udelukkende er den Hellig Aands Gjerning og Gave; men hvis Mennesket kvæler

og undertrykker denne indre Paamindelse, mangler Frelsen al Tilknytning og bliver saaledes umulig. Det er dette Suk, som den forberedende Naade fremhjælper til at blive en Længsel med det bestemte Indhold: at komme ind i Forsagelsens og Troens Verden; og det er atter netop kun denne begyndende Forsagelse og Tro, som gaar forud for Gjenfødelsen og Syndsforladelsen. — Men denne Forsagelse og Tro, som hverken indeholder nogen Fortjeneste eller er det naturlige Menneskes eget Værk, er alligevel en dyb og personlig Afgjørelse, der ingenlunde foregaar saa let som dette Parti tænker sig, naar det ynder at fremstille Troen væsenlig som en Oplysningssag, hvor det kun gjælder om at blive sin egen Afmagt vár, se Naaden, tage den hen („ganske som man er“) og glæde sig derover, — saa kommer Helliggjørelsen af sig selv. Det er en Misforstaaelse, naar de mene at kunne forherlige Naaden ved at skildre Troen som en næsten selvfølgelig Sag; thi i samme Grad som Troen mister Præget af en personlig Krise, ophører den at være en egentlig dybtgaaende Sindsforandring, hvoraf der fremgaar en kristelig Karakter. Deres Skildring af Troens Tilblivelse fører let til, at man blot med Tanken fatter den uforskyldte rige Naade („faar den at vide“) og glæder sig over den, uden at der er gaaet et grundigt Brud med det gamle gjennem Syndeafsky og Selvfordømmelse forud. Det er i denne Henseende betegnende, at de gjærne fremstille Troen som gaaende forud for Forsagelsen. Det maa tværtimod fastholdes, at skal Troen være Alvor, da maa den være født under Samvittighedens Angster og under den Afsky for Synden, som jo netop er Forsagelsens Væsen.

Men ligesom Omvendelsens Alvor er i Fare, saaledes er ogsaa Helliggjørelsens. For det første borttages nemlig ganske den Modvægt mod Synden, som ligger i Bevidstheden om Guds Vrede over den (Ef. 5, 5—6); thi om jeg begaar flere eller færre Synder,

skal jo slet intet betyde for Guds Forhold til mig, naar jeg kun har Troen. Dernæst fremhæves det med Forkjærlighed, at Kjødets Ondskab er den samme hos den gjenfødte som hos den uigjenfødte; derimod savnes den kraftige Betoning af det ueftergivelige Supplement: at Helliggjørelsens Kamp bringer virkelige Resultater, ikke er en Marscheren paa Stedet, men at man kommer Maalet nærmere, i det Kjødet daglig tæmmes og vænnes af med sine Vaner. Der bliver altsaa slet ingen anden Opfordring til Hellighed tilbage end den, der ligger i Troens egen Drift. I Sandhed: det maa være et alvorligt, inderligt og dybtgaaende personligt Trosbegreb, for at ikke her Letsindigheden og Kjødets Evangelium skal faa Indpas. Men vi have netop set, at Troens dybe sædelige Alvor ikke fremhæves med tilstrækkelig Styrke. Derfor er det ikke Theoriens Skyld, naar denne Retnings Tilhængere holde sig fri for sædelige Udskejelser; men det skyldes uden Tvivl dels det kristelige Instinkt, der i saadanne Tilfælde er bedre end Theorien, dels navnlig disse Menneskers Fortid, der har givet dem tilstrækkelig Alvor og Agtpaagivenhed overfor Synden. Partiet har nemlig fundet sit frodigste Opland paa Steder, hvor der forud er gaaet en Bodsprædiken, som har været spændt op til en usund Højde; de fleste af dets Tilhængere ere saadanne, der tidligere have ligget under Lovens Tryk og betragtet Kristendommen ikke som en Gave, men som en Fordring til Mennesket, saa at denne Forkyndelse er kommen til dem som en aandelig Befrielse, der dog ikke har udryddet deres tidligere Grundretning. — Vi forstaa udfra disse Forudsætninger den tilsyneladende paafaldende Kjendsgjerning, at disse, der nærmest skulde synes at være den sædelige Frihe ds Forkyndere, i Virkeligheden for det meste trælle under de udvortes Lovbud: rør ikke, smag ikke, tag ikke derpaa! Dette er for manges Vedkommende ligeledes en Levning fra deres Fortid; men det er i alt Fald ogsaa en naturlig Følge af et Trosbegreb, hvori

der ikke ligger en kristelig Karakters Fødsel med de deraf følgende sædelige Tilskyndelser; naar man ikke har disse sædelige Tilskyndelser og den dermed følgende sædelige Dømmekraft i sig selv, maa man søge dem udenfor sig. —

Af det udviklede vil det fremgaa, at vi kunne samle Retningens Hovedpræg deri, at den vil gjøre Evangeliet endnu mere evangelisk end det kan og vil være. Det er en Selvfølge, at en saadan Bestræbelse fører ind i Meningsløsheder og farlige Vildfarelser. Skjønt vi ingenlunde miskjende, at der er Mennesker, som gjennem alvorlige indre Kampe ere komne til dette Standpunkt, og at der er mange evangeliske Elementer i deres Forkyndelse, vil det derfor alligevel være vor Pligt, i det sunde Evangeliums Navn at modarbejde og advare imod Retningens Virksomhed.

KRISTUS SOM LIVETS LYS.

ET APOLOGETISK FOREDRAG

AF

C. A. ROW, M. A.,

DOMHERRE VED ST. PAVLSKIRKEN I LONDON.

KJØBENHAVN.

KARL SCHØNBERGS FORLAG.

TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE.

1886.

Det her meddelte Foredrag, som af Oversætteren er gjengivet med nogle uvæsentlige Forkortelser, navnlig for Anmærkningernes Vedkommende, udgjør et Led af en Række apologetiske Foredrag, der i Aaret 1877 blev holdte efter Tilskyndelse af John Bamptons Stiftelse. Det hele Skrift, hvis fuldstændige Titel lyder: Christian evidences viewed in relation to modern thought, betragtes af mange Englændere som et Sidestykke til Biskop Butlers berømte Analogy. Forfatteren har senere, i det 1883 udgivne Værk: Revelation and modern theology contrasted; or, the simplicity of the apostolic gospel demonstrated, nøjere udviklet enkelte Punkter af disse Bampton-Forelæsninger.

Fr. N.

Kristus som Livets Lys.

„Jeg er Verdens Lys; den, som følger mig, skal ikke vandre i Mørket, men have Livets Lys.“ Joh. 8, 12.

Skinner dette Lys klart paa det aandelige og sædelige Firmament? Kunne vi se dets Straaler? Frembringer denne aandelige Sol Livskraft og Liv i den sædelige Verden? Det er ikke theoretiske, men praktiske Spørgsmaal, som kunne finde Svar ved Fortidens og Nutidens Erfaring. Det ovenfor anførte Ord af Skriften siger ikke blot, at Jesus Kristus er den store Lysbringer i den sædelige og den aandelige Verden, men tillige, at det Lys, som han udsender, ogsaa har en levendegjørende Indflydelse. Han er Livets Lys. Det var et dristigt Udsagn; thi det drager hans Fordringer ned fra Abstraktionens og Theoriens Egne og bringer dem ind i Kjendsgjerningernes Prøvedigel. Dersom vi hverken i Fortidens Historie eller i Nutidens Oplevelser kunne opdage klare og utvetydige Tegn paa, at der udgaar en oplysende og levendegjørende Magt fra Jesus Kristus, saa har Forfatteren af det fjerde Evangelium lagt ham Ord i Munden, der lade ham bære falsk Vidnesbyrd om sig selv, og saa bliver han overbevist om Bedrageri. Men hvis han paa den anden Side atten Aarhundreder igjennem har vist sig som den store Kilde til Menneskenes aandelige Oplysning, saa har Forfatteren enten gjengivet en sand

Ytring af Jesus, eller hvis han har været en Falskner, maa han have haft et overmenneskeligt Indblik i Fremtidens Historie.

Denne Slutning vil være lige paalidelig, hvad enten vi antage Johannes-Evangeliet for at være et ægte Værk af Apostelen Johannes, skrevet henimod Slutningen af det første Aarhundrede, eller vi følge den Opfattelse, som den moderne Vantro har saa meget tilovers for, at det skal være skrevet af en ukjendt Forfatter, der har levet syvti eller otti Aar senere. I begge Tilfælde vilde den Paastand, at en ringe jødisk Tømmermand skulde blive den store Lysbringer for de mest civiliserede og de driftigste Menneskeracer; at han skulde blive Skaberen af et nyt sædeligt og aandeligt Liv; at han skulde paatrykke alle Menneskeslægtens fremskredne Racer et uudsletteligt Præg af sin Virksomhed — være lige mærkelig; thi selv i Aaret 170 var der intet, der tydede paa, at et saadant Udsagn vilde blive virkeliggjort. Intet menneskeligt Fremblik kunde forud have anet den Kjendsgjerning, at denne ringe Tømmermand skulde komme til at øve en saa mægtig Indflydelse paa Historien og stille de viseste og bedste Mænds Arbejde for det gode i Skygge. Hvis et almindeligt Menneske havde sagt noget saadant, kunde det kun have været en Ytring af Vanvid. Spørgsmaalet er nu: ere disse og lignende Ytringer, som Evangeliet har tillagt Jesus, blevne stadfæstede ved Kjendsgjerningerne? Hvis det er Tilfældet, er der ikke blot givet et uigjendriveligt Bevis for Sandheden af den Paastand, at Jesus er Verdens Lys og Livets Lys, men den videre Slutning er uundgaaelig, at det dybeste profetiske Frembliks Aand maa have haft Bolig i den, der sagde dette — eller, med andre Ord, dette Udsagn beviser, at der i ham var en overmenneskelig Magt.

At Jesus Kristus virkelig har øvet denne mægtige Indflydelse som Verdens Lys, og at han har indført et nyt Princip for det sædelige og aandelige Liv, er saa

fuldstændig og klart bevist, at jeg ikke behøver at drøfte den Sag nøjere. Beviset herfor er skrevet paa næsten hvert Blad af Historien siden Aaret 315[1]). Se paa den moderne Verden! Er Kristendommen ikke alle Vegne til Stede i dens Institutioner, i dens Lovgivning, dens Tænkning, dens sædelige Ordninger, dens Sprog og dens Samfundsliv? Selv en vantro kan ikke bestride den Kjendsgjerning, at den moderne Civilisations hele Løb er blevet dybt gjennemstrømmet, om ikke i Virkeligheden skabt, af Kristendommen. Man forsøge paa at stryge enhver Begivenhed, der er bleven paavirket af dens Indflydelse, ud af Historien; saa vil der snart blive tomt i vore historiske Bogsamlinger.

Heraf følger da, at den Paastand, at Jesus Kristus er Verdens Lys og Livets Lys, ikke blot bliver bekræftet ved Fortidens Historie, men at den ogsaa tydelig bliver godtgjort for vore Øjne ved Kjendsgjerninger i Nutiden. Hvad er den uundgaaelige Slutning heraf? Jeg svarer: enten har Jesus Kristus været en Aabenbaring af en overmenneskelig Magt, eller ogsaa skyldes denne store Indflydelse en ringe Tømmermand, hvis hele sædelige og intellektuelle Karakter maa være bleven dannet og udviklet i den jødiske Tænknings trykkende Atmosfære. Man har herimod gjort den Indvending, at en stor Del af Menneskeslægten endnu ikke er oplyst af

---

[1]) Jeg tager Tidspunktet for Constantinus' Omvendelse som Udgangspunkt, fordi det er tydeligt, at Kristendommen fra det Øjeblik af lige til Nutiden har været den mægtigste Kraft i den vestlige Verdens Historie. Fra det Tidspunkt træder dens Virksomhed frem i Historiens klare Lys. Tidligere havde den staaet forholdsvis meget i Skygge. Lecky har med god Grund gjort opmærksom paa, at det er i høj Grad mærkeligt at se, hvor uvidende de hedenske Forfattere i det andet og tredje Hundredaar have været med Hensyn til den Stormagt, der groede op imellem dem, næsten lige til Kristendommen havde sejret. Med denne Uvidenhed for Øje behøve vi ikke at forbavses over, at Hedningerne i Almindelighed i den første Tid vidste endnu mindre af Kristendommen at sige.

ham. Jeg svarer hertil, at Kristendommen følger den sædelige Verdens Love, naar den øver en Indflydelse, der gaar langsomt og trinvis fremad, og at dens Stifter udtrykkelig krævede, at den skulde virke paa denne Maade. Dette fremgaar tydelig af Herrens Lignelser i det trettende Kapitel af Matthæus-Evangeliet.

Nu gaar jeg over til at betragte det Bevis for Tilstedeværelsen af en overmenneskelig Kraft i Jesus Kristus, som ligger i Kristendommens Sædelære. Jeg vil først fastslaa Udgangspunkterne for Beviset og vise, hvad der kan godtgjøres.

For det første tager jeg det som en fastslaaet videnskabelig Sandhed, at de Kræfter, der virke i den sædelige Verden, virke i Overensstemmelse med de sædelige Love; at den menneskelige Histories lange Løb har sat os i Stand til at bestemme, hvilke disse Kræfter ere, og hvilke Love der gjælde for deres Virksomhed; at hvert af de paa hinanden følgende Trin i den moralske Verden er vokset ud af det nærmest foregaaende, og at Ændringerne hverken ere pludselige eller voldsomme, men følge en gradvis Udviklings Lov. Naar dette er Tilfældet, er det en Selvfølge, at der ikke er voldsomme Brud i Menneskeslægtens Udvikling, men at en enkelt Periodes hele Tankeliv og Følelsesliv tvært imod er vokset ud af den nærmest foregaaendes, over hvilken den kun langsomt har hævet sig.

Dette er i Korthed Loven for det menneskelige Fremskridt, saaledes som Historiens enstemmige Vidnesbyrd stadfæster den, og saaledes som den moderne Filosofi vedkjender sig den. Det betragtes nu som en urokkelig Sandhed, at Mennesket ikke viser store Huller i sin aandelige og sædelige Udviklings Løb, saa længe som det kun er under Indflydelse af de naturlige Kræfter, som virke i det.

Mod denne Form for Beviset har man gjort den Indvending, at Kristendommens ophøjede Sædelære kun skyldtes Jesu overlegne Genialitet. Hertil svarer jeg, at

Historien godtgjør, at intet menneskeligt Væsen, hvor stort et Geni det end har været, helt har kunnet unddrage sig de Vilkaar, som Fødselen har paalagt det, saa lidt som et Geni kan unddrage sig den sædelige og aandelige Atmosfære, i hvilken det har faaet sin Opdragelse. Det er ganske vist sandt, at vi ikke kjende Lovene for Frembringelsen af Genierne og heller ikke det nøjagtige Omfang af Genialitetens Virksomhed; men Historiens Erfaring gjør det sikkert, at der er sat Grænser for det ved dets Omgivelser, og disse Grænser er det ikke i Stand til at overskride.

Naar dette forholder sig saaledes, er det en Selvfølge, at hvis der ikke var noget overmenneskeligt i Jesus Kristus, og hvis de Kræfter, som aabenbarede sig i ham, kun vare de sædvanlige, der virke i Menneskenaturen, saa maatte Kristendommens Sædelære være en naturlig Frembringelse af de sædelige og aandelige Omgivelser, i hvilke Kristus og hans jødiske Ledsagere vare fødte og opdragne, kun med Tillæg af saadanne Paavirkninger, som St. Pavlus og hans græske Konvertiter kunde have bragt dem. Følgelig, hvor ophøjet end Jesu Genialitet kunde have været, vilde denne kun have sat ham i Stand til at løfte sig selv over disse Vilkaar paa en Maade, som er fuldkommen ensartet med det, som er udrettet af andre store Mænd; i saa Henseende kan Mahomed anføres som Exempel. Han er ligefrem en Støtte for mit Bevis. Jeg indrømmer villig, at han maa regnes til de store Mænd i sin Race; men Koranen gjør det sikkert, at hvor stor Mahomeds Genialitet end var, kunde den ikke bryde igjennem de Skranker, som hans Fødsel, hans Opdragelse og hans Omgivelser havde draget for ham. Koranens hele Lære bærer det stærkeste Mærke af det arabiske Aandsliv og beviser, at Profeten ikke kunde frigjøre sig selv fra de Vilkaar, som dette paalagde ham. Alle Menneskeslægtens andre store Lærere bære Vidne om den samme Sandhed. Den ejendommelige sædelige og aandelige Atmosfære, som de store Mænd

indaandede, har sat et uudsletteligt Præg paa deres Systemer. De ere alle knyttede til bestemte Folkeslag og bestemte Steder; Jesus Kristus alene er ligesaa almenmenneskelig som Menneskeslægten.

Heraf uddrager jeg følgende Slutninger: For det første. Dersom Jesu Kristi Lære bestemt overskrider de Grænser, som hans Fødsel og hans Omgivelser satte ham, beviser dette, at der i ham var en Kraft, som var forskjellig fra de Kræfter, der virke i den øvrige Menneskehed.

For det andet. Hvis Kristendommens Sædelære, set under ét, ikke blot overgaar den gamle Verdens store Læreres, men tillige løser Problemer, hvis Vigtighed disse erkjendte, skjønt de fandt Løsningen af dem umulig, saa beviser dette, at Kristendommen ikke kan have haft sin Oprindelse i det Drivhus for Fanatisme og Lettroenhed, i hvilket Vantroen er nødt til at lade Jesu Disciple leve, for at kaste Sandsynlighedens Skjær over de Theorier, som den har fremsat for at forklare Troen paa hans Opstandelse.

Jeg skal i min Bevisførelse gaa ud fra den Stilling, som en stor Mængde af mine Modstandere have indtaget[1]):

---

[1]) Jeg gaar ud fra den Position, som den moderne Vantro har taget, skjønt der ikke kan være Tvivl om, at den trænger til Tillæmpning. Man har uden videre tillagt Jøderne paa Kristi Tid en uhyre Lettroenhed og Overtro for at kunne finde en nogenlunde fyldestgjørende Forklaring af Miraklerne, som fortælles i Evangelierne, og navnlig af Troen paa Kristi Opstandelse. Det synes ikke at have været Vantroen klart, at jo mere lettroende og overtroiske den gjør de første Kristne, desto vanskeligere bliver det at gjøre det ny Testaments Moral til Produkt af en saadan Jordbund. Endvidere, hvis alle Jesu Omgivelser havde været i den Grad lettroende og overtroiske, saa kunde intet Maal af Genialitet helt have friet ham fra deres Indflydelse; thi det er en Kjendsgjerning, at de største Mænd have baaret Præg af deres Tidsalders Lettroenhed og Overtro. Det er klart, at en ophøjet Sædelære, der rummer en stor Aandsfrihed, ikke kan skyldes en saadan Jordbund. Beviset for, at Jøderne paa Kristi Tid vare mere lettroende

at den jødiske Race i Hundredaarene før og efter Kristi Komme var i den højeste Grad exklusiv, fanatisk og overtroisk; at Jesus og hans Disciple maa være fødte og opdragne i en saadan Atmosfære; og at et tilsvarende Præg var dybt indpræget i hans første Disciple. Dette skal i den Grad have været Tilfældet, at det, efter hvad en saa dybsindig Tænker som Stuart Mill mener, er ligefrem utroligt, at de Samtaler, der i de tre første Evangelier tillægges Kristus, kunne være opfundne af Evangelisterne eller selv af Apostelen Pavlus. Hvis det er Tilfældet, er det overraskende, at Mill ikke, i Stedet for at lade sig nøje med en intetsigende Trivialitet om Profeten fra Nasarets Genialitet, har gjort sig selv det Spørgsmaal: hvorfra fik dette Menneske al denne Visdom? [1])

---

og overtroiske end Mennesker til alle Tider, strider for øvrigt imod Historien — det er en Hypothese, som er opfunden for at støtte en Theori.

[1]) Paa den anden Side er der andre vantro, som ville bevise, at en stor Del af de moralske Forskrifter i Evangelierne ere Udsagn af jødiske Lærere, som vare Herrens Samtidige. Den eneste Avtoritet for en saadan Paastand er Talmud, men den ene Del af denne, Mishna, blev ikke nedskreven før i det tidligste Aar 180 e. Kr., og den anden Del, Gemara, endog først omtrent Aar 500 e. Kr. Derfor er det umuligt at sige, hvor vidt Talmuds Udsagn nøjagtig gjengive Læresætninger fra Herrens Samtidige, eller om dens Udsagn ikke snarere ere Laan fra kristne Kilder. De vantro Forfattere have en ubegrænset Tillid til Overleveringen, naar den kan blive brugt som et Vaaben mod Kristendommen, men en lige saa stor Mistillid til den, naar det passer i deres Kram. De glemme ogsaa at meddele deres Læsere, at disse moralske Ædelstene, der ere spredte over tolv Foliobind, ere begravne i en Masse Trivialiteter og Haarkløverier om Spørgsmaal, som der ikke kan paavises et eneste Spor til i det ny Testament. Saa vidt vi kunne skjønne, vare de jødiske Lærere paa Kristi Tid i høj Grad inde paa den Kasuistik, som vi finde i udviklet Skikkelse i Talmud, og den er en absolut Modsætning til Kristendommens moralske Lære.

Fremdeles: det vil med Hensyn til Formaalet for dette Bevis være aldeles unødvendigt at nægte, at en stor Del af den sædelige Sandhed er bleven opdaget af den menneskelige Fornuft uden Hjælp. Mange Mennesker disputere ud fra det Princip, at jo mere de kunne tage fra Fornuften, desto mere styrke de Aabenbaringen. En saadan Stilling er imidlertid yderst urigtig. Naar man nægter Fornuften Muligheden til at opdage sædelig Sandhed, kommer man ikke blot til at modsige de sikreste Kjendsgjerninger, men tillige til at nægte, at Mennesket besidder en sædelig Natur. Thi hvis han gjør det, maa Opdagelsen af en stor Mængde sædelige Sandheder være mulig. Ved at slaa ind paa den Vej ville vi i Virkeligheden komme til at ofre et af vore bedste Beviser. Min Position er tvært imod den, at for saa vidt Dele af det ny Testaments Lære ere i Overensstemmelse med den Lære, som de mest oplyste Tænkere i den gamle Verden have fremsat, saa beviser dette, at de Personer, ved hvem den er bleven udarbejdet, maa have været emanciperede fra den jødiske Snæversynethed i den apostolske Tidsalder; og følgelig, at den kristne Lære ikke ved nogen naturlig Proces kunde være bleven udviklet af en saadan sædelig og aandelig Atmosfære. Fremdeles: dersom jødiske Bønder og Fiskere have faaet Lykke til at fuldføre, hvad alle Tankens gamle Mestre, trods alle deres Anstrængelser, ikke have kunnet gjøre, saa beviser dette, at der i Kristendommen er en mere end menneskelig Indsigt.

Mod denne Tankerække har man gjort den Indvending, at nogle af de moralske Forskrifter, som ere indeholdte i det ny Testament, kunne findes anden Steds[1]),

[1]) Mærkelige Exempler paa den Slags Indvendinger kunne vi finde i Buckles Civilisationshistorie. Han beskylder ikke blot det ny Testaments Forfattere for at have gjort store Laan af hedenske Kilder, men han gaar saa vidt, at han betragter det som en af alle Kjendere indrømmet Kjendsgjerning, at flere af deres mest ophøjede moralske Forskrifter ere

og at en Aabenbaring er unødvendig, hvis Fornuften kan opdage sædelige Sandheder [1]). Men jeg maa nok have Lov til at spørge, hvorledes den Kjendsgjerning, at enkelte af Kristendommens Forskrifter kunne findes hist og her i de gamle Moralisters Skrifter, i løsrevne Aforismer, kan være nogen Indvending imod dennes Origina-

---

Citater fra hedenske Forfattere. Naar vi huske, at der i N.T. kun er tre Citater fra hedenske Kilder, er det uforklarligt, at en Mand med Buckles Lærdom kan begaa en saadan Buk. Jeg véd nok, at man af nogle Ytringer i Pavlus' Breve har villet slutte, at han kjendte de græske Tragikere; men Beviset herfor har kun liden eller ingen Værdi. Det er i høj Grad urimeligt at paastaa, at fordi to forskjellige Hold af Skrifter indeholde nogle faa sædelige Forskrifter, der have et vist Slægtskab, maa det ene Hold være øst af det andet, skjønt Ligheden finder tilstrækkelig Forklaring i dens Kjendsgjerning, at begge Hold af Forfattere have øst af Indgivelser fra den sædelige Natur, som er fælles for alle Mennesker. En flygtig Gjennemlæsning af de pavlinske Breve vil være tilstrækkelig til at overbevise enhver Læser om den store Forskjel, der er paa Pavlus' Lære som et Hele og paa den hedenske Ethik; og i Jesu Udsagn kan der end ikke findes de svageste Spor af en saadan Paavirkning. Men Buckle er — som næsten alle de vantro, der have udtalt sig om Kristendommens Sædelære — fuldstændig uvidende om den Kjendsgjerning, at det er det ny Testaments mest slaaende Ejendommelighed at bringe Troen til at virke paa Menneskets Aand som en stor sædelig og aandelig Magt. De tale alle om Kristendommen som et blot ethisk System.

[1]) Saaledes er det Tilfældet med F. W. Newman. Han siger ligefrem, at Aabenbaring af en moralsk Sandhed er en Umulighed. Ved at ytre et saadant Paradox har han stillet sig selv blot for en nærliggende Indvending. Naar han taler om sædelige Æmner, maa han betragte sig selv som én, der er i Stand til at oplyse dem, der ere mindre oplyste, end han selv er, eller med andre Ord, som én, der har en Aabenbaring af en sædelig Sandhed at meddele disse. Heraf følger, at hvis hans Paastand er rigtig, maa det, som er umuligt for Gud, være muligt for ham selv. Baade hos ham og hos Buckle kan man finde mange Paastande, der vise, at store Aandsevner ingenlunde afgive Sikkerhed imod gamle Fordommes blindende Virkninger.

litet, tagen som et Hele? Indvendingen vilde kun have Vægt, hvis nogle af Oldtidens Lærere havde været heldige nok til at udarbejde hele det ny Testaments Sædelære. Og deraf, at Fornuften kan opdage en hel Del moralske Sandheder, følger ingenlunde, at den kan opdage alt det, som er nødvendigt, for at det maa gaa et Menneske vel. Men, hvad der har langt mere at sige, denne Indvending er grundet paa den Antagelse, at det er Kristendommens Hovedøjemed og Formaal at fremsætte et System af ethiske Sandheder, og dog siger denne selv med Bestemthed, at det er dens Formaal at meddele Mennesket en stor sædelig og aandelig Kraft, som dette tidligere var blottet for. Knudepunktet i vor Undersøgelse er dette: er der Ejendommeligheder i Kristendommen, som hele den gamle Verdens Visdom ikke var i Stand til at opdage? Viser Kristendommen med Hensyn til Menneskets sædelige Natur en gjenfødende Magt, som Filosoffen godt vidste, at han savnede, men som hans Filosofi var ude af Stand til at skaffe til Veje? Hvis dette er Tilfældet, have Galilæas Bønder stillet de Resultater, som alle den gamle Verdens store Lærere have naaet, i Skygge.

II. Vi skal nu undersøge, hvoraf det ny Testaments Sædelære bestaar.

For det første indeholder det en Kreds af særlige Forskrifter i en meget usystematisk Form; de fremkaldtes for at imødekomme en særlig Trang hos dem, til hvem de vare rettede, men uden Fordring paa at danne et System af ethiske Lærdomme, der til alle Tider skulde kunne finde Anvendelse.

For det andet indeholder det en Række Principer, der danne Grundlaget for enhver sædelig Forpligtelse, og som ere ligesaa almindelige som Menneskeslægten selv, idet de indenfor deres alt omfattende Kreds omslutte enhver tænkelig Form af Pligt.

For det tredje: dets Hovedejendommelighed bestaar i Aabenbaringen af en mægtig sædelig og aandelig Kraft,

som sigter mod det Maal, at gjøre det muligt at adlyde Sædeloven; at føre den hellige til en højere Grad af Hellighed; at frelse dem, der paa Grund af deres Lidenskabers Voldsomhed kun i ringe Grad kunne beherske sig selv; og at løfte dem, der ere sunkne ned i en Tilstand af sædelig Fordærvelse, op fra deres Nedværdigelse. Dette Princip er Troens Magt, saaledes som den virker paa Menneskets sædelige Natur; og det danner den store Ejendommelighed, ved hvilken det ny Testaments Lære adskiller sig fra ethvert andet System.

III. I det følgende skulle vi fremdrage de Hovedpunkter, med Hensyn til hvilke det ny Testaments Lære staar i den mest slaaende Modsætning til Filosofien, og i hvilke dets Forfattere have overgaaet alle den gamle Filosofis store Mestre ved deres dybe Indsigt i Tingenes virkelige Forhold.

Som første Modsætning vil jeg fremhæve Kristendommens Alvor, dens Fremgangsmaade og dens Maal.

Det første, som slaar enhver Læser, er den dybe Alvor og Virkelighedssans i Kristendommens Lære. Mennesket føler sig her bragt i Berøring med en Magt, som ikke blot har det Maal at forkynde en Række Regler for Livets Ordning eller at skrive Undersøgelser om Grundene til den sædelige Forpligtelse, men som vil bringe Mennesker til Underkastelse under Sædeloven. Filosoffernes Lære stod i den mest afgjørende Modsætning hertil. Filosofien gik for en stor Del ud paa at undersøge Grundene til den sædelige Forpligtelse. Men Kristendommen gaar ud fra, at de sædelige Bud ere bevidnede af Samvittigheden og derfor tilstrækkelig kjendte. Den tager Menneskets sædelige Natur som en Kjendsgjerning og gaar ud fra, at ethvert af Menneskenaturens Grundmotiver paa sit Sted har en lovlig Sfære, indenfor hvilken det kan virke. Dette har givet dens Lære en Almindelighed, som ikke findes i noget andet System. For saaledes at drive paa et helligt Liv appellerer den til ethvert Princip, der virker mægtig paa Menneske-

naturen. Den henvender sig til Kjærligheden til Gud, til Kjærligheden til Kristus, til Menneskets gode Hjærte, til hans Selvkjærlighed, til hans Begreb om sædelig Skjønhed, til hans Sandhedsfølelse, til hans Retfærdighedssans, til hans Æresfølelse, hans Selvagtelse, hans Trang til at vinde Billigelse, ja, selv til hans Ønske om at blive rost[1]). Disse sidste Motiver ere dybt indplantede i Menneskenaturen, og i Steden for at forkaste dem som vanhellige eller uædle, appellerer Kristendommen til ethvert af dem, fordi de indtage en lovlig Plads i Menneskets sædelige Konstitution.

Kristendommen staar ogsaa i en slaaende Modsætning til den Vej, som saare mange systematiske Moralister have slaaet ind paa. Disse have sysselsat sig med Bestræbelser for at afgjøre visse abstrakte Spørgsmaal med Hensyn til den sædelige Forpligtelses Natur, som til Exempel om Hensyn til andre eller fornuftig Selvkjærlighed er Dydens Grundmotiv; og eftersom de have truffet Afgjørelse til Gunst for det ene eller det andet, have de udarbejdet Systemer, der hvile paa enkelte Motiver, og som overse nogle af de største Realiteter i Menneskets sædelige Konstitution. Det samme er Tilfældet med flere moderne Systemer. Nogle af de gamle lagde endog i denne Henseende en vis Fanatisme for Dagen, og de prædikede grundig Udryddelse af nogle af Grundmotiverne i vor sædelige Natur som en ligefrem Pligt. Andre Mangler, som fulgte med deres Fremgangsmaade, have givet dem et partisk, nationalt og stedligt Præg. Det ny Testament omslutter derimod alle Motiverne indenfor sin omfattende Kreds og er ligesaa almenmenneskelig som Menneskenaturen. Hvad kan

---

1) Til ikke mindre end syv af disse Motiver appellerer Pavlus paa et eneste Sted. „Iøvrigt, mine Brødre, hvad som helst der er sandt, hvad der er ærbart (σεμνά), hvad der er retfærdigt, hvad der er rent, hvad der er elskeligt, hvad der har godt Lov, enhver Dyd og enhver Hæder, derpaa giver Agt!“ (Fil. 4, 8.)

man heraf med Nødvendighed slutte? At fra hvilken Kilde end dets Lære er hentet, er det umuligt, at denne ved nogen naturlig Udviklingsproces kan være udfoldet i det trangsynede Bigotteris Drivhus, som efter Vantroens Paastand har afgivet den sædelige og aandelige Atmosfære, som Jesus og hans første Disciple indaandede. Naar man tilskriver Jesu Genialitet et saadant Resultat, er dette det samme som at indrømme, at dette Resultat ikke kunde naas ved nogen af de kjendte Kræfter, der virke i Mennesket.

Anden Modsætning. Kristendommen gjør intet Forsøg paa at give en politisk Lovgivning.

En meget mærkelig Modsætning imellem Kristendommen og Filosofien ligger deri, at den første aldeles ikke indlader sig paa politiske eller sociale Spørgsmaal. Den gamle Verdens store Filosoffer gik alle i den stik modsatte Retning. Hos dem blev de sædelige Spørgsmaal stadig sete fra et politisk Synspunkt, og Sædelæren var i Virkeligheden en Gren af Politiken. Grunden hertil er indlysende nok. Deres eneste Haab om Menneskets Gjenfødelse hvilede derpaa, at der blev skabt sunde politiske og sociale Institutioner, ved Hjælp af hvilke Mennesket kunde blive indøvet i Dyd. Derfor mente de, at det var nødvendigt at udkaste et Billede af en ideal Stat, som aldrig traadte frem i Virkeligheden. Og Jøderne, som ikke kjendte noget til Filosofi, blev fyldte med den dybeste Ærbødighed for det gamle Testaments Skrifter. Disse fremsatte ikke blot med guddommelig Myndighed et System af politisk Lovgivning, men Profeternes Lære er henvendt til Israel som Korporation og politisk Samfund, ikke til de enkelte i Folket. Dersom Kristendommens Lære havde været det blotte Facit af jødisk eller hedensk Tænkesæt, vilde dette slaaende Træk ikke helt have været savnet.

Men endnu mere mærkelig bliver denne fuldstændige Afholdenhed fra politiske og sociale Spørgsmaal, naar man betænker, at den store Lærer gav sig ud for at

være Grundlægger af et Kongerige. Det Rige, som han grundede, havde imidlertid en ganske anden Karakter end alle Fortidens Riger, idet det udelukkende var grundlagt paa Overbevisning og Tro. Og dog har det staaet i fuld Kraft i atten Hundredaar, og i dette lange Tidsrum er der ikke gjort et eneste heldigt Forsøg paa at rejse et andet Rige med de samme Grundsætninger. Jesus Kristus er den eneste, der med et Spring er gaaet fra det politiske, det ydre og det rituelle til det individuelle, aandelige og sædelige. Den eneste Sætning af hans Lære, der sigter imod Politik: „Giv Kejseren, hvad Kejserens er, og Gud, hvad Guds er", har for stedse frigjort Samvittigheden fra Statens Kontrol, draget bestemte Grænser for begge og for bestandig grundfæstet Individets Frihed[1]).

---

[1]) Man har herimod ofte indvendt, at Pavlus (Rom. 13, 1—7) har fremsat den Lære, at man ikke maa gjøre Modstand selv mod den mest tyranniske Regjering. Denne Indvending er kommen frem ved en Overseen af den vigtige Grundsætning, at Forskrifterne i Brevene, i den særlige Form, i hvilken de ere fremsatte, ingenlunde ere Dele af en moralsk Kodex, der er bindende for alle Tider, men fremkaldte ved særlige Omstændigheder hos dem, til hvilke de ere rettede. Det jødiske Element i Kirken var altid uroligt, og saadanne Personer kunde let misbruge Læren om Guds Rige til Oprør mod den hedenske Regering, hvorved de da tillige kompromitterede Kirken som en politisk Institution. Derfor var det nødvendigt for Apostlen med Omhu at afværge en saadan Fare, der var saa meget mere nærliggende, som den romerske Regering, rimeligvis kort i Forvejen, havde brugt Jødernes Uro som Paaskud til at uddrive disse, og sandsynligvis ogsaa de Kristne, af Byen. Derfor ere disse apostoliske Formaninger, der ere skrevne af Hensyn til særlige Forhold i den romerske Kirke, at opfatte i Lyset af visse særlige Omstændigheder. I dem hævder Apostlen, at den borgerlige Styrelse er en guddommelig Ordning, og at borgerlig Lydighed følgelig er en Pligt, som en Kristen samvittighedsfuldt maa opfylde. Han afgjør her det Spørgsmaal, som Jøderne idelig rèjste, om det er lovligt eller ikke at betale Skat til den hedenske Regering, og siger, at det er en Kristens Pligt, fordi Formaalet for en-

Jeg behøver ikke at henlede Deres Opmærksomhed paa den Kjendsgjerning, at det System af politisk og social Lovgivning, som findes i Koranen, er den Klippe, paa hvilken Mahomedanismen lige for vore Øjne har lidt et haabløst Skibbrud, og det er den Omstændighed, der gjør denneReligion aldeles uskikket til at være hele Menneskeslægtens Religion. Nu spørger jeg: er det muligt, at en, der var født og opdragen under den Paavirkning, som omgav Jesus, ubøjelig kunde have udelukket alle politiske og sociale Spørgsmaal fra sin Lære? Kunde noget Maal af Forudseenhed have bragt ham til, med Fortidens Erfaring for sig, at forudsige, at hvis han havde foreskrevet en bestemt politisk Lovgivning, vilde Følgerne heraf have været skæbnesvangre for hans Religion og foraarsaget det Riges Fald, som han vilde grunde? Stuart Mill betragter Kristendommens Sædelære som mangelfuld, fordi den dvæler saa lidt ved offentlige Pligter og offentlige Dyder [1]). Denne Opfattelse bør ikke vække Forundring, naar vi betænke, at hele den Skole af Tænkere, til hvilken Mill hører, grunder sit Haab om Menneskeslægtens fremtidige Gjenfødelse, mere paa Forbedring af Menneskenes Vilkaar i politisk og social Henseende end paa Paavirkning af Menneskets Samvittighed og Hjærte. Jeg paastaar, at denne højst mærkværdige Afholdenhed fra Indgaaen paa den Slags Spørgsmaal er et slaaende Bevis for, at Kristendommens Grundlægger havde et Fremblik, der maa have løftet ham højt op over alle de Baand, som hans Fødsel og

hverRegering er Beskyttelse af Individet, og fordi denne Beskyttelse varFormaalet med Guds Indsættelse af Øvrigheden. Men det kan ikke nægtes, at Apostlen ingenlunde har givet nogen Forskrift med Hensyn til de Kristnes Pligter i de Tilfælde, hvor Øvrigheden svigter Udførelsen af sin Gjerning. Hvis han skulde have gjort det, havde han maattet forandre sit Brev til en politisk Traktat, og derved var han løbet lige lukt ind i de Farer, som han netop af Hensyn til Kirkens daværende Forhold vilde undgaa. Se S. 27.

[1]) I sin Bog om Friheden.

hans Omgivelser have paalagt ham, saa at han, idet han holdt sig borte fra alle politiske og sociale Spørgsmaal. er bleven i Stand til at indskærpe alle de Pligter, som disse kræve opfyldte, ved den alt omfattende Grundsætning om, at Mennesket skulde ofre sit eget Selv for ham. Hvis han var slaaet ind paa den Vej, som mange udmærkede Mænd i vore Dage vilde have raadet ham til at gaa, og havde begyndt sit Gjenfødelsesværk af Menneskeslægten, ikke ved at appellere til den enkeltes Samvittighed, men ved at lægge Vægten paa det ydre, det sociale og politiske, saa vilde Kristendommen ikke have overlevet det Hundredaar, i hvilket den kom frem [1]).

[1]) Den Maade, paa hvilken Kristendommen behandler det store Spørgsmaal om Slaveriet, er et mærkeligt Bevis paa de nytestamentlige Forfatteres dybe Visdom. Mange moderne Skribenter ville have Herren og hans Apostle til at brændemærke dette som en utilladelig Indretning. Hvad vilde være bleven Følgen af en saadan Fremgangsmaade? Den vilde have rejst hele Staten til Modstand mod Kirken som et politisk Samfund, der havde det Formaal at kuldkaste den bestaaende Tingenes Orden, og derved vilde Kirken snart være bleven knust. Hvis der paa den anden Side var bleven begyndt paa en Propaganda imod Slaveriet, og denne Propagandas Bestræbelser vare blevne kronede med Held — hvad der under de daværende Samfundsforhold vilde have været i høj Grad usandsynligt — saa var Resultatet blevet en Klassekrig. Det er en Kjendsgjerning, at de tidligere Opstande af Slaverne kun havde bidraget til at øge Elendigheden og til at stramme Slavernes Lænker. Den Vej, som Kristendommen valgte over for denne store Samfundsulykke, er vidt forskjellig fra den, som moderne Theoretikere vilde have tilraadet; men den har været i høj Grad virksom. I Steden for at fremsætte en Række Bud, som ligefrem vare møntede paa Slaveriet, har den fastslaaet visse store Grundsætninger og Pligter mod alle Mennesker, og med disse kan Slaveriet umulig forenes. Disse Grundsætninger have lidt efter lidt gjennemsyret den hele aandelige Atmosfære, og efter en lang og haard Kamp er Slaveriet blevet ophævet hos alle Folkefærd, som vedkjende sig Kristendommen. Paa denne Maade har den faaet langt mere grundig Bugt med Ondet, end om den aabenlyst havde erklæret Slaveriet Krig som social Institution. Den Visdom,

Man vil maaske sige, at Jesu vidtskuende Genialitet satte ham i Stand til at trænge ind i en fjærn Fremtids Forhold. Men Geniet virker kun i Overensstemmelse med Lovene for Menneskets intellektuelle og sædelige Væsen. Hvis Jesus derfor var et Geni efter andre store Mænds Lignelse og intet mere, saa maatte hele dette dybe Fremblik have haft sin Oprindelse i ensomme Overvejelser, der skyldtes en Jøde, hvis sædelige og aandelige Omgivelser var en trykket og exklusiv Atmosfære, og som døde i den unge Alder af fire og treti Aar. Vi kunne gjerne, hvis vi ville, kalde dette Genialitet, men det maa være en Genialitet, som aabenbarer noget overmenneskeligt.

Tredje Modsætning. Kristendommens Lære har grundlagt Menneskehedens Religion.

Af det fjerde Evangelium udleder jeg endnu et Bevis for den dybe Indsigt, der maa have været hos Kristendommens Ophavsmand eller hos den, der lagde ham det Udsagn i Munden, ved hvilket Religionen blev sat paa det moralske og aandelige Højsæde. Den Ytring, til hvilken jeg sigter, er den store Udtalelse, som Kristus henvender til den samaritanske Kvinde: „Kvinde! tro mig, at den Time kommer, da I hverken paa dette Bjærg, ej heller i Jerusalem, skulle tilbede Faderen . . . Men den Time kommer, ja, er nu, da de sande Tilbedere skulle tilbede Faderen i Aand og Sandhed, thi og Faderen søger saadanne, som ham saaledes tilbede. Gud er en Aand, og de, som ham tilbede, bør det at tilbede i Aand og Sandhed.“ (Joh. 4, 21 flg.)

Mill har udtalt den Mening, at de Ytringer, som Forfatteren af dette Evangelium har lagt Jesus i Munden (og han gjør ingen Undtagelse til Gunst for den nysnævnte), ere „poor stuff“. Det var i god Overensstemmelse med hans filosofiske Principer og med

---

som Kristendommen har lagt for Dagen paa dette og lignende Punkter, er det bedste Bevis for, at den ikke er et Opspind af en Flok lettroende Fanatikere.

den aandelige Atmosfære, i hvilken han fra sine tid·ligste Aar drog sin Næring, at han var ude af Stand til at værdsætte den Indsigt og Dybde, som ligger i disse Ord. Renan forsikrer imidlertid, at Jesus ved denne Ytring for stedse har lagt den dybe Grundvold til hele Menneskehedens Religion. Kan der være nogen Tvivl om, at det overvældende Flertal af alvorlige Tænkere vil give Renan Ret i denne Dom? En saa dybsindig Ytring er aldrig siden gaaet over Menneskelæber.

Hvilke Kjendsgjerninger have vi da for os? Jesus eller Forfatteren af Johannes-Evangeliet, som har lagt ham dette Udsagn i Munden, maa have været i Besiddelse af en saa dyb Indsigt, at denne var i Stand til at bryde igjennem alle de Forhold, under hvilke Omgivelserne levede, og til i tre korte Sætninger for alle Tidsaldre at lægge den evige Grundvold til Menneskehedens Tempel. Afvisningen af alt det, som er nationalt, stedligt og udvortes, er saa fuldstændig, som den kan være, og Religionen bliver erklæret for til evig Tid at skulle hvile paa Guds Faderlighed. Derved har han udvirket, hvad Filosofferne ikke kunde naa: at forene Menneskets religiøse Længsel og dets sædelige Natur. Sammenlign blot vor moderne Humanitetsreligion og dens moralske Synspunkter hermed! De vantro, som indrømme Religionens Mulighed, maa tilstaa, at Ophavsmanden til dette Udsagn har stillet den paa en Grundvold, der vil vare evig — og dog var den sædelige og aandelige Atmosfære, i hvilken han var født og opfostret, Jødedommens Snæversyn. Dersom man vil sige, at en Indsigt, der gik saa langt ud over Omgivelsernes Synskreds, skyldtes Profeten fra Nasarets ophøjede Genialitet, skal jeg ikke strides om Ord, men blot fastslaa, at det maa have været en Genialitet, der aabenbarede Tilstedeværelsen af noget overmenneskeligt.

Fjerde Modsætning. Den kristelige Pligtlov har en altomfattende Karakter.

Jeg beder nu om Deres Opmærksomhed for den

store Lov for Pligten, som Kristendommen har forkyndt, og for dennes altomfattende Karakter. Den store Lærer, som, hvis der ikke var noget overmenneskeligt i ham, maa have været en slet og ret Bonde, opdragen indenfor den snævre og exklusive Jødedom, har, ved at udtale tre store Grundsætninger, løst alle de forskjellige Spørgsmaal om Pligten, som Filosoffernes endeløse Diskussioner have rejst. Disse ere:

1) Det ene Menneskes Pligt imod det andet er grundet paa og har sin Oprindelse fra det Forhold, i hvilket Mennesket staar til Gud.
2) Det ene Menneskes Pligt imod det andet skal maales efter det Hensyn, det tager til sig selv.
3) Det ene Menneskes Pligt imod det andet maales og stadfæstes ved Jesu Kristi Lydighedsliv.

Den første af disse Grundsætninger giver Pligten samme Udstrækning som Menneskeslægten. Vi vide alle, at den største af de gamle Filosoffer ikke var i Stand til at opdage en Lov for Pligten, der kunde give denne Anvendelse paa alle Dele af Menneskeslægten og paa Mennesker under alle Vilkaar. De gamle Filosoffer betragtede ikke Pligten under Synspunkt af en Forpligtelse til Mennesket som Menneske, men begrænsede den indenfor Byfællesskabets, Racens og de sociale Vilkaars snævre Grænser, og følgelig saa' de paa Flertallet af Menneskeslægten som Pariaer, der stod udenfor det forpligtende Forholds Grænsepæle. En vis dunkel Anelse om Menneskeslægtens almindelige Broderskab kan maaske findes i den senere stoiske Filosofi, men den er kun til Stede som en ufrugtbar Spekulation, der er blottet for enhver substantiel Grundvold. Den gamle Filosofi skilte kort sagt Sædeligheden fra Religionen, og derved berøvede den sig selv enhver sædelig og aandelig Magt. Jesus Kristus har derimod forenet disse to og derved styrket det sædelige Princip ved alle de Stadfæstelser, som Religionen kan give. Sammenlign den ulærde jødiske Haand-

værkers Lære med vore moderne atheistiske og pantheistiske Systemer! I Steden for at være i Stand til at forkynde en Pligtlov, der udstrækker sig til alle Mennesker, fordi alle Mennesker ere Børn af den samme naadige Fader, som har skabt alle Jordens Folkefærd, er det eneste Foreningsbaand, som de kunne hævde, ikke at alle Mennesker ere Børn af den samme himmelske Fader, men — at de nedstamme fra en eller anden Vild i Urtiden [1]).

---

[1]) Alle de moderne antikristelige filosofiske Systemer holde det for umuligt at give en principiel Begrundelse af Broderskabet mellem Menneskene. Spørgsmaalet er dette: hvorledes lære vi at kjende, at vi have Pligter imod andre? hvorfor er det Pligt at ofre sit eget Selv? De, der paastaa, at Taknemlighed og Retfærdighedsfølelse ere væsentlige Egenskaber ved Menneskets sædelige Natur, og at Samvittighedens Røst bør lydes, have ikke Vanskelighed ved at give Svar paa Spørgsmaalet. Den Grundsætning, at vi mod andre skulle gjøre, hvad vi ville have gjort mod os selv, er derved godkjendt som stemmende med den højeste Fornuft. Kristendommens Svar er paa dette Punkt klart og bestemt: Gud har skabt os og alle Mennesker. Fra Ham have vi alle de Evner og Kræfter, som vi eje, og vi skulle bruge dem paa hans Vegne. Han har derfor Ret til at kræve den højeste Selvopofrelse, og Samvittighedens Røst giver Vished for, at hans Krav er retfærdigt. Da alle Mennesker ere Guds Børn, ere de alle Medlemmer af den samme Familie og knyttede sammen med det samme Forpligtelsens Baand. Men naar man giver Slip paa Guds Faderlighed og Anerkjendelsen af Samvittigheden, kan man ikke svare paa Spørgsmaalet om, hvorfor det ene Menneske bør ofre sit Selv for det andet. De Systemer, der nægte, at vor sædelige Opfattelse af ret og vrangt beror paa Intuition, maa opløse alle sædelige Forskjelle i blotte Tjenlighedsspørgsmaal, eller med andre Ord, anerkjende Selvkjærlighedens Princip. Det er vanskeligt at bevise, at Opofrelsen af vort Selv for andre er en Pligt, blot fordi denne leder til vor egen højeste Lykke. Der er i Virkeligheden Tilfælde, i hvilke der kræves de største Ofre af os, endog Opofrelse af vort Liv, men i hvilke vi dog ikke kunne føre det omtalte Bevis. De atheistiske og pantheistiske Systemer kunne kun grunde den sædelige Pligt paa Tjenligheden. Hvis dette er den eneste Begrundelse af den sædelige Forpligtelse, er det klart, at ethvert enkelt Men-

Den anden store Grundsætning i Jesu Lære gjør den enkeltes Samvittighed til Lov for Individet. Naar der spørges: hvad er min Pligt i dette eller hint særlige Tilfælde? gives der herpaa et ufejlbart Svar ved et andet Spørgsmaal, som Spørgeren kan gjøre sig selv: hvad vilde jeg have gjort imod mig selv, hvis jeg havde været i denne Mands Sted? Det kan være vanskeligt at vise Lydighed, men Svaret vil til visse være saa tydeligt, at Misforstaaelse er umulig.

Den tredje store Grundsætning fører Pligtloven ud til dens yderste Grænse. Jesu Kristi Kjærlighed til Mennesket bliver gjort baade til Maalestok og Motiv for det ene Menneskes Kjærlighed til det andet. Man har — efter min Mening saare taabelig — gjort den Indvending, at den guddommelige Regel: „du skal elske din Næste som dig selv“, en Formaning, der, hvis den blev fulgt, ganske sikkert vilde omskabe Verden til et Himmerige — at den skulde rejse en selvisk Sædeligheds Fane. Hvis de, der have gjort denne Indvending, havde set lidt videre frem, vilde de i Jesu Kristi sidste store Bud, som han kalder sin „ny Befaling“, have fundet en Regel, der vilde have tilfredsstillet deres mest uselviske Ønsker: „elsker hverandre, som jeg har elsket eder“. Dette flytter Pligtidealet bort fra Selvet og maaler og stadfæster det ved vor Herres guddommelige Selvopof-

---

neske selv kan bestemme Maalet for sine Forpligtelser, for saa vidt han er i Stand til at se, at en vis bestemt Opførsel tjener til hans egen Lykke. Jeg véd helt vel, at denne Grundsætning skal betyde den størst mulige Lykke for det størst mulige Antal, og ikke blot den størst mulige Lykke for det enkelte Menneske. Men det Spørgsmaal rejser sig uafladelig: hvoraf vide vi, at det er en Pligt at stræbe efter den størst mulige Lykke for det størst mulige Antal Mennesker, uden for saa vidt som vor egen Lykke fremmes derved? Det er en Kjendsgjerning, at alle de Theorier, der ikke ville erkjende, at Pligten hviler paa en intuitiv Grund, opløse denne til at være en blot og bar Gjenstand for Beregning. Den, der har det bedste Hoved, bliver da den bedste Mand.

relse. Ud over denne er det sikkert umuligt for Mennesketanker at gaa. Paa den er den store kristelige Pligt til Selvopofrelse, som ligger bagved hele det ny Testaments Sædelære, grundet, og den indeslutter indenfor sin omfattende Kreds alle mulige andre Pligter, hvad enten de ere individuelle, sociale eller politiske. Det ene Menneske er skyldig til i alle de Livsforhold, i hvilke han er stillet, at opfylde enhver Pligt under Synspunktet af et Taknemlighedsoffer til Kristus, hans Herre, hvem han i lige Grad skal vise sig værdig i Liv og i Død. Jeg beder Dem om at se alvorlig paa denne Grundsætning, fordi forskjellige Grupper af vantro, som drøfte Kristendommens Sædelære og kalde denne mangelfuld, have overset dens Tilværelse. En moderne Populærfilosofi har anklaget Kristendommen for, at den ikke tilstrækkelig skulde drage Omsorg for Opfyldelsen af de Pligter, som man skylder Samfundet. De, der have fremført denne Anklage, maa visselig have læst det ny Testament som blinde; thi intet kan være mere indlysende, end at Kristendommens store Grundsætninger om, at vi Mennesker ere Guds Husholdere, og at det er vor Pligt at ofre os selv efter Kristi Selvopofrelses Maal, maa indeslutte enhver social Pligt, som det ene Menneske kan have over for det andet[1]).

[1]) Det ny Testament fastslaar ogsaa en anden Grundsætning, der er af stor Vigtighed med Hensyn til en Kristens Forpligtelse til trofast Opfyldelse af alle de Pligter, den enkelte har overfor Samfundet. Det lærer nemlig, at enhver aandelig Gave, som den enkelte har, og den Stilling, han indtager i Samfundet, er ham betroet af Gud, hvem han skylder Regnskab for sin Tjeneste. De vantro, der have overset disse to Grundsætninger, ere komne til at beskylde Kristendommens Sædelære for Ufuldkommenhed. Det er tydeligt nok, at hvis den Plads i Samfundet, paa hvilken en Kristen er stillet, er betroet ham af Gud, saa maa han med den største Agtelse opfylde de Pligter, som denne paalægger. Har han Formue, maa han forvalte den ikke blot efter sin egen Tilbøjelighed, men under Henblik til Ansvar over for den Gud, som gav ham den;

Der er derfor en slaaende Modsætning imellem den ulærde jødiske Haandværkers alt omfattende Lære og den dybeste Filosofi i den gamle Verden. Denne var ensidig, national og upartisk; men Kristendommen er saa almindelig som Menneskeslægten og saa mangesidig som Menneskets sædelige Natur. Filosoffernes Lære bærer Præg af sine Ophavsmænd, men Kristus har gjennembrudt alle de Skranker, som Omgivelserne stillede i Vejen for ham. Filosofien har med en endeløs Vidtløftighed drøftet alle Spørgsmaal om Pligten, men Kristus har ved faa, gjennemgribende, Ytringer løst alle saadanne Spørgsmaal for stedse. Hvorfra fik da dette Menneske al denne Visdom? Den gamle Verdens dybeste Tænkere, som havde den store, ophobede Erfaring til deres Raadighed, vare ikke i Stand til at nærme sig Vidden eller Højden i hans Lære. Og dersom Kristendommen skyldes en blot menneskelig Udvikling, saa maa denne aandelige Rummelighed, der er saa vid som Verden selv, være fremgaaet af et trangsynet og exklusivt System!

Femte Modsætning. En anden Modsætning mellem det ny Testaments Lære og Filosofien, som rimeligvis maa falde enhver opmærksom Læser i Øjnene, er den

---

det samme gjælder om aandelige Gaver, om politisk og social Indflydelse. Kristendommen kjender, for at sige det i Korthed, ikke noget til Adskillelsen mellem religiøse og sociale Pligter; den har gjort alle Pligter til religiøse Pligter. Den har helliget hele Menneskelivet. „Ingen af os lever sig selv, og ingen af os dør sig selv“, siger Apostlen. Livet er en Tjeneste af Vorherre Kristus. Det er ogsaa en Vildfarelse af de vantro, naar de have paastaaet, at Kristendommen har ledet sine Bekjenderes Blik i den Grad hen paa den kommende Verden, at de have tabt Sansen for den nærværende. Det er ganske sandt, at den vækker den største Interesse for den kommende Verden, og at denne Verdens Vilkaar aldeles træde tilbage over for Vilkaarene i den Verden, som kommer. Men den betoner idelig, at en trofast Opfyldelse af alle vore Pligter i denne Verden er en Nødvendighed, hvis vi ville haabe paa den tilkommende.

forholdsvis store Vigtighed, som dette tillægger de saakaldte mildere Dyder. Da man ofte har fremstillet dette meget falsk, vil jeg i Korthed fastslaa, hvorledes Sagen forholder sig.

Med Hensyn til Filosofien kan der kun være liden Tvivl. De politiske eller heroiske Dyder indtage den første Plads i alle Systemer, medens de blide Dyder faa en fuldstændig underordnet; og en af disse, Ydmygheden, en Dyd, som Kristendommen lægger stor Vægt paa, har slet ingen Plads. Vi behøve kun at læse Aristoteles' Ethik for at forvisse os om denne Kjendsgjerning, og den store Filosofs Skrifter repræsentere den gamle Verdens Synsmaade. Naar vi tænke os hensatte paa dens Standpunkt, ville vi se, at Forholdet næppe kunde have været anderledes. Kristendommen stiller derimod de blide Dyder[1]) i Spidsen med ligesaa stor Kraft, som Filosofien stillede de politiske i Spidsen. Til nogle af disse sidste, som t. Ex. Fædrelandskjærlighed, tager den ikke direkte Hensyn. Til Udøvelsen af andre Dyder stiller den kun faa Opfordringer; men den gjør sig saa alvorlig Anstrængelse for at indskærpe Udøvelsen af de blidere Dyder, at flere af dens Forskrifter, naar de tages efter Bogstaven og løsrives fra de øjeblikkelige Omstændigheder, som have fremkaldt dem, maa siges at være uforenelige med et skyldigt Hensyn til Menneskets offentlige Rettigheder.

Naar man overvejer denne Sag, bør man mindes, at det var Filosofiens Maal og Hensigt, at give en fuldstændig sædelig Lovbog, men at et saadant Formaal var helt fremmed for de nytestamentlige Forfattere. Medens de store Grundsætninger i det ny Testament ere lige saa omfattende som Verden, ere de særlige Forskrifter i dette udelukkende fremkaldte ved særlige Forhold hos dem, til hvem de ere rettede. Førend de kunne anvendes

---

[1]) Disse Dyder havde allerede i det gamle Testament faaet en principiel Anerkjendelse. Hvor Gud erkjendes som alle Tings Skaber, faar Ydmygheden med Nødvendighed en Plads.

paa andre Omstændigheder og Forhold, maa man først udfinde de Hovedsynspunkter, fra hvilke de gaa ud, og derpaa maa Grundsætningerne afpasses efter de ændrede Forhold. De ere i Virkeligheden Vejledninger til Handling under særlige Omstændigheder, og det er en stor Misforstaaelse af deres Mening at fortolke dem, som om de skulde være abstrakte Forskrifter, der vare bindende for Mennesker til alle Tider. En Forskrift som Rom. 13, 1—7, der aabenbart indskærper Forpligtelsen til ubetinget Lydighed overfor Øvrighedspersoner, kan være i høj Grad paa sin Plads, naar den henvendes til en Kreds af oprørske Jøder, men den vil være ganske uanvendelig overfor fri Borgere i en velordnet Stat. Paa samme Maade kunne Forskrifter, der drive paa Opgivelsen af Ejendomsrettigheder, være meget nødvendige under visse Samfundsforhold, men de vilde være absolut skadelige, dersom man mente, at de kunde anvendes paa alle Trin af Civilisationen. Intet har været en mere frugtbar Kilde til Vildfarelse med Hensyn til det ny Testaments Lære end den Opfattelse, at dets Forskrifter, adskilte fra dets store sædelige Grundsætninger, havde til Hensigt at danne et System af Sædelære, der kunde anvendes til alle Tider, i Steden for at disse Forskrifter særlig vare rettede til visse bestemte Kredse og Individer under Hensyn til de Omstændigheder, hvorunder disse levede.

Paa den anden Side maa man ikke glemme, at de politiske Dyder træde frem i de store nytestamentlige Karakterers Handlinger, skjønt disse Dyder kun faa en delvis Anerkjendelse. Skjønt der næppe er en eneste Forskrift, som paabyder Mod og Selvagtelse, ejer Verden intet større Exempel paa disse to Dyder end det, som kom til Syne i Kristendommens Stifter og Apostlen Pavlus. Jeg vil opfordre Dem til at sammenligne Fuldkommenheden i den selvbevidste Værdighed, der træder frem gjennem Evangeliets Jesusbillede, med det Billede af den sjælstore Mand (μεγαλόψυχος), som den

store græske Filosof, Aristoteles, har udkastet. Naar de to Billeder sammenlignes, bliver det sidste næsten burlesk. Skjønt ingen af det ny Testaments Forfattere har skrevet ligefremme Anbefalinger af Modet, vise de det lyseste Exempel paa dette i deres eget Liv, og de stille det paa dets sande Grundvold ved det store Udsagn: „man skal adlyde Gud mere end Mennesker“. De samme Folk, hvis Opfordringer til Udøvelsen af de blidere Dyder ere saa stærke, at de næsten synes at have oversét, at der findes heroiske Dyder, ere selv i højeste Mon personlig Exempler paa disse heroiske Dyder, og derved give de dem den højeste Anerkjendelse.

Jeg indrømmer imidlertid gjærne, at skjønt det er en stor Forvrængning af det ny Testaments Sædelære at beskylde dette for at tilsidesætte de heroiske og politiske Dyder, var det dog dets Hensigt og Formaal at vende op og ned paa den Orden, i hvilken disse Dyder vare Gjenstand for Agtelse i den gamle Verden. Over for denne Kjendsgjerning stille vi det vigtige Spørgsmaal: have de nytestamentlige Forfattere ikke ved denne Fremfærd røbet et dybt Indblik i de virkelige Forhold i Menneskenaturen? Hvem har i Virkeligheden Ret, det ny Testaments Forfattere eller Filosofferne, med Hensyn til det indbyrdes Forhold, i hvilket de have stillet disse to Klasser af Dyder i Henseende til Vigtighed? Hvis dette Spørgsmaal kan løses ad Avtoritetens Vej, kan der ikke være Tvivl om, at et overvældende Flertal af de viseste og helligste Mennesker have givet Kristendommen Ret, efter at den har udtalt sig til Gunst for de blidere Dyder. Der kan ikke være Tvivl om, at Menneskeslægtens Lykke vilde være vokset tusend Fold, hvis de blidere Dyder i de sidste tre Tusend Aar havde været Gjenstand for lige saa megen Agtelse blandt Mennesker som de heroiske. Tag f. Ex. de tre store politiske Dyder: Modet, Fædrelandskjærligheden og Ærekjærheden, der i alle Tidsaldere have været Gjenstand for den mest ubegrænsede Beundring. Naar vi rolig overskue Historiens Aarbøger, er det vel ikke for meget

at sige, at en stor Del af de Forbrydelser, med hvilke disse ere blevne besudlede, skyldes disse tre Dyders ubundne Virksomhed. De ere i sig selv ædle, men de blive ligefrem farlige, naar de ikke blive overvaagede og ledede under fremherskende Indflydelse af de blidere Dyder. De politiske og heroiske Dyder ere i høj Grad værdifulde, naar de underordnes Menneskesjælens blidere Egenskaber; men naar de sidde paa Herskersædet og have Eneherredømmet, som de i Reglen have gjort i de forbigangne Tidsaldere, saa har Skadeligheden af deres Indflydelse ligefrem staaet i Forhold til deres Storhed.

Jeg paastaar derfor, at det ny Testaments Forfattere, ved at ændre Rækkefølgen med Hensyn til Dydernes Vigtighed, have vist et dybt Indblik i Menneskenaturens Væsen, og at de have Ret, naar de tildele Guds Aands Frugter den første Plads og de omtalte Egenskaber den anden. Den Plads, som de have tildelt de blidere Dyder, og den Maade, paa hvilken disse tre fremtraadte i Forening med de heroiske i Jesu Kristi Person, har, for at bruge Lecky's Ord „bidraget mere til at gjenføde og mildne Menneskeslægten end alle Filosoffernes Undersøgelser og alle Moralisternes Opfordringer."

Sjette Modsætning. Forskjellen paa den Udstrækning, som Jesus Kristus og Filosofferne give deres Missioner.

Denne slaaende Modsætning imellem Kristendommens Grundlægger og Filosofferne træder frem i Kristi store Tanke om at rette sin Mission til Masserne i Menneskeslægten, medens Filosoffernes var indskrænket til et lille aandeligt Aristokrati. I denne Henseende er der et dybt Svælg imellem Jesus Kristus og Fortidens Traditioner. Han er Grundlægger og Leder af alle godgjørende og missionerende Bestræbelser i den ny Verden, og han har gjort den Pligt, at følge hans Exempel, til en saa væsentlig Del af sin Lære, at det er umuligt for en ægte Discipel af ham at lade være med at gjøre ham til Gjenstand for Efterfølgelse.

Jeg behøver ikke her at dvæle ved det exklusive hos de store Lærere i den gamle Verden. Dette exklusive fulgte uundgaaelig med deres Stilling. Deres Lære var ikke en Religion, men en Filosofi, og det var deres Formaal at danne en Skole for Studiet af denne. Derfor kunde intet ligge længere borte fra Filosoffens Tanker end at gaa ud paa Menneskeslægtens Landeveje og Gjærder og nøde Smaafolk til at komme ind. Grunden hertil ligger lige for: Filosofien havde intet glædeligt Budskab om godt nyt for saadanne. Ved de Midler, som stod til dens Raadighed, kunde den kun henvende sig til Menneskeslægtens aandelige Aristokrati. To Sætninger kunne efter min Mening vise Modsætningen imellem Jesu Fremgangsmaade og Filosoffernes i et slaaende Lys. Jesus Kristus forsikrede, at han kom, ikke for at kalde retfærdige, men Syndere, til Omvendelse. Filosofien forsikrede, at den havde en særlig Mission til dem i Menneskeslægten, der af Naturen havde Tilbøjelighed og Anlæg til Dyd. Den Opfattelse, som Jesus Kristus og Filosofferne havde af deres Missioner, var i lige saa stor indbyrdes Afstand fra hinanden som Polerne.

Jeg paastaar dristig, at alle moderne Forsøg paa at forbedre Massernes Vilkaar, have deres Oprindelse i denne Jesu Kristi store Tanke. Han er Ophavsmanden, Føreren og Vejbryderen for alle de selvopofrende Anstrængelser, der ere gjorte til Menneskeslægtens Bedste. Han er Forbilledet, og hvad der er mere, den Drivkraft, der har tilskyndet til alle følgende Bestræbelser. I denne Henseende kan der ikke være Spørgsmaal om, at jo Jesu Lære og Exempel har overgaaet alle Filosoffernes. Dersom de vantros Paastande ere sande, er det en genial Tømmermand, født og opdragen i den exklusive Jødedoms mest trykkende Atmosfære, som har været Ophavsmand til denne store Tanke og ført den ud i Livet. Hvis dette er Tilfældet, saa maa det Geni, som har naaet dette store Resultat, have været

inspireret fra oven; thi det er da enestaaende i Menneskeslægtens Historie.

Syvende Modsætning. Kristendommen har skabt en mægtig sædelig og aandelig Kraft, som Filosofien, skjønt den bekjendte Trangen til den, dog ikke var i Stand til at opdage.

Dette bringer mig til at overveje den mest slaaende Modsætning, som findes imellem Filosofiens Lære og den kristne Lære, nemlig Kristendommens Paastand paa at eje en sædelig og aandelig Kraft, som er i Stand til at frembringe Menneskeslægtens Gjenfødelse. Kristendommen forsikrer, at denne Kraft kan bringe de hellige frem til højere Grader af Hellighed og løfte de nedværdigede op af deres Nedværdigelse. Denne Del af mit Æmne har den aller største Vigtighed, og for den udbeder jeg mig deres alvorligste Opmærksomhed; thi dette er blevet i høj Grad oversét. Alle de gamle Filosoffer havde en dyb Overbevisning om, at de savnede en saadan Magt, men alle deres Anstrængelser vare ikke i Stand til at frembringe nogen vedvarende Indflydelse paa Menneskeslægtens Gjenfødelse. Kristendommen kan utvivlsomt gjøre Fordring paa først at have skabt en saadan Kraft.

Som Støtte herfor kan jeg beraabe mig paa hele den gamle Filosofis Historie. Dersom vi læse alt det, der er tilbage af den gamle Literatur, ville vi faa den Overbevisning, at Tanken om at prædike Bod og Bedring for de Dele af Menneskeslægten, som enten vare sunkne, eller vare i Færd med at synke, ned i sædelig Fordærvelse, aldrig opkom i disse Filosoffers Hoveder. Og dog er det en Kjendsgjerning, at efter Sokrates's Tid var Mennesket — i intellektuel, politisk og sædelig Henseende — Hovedgjenstanden for deres Undersøgelser. Vi ere i stor Gjæld til deres Arbejder; thi de have kastet en Strøm af Lys paa, hvad der kunde eller ikke kunde naas ved Fornuftens Undersøgelser, førend Kristus, den store aandelige Sol, kastede Glansen af sine Straaler over

den sædelige og aandelige Verden. Den Aandskraft, som Filosofferne brugte for at løse deres Opgave, var uhyre. De havde en dyb Følelse for Menneskets Tilbøjelighed til sædelig Fordærvelse, og de have gjort Aarsagerne til denne og dens Symptomer til Gjenstand for en minutiøs Analyse, af hvilken vi endnu nyde godt. Men kunde de fra deres Standpunkt vække en energisk Bestræbelse for at læge den? Nej; de gjorde det samme, som Præsten og Leviten i Lignelsen over for den saarede Vandringsmand. De saa' nysgjerrig og med et prøvende Øje paa det faldne Menneske og drog videre, idet de lod ham omkomme i sit Fald. Skyldtes dette Umenneskelighed? Nej; men de følte, at de ikke havde Lægemidlerne. Naar den sædelige Fordærvelse havde naaet et vist Punkt, saa' Filosofien paa den med Foragt. Læs Aristoteles' Ethik! Flere Dele af den syvende Bog tale om dette Punkt i et Sprog, som umulig kan misforstaas. Det Sted i den tiende Bog (10,10), paa hvilket den store Filosof kaster Blikket ud over de sandsynlige Resultater af sine Arbejder, er næsten storslaaet i sin Melankoli. For hvem var han, den aandelige Læge, efter sin egen Mening i Stand til at være en Velgjører? For en lille Kreds af højt begavede Ynglinge, der vare fødte med en natursat Tilbøjelighed til det gode og ædle; men Masserne have ikke Begreb om det i sædelig Henseende skjønne, og de kunne kun paavirkes ved Frygt for Straf. Det var den store Filosofs Opfattelse af den haabløse Karakter, som den sædelige Fordærvelse havde; videre kom han ikke med sit dybe Indblik i Menneskenaturen. Han kjendte intet Lægemiddel for denne Fordærvelse. Vi maa derfor ikke undre os over, at Skolerne satte den faldne Mængde i aandeligt Band.

De, som kjende den gamle Filosofis Udvikling, ville ikke have Vanskelighed ved at se Grunden til dens Afmagt over for den sædelige Fordærvelse. Filosoffen havde en dyb Overbevisning om, at der ikke var nogen sædelig og aandelig Magt, som han var i Stand til at

føre i Marken over for Lidenskabernes Voldsomhed. Fornuften var det eneste, han havde at appellere til, men han var ude af Stand til at frembringe Overbevisninger, der havde tilstrækkelig Styrke til at opflamme de højere Dele af vort sædelige Væsen til energisk Virksomhed.

Lad mig i Korthed opregne de eneste Kræfter, der stod til hans Raadighed, og ved hvis Hjælp han kunde give sig i Lag med Forsøget paa at forbedre en falden Karakter. Han kunde appellere til de sædvanlige Tilskyndelser til Dyd, saasom Kjærlighed til det sædelig skjønne, eller vise det ædle ved Selvopofrelsen; men hvilken Virkning kunde en saadan Appel have over for dem, der fattedes disse Begreber? Hvad kunde det nytte at opfordre et Menneske, som var kommet ind paa Lastens Glidebane, til at føre et helligt Levned, fordi et saadant var sædelig skjønt? Hvad kunde en saadan Appel hjælpe det Menneske, som var blevet en Slave af sine Lyster og Tilbøjeligheder, og hvis Agtpaagivenhed over for sig selv var svækket? Det er klart, at hvis en saadan Person overhovedet kunde blive forbedret, kunde det kun ske derved, at der skabtes en mægtig Overbevisning i hans Inderste, som var i Stand til at virke kraftig paa hans hele sædelige Væsen. Men en saadan Overbevisning var Filosofien netop ude af Stand til at skabe. Den havde intet at holde op for Troens Øje, som kunde øve en mægtig Indflydelse paa Menneskets Aand eller vække ham op fra Lastens Sløvhed og Trældom. Og dersom Filosofien paa den anden Side appellerede til Selvkjærlighedens Grundsætning og hævdede, at et dydigt Liv i det hele ledte til større Lykke, saa var dette ikke saa umiddelbart indlysende, at det kunde tiltvinge sig en slet eller ufuldkommen Karakters Bifald. Over for saadanne Karakterer er Fremblik til et fjærnt Gode magtesløst, naar der kommer en Tilskyndelse til det onde, som virker voldsomt i Øjeblikket.

Lad os antage, at en Person, som var sig bevidst,

at hans Evner til at passe paa sig selv vare svage, men som længtes efter at vende tilbage til Dydens Udøvelse, havde raadspurgt en Filosof som sin aandelige Læge og bedet ham om en Forskrift, der kunde gjøre ham sædelig sund; hvad vilde han saa have faaet til Svar? „Gjør dydige Handlinger, saa vil du med Tiden danne dig dydige Grundsætninger; bekæmp dine Lidenskaber, saa vil du med Tiden faa Vane til at passe paa dig selv.“ Men dersom den syge Mand havde svaret: „hvorledes skal jeg dog blive sat i Stand til at udføre disse dydige Handlinger, da jeg ikke har Magt til at passe paa mig selv; eller hvorledes skal jeg holde Lidenskabernes Voldsomhed nede, saalænge du ikke kan kalde en Kraft til Live, som er i Stand til at tage Herredømmet over den?“ — saa vilde der fra Filosoffens Standpunkt ikke lyde andet Svar end nogle faa Trivialiteter. Grunden hertil er indlysende nok. Filosoffen var ikke i Stand til at appellere til Samvittigheden ved den religiøse Overbevisnings Hjælp; thi en saadan Overbevisning havde han ikke selv. Hans Forskrift vilde blive en ligefrem Spot over for Patienten.

Men der var en anden Kraft, som Filosoffen kjendte, og paa hvilken han grundede sit Haab om Muligheden af Menneskeslægtens Gjenfødelse; det var Vanen. Det er derfor et Spørgsmaal af stor Vigtighed, om Vanen virkelig er en Magt, der er i Stand til at gjenføde Menneskeslægten eller omdanne den enkelte; eller om den ikke snarere trænger til at blive støttet ved en mægtigere Indflydelse. Vanen har unægtelig en betydelig Indflydelse. Den har i en meget stor Udstrækning gjort os til det, vi ere. Det er ganske vist en uomtvistelig Kjendsgjerning, at Mennesket har en Vilje, der inden for bestemte Grænser kan faa Indflydelse paa hans Karakterudvikling; men dog er det ikke mindre sandt, at den største Del af de menneskelige Karakterer ere i høj Grad paavirkede af Vaner, som deres Fødsel og Omgivelser have paatrykt dem. Efter en i den nyere Filosofi meget gængs Theori

ere ogsaa de Dele af vor Karakter, som vi antage for oprindelige, ikke andet end Ophobninger af Vaner, som fjærne Forfædre have ladet gaa i Arv til os. I denne Sammenhæng har jeg kun med Kjendsgjerninger at gjøre, og derfor skal jeg ikke drøfte det sande eller det falske i den omtalte Theori. Jeg berører den kun, fordi den, hvis den er sand, giver det stærkeste Bevis for Vanens Afmagt med Hensyn til den enkeltes Gjenfødelse, og fordi den viser, hvor langsomt Vanen virker med Hensyn til Racens Forbedring.

Da Vanens Magt er den eneste af de Magter, Filosofien kjender, der er i Stand til at indvirke kraftig paa Karakteren, er det af den højeste Vigtighed at bestemme, hvor vidt den har Ævne til at fremkalde den enkeltes eller Racens Gjenfødelse. Paa den anden Side omtaler det ny Testament en anden og mægtigere Kraft, Troen, som alene i Stand til at naa dette Formaal. Har det ny Testamente i filosófisk Henseende Ret til at gjøre dette? Hvis det har det, er det af største Betydning for vor Bevisførelse. Jeg bemærker —

For det første: Vanens Bearbejdelse af Karakteren maa nødvendigvis gaa langsomt, da den i Virkeligheden er det ophobede Resultat af Handlinger, som stadig ere blevne gjentagne. Følgelig kunne de Forandringer, som under dens Indflydelse finde Sted i den sædelige Verden, kun være gradvise. Dette alene er nok til at gjøre den uskikket til at virke som en stor gjenfødende Magt paa Individet.

For det andet: Vanen kan alene virke ved Hjælp af det, som allerede findes i Karakteren eller Omgivelserne, men den er ikke i Stand til at skabe et nyt Livsprincip. Den er en mægtig Løftestang; men uden et Hvilepunkt, paa hvilket den kan lægges, er den magtesløs. Menneskene kunne følgelig under dens Indflydelse ikke gjøre synderlig mere end udvikle de Grundpræg, som de have faaet ved deres Fødsel og af deres Omgivelser. Hvis de af Naturen ere gode, kan Vanen

bringe dem til gradvis at vokse i det gode, hvis de ere onde, til at vokse i Laster. Jeg indrømmer villig, at hvis Individet langsomt vil modificere sin Karakter under Vanens Tugt, er det i Stand dertil; men hvis dette skal blive muligt, maa den enkelte have en betydelig Evne til at passe paa sig selv, og denne er helt borte hos de Karakterer, som ere ufuldkomne og sædelig fordærvede. Den gamle Profet har nøjagtig beskrevet Vanens Virkninger, da han sagde: „Lige saa lidt som Æthioperen kan forandre sin Hud, eller Leoparden sine Pletter, kunne de, som ere vante til at gjøre det onde, gjøre det gode.“ Filosofien siger selv tydelig nok, at den kun kan øve en Indflydelse til det gode, hvor der er et stort Underlag af Godhed, paa hvilket den kan begynde sin Virksomhed.

For det tredje: Den eneste Maade, paa hvilken Vanen kan bruges til at styrke det Menneskes Karakter, hos hvem Selvpaapassenhedens Princip er blevet svækket, er ved at bringe ham under en eller anden ydre Magts Tvang. Dette er en nødvendig Følge af den Kjendsgjerning, at dydige Grundsætninger kun dannes og styrkes ved Udførelsen af dydige Handlinger. Men hvorledes kan et Menneske, som er et Bytte for sine Lidenskabers Voldsomhed, udføre saadanne? Det er klart, at det kun kan ske derved, at han bringes under ydre Tvang fra en Magt, som kan holde ham i Tømme, indtil han har erhvervet Vane til at passe paa sig selv.

Heraf kommer den politiske Karakter, som alle de gamle, og adskillige af de nyere, ethiske Systemer have faaet. Filosoffen saa' klart, at han kun kunde gjøre lidet eller intet i Retning af det Individs Gjenfødelse, som var blevet vænnet til det onde. Derfor støttede han sit eneste Haab om Menneslægtens Gjenfødelse derpaa, at der blev dannet et Samfund, i hvilket Mennesker kunde blive indøvede i eller, hvis det var nødvendigt, tvungne til, Dyd ved en systematisk Tugt. I nogle af Oldtidens smaa Stater, der levede under ganske særlige

Vilkaar, saa' han enkelte mærkelige Exempler paa Virkningerne af en saadan Indøvelse i Dyd. Derfor haabede han, at han skulde kunne være i Stand til at frembringe vigtige Resultater med Hensyn til Dydens Fremme i en udvalgt Kreds af Borgere, hvis han kunde faa Tilladelse til at give Love. Mill har udtalt den Mening, at hvad der efter en ringe Maalestok er blevet gjort ved et særligt Opdragelsessystem, efter en større Maalestok kan blive gjort over for Menneskeslægten i Almindelighed. Hvis Spartas Navn kunde bringe den enkelte til at 'ofre sig for Staten, hvorfor skulde saa ikke Tanken om Menneskeheden kunne fremkalde den samme Selvopofrelse for Menneskeslægtens Interesser? Hertil svarer jeg, at Vilkaarene ere saa vidt forskjellige, at de to Tilfælde aldeles ikke kunne paralleliseres. Man behøver slet ikke at drøfte denne Mulighed; thi der er en uovervindelig Vanskelighed, som altid har hindret, og altid vil hindre denne filosofiske Spekulation fra at blive en Kjendsgjerning: Filosoffens Mangel paa Evne til at skabe en Stat, i hvilken hans Principer kunne blive udførte i Praxis. De nødvendige Forudsætninger herfor ere et Samfund af dydige Herskere og et Samfund af Undersaatter, som ere villige til at underkaste sig disses Ledelse. En saadan Tingenes Orden har endnu aldrig faaet Lykke til at gaa over fra Idealets Verden til Virkeligheden.

Disse Overvejelser bevise derfor, at det eneste Motiv, som Filosoffen kjendte, i hans Hænder var ude af Stand til at gjenføde baade den enkelte og Racen. Skjønt de mest udmærkede Talsmænd for dette Motiv i vore Dage udtrykke sig i høj Grad forhaabningsfuldt, maa de dog bruge et Sprog, der praktisk sét maa betegnes som Udtryk for Fortvivlelse. Hvis denne Gjenfødelse overhovedet er mulig, vil den nemlig først blive det i en eller anden uendelig fjærnt liggende Fremtid. For Øjeblikket maa vi nøjes med at søge Trøst i den Forsikring, at Mennesket gaar langsomt, men stadig fremad til det bedre, skjønt

Erfaringen fra Fortiden beviser, at ikke faa Menneskeracer ere komne ind paa en trinvis Tilbagegang. Det eneste glædelige Budskab, som de folkelige Prædikanter af Vantroens Evangelium nu til Dags ere i Stand til at forkynde, er dette: „Den dygtigste skal komme til at leve længst", og det er tilvisse ikke meget trøsteligt for Mennesket i dets Fornedrelse. For et Menneske, som afmægtig kæmper med voldsomme Lidenskaber, betyder „den dygtigstes Overleven" Undergang. En saadan Forkyndelse er „Dødens Tjeneste" for alle sunkne Menneskeracer.

Saa afmægtig var Filosofien. Vi maa dog vise de gamle Filosoffer den Retfærdighed at sige, at de følte og bekjendte deres Afmagt. Stil dem nu i Modsætning til Jesu Kristi Lære! Han har ikke blot forkyndt Menneskets Gjenfødelse som en Mulighed, men han har bragt en Plan for dens Virkeliggjørelse til Udførelse, og han har, som Virkeligheden viser, haft Lykke til at bringe en talløs Skare af ufuldkomne og faldne Mennesker frem til Hellighed. Han har skabt en sædelig og aandelig Magt, som er i Stand til at røre Menneskehjærterne i deres inderste Dybder. Denne Magt kalder det ny Testament Tro. Han har endvidere skabt det største af alle Samfund — den kristne Kirke —, i hvilket Undersaatterne i hans aandelige Kongerige kunne blive opdragne til Hellighed. Hos Filosofferne lød Grundsætningen for Helliggjørelsen: begynd med det ydre og træng igjennem til det indre ved Hjælp af Vanen. Jesu Kristi Grundsætning er: begynd med det indre og træng igjennem til det ydre ved Hjælp af Tro. Han har ikke oversét Vanens Magt, men Tanken om at bevirke Menneskets Gjenfødelse ved Hjælp af Troen er hans ejendommelige Opdagelse. Og Erfaringen har víst, at det er den eneste mulige Fremgangsmaade.

Det vil være overflødigt at godtgjøre, at den Maade, paa hvilken det ny Testament bruger Troen som den store Helliggjørelsens Magt i Mennesket, er den mest

karakteristiske Ejendommelighed ved dets Sædelære, og den adskiller Kristendommen grundig fra alle de Systemer, der ere udtænkte før og efter denne. Der er næppe noget Blad i det ny Testament, paa hvilket der ikke appelleres til Troen som den store sædelige og aandelige Magt. Og dog vise de Bemærkninger, som adskillige fremragende vantro Tænkere have fremsat om Kristendommens Sædelære, at disse ganske have oversét den Kjendsgjerning, at Troen hører med til dennes indre Liv. De have ment, at Kristendommens Væsen ligger i dens ethiske Forskrifter eller i dens moralske Grundsætninger, og de have været helt ukjendte med denne store Kraft, som ligger bag ved alt og giver baade Kristendommens Forskrifter og dens Grundsætninger Livskraft. At de have oversét denne Kraft, maa nok fylde os med Forbavselse; thi det vil sige det samme som, ved Behandlingen af en Gjenstand at lade den vigtigste Del af denne ude af Betragtning.

Vi Kristne ere dog ikke selv uden Skyld i disse ejendommelige Forhold. Vi trænge i høj Grad til et moralfilosofisk System, der stiller Kristus og Kristendommens Ejendommeligheder som det afgjørende Midtpunkt. Jeg har desværre vist Ret til at sige, at vi kun i Brudstykker have et filosofisk System, der viser Harmonien imellem Kristendommens store Grundsætning og Menneskets sædelige Natur. I Steden for at udarbejde et System, der giver Kristendommen dens egen Plads i Filosofien, have vi overladt Studiet af den filosofiske Videnskab til Mennesker, der kun have ringe Sympathi for en aabenbaret Religion, og i hvis Systemer Kristendommen ikke kan finde nogen Plads. Er det underligt, om Resultatet er blevet overordentlig utilfredsstillende? Jeg taler med den dybeste Agtelse om Oldtidens store Skribenter. Til dem staa vi i stor Taknemmelighedsgjæld for det Lys, som de have kastet paa mange Sider af Menneskenaturen, helt uafhængige af Indflydelser fra Aabenbaringen; men fra det Øjeblik, da jeg først studerede disse Forfattere her i Oxford, har jeg følt en stadig mere grund-

fæstet Overbevisning om, at deres Filosofi ikke har nogen Plads for Kristendommens store Grundsætninger. Hvorfor er der ikke blevet udviklet en Filosofi, der har givet de store Principer, som Kristendommen har fremsat om Menneskenaturen, den Plads, der tilkommer dem, og paavist deres Harmoni med vort sædelige Væsen? De hedenske Ethikere have gjort, hvad de have kunnet — det er mærkeligt, at de have gjort saa meget — men der er til visse i Kristendommen noget, som ligger højt over dem og deres Systemer, og som, hvis det er sandt, burde have en Plads i vor Filosofi, med mindre det skal komme til en Skilsmisse imellem Fornuft og Religion, Kristendom og moderne Tænkning. Dersom Kristendommen er Sandhed, maa den have en lovhjemlet Plads i Filosofien. Mange tænkende Aander ere blevne drevne over i Vantroens Arme, fordi vi ikke have været i Stand til at give den kristne Læres Ejendommeligheder en saadan Plads.

Men vi maa vende tilbage til vor Bevisførelse. Vi have vist, at Vanen, den eneste sædelige og aandelige Kraft, som staar til Filosofiens Raadighed, ikke var i Stand til at fremkalde Gjenfødelse hos de i sædelig Henseende dybt sunkne. Vanen kunde kun styrke dem, der i deres dydige Karakter havde Tendens til Dyd. Den lod de dybt sunkne omkomme i deres Fornedrelse, fordi den var ude af Stand til at hjælpe dem. Paa det Punkt, hvor Filosofien haabløs giver tabt, træder Kristendommen til. Dens store Lærer har fremstillet sig selv som Midtpunkt for en sædelig og aandelig Kraft, der ikke blot kan styrke de hellige i deres Hellighed, men ogsaa gjenføde de sædelig fordærvede. Han gjør ikke blot Krav paa at eje en saadan Magt, men han har i Virkeligheden brugt den i atten Hundredaar. Hvem kan nægte den Kjendsgjerning, at Jesus Kristus har øvet en Indflydelse, der har frelst en Mængde Mennesker fra deres Fornedrelse og har hjulpet dem til Hellighed og ført dem til Gud? Det er en Kjendsgjerning, om

hvilken Fortidens Historie bærer sikkert Vidnesbyrd. En talløs Mængde Syndere have faaet deres Hjærter smeltede ved den Guddomsmagt, som bor i ham, og de ere, efter Apostlens Ord, „blevne tvættede, helliggjorte og retfærdiggjorte i vor Herres Jesu Navn og ved vor Guds Aand.“ Hvem anden har øvet en lignende Indflydelse?

Lad os nu undersøge, hvorved Kristendommen naar dette store Resultat. Svaret maa lyde: ved at frembringe en Overbevisning med Hensyn til de evige Sandheder i Menneskets Aands Dybder. Dette er Troen, som ifølge det ny Testament er det store Princip, der kan rense Hjærtet. Den eneste Maade, paa hvilken et sædelig fordærvet Menneske kan blive gjenfødt, er ved Indførelsen af en ny Tanke i Sjælen, som fra Forstanden gaar ind i Hjærtet og vækker det, som før sov. Indtil der fremkaldes en dyb Overbevisning med Hensyn til den Sandhed, som ikke tidligere var erkjendt, maa et sædelig fordærvet Menneske blive i sin gamle Fordærvelse. En saadan Overbevisning kan vitterlig være i Stand til at vende op og ned paa vort hele sædelige og aandelige Væsen, og følgelig kan den blive Midtpunktet for et nyt Liv. Den er en Vished om de Ting, som ikke sés.

Om Troens Betydning var Filosoffen uvidende. Hvorledes kunde det være anderledes? Hans Filosofi skabte ikke dybt grundede Overbevisninger; den drejede sig kun om Sandsynligheder. Han var desuden blottet for virkelig Religion. Han foragtede med rette Folkereligionen, men han var ikke i Stand til at sætte noget, der kunde ligne en virkelig Overbevisning, i Steden for denne. Under saadanne Forhold var han ude af Stand til at faa Samvittigheden i Tale. Han havde ikke noget tiltrækkende Billede af det guddommelige at fremstille for Sjælen. Han kunde kun appellere til den kolde Forstand; og denne Appel kunde hverken vække Følelser eller fremkalde en Kraft, som var i Stand til at faa Bugt med Lidenskabernes Voldsomhed. Man vil maaske sige,

at den platoniske Filosofi er kommen Kristendommen nærmere. Naar man ser Sagen abstrakt, indrømmer jeg fuldstændig, at dette har sin Rigtighed, nemlig med Hensyn til Betragtningen af det gode. Men hvor kunde man finde det gode? Man kan herom med fuld Ret bruge Apostlens Ord: „Hvem skal stige op til Himlen for at hente det ned fra det høje?“ Hvorledes skulde de sædelig sunkne rejse sig selv til denne stolte Højde? Det var saa langt fra, at den store Filosof saa' det gode som en Grundsætning, der kunde bidrage til Menneskeslægtens Gjenfødelse, at han tvertimod betragtede det som Løn for et langt og grundigt Studium af Filosofien, som kun kunde være et særligt Privilegium for Medlemmerne af hans aandelige Aristokrati.

Lad os et Øjeblik standse for at stille denne højeste Form for Filosofien sammen med det, som er udvirket ved Jesus Kristus. Platon mente ved sine Spekulationer om det gode at kunne løfte de mest fremskredne Disciple af Filosofien til større Hellighed. I Kristendommen er denne Tanke om det gode bleven virkeliggjort i Jesu Kristi Person paa en saadan Maade, at den kan gjøre Indtryk paa ethvert Menneske. Hvad der efter Filosoffens Drøm kun kunde blive Privilegium for nogle faa udvalgte, har Jesus Kristus i sit Liv aabenbaret som Ejendom for alle. Filosoffens Anelser have faaet en vidunderlig Opfyldelse ved ham, der sagde: „Naar jeg bliver ophøjet fra Jorden, vil jeg drage alle Mennesker til mig.“ Da Filosofien famlede efter Sandheden, snublede den over Spekulationer, som Kristendommen har virkeliggjort. Det var ogsaa Tilfældet med Filosoffens ideale Stat. Hans Overvejelser ledte ham til den Slutning, at dersom Mennesker nogen Sinde skulde kunne blive dydige, maatte det ske ved Opdragelse. Han saa' sig derfor om efter en eller anden Institution, der kunde meddele Mennesket den Vane at leve dydig. Skjønt han stadig tænkte over en saadan Institution, var han dog ude af

Stand til at skabe én. Jesus Kristus fremsatte derimod Tanken om Guds Rige som den store Opdragelsesanstalt til Hellighed. Men hos ham var dette mere end en blot Tanke. Han har stiftet den hellige almindelige Kirke, som har øvet en mægtigere Indflydelse i Retning af det gode end nogen anden menneskelig Institution.

Det jødiske Landsbybarn har altsaa ikke blot virkeliggjort, men ogsaa overgaaet det, som den gamle Verdens højeste Tænkning havde naaet.

Lad os høre den Slutning, til hvilken Studiet af de synoptiske Evangelier har ledet en saa dybsindig skeptisk Filosof som afdøde Stuart Mill. Han mener, at det er hævet over al Tvivl, at de tre første Evangelier indeholde en virkelighedstro Skildring af Jesu Karakter og Lære, og at det er ganske umuligt, at hans Disciple selv kunne have opdigtet denne Karakter eller denne Lære. Han siger derfor, at det er ganske følgerigtigt, naar ogsaa en skeptisk Rationalist tror, at Jesus Kristus var alt det, som han udgav sig for at være — ikke Gud, thi Stuart Mill mener, at Kristus aldrig selv gav sig ud for at være guddommelig — men én, der havde faaet det særlige Hverv at lede Menneskene til Udførelse af Hellighed og Dyd. Men hvis Talerne i disse Evangelier virkelig ere sande Udtalelser af ham, er det umuligt at standse ved denne Slutning; thi han gav sig selv ud for at være meget mere end dette. Han erklærede, at han var Kristus; at han er den øverste Lovgiver i Guds Rige; at hans Ytringer ere Guddomsord fra Himlen; at han har Magt paa Jorden til at forlade Synder; at han kjender Faderen paa en særlig og enestaaende Maade; at alle Ting ere betroede i hans Hænder; at han har større Krav paa sine Disciples Selvopofrelse, end nogen jordisk Magt kan gjøre Fordring paa; at han skal være levendes og dødes Dommer; at han i denne Egenskab skal modtage Kjærlighedsgjerninger, der ere viste imod andre, som om de var gjorte imod ham selv; at han kan

aabne Paradisets Porte; og tilsidst, at han kom for at give sit Liv som Løsepenge for mange. Paa alle disse Ting, og paa meget mere foruden, har han gjort Krav, og hvo vil driste sig til at sige, at disse Krav fra ham, som i atten Hundredaar har aflagt de tydeligste Beviser paa, at han er Verdens Lys og Livets Lys, ikke ere retfærdige?

OM PRÆDIKERENS BOG.

AF

DR. PHIL. FRANTS BUHL,
PROF. THEOL.

KJØBENHAVN.
KARL SCHØNBERGS FORLAG.
TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE.
1886.

I det apokryfiske Skrift, der fører Navnet „Salomos Visdom“ — et Skrift, der sikkert er forfattet i et af de sidste Hundredaar før Kristi Fødsel af en græsktalende Jøde — retter Forfatteren i det andet Kapitel et heftigt Angreb paa Fritænkerne, der opgive Troen paa en oversanselig Verden og hvis Livsvisdom derfor gaar ud paa at suge al den Nydelse af det jordiske Liv, som det er muligt, inden Døden kommer og gjør Ende paa alt. Paa satirisk Vis lader Forfatteren sine Modstandere selv udtale sig og blotte sig gjennem deres Udtalelser, for saa i Modsætning til deres forargelige og fordærvelige Grundsætninger at opstille sin egen ædle og ideale Livsopfattelse. Allerede for længe siden har man lagt Mærke til, at de Ord, den græske Salomo lægger Fritænkerne i Munden, flere Steder paa den mest paafaldende Maader minde om Udtalelser i det gammeltestamentlige Skrift, der kaldes „Prædikerens Bog“, eller efter det tilsvarende hebraiske Ord „Kohélet“ [1]. „Vort Liv,“ hedder det hos hine Frafaldne, „er flygtigt og sørgeligt; der er ingen Redning, naar Enden kommer; ingen, der kan fri os fra Dødsriget. Ved et Tilfælde bleve vi til, og senere vil

[1]) „Kohélet“ betyder ganske sikkert „Prædikeren“, egentlig den, der taler til en Forsamling. Derimod er det endnu omtvistet, hvorvidt denne Benævnelse gjælder den personificerede Visdom, eller om den, hvad der vel er det sandsynligste, er et Egennavn for „Davids Søn, Jerusalems Konge“, altsaa for Salomo.

det være, som om vi ikke have været. Thi vort Aandedræt er som en Røg, og vor Tanke er en Gnist, som Hjertets Slag fremkalder; naar den slukkes, falder Legemet sammen som Aske og Aanden opløser sig som lette Dunster. Vort Navn glemmes snart, og ingen mindes, hvad vi have udført. Vort Liv forsvinder ligesom Smaaskyerne og som Taagen, der spreder sig for Solens brændende Straaler. Vort Liv er som en Skygge, der glider forbi. Med Døden er alt forbi, og der er ingen, der vender tilbage. Kom derfor og lad os glæde os ved de Goder, der virkelig findes, lad os nyde Livet, saa længe vi ere unge; lad os fylde os med kostelig Vin og salve os med Myrrha; lad ikke Foraarsblomsterne staa uplukkede, men lad os kranse os med Roser, inden de visne. Ingen svigte ved vor Lystighed! Vi efterlade alle Vegne Mindesmærker om vor Glæde. Thi dette er vor Del og vort Lod."

Til mange af disse Ord kan der paavises Sidestykker i Prædikerens Bog, hvor de ikke forekomme som fremmede Yttringer, der skulle gjendrives, men som Forfatterens egne Tanker. Man sammenligne saaledes Præd. 2, 23: „Alle Menneskets Dage ere pinefulde, og hans Arbejde Græmmelse." 8, 8: „Mennesket formaar ikke at holde Aanden tilbage, det er magtesløst paa Dødens Dag." 3, 19: „Menneskebørnene ere Tilfældets Værk, saa godt som Dyrene." 9, 5: „De Døde faa ingen Løn, thi Mindet om dem glemmes." 6, 12: „Det tomme Menneskelivs faa Dage, der forløbe som en flygtig Skygge." 9, 7 f.: „Gaa hen og spis dit Brød i Glæde, og drik din Vin med godt Lune, thi Gud er allerede tilfreds med dit Arbejde; dine Klæder være altid hvide, og Salveolie maa ikke mangle paa dit Hoved. Nyd Livet med den Hustru, du elsker alle dit tomme Livs Dage, som tilstaas dig under Solen, thi det er din Lod og Del i Livet og for det Arbejde, du udfører under Solen."

Vel vil man hurtig kunne overbevise sig om, at der er en himmelvid Forskjel mellem den sædelige og re-

ligiøse Grundanskuelse i Prædikerens Bog og hos hine alexandrinske Fritænkere, der ere opfyldte af Had til de fromme og retfærdige, og ligefrem udtale det Forsæt at ville mishandle og dræbe dem, og man vil derfor ledes til at antage, at Ligheden mellem deres Udtalelser og de anførte Steder af Prædikerens Bog skriver sig fra, at de med Forkjærlighed iklædte deres Tanker Former, som de laante fra dette gammeltestamentlige Skrift. Følgelig kan der kun være Tale om, at Forfatteren af Salomos Visdom middelbart har angrebet Prædikerens Bog, nemlig for saa vidt forskjellige Udtalelser deri lode sig misbruge til Støtte for de oprørende fritænkerske Grundsætninger. Men alligevel fremgaar det tydelig nok af „Salomos Visdom“ i det hele, at den, der har skrevet dette Skrift, umulig har kunnet føle sig i Overensstemmelse med Prædikerens Bog, og det mangler heller ikke paa Steder i hans Værk, der klinge som bevidste og umiddelbare Modsætninger til forskjellige Udtalelser i hint ældre Skrift[1]).

Faa vi saaledes det Indtryk, at Prædikerens Bog har haft Modstandere og vakt Anstød hos de græsk talende Jøder i Alexandria, saa have vi bestemte og udtrykkelige Vidnesbyrd om, at ogsaa Jøderne i Palæstina have følt sig ængstede og forargede ved Indholdet af dette Skrift, saa at endog flere Stemmer hævede sig for, at det helt skulde miste sin Plads mellem den gamle Pagts hellige Bøger. Det var den berømte jødiske Lærer Shammajs Disciple, der fremsatte denne Fordring, medens derimod den endnu navnkundigere Hillels Disciple ønskede Skriftet bevaret som kanonisk. Denne Strid, der var

---

[1]) Saaledes Visd. 8, 16: Samlivet med Visdommen kjender ikke til Græmmelse, Samkvemmet med den bringer ikke Smerte, men Glæde; smlgn. Præd. 1, 18: Med megen Visdom følger megen Græmmelse; den, der forøger sin Viden, forøger sin Pine. — Visd. 8, 13: Ved Visdommen faar jeg Udødelighed, og efterlader et evigt Minde hos de kommende Slægter; smlgn. Præd. 2, 16: Der er hverken Ihukommelse af den Vise eller af Daaren; o. fl. St.

udbrudt kort før Jerusalems Erobring ved Romerne, afgjordes i Slutningen af det første efterkristelige Hundredaar paa en stor Forsamling i Jabne. Den af Hillels Disciple hævdede Anskuelse blev den sejrende og Prædikerens Bog bevarede altsaa sin Plads mellem det gamle Testamentets kanoniske Skrifter.

At Kohélet har kunnet vække Ængstelse og Forargelse hos Jøderne, er ikke overraskende. Baade findes der en Mængde Udtalelser deri, der staar i aabenlys Strid med de Forestillinger og Trossætninger, der senere bleve de herskende hos Jøderne, og desuden vrimler det af tilsyneladende uforenelige Selvmodsigelser, der undertiden fremkalde det Indtryk, at Forfatteren har fundet en Glæde i at omstøde sine egne Sætninger og springe fra Yderlighed til Yderlighed. For den senere strænge Jødedom kunde det kun være anstødeligt at læse en Opfordring til de unge om at følge deres Lyst og nyde Ungdommens Glæde, da det, der ventede dem, var den uskjønne, trøstesløse Alderdom, og derefter det endnu trøstesløsere Ophold i Dødsriget (11, 9 ff., 9, 4 ff.). Det maatte nødvendig vække Forargelse at læse saadanne Formaninger som: „Vær ikke altfor retfærdig og overdriv ikke din Visdom, hvorfor vil du ødelægge dig selv? Vær ikke altfor ugudelig, og vær ingen Taabe, hvorfor vil du dø i Utide?“ (7, 16 f.). Og hvad skulde man mene om en Forfatter, der først priser de døde lykkeligere end de levende, og endnu lykkeligere dem, der ikke ere fødte (4, 2 f.) og lidt efter siger: „Sødt er Lyset og lystelig er det for Øjnene at se Solen“ (11, 7); „Bedre en levende Hund end en død Løve“ (9, 4); som snart erklærer Kvinden for mere bedsk end Døden (7, 26) og snart opfordrer til at „glæde sig ved Livet med den Hustru, man elsker“ (9, 9)? Vanskeligere at forstaa kunde det synes, at man alligevel har kunnet overvinde disse Anstød og lade Skriftet beholde sin Plads, fordi Jødedommen den Gang savnede Nøglen til en sand Forstaaelse af alle disse Gaader. Efterretningerne fra den Tid vise

ogsaa, at man i Virkeligheden ikke har kunnet finde et Synspunkt, hvorfra Skriftet virkelig blev forstaaeligt, men at man, da man bestemte sig for vedblivende at betragte det som kanonisk, har ladet sig lede af enkelte Udtalelser deri, som stemmede med Datidens religiøse Anskuelser, og for hvis Skyld man gav Resten Absolution. „De Skriftlærde,“ hedder det i Talmud, „forargedes over Stedet (11, 9): Glæd dig du unge og følg dit Hjertes Lyst! fordi det stred mod Lovens Ord: I skulle ikke søge noget efter Eders eget Hjerte og Eders egne Øjne (4 Mos. 15, 39); men da de læste videre og kom til: Men vid dog, at Gud vil føre dig for Dommen for alt dette, saa raabte de: „Salomo har talet fortræffeligt.“ Over saadanne Steder glædede man sig, og Resten lagde man sig til Rette ved Hjælp af de uimodstaaelige rabbinske Udtydningskunster, som kunde overvinde enhver Vanskelighed og faa enhver Text til at sige, hvad man ønskede [1]). For os er der imidlertid langt mindre Grund til at opholde os over denne mangelfulde Forstaaelse end til at være taknemmelige for, at Prædikerens Bog paa denne Maade er bleven bevaret, thi det gamle Testamente vilde have manglet et betydningsfuldt og væsentligt Led, hvis dette Skrift var blevet fortrængt fra Kanon og — hvad der havde været den sikre Følge deraf — var gaaet til Grunde.

For den kristne Kirke laa i Begyndelsen et Skrift som Prædikerens Bog saa fjærnt som muligt. De Gemytter, der

---

[1]) Talrige Prøver paa saadanne Omtydninger findes i den Oversættelse af Prædikerens Bog paa de palæstinensiske Jøders Folkesprog, der er bevaret. Naar Kohélet klager over, at Mennesket intet blivende Udbytte har af al sin Anstrængelse, indskydes der: Med mindre det har beskjæftiget sig med Loven for at modtage fuld Løn i den kommende Verden (1, 3). Foran Spørgsmaalet 2, 16: Dør ikke den Vise ganske ligesom Daaren? indskydes: Hvorledes kunne Menneskene sige? Ordene: Vær ikke altfor ugudelig, hvorfor vil du dø i Utide? (7, 17) gjengives som: Følg ikke dit Hjertes Gjøglebilleder, hvorved du paadrager dig for stor en Skyld; osv.

alene vare opfyldte af den første Begejstring over Evangeliets Glæde, følte sig ikke hendragne til dette Skrift uden Haab og Trøst, og saa lidt som det ny Testamente tager Hensyn til det, henvise derfor de ældste kirkelige Forfattere dertil. Men da det hørte med til den jødiske Kanon, som de Kristne næsten udelukkende fulgte, maatte man efterhaanden fæste Blikket derpaa, og det Spørgsmaal kommer altsaa frem, hvorledes den kristne Menighed vilde stille sig til dette gaadefulde Skrift. Ogsaa her hævede enkelte Stemmer sig mod det, hvad man bl. a. ser deraf, at Kirkemøderne undertiden udtalte en Fordømmelse over en eller anden Theolog, der havde skrevet imod Prædikerens Bog. Men i det hele lod de Kristne sig lede af Jødernes Bestemmelser med Hensyn til den gammeltestamentlige Kanon, saa at Spørgsmaalet om Prædikerens Berettigelse som helligt Skrift for dem paa Forhaand var afgjort ved, at Jøderne havde anerkjendt dette som et saadant. Og efterhaanden bevirkede den hele Aandsretning, der fik Overmagten indenfor den kristne Kirke, at Prædikerens Bog netop blev et særlig betydningsfuldt Skrift, der fandt mangfoldige Læsere og hvori man fandt et klassisk Udtryk for de Tanker, af hvilke man selv opfyldtes. Jo mere den asketisk mørke Betragtning af Verdenslivets Tomhed og Intethed udbredte sig, desto begjærligere maatte man lytte til et Skrift, hvis stadig gjenklingende Grundtanke var *Vanitas vanitatum,* Alts Tomhed og Forfængelighed. Man maatte føle sig mægtig bestyrket i sin Forsagelse af Verdsligheden ved i dette Skrift at finde et med overlegen Skarphed ført Bevis for, at ethvert Forsøg paa at finde Tilfredsstillelse og Mættelse „under Solen“ førte til Skuffelse. Selvfølgelig underforstod man da altid Tanken om en Verden „over Solen“, som man vandt ved at følge alt, hvad der hørte Jorden til. „Den vise Salomo,“ siger Augustinus, „har udelukkende efterladt os dette Skrift, for at vi skulle føle Længsel efter det Liv, der ikke kjender noget til Tomheden under denne Sol, men kjender Sandheden under

Ham, der skabte Solen"; og Hieronymus fortæller om, hvorledes han i Rom læste Prædikerens Bog for sin Veninde Blesilla „for at indgive hende Foragt for denne Verden, og lade hende betragte alt, hvad hun saa' i Verden, som idel Tomhed." Det sande ved hele denne Betragtning af Skriftet er, at det virkelig mere end noget andet er skikket til at vække Længsel efter en ideal Verden forskjellig fra den dennesidige; men man fejlede i at ville finde hele sin ved Kristendommen indvundne, rige Erkjendelse i det, saa at man bestandig underforstod Tanker, der vare Forfatteren aldeles fremmede. Og værre endnu var det, at man nødtes til med Vold at omtyde en hel Række Udtalelser i Bogen, der stode i en uopløselig Modstrid med den Tankeverden, hvori man selv levede. Naar Prædikeren opfordrer til at nyde Øjeblikkets Lyst og i stille Nøjsomhed at glæde sig ved Livet, saa lod dette sig kun slet forene med den herskende asketiske Betragtning af Verdenslivet. Derfor træffe vi f. Ex. i den Fortolkning af Kohêlet, som Hieronymus paa Blesillas Opfordring udgav, paa alle saadanne Punkter fordrejede og voldsomme Omtydninger af den ligefremme Texts Mening, der ikke staa tilbage for dem, ved hvilke Jøderne søgte at læse deres Tanker ud af Bogen.

Om en virkelig begribende Opfattelse af Prædikerens Bog var der altsaa i Oldtiden ikke Tale, og det samme kan ogsaa siges om de følgende Tider lige ned til de sidste Hundredaar. De Skrifter, hvori man søgte at udlægge Indholdet af denne gaadefulde Bog, ere mere betegnende for Fortolkerne end for Bogen selv. Man fandt stedse sine egne Anskuelser afspejlede i Prædikerens Ord, idet man af hans mangeartede og ofte modsigende Udtalelser greb dem, hvormed man følte sig i Harmoni, og saa enten oversaa eller omforklarede Resten. Medens den kristne Oldtid og Middelalder havde læst hele deres asketiske og verdensforagtende Livsanskuelse ud af Prædikerens Bog, pegede Luther paa den modsatte Side af Bogen, paa de Steder, hvor en sund Livsglæde kommer

til Orde, og hvor der gives Anvisninger til at føre et nøjsomt og tilfreds Liv. Kirkefædrenes Opfattelse af Bogen, siger han, har skadet denne meget; den er i Virkeligheden at betragte som et Trøsteskrift, der lærer os at overvinde Utaalmodigheden og Anfægtelserne, bøje os i Lydighed og rolige og tilfredse at beskjæftige os med Livets nærmeste Opgaver, uden at bekymre os for meget om Fremtiden. Hvor betegnende denne Betragtning af Prædikerens Bog er for Luther, er let at se; men med hvor stor Ret han end protesterer mod den stærke Ensidighed i den ældre Benyttelse af Bogen, saa er det unægteligt, at han kun undgaar den ene Ensidighed ved at sætte en anden i Stedet. Et Trøsteskrift kan man dog ikke kalde et Skrift, der begynder og ender med et trøsteløst Suk over Tilværelsens grænseløse Tomhed, og som kun med Møje fastholder den Resignation, som det besværlig har tilkæmpet sig. Den mørke Side af Bogen, altsaa netop den, som den katholske Kirke havde fundet saa stort Behag i, er saa iøjnefaldende, at Luther selvfølgelig ikke kunde være blind for den, og det er derfor let forstaaeligt, at vi andre Steder hos ham finde temmelig nedsættende Udtalelser om Prædikerens Bog, fordi han ligesom følte Klosterluften slaa sig i Møde fra den. I en af hans „Bordtaler“ findes saaledes den betegnende Ytring: „Dette Skrift skulde være fuldstændigere, der er for mange Afbrydelser deri. Det har hverken Støvler eller Sporer, men rider i Sokker ligesom jeg selv, da jeg endnu var i Kloster.“ Trods enkelte geniale Indblik i Bogen savnede altsaa ogsaa Luther Nøglen til en omfattende og fuldkommen Begriben af den, saa at ogsaa han maatte nøjes med at pege paa enkelte Dele af den, der kunde faa praktisk Betydning for Læseren.

Virkelige Fremskridt i Forstaaelsen af Kohélet ere først gjorde i de to sidste Hundredaar. Man kan vistnok sige, at dette Skrift er det af de gammeltestamentlige Skrifter, for hvilket den friere Retning i Fortolk-

ningen, der udbredte sig i Slutningen af forrige Hundredaar, har været mest frugtbringende. Trods de mangfoldige forunderlige og vilde Indfald, som fremsattes om det [1]), og trods de hensynsløst nedsættende Domme, som flere Tilhængere af Vulgærrationalismen fandt Behag i at udtale derom — A. T. Hartmann kaldte det f. Eks. „et i en melankolsk Stemning affattet og paa sine Steder hjertelig kjedsommeligt Arbejde af en gnaven hebraisk Filosof“ — lærte man dog i Oplysningsperioden at se, hvad der virkelig stod i Bogen og hvad Forfatteren selv udtalte, medens man tidligere kun havde fundet sine Anskuelser deri. Tidligere stræbte man at svække og omtyde de paafaldende og stødende Udtalelser i Bogen, nu derimod søgte man snarere at fremstille dem saa skarpt og hensynsløst som muligt; men ad denne Vej uddannedes der en Fortolkning, der fik Bogens Tanker frem og derved blev af stor Betydning for Forstaaelsen. Dog var hermed kun det første Skridt gjort; det ulige vigtigere, der stod tilbage, nemlig at samle Enkelthederne til en Helhedsopfattelse, der paa engang

[1]) Fra alle disse Formodninger og Indfald kan man nu rolig se bort. Særlig yndet var det en Tidlang at betragte Bogen som en Samtale mellem to eller flere Personer, der ytrede sig i ganske forskjellig Retning og bestandig modsagde hverandre. Paa denne Maade mente man at kunne forklare Selvmodsigelserne i Skriften, men fortsatte Undersøgelser have vist, at hele denne Formodning var en fuldstændig Selvskuffelse. Omtrent det samme gjelder om de mange skarpsindige Forsøg paa ved Omordning af Skriftets enkelte Dele at fremkalde en klarere Sammenhæng og Udvikling deri. Det sidste Indfald i denne Retning, der nylig er fremsat af en bekjendt katholsk Theolog og Sprogforsker, gaar ud paa, at Prædikerens Bog oprindelig var skrevet paa løse Bladhefter, som ved en senere Besidders Uagtsomhed ere blevne blandede urigtig sammen — et Indfald, der ærmest minder om Bogbinderens Behandling af Immermanns Münchhausen og hans Selvforsvar overfor Forfatteren: Tro mig, uden Confusion udretter De nutildags intet mere.

strængt holdt sig til Bogens egne Tanker og dog havde Øje for dens Betydning som Led af det gamle Testamente og derigjennem dens Betydning for Forberedelsen af den ny Pagt, formaaede den omtalte Retning indenfor Fortolkningen ikke at fuldføre. Derimod have senere Arbejder ydet værdifulde Bidrag ogsaa til Løsningen af denne Opgave, og det er nu de følgende Blades Hensigt gjennem et Overblik over de i Prædikerens Bog indeholdte Tanker at vise, hvor langt man hidindtil er naaet henimod dette betydningsfulde Maal. Dermed er ogsaa Forsvaret for Bogen givet; thi lykkes det at paavise, at Forfatteren netop ved at udtale saadanne Anskuelser som de, der findes i hans Bog, har spillet en væsentlig Rolle iblandt de aandelige Bevægelser, der gik forud for og forberedte Kristendommens Komme, saa er Braadden taget af hans Ord og der er sikret dem en uangribelig Berettigelse og Betydning, selv om vi, der have modtaget Kristendommens Aabenbaring, nu i mange Henseender have en anden Erkjendelse og langt rigere Beroligelsesmidler end dem, Kohélet raadede over.

Førend vi imidlertid begynde paa denne Fremstilling, er det nødvendigt at forudskikke nogle faa Bemærkninger, der danne Forudsætningen for, hvad der i det følgende vil blive sagt. Den ene af disse gjælder Prædikerens Affattelse og Affattelsestid. Skriftet danner i denne Henseende en glædelig Undtagelse blandt de gammeltestamentlige Bøger, idet der i nyere Tid er naaet saa godt som enstemmig Enighed med Hensyn til dets Affattelsestid, ialtfald i store Træk. Medens man i ældre Tid uden Betænkning lod Prædikerens Bog være et Værk af Salomo, ere nu saa godt som alle, deriblandt baade de yderligstgaaende og de mest forsigtige og tilbageholdne Forskere, enige om, at dette Skrift er et af de yngste i det gamle Testamente og i ethvert Tilfælde affattet efter det babylonske Fangenskab. Det afgjørende Bevis for denne Opfattelse, der første Gang fremsattes af Luther, uden at han dog kom til fuldkommen Sikkerhed

overfor dette Spørgsmaal, kunne vi her ikke gaa ind paa, da det ligger i Kohélets Sprog, der staar paa Grændsen mellem Sproget i det øvrige gamle Testamente og de senere Jøders Sprog. Men derimod vil det fremgaa af alt, hvad der vil blive omtalt i det følgende, at denne Erkjendelse er en uundgaaelig Betingelse for Forstaaelsen af Skriftet. Opfattet som det gamle Testamentes „sidste Ord“ lader Skriftet sig tilfulde forstaa og forsvare mod alle Beskyldninger, medens det ikke vil være muligt at tage Anstødet fuldstændig bort deraf, hvis det kun er en Mands „sidste Ord“, der er blevet livstræt ved at tømme Nydelsernes Bæger tilbunds. Det er den gamle Pagt, der er blevet livstræt, og ikke en enkelt Mand. At Forfatteren taler i Salomos Navn er en Iklædning, hvis Hensigt er let at erkjende: Salomo, der stod for Erindringen omgivet af den største Glands og Herlighed, som Israels Historie kjendte, kunde med større Vægt end nogen anden afgjøre, hvorvidt Visdom eller Nydelser ere istand til at fylde et Menneske og mætte dets Higen efter Lykke og Forsoning. Dermed hænger det sammen, at denne Iklædning kun træder frem i den første Del af Skriftet, hvor den nævnte Tanke spiller Hovedrollen [1]). Senere lader Forfatteren

---

[1]) Dog lægger Forfatteren ogsaa i de første Kapitler ikke Skjul paa, at Salomo er en fra ham selv forskjellig Person, hvis Navn han kun har laant. Især kan man henvise til $1_{,12}$, hvor der sproglig set kun kan være Tale om én mulig Oversættelse: „Jeg, Kohélet, har været Konge over Israel i Jerusalem“ — en Sætning, som Salomo ikke selv vilde have kunnet skrive. For de ældre Jøder stod denne Oversættelses Rigtighed som givet, saa at der, under Forudsætningen, at Salomo var Bogens Forfatter, ud fra dette Sted dannede sig den Legende, at Salomo paa Grund af sin Brøde blev stødt fra Tronen af Gud, medens en Engel i hans Skikkelse herskede i hans Sted. Salomo løb da om i Jerusalem og raabte: Jeg, Kohélet, har været Konge over Israel! (Smlgn. de senere Sagn om den „forvandlede Konge.“).

denne Form omtrent fuldstændig falde, og udtaler sig som den han var, nemlig som en almindelig Mand, der ofte havde Lejligked til at lære Herskerens og de mægtiges Uretfærdighed og Undertrykkelse at kjende. Særlig tydelig skinner hans virkelige Tidsforhold igjennem, naar han etsteds (8, 10) siger: „Jeg har set ugudelige begraves og stedes til Hvile (i den hjemlige Jord), medens de, der handlede ret, maatte vandre langt bort fra det hellige Sted og bleve glemte i Jerusalem (eg. i Byen)“.

Den anden Bemærkning, der her maa gjøres gjælder den saakaldte „Efterskrift“ 12, 9—14, fordi vi i det følgende ganske ville se bort fra den og ikke inddrage den i Fremstillingen af Bogens Grundtanker. Det er i de senere Tider en meget udbredt Mening, at denne Efterskrift er tilføjet af en anden Haand end Forfatterens, og det vil derfor være rigtigst at lade den ude af Betragtning, naar det gjælder om at forsvare Skriftet mod de Angreb, der ere rettede mod Indholdet deraf. Saa fristende det end kunde være at behandle det bekjendte skjønne Ord: „Enden paa Sagen, naar alt er hørt er: frygt Gud og hold hans Bud“ (12, 13), som et af Prædikerens egne Udsagn, saa give vi dog Afkald derpaa og kunne saa meget lettere gjøre det, som Bogens store Betydning og Værd ogsaa kan godtgjøres, uden at man tager dette Ord med i Betragtning. Dertil kommer desuden, at denne Efterskrift, hvad enten den er skrevet af Bogens egen Forfatter eller af en anden, efter sit Indhold staar som et løst Tillæg til det øvrige, medens selve Skriftet umiskjendeligt er endt med Udraabet 12,8: „Endeløs Tomhed, alt er Tomhed“ netop den samme Sætning, hvormed det begynder, dets egentligste Hovedmotiv og Hovedtanke. Hvad der følger derefter, kan altsaa ialtfald ikke være et uundværligt Led til Forstaaelsen af Skriftet selv.

Det, der ved Læsningen af Prædikerens Bog først betager, er det forunderlig dybe og gribende Udtryk, som Følelsen af Livstræthed og Livslidelse har fundet deri. Det er denne Side af Bogen, der har skaffet den et saa anset Navn blandt Tilhængerne af den moderne Pessimisme, saa aandsforskjellige disse end ere fra den „geniale, filosofiske Kohélet“, som Schopenhauer har kaldt Bogens Forfatter. Ligefra Begyndelsesudbruddet: „Endeløs Tomhed, alt er Tomhed“ og til dens Slutningsord lyder denne Grundtone gjennem hele Skriftet paa en saadan Maade, at den maa finde dyb Gjenklang hos ethvert Menneske, der ikke er fortabt i lutter Overfladiskhed. Paa enkelte Steder stiger denne Stemning til ligefrem Livslede og Had til Livet. „Da fattede jeg Had til Livet, ti alt, hvad der sker under Solen, forekom mig slet, ti alt er Tomhed og Jagen efter tom Luft“ (2, 17); „da begyndte jeg at fortvivle over alt, hvad jeg havde virket under Solen“ (2, 20). Derfor er Døden bedre end Livet, Ikkeværen bedre end Tilværen. „Da priste jeg de døde, der allerede ere gaaede bort, lykkeligere end de levende, der endnu ere til; men saligere end begge er den, der slet ikke er blevet til, som ikke har set de onde Ting, der ske under Solen“ (4, 2—3). „Hellere Dødsdagen end Fødselsdagen, hellere gaa til Sørgehus end til Gildehus. Ti Døden er den Ende, der venter alle, og paa denne Maade kan man have den i Erindring“ (7, 1 f.).

Hvad er det da for Tilskikkelser og Erfaringer, der have ført Kohélet ud i en saa mørk og trøstesløs Livsanskuelse? Naar vi søge Svaret paa dette Spørgsmaal, da er der straks en Besvarelse, som blot et flygtigt Kjendskab til Bogen vil være istand til at afvise som aldeles falsk. Kohélets Livslede var ikke en Følge af et Overmaal af Livsnydelse. Han var ingen udlevet Vellystning, der med Væmmelse ser paa de Nydelser, hvori han engang har beruset sig, og nu fordyber

sig i den sidste Nydelse, blaseret at se ned paa alt og gjennemskue alle sine Illusioner. Det eneste Sted, der kunde lede Tanken i en saadan Retning, Skildringen af Kohélets Herlighed og nydelsesrige Liv, hans Haver, Parker og Vingaarde, Slaver og Slavinder, Sangere og Sangerinder, Hustruer og Medhustruer, Guld og Sølv (2, 4—9), hører øjensynlig til den digteriske Form, hvorunder Bogen fremtræder, ikke til Forfatterens egne Oplevelser. Han har valgt at tale i Salomos Navn, for med desto større Fynd at kunne erklære Rigdomme og Nydelser for skuffende Tomhed, ligesom ogsaa Salomo, den berømte vise, som ingen anden kunde udsige, at Visdommen ikke formaar at mætte Menneskets Hunger og Tørst; men selv er han, som hele Bogen viser, et rent og uberørt Gemyt, der neppe i andet end i Tankerne har søgt Svar paa det Spørgsmaal, hvorvidt Rigdom og yppig Livsnydelse kunde tilfredsstille Menneskesjælens Higen efter Fylde. Betegnende er ogsaa selve Udtryksmaaden paa det anførte Sted, idet Kohélet siger, at han gav sig hen til Daarskab og Yppighed og plejede sit Legem med Vin, men kun saaledes, at Visdommen stod iagttagende bagved dette Forsøg: „Mit Hjærte holdt imidlertid fast ved Visdommen“ (2, 3 smlgn. v. 9). Hans Livstræthed var altsaa allerede tidligere vakt i ham, og fik kun en yderligere Bestyrkelse ved dette salomoniske Forsøg paa at finde Mættelse og Fylde i yppig Livslyst.

Hvorfra Kohélets tunge og livstrætte Stemning i Virkeligheden hidrører, viser Skriftet selv paa den tydeligste Maade. Den er fremkaldt ved hans frugtesløse Stræben efter at naa et højeste og blivende Gode, der kan tilfredsstille den Higen efter Mættelse og Fylde, der er nedlagt i Menneskehjertet. Mennesket har ingen Fylde i sig selv; det kommer til Verden med Hunger og Tørst derefter, og skal nu først søge denne Higen tilfredsstillet ved et urokkeligt og blivende Gode, hvori det kan finde Hvile. Men denne Stræben er for

Kohélet endt i Skuffelse, trods alle hans utrættelige Forsøg. Gjentagne Gange spørger han haabløst: „Hvad blivende Udbytte har Mennesket af al sin Anstrengelse og Møje?“ (1, 2. 3, 9). „Jeg saa', at alt var Tomhed og Jagen efter tom Luft, og at der intet blivende Udbytte er at finde under Solen“ (2, 11). For at vinde et saadant højeste Gode kan Mennesket underkaste sig de største Savn og Lidelser, og ingen vil tvivle om, at en højsindet og ædel Natur som Kohélet vilde være mellem de første til gjennem Opofrelse og Forsagelse at erhverve sig en Mættelse af sin Hunger og Higen — men intetsteds øjner han et saadant evigt Gode, for hvis Skyld det var værdt at kæmpe. Derfor er den hele Tilværelse for ham intet andet end Tomhed og Skuffelse.

Ad to Hovedveje kan Mennesket, efter Kohélet, søge den Fylde, der kan stille hans Hunger, nemlig dels gjennem Arbejde og Nydelsen af Arbejdets Frugt, dels gjennem begribende og gjennemskuende Tænkning; men om begge Veje maa han sige, at de ikke føre til det efterstræbte Maal, men ende i et tomt Rum og med lutter Skuffelser for Mennesket.

Hvad den første Vej angaar, saa er Mennesket vel istand til ved Anstrengelse og Arbejde at erhverve sig en Rigdom af Gods, men Kohélet fører med stort Skarpsind Beviset for at denne Rigdom dog ikke kan mætte Mennesket. For det første er Menneskets Begjærlighed efter Ejendom og Besiddelse i sig selv umættelig: ingen kommer nogensinde til et Punkt, hvor han kan sige, at han har fuldstændig tilstrækkeligt. Erhvervelsen afføder stedse ny Tørst efter fornyet Erhvervelse. „Den, der elsker Guld, bliver aldrig mæt af Guldet, og den, der elsker Overflod, har intet (afsluttende) Udbytte deraf; og dette er Tomhed“ (5, 9). Fremdeles svarer Menneskets Nydelse ingenlunde til Omfanget af hans Rigdom Han kan forøge sit Gods, men hans egen Ævne til at nyde har sine bestemte Grændser, som ikke

udvides med Rigdommens Udvidelse. Altsaa har han kun den Græmmelse, at se andre (nemlig hans undergivne og Hjælpere) tilegne sig noget af den Nydelse, der egentlig skulde tilfalde ham selv: „Jo større Velstand, des flere til at fortære den, og hvad formaar Ejeren andet end at se til!“ (5, 10). Ja undertiden er Ejeren endog af en eller anden Grund helt ude af Stand til at nyde sine Rigdomme, saa at disse helt og holdent komme andre tilgode. „Der er et Onde, som jeg har set under Solen, og som tynger haardt paa Mennesket: en Mand, hvem Gud har givet Rigdom, Skatte og Ære, og som ikke savner noget af hvad han attraar, men hvem Gud ikke giver Ævne til at nyde alt dette, medens en fremmed (uvedkommende) nyder det. Dette er Tomhed og et slemt Onde“ (6, 1—2). Dertil kommer saa endelig det usikre ved den menneskelige Besiddelse; man kan med stor Dygtighed samle sig Gods og Guld og bestyre sin Rigdom med Visdom og Forsigtighed, og ikke destomindre kan der indtræffe Begivenheder, der pludselig berøve os Frugterne af vor sure Møje. „Der er et slemt Onde, som jeg har set under Solen: Rigdomme, som Ejeren bevarer til sin Ulykke. Rigdommen gaar tabt ved et ulykkeligt Tilfælde, og han har avlet en Søn, saa staar denne nu tomhændet. Ligesom han (Ejeren) gik ud af Modersliv, saaledes vil han vende nøgen tilbage, som han er kommet; og slet intet vil han faa for sit Arbejde, som han kunde tage med sig. Ogsaa dette er et slemt Onde: ganske som han er kommet, saaledes gaar han bort, og hvad Udbytte har han saa af alt sit Arbejde hen i Vejret.“ (5, 12—15). Og selv om en saadan ulykkelig Begivenhed maaske ikke indtræffer, selv om han indtil sin sidste Stund er i Besiddelse af sin Rigdom, saa kommer der dog et Øjeblik, som ingen kan unddrage sig, da han skal forlade sit Gods, og da dette gaar over til en anden, der ikke har havt Møjen af at samle det, og som maaske er en Daare, der i Løbet af kort Tid

spreder det for alle Vinde[1]). Her afgav Rehabeam, Salomos Søn, ved hvis Udygtighed det israelitiske Rige adsplittedes, et nærliggende Exempel, og med tydelig Henvisning hertil siger derfor Kohélet-Salomo: „Jeg fattede Had til alt mit Værk, som jeg havde udført under Solen, og som jeg skal efterlade til et Menneske, der kommer efter mig, og hvo ved, om han bliver en Vismand eller en Daare, og dog skal han raade over alt mit Værk, som jeg har udført med Visdom under Solen. Ogsaa dette er Tomhed“ (2, 18—19).

Men har da Mennesket ikke i sin Visdom, i sin Ævne til begribende Tænkning, et Middel til at tilfredsstille sin Trang og Higen efter et blivende Gode? er ikke hans Begriben af Tingene en Besiddelse af dem i en højere Forstand, sanker han sig ikke ad denne Vej Skatte, der ikke kunne tages fra ham, og som Møl og Rust ikke kunne fortære? Der er saa meget desto større Grund til at opkaste dette Spørgsmaal, som den menneskelige Visdom aldeles ustridig er et Gode, og den daglige Erfaring lærer, hvor højt Visdommen staar over Daarskaben. „Jeg saa, at Visdommen overgaar Daarskaben ligesaa meget som Lyset Mørket; den vise har Øjne i sit Hoved, medens Daaren famler om i Mørke“ (2, 13 f.). „Visdom er et Gode, ligesom Besiddelse er et Gode. Den er en virkelig Fordel for alle, der se Solens Lys. Visdom yder Læ, ligesom Guldet yder Læ. Og Erkjendelsen har det forud, at Menneskets Liv beskyttes ved hans Visdom“ (7, 11 f.). „Hvo er at ligne med Vismanden, og hvo forstaar som han at klare en Sag; et Menneskes Visdom lader hans Aasyn lyse (gjør ham mild og eftergivende)“ (8, 1). Men netop fordi Visdommen er en saa ubetinget Fordel og vækker saa

---

[1]) Det er værdt at lægge Mærke til, at for Kohélet Arbejde og Besiddelse ere nøje sammenhængende Begreber. Den, der uden eget Arbejde kommer i Besiddelse af stor Rigdom, vil i Reglen snart bortødsle denne.

store Forhaabninger, er den Skuffelse, som den bereder Mennesket, saa meget desto tungere; Visdommen kan nemlig hjælpe Mennesket i hans praktiske Forhold, men et blivende og fuldt ud tilfredsstillende Gode kan heller ikke den forskaffe. Ikke blot formaar den ingenlunde altid at hjælpe Mennesket og beskytte det mod Farer og Lidelser — et Exempel herpaa anfører Kohélet 9, 13—16 — og ikke blot staar den afmægtig overfor den sidste Fjende, Døden, som det hedder 2, 15: „det vil gaa mig, som det gaar Daaren, og hvortil har jeg saa haft mere end sædvanlig Visdom?“ — men, hvad der er langt tungere, Visdommen er ude af Stand til gjennem Erkjendelse og Begriben at føre Mennesket til Forsoning og mætte den Uendelighedstrang, der er nedlagt i dets Bryst. Denne Modsætning mellem Menneskets Ævne og Trang overfor en Forstaaen af Tilværelsen har fundet et ualmindeligt dybsindigt Udtryk i det ofte omtalte Sted 3, 11: „Gud har lagt Verden i Menneskets Hjerte, uden at det dog formaar fuldstændig at efterspore Guds Værk fra Begyndelsen til Enden“ [1]). I Menneskets Aand er der et Spejlbillede af Universet, der stiller ham over den øvrige Verden, og giver ham Haab om begribende at kunne tilegne sig den; men dette Haab forvandles snart til bitter Skuffelse og til en fordoblet Følelse af Tomhed, idet Gaaderne ikke opløse sig, men tvertimod fortættes og strammes for den fortsatte Tænkning. Derfor hedder det om den højt priste Visdom, at med megen Visdom følger Sorg, og den, der forøger sin Erkjendelse, forøger sin Græmmelse (1, 17). „Jeg sagde: nu er jeg vis, men Visdommen var langt fra mig;

[1]) Dette er utvivlsomt den sikreste Oversættelse af dette indholdsrige Sted, da den staar i bedst Harmoni med Sammenhængen. Oversætter man „Evigheden“ istedetfor „Verden“, saa maa man dog forklare Tanken omtrent paa denne Maade for Sammenhængens Skyld: der er nedlagt en Evigheds- og Uendelighedsdrift i Mennesket, men dets Tanke formaar dog kun at omfatte det stykkevise.

fjærn staar Virkeligheden, og saare dyb er den, hvo kan finde til Bunds deri?“ (7, 23).

Altsaa søger Mennesket forgæves efter Mættelse for sin Hunger efter Fylde og Tilfredsstillelse. Overalt føler det sig hæmmet og standset. Det er ikke hjælpende og venlige Magter, der omgiver det, men ligegyldige og ubønhørlige Love, for hvilke Menneskets Ve og Vel intet har at betyde, og som ubekymret fortsætte deres rolige Gang uden at agte paa den Skuffelse og Sorg, de berede Menneskene. Netop den urokkelige Sikkerhed, der præger de Vilkaar, som Mennesket er underkastet, er det, der gjør Menneskelivet selv saa usikkert og skuffende. Næppe har Mennesket haft Lykken med sig og samlet sig Betingelserne for Nydelse og Tilfredshed, saa skifte Vilkaarene, og Lykkens Periode afløses af Ulykkens, thi hver Ting har sin bestemte Tid i det store uophørlige Kredsløb, og naar dens Tid er forbi, formaar ingen menneskelig Magt at holde den tilbage. Menneskets Afmagt overfor disse skiftende Vilkaar har fundet et betegnende Udtryk i det Billede, som Kohélet etsteds bruger (9, 12): „Mennesket kjender saa lidt sin Tid som Fisken, der fanges i det onde Net, eller Fuglene, der hildes i Snaren; ligesom disse fanges Mennesket af Ulykkens Øjeblik, naar det uventet overfaldes.“ Det er denne Erfaring, der kommer til Orde i det berømte Stykke, der begynder det 3. Kapitel: „Alt har sin bestemte Stund, og enhver Ting under Solen sin bestemte Tid. Fødslen har sin Tid og Døden har sin Tid; at plante har sin Tid og at oprykke Planter har sin Tid; at dræbe har sin Tid og at læge har sin Tid; at nedrive har sin Tid og at opbygge har sin Tid. Graaden har sin Tid og Latteren har sin Tid, Sorgen har sin Tid og Dansen sin Tid. At sprede Sten har sin Tid, at samle dem har sin Tid; at omfavne har sin Tid og afholde sig fra Omfavnelse har sin Tid; at søge har sin Tid, og at miste har sin Tid; at bevare har sin Tid, og at bortødsle har sin Tid;

at sønderrive har sin Tid, og at sammensy har sin Tid; at tie har sin Tid og at tale har sin Tid; Kjærlighed har sin Tid og Had sin Tid; Krig har sin Tid og Fred har sin Tid.“ Og i denne urokkelige Sikkerhed, hvormed Vilkaarene skifte, ligger ogsaa, at der intet Haab er om Forandring eller Fremskridt. Slægt efter Slægt ere gaaede i Graven med saaret Sind og skuffede Forhaahninger, men det frygtelige Kredsløb fortsætter uforstyrret sin Gang for at drive det samme Spil med de kommende Slægter. „Slægter kommer og Slægter gaa, medens Jorden (ligesom Indbegrebet af de Vilkaar, under hvilke Menneskene leve) bestandig staar stille. Solen staar op og Solen gaar ned, og den higer igjen tilbage til sit Sted for igjen at gaa op dér. Vinden farer mod Sønden og drejer sig mod Norden; i stadig Venden farer den frem og begynder atter paa sine Vendinger. Alle Strømme flyde mod Havet, men Havet bliver ikke fuldt; bestandig flyde Strømmene ad den samme Vej, ad hvilke de tidligere flød“ (1, 4—7)[1]. Kaster Mennesket sit Blik ud over Tilværelsen, ser det Billedet af en bestandig, haabløs Gjentagelse uden Fremskridt eller Forandring. Man taler vel om ny Ting og om Fremskridt, men dette skyldes kun Uvidenhed, idet man ikke ved, at det ny kun er det gamle, der gjentager sig. „Det, der har været, er det, der vil komme,

---

[1]) Følelsen af Lidelse og Lede ved Aarstidernes og Dagstidernes regelmæssige Skiften er et bestandig tilbagevendende Træk i alle Udtalelser af en pessimistisk Sindsstemning. Vi kunne saaledes minde om, hvad Goethe omtaler i den 3. Dels 13. Bog af hans: Aus meinem Leben: „Jeg kjendte en vakker Gartner, der engang mismodig udbrød: Skal jeg da stadig se disse Regnskyer trække fra Vest til Øst! Man fortæller om en af vore mest fortjente Mænd, at han med Misfornøjelse saa Foraaret grønnes paany og ønskede, at det til Afveksling engang maatte vise sig rødt. Dette er egentlig Symptomerne paa en Livslede, der ikke sjælden ender med Selvmord, og som var hyppigere hos tænkende, indadvendte Mennesker, end man skulde tro.“

og det, der sker, var tidligere; der er intet nyt under Solen. Sker der noget, hvorom det hedder: se det er noget nyt, saa har det været fra de ældgamle Tider, der vare før os“ (1, 9—10). „Det, der er sket, har allerede tidligere været, og det, der vil indtræffe, var forhen; ti Gud søger det for svundne frem igjen“ (3, 15). —

I alle de Steder, vi hidtil have anført, er det en almen menneskelig Klage over Livets Tomhed og Lidelse, der kommer til Orde, saa at man i stort Omfang kan paavise enstydige og ofte enslydende Udsagn fra andre Folkeslags Literaturer. Men Kohélet betragter ikke blot Livet fra et almen menneskeligt Standpunkt, men ogsaa fra den gamle Pagts Standpunkt, hvorved den Smerte, som hans Livsindtryk volder, bliver mange Fold større. Ligesom Prædikerens Bog er et Led af det gamle Testamente, saaledes staar dens Forfatter midt i Kredsen af den gamle Pagts hellige Overleveringer som Medarving til Israels hele aandelige Rigdom. Men netop hans Tomhedsfølelse midt i al denne Rigdom er det, der lader ham føle sig dobbelt fattig, saa at man paa ham kan anvende hans egne Ord: Naar Gud giver en Mand Rigdom og Gods, men ikke giver ham Ævne til at nyde det, da er dette Tomhed og en slem Lidelse. Til den gamle Pagts aandelige Rigdom hørte, at den ikke betragtede Verden som et Værk af blinde Naturkræfter eller som Skuepladsen for en Kamp mellem jævnbyrdige, modstridende Magter, men som fremkaldt ved en hellig Guds mægtige Skaberord og som Sæde for denne Guds retfærdige Verdensstyrelse. Og Guds Verdensstyrelse opfattede man saaledes, at Gud straks maatte gribe ind, hvor Menneskene satte sig op mod hans Vilje, saa at der umiddelbart efter Brøden maatte følge en aabenlys Tilkjendegivelse af Guds Retfærdighed, medens de, der sluttede sig til ham og levede efter hans hellige Bud, kunde fortrøste sig til, at han vilde skjænke dem Jordens Goder og Lyksalighed.

Alle disse Trossætninger bekjender ogsaa Kohélet

sig til, og det store og beundringsværdige ved Bogen er, at den urokkelig holder fast ved dem trods alle de Tvivl og Anfægtelser, hvormed Forfatteren kæmper. Naar derfor Heine har kaldt Prædikerens Bog for „Tvivlens Højsang“, saa er der med Føje svaret, at den meget mere fortjener Navn af „Gudsfrygtens Højsang“, thi jo stærkere Tvivlen er, og jo større Striden er mellem den overleverede Tro og Erfaringen, desto kraftigere maa det Gemyt være, der intetsteds søger at tilhylle og skjule denne Strid, og som dog ikke nogen Sinde drives til Fornægtelse, uagtet det ikke formaar at finde en Løsning af Modsigelserne. At Gud har skabt Verden, er overalt Forudsætningen for Prædikerens Udtalelser, og lige saa fast holder han ved Troen paa, at Guds Retfærdighed vil aabenbare sig gjennem en aabenlys og afsluttende Dom. „Jeg sagde til mig selv: den retfærdige og den uretfærdige dømmer Gud; for alle Ting og for enhver Gjerning har han sat en bestemt Tid“ (3, 17). „Jeg véd, at det vil gaa de gudfrygtige vel, de, som frygte hans Aasyn, og at det vil gaa de ugudelige ilde, de ville blive som en flygtig Skygge, fordi de ikke frygte Guds Aasyn“ (8, 12 f.). Og med særlig Styrke viser han hen til Guds Dom, naar han lærer Menneskene, hvorledes de skulle leve — da er der intet Spor af nogen Tvivl hos ham, men den fulde Overbevisning om, at Menneskene skulle aflægge Regnskab for deres Gjerninger. „Glæd dig du unge i din Ungdom og vær vel til Mode i dine unge Dage, og følg, hvad dit Hjærte attraar og hvad dine Øjne se, men betænk, at Gud for alt dette vil kalde dig for Dommen“ (11, 9).

Men saa fast Prædikeren holder ved disse Trossætninger, der vare overleverede fra Fædrene, saa aabent og hensynsløst bekjender han, at han er ude af Stand til at bringe Erfaringen i Overensstemmelse med dem, og derved føres vi ind i et Problem, der er langt dybere og smertefuldere end det, vi i det foregaaende have betragtet. Alt, hvad Kohélet efter sin Livserfaring maa

dadle ved Tilværelsen, forvandler sig paa denne Maade til Bebrejdelser mod den Gud, der har skabt og som styrer Verden. De urokkelige Vilkaar, der holde Mennesket fangent og hindrer det i at gribe et blivende og højeste Gode, ere altsaa ikke Virkninger af blinde Naturmagter, men af Guds Vilje og Virken. Den samme Gud, der har nedlagt Hungeren efter Fylde i Menneskets Sind, er det, der nægter denne Hunger Tilfredsstillelse. Og den samme haabløse Uforanderlighed, som knuger Mennesket, naar det betragter Verdenslivet, gjælder altsaa ogsaa om Guds Gjerninger. „Jeg erkjendte, at alt, hvad Gud udfører, bliver for bestandig, der kan ikke lægges til det, og ikke tages fra det“ (3, 14). „Betragt Guds Værk, thi hvo kan rette, hvad han har gjort krumt“ (7, 13).

Men først og fremmest maa Kohélet klage over, at man i Menneskenes Skæbner forgæves leder efter Tegn paa, at det er en retfærdig Gud, der styrer dem. Han vender atter og atter tilbage til dette Punkt og er uudtømmelig i at skildre Urettens Herredømme og Rettens Underkuelse — Skildringer, som iøvrig først komme til at staa i et fuldstændig klart Lys, naar man erindrer, hvorledes Jøderne paa Prædikerens Tid — det vil uden Tvivl sige Slutningen af det persiske Herredømme — vare Vidner til en Fordærvelse og et Tyranni fra de herskendes Side, der kaldte alle de sletteste og ureneste Elementer frem i Folket og lod dem faa en Indflydelse, der gjorde Livet for de fromme og trofaste næsten uudholdeligt. „Jeg har set under Solen, klager Kohélet, Uretten paa Rettens Plads, og Uretfærdigheden paa Retfærdighedens Plads“ (3, 16). „Jeg saa' alle de Undertrykkelser, der finde Sted under Solen, og se de undertryktes Taarer, der er ingen, der trøster dem. Fra deres Plageaander kommer der Vold, og ingen husvaler dem“ (4, 1). „Jeg har set baade det ene og det andet i mine tomme Livsdage: baade retfærdige, der gaa til Grunde i deres Retfærdighed, og ugudelige,

der leve et langt Liv i deres Ondskab“ (7, 15). „Det er en Tomhed, der sker paa Jorden, at der gives retfærdige, hvem det gaar efter Synderes Gjerning, og Syndere, hvem det gaar efter retfærdiges Gjerning“ (8, 14). „Alle leve under samme Vilkaar, de retfærdige og de ugudelige, de gode, de rene og de urene, de, der ofre og de, der ikke ofre; det gaar den gode som det gaar Synderen, den, der sværger, som den, der skyr at sværge“ [1]) (9, 2). „Fremdeles har jeg set Ugudelige blive begravede og stedes til Hvile (i Hjemmet), medens de, der handlede ret, maatte vandre bort fra det hellige Hjemsted og bleve glemte i Byen (Jerusalem); ogsaa det er Tomhed“ (8, 10).

Saaledes er der en svimlende dyb Kløft mellem Erfaringen og den overleverede Tro, efter hvilken den fromme skal leve længe i Landet, medens Synderen inden føje Tid rammes af Død og Fordærvelse. At denne overleverede Tro for Kohêlet ikke har været en paa udvortes Vis tilegnet Sætning, men en Livssag, fremgaar tydelig af alle hans gjentagne Forsøg paa at slaa Bro over Kløften og forlige Troen med Erfaringen. Saa lidet Værd, disse Forsøg end have som Løsninger af selve den store Gaade, saa betydningsfulde ere de for Bedømmelsen af Bogens Karakter, idet de ligesom giver os Grademaaleren for den Energi, hvormed Kohêlet klamrer sig fast ved Troen paa Guds umiddelbart retfærdige Verdensstyrelse. Saaledes søger han undertiden en Forsoning af Modsigelsen i selve den Iagttagelse, der til andre Tider

---

[1]) Det synes, som om man her har et af de første Spor af de senere Essæer, til hvis Ejendommeligheder det hørte ikke at turde aflægge Ed. At Forfatteren ikke selv hørte til dette Parti, fremgaar blandt meget andet af 8, 2. Overhovedet maa ethvert Forsøg paa at henføre Prædikeren til et af de senere jødiske Partier med Nødvendighed mislykkes. En grublende og selvstændig Natur som hans har ikke kunnet finde Tilfredsstillelse ved nogen af de daværende ensidige Retninger.

volder ham saa stor Bekymring, nemlig de menneskelige Vilkaars uophørlige Vekslen i Tilværelsens store Kredsløb — „der er en Tid til at le og Tid til at græde, Tid til at samle og til at sprede“. Naar der ubønhørlig følger en ond Tid paa en lykkelig Tid, og naar Glæden uundgaaelig har en Ende, da ligger deri den Trøst, at Gud ogsaa gjør en Ende paa den ugudeliges Lykke og Glæde; naar man venter med nogen Taalmodighed, vil man komme til at se, hvorledes den ugudelige styrter ned fra sin Højde og indhentes af Lidelsen. „Jeg sagde til mig selv: den retfærdige og den uretfærdige dømmer Gud for alle Ting og for enhver Gjerning har han sat en bestemt Tidsfrist“ (3, 17). „For alt gives der en Tidsfrist og en Domfældelse, ti Menneskenes Ulykkestime vil komme over dem“ (8, 6). Da vil det vise sig, at heller ikke „Ondskaben formaar at redde sin Herre“ (8, 8). En virkelig Løsning af Gaaden indeholder denne Betragtning, som man let ser, ikke; thi bortset fra, at denne Trøstegrund er tvetydig, idet den omtalte Omveksling ikke blot gjælder de ugudeliges, men ogsaa de frommes Lykke, saa kan Kohélet, som allerede omtalt, ikke unddrage sig den trykkende Erfaring, at der gives ugudelige, der ende deres Liv, uden at denne Omveksling fra Lykke til Ulykke finder Sted, de stedes til Hvile i Hjemmet, medens de fromme maa sukke i Landflygtighed. Derfor søger han andetsteds en mere indtrængende Forklaring af Gaaden: Gud maa have en bestemt Hensigt med at lade de uretfærdige skalte og valte ustraffet og underkue de fromme. Saaledes griber han engang den Tanke (3, 14), at Menneskene gjennem denne Erfaring skulle lære at bøje sig i stum Ydmyghed for den overmægtige Gud, overfor hvem de skabte Væseners Meninger og Forestillinger opløse sig i et Intet: „jeg erkjendte, at alt hvad Gud udfører, bliver for bestandig; der kan ikke lægges til det og ikke tages fra det, og Gud gjør det, for at Menneskene skulle lære at frygte ham“. Guds Maal kan ikke være at tilfreds-

stille Menneskene, men at forherlige sig selv. Endnu skarpere kommer denne Tanke til Orde 3, 18: „jeg sagde til mig selv: dette sker for Menneskenes Skyld, forat Gud kan lære dem, og for at de kunne erfare, at de ikke ere mere end Dyrene; thi Menneskene ere Tilfældets Værk, og Dyrene ere Tilfældets Værk, og én og samme Skæbne rammer dem begge, den enes Død er som den andens, og én Aand have de alle, og Menneskene have intet Fortrin for Dyrene, thi det er Tomhed; Alt gaar til ét Støv, alt er kommet af Støvet og vender tilbage til Støvet“. Endelig søger han etsteds (7, 14) en Forklaring af Livets Lidelser og Tomhed, der noget stærkere søger at paavise, at Gud dog virkelig ved sin Styrelse af de menneskelige Vilkaar har haft Menneskenes egen Interesse for Øje, idet han udtaler den mærkelige Tanke, at Mennesket ved at gjennemleve baade gode og onde Tider faar en saa omfattende og udtømmende Erfaring, at det kan gaa Døden imøde med den beroligende Bevidsthed, at der ikke er mere for det at erfare og gjennemleve: dets Læreaar og Vandreaar ere til Ende, og det kan nu ialtfald søge en vis Tilfredsstillelse og Mættelse i den Tanke, at det er forsøgt i alt. „Paa den gode Dag“, hedder det paa det omtalte Sted, „skal du gjøre dig tilgode, og paa Ulykkens Dag skal du betænke: ogsaa denne har Gud gjort ligesom hin, for at Mennesket ikke skal behøve efter sin Død at opleve noget“.

At intet af alt dette indeholder en virkelig forsonende Løsning af Gaaden, er det unødvendigt nærmere at godtgjøre, og Kohélet viser ogsaa selv, hvorlidet disse Forklaringer tilfredsstille ham, idet de alle kun lejlighedsvis dukke op, og ingen af dem gjøres til Slutstenen af hans Overvejelser, der meget mere ende i et trøstesløst: alt er Tomhed. Vel maa det være saa, at den hele Disharmoni, set fra Guds Side, opløser sig i lutter Klarhed og Samklang — „Gud har indrettet alt smukt (harmonisk) til sin Tid“, hedder det 3, 11 —

men for Menneskene viser der sig kun stadig Modsigelse og Splid. For det menneskelige Øje ser det ud, som om Gud herskede efter regelløs Vilkaarlighed og alene fordelte sine Gaver til dem, han valgte til sine Yndlinge, medens andre uden Skyld bleve Gjenstand for hans Uvilje og Had [1]). At det ikke er saaledes og ikke kan være saaledes, det ved Kohélet i Kraft af sine religiøse Forudsætninger, men en virkelig Gjendrivelse af dette Skin formaar han ikke at give.

I alt, hvad der hidindtil er anført af Prædikerens Bog, ligger allerede givet, at dens Forfatter ikke kjender nogen hinsidig Tilværelse i den Betydning, hvori Kristendommen tror paa et Liv efter Døden. Det er indlysende selv for en flygtig Betragtning af Bogen, at havde Kohélet kjendt en Tilværelse efter Døden med en utvetydig Aabenbarelse af Guds dømmende Retfærdighed og med en virkelig Mættelse for Menneskets Higen efter Fylde og Tilfredsstillelse, saa var Prædikerens Bog forblevet uskreven, thi saa var Braadden taget af Tilværelsens Lidelser og Gaader. Og at dette første Indtryk virkelig rammer Prædikerens Betragtning af Tilstanden efter Døden, bekræftes ved en hel Række Udtalelser, der ere saa utvetydige som mulig. Kohélet staar med Hensyn til dette Spørgsmaal paa det gamle Testamentes egentlige og oprindelige Standpunkt. Det hører med til den gamle Pagts Troskab overfor den Aabenbaring, hvorpaa den hviler, at den ikke søgte at udfylde de Punkter, om hvilke Aabenbaringen tav; og navnlig viser dette sig ved det gamle Testamentes Udtalelser om Tilstanden efter Døden, idet det her intet trøstende har at sige, men kun kjender en Skygge-Tilværelse i Underverdenen (Sheol), der intet virkeligt Liv er og fremfor alt ingen Tilstand, der kan bringe

---

[1]) Denne Tanke synes virkelig at være udtalt af Prædikeren 2, 26 (smlgn. 7, 26) hvor „Synderen“ staar som en Omskrivning for „den, der er Gjenstand for Guds Uvilje“.

det, som forgæves søges i det jordiske Liv. Vel hæve Salmerne sig undertiden i en øjeblikkelig Begejstring til Anelser om, at den, der har hengivet sig til den levende Gud, ikke kan fortabes, men maa faa Del i et evigt Liv, men disse Steder bliver ikke til mere end dunkle Antydninger, ikke til en Vished, der kan fastholdes i en klar og sikker Tro [1]). Og videre kunde det gamle Testamente heller ikke naa, fordi der ikke kunde være Tale om en virkelig sikret Udødelighedstro, saalænge de store Kjendsgjerninger, paa hvilke Troen paa Dødens Afmagt overfor Livet hviler, endnu ikke vare blevne til Virkelighed. For et Gemyt som Prædikeren, der hensynsløst fordrer Kjendsgjerninger og Realiteter, vilde det allermindst være muligt at søge en Løsning i disse Anelser og Overgreb ud over det for den gamle Pagt virkelig aabenbarede, og derfor søger han bestemt og klart sit Standpunkt i den ægte gammeltestamentlige Ikke-viden, om hvad der forestaar Mennesket efter dets Død. Overfor dem, der dannede sig mere forhaabningsfulde Anskuelser af det hinsidige Liv, optræder Kohêlet vel ikke med en ligefrem Fornægtelse, men kun med en Hævden af, at alle disse Spørgsmaal ligge udenfor den menneskelige Videns Grændser. „Hvo véd, spørger han 3, 21, hvorvidt Menneskenes Aand (efter Døden) stiger op ad, medens Dyrenes farer ned ad?“ Og hvorledes skulde Mennesket kunne vide noget om den Fremtid, der venter det efter Døden, naar allerede Fremtiden her paa Jorden er tillukket for dets Erkjendelse: „der tales meget (om Tilstanden efter Døden), hvorved Tomheden yderligere forøges; thi hvem ved, hvad der baader Mennesket herpaa Jorden i hans tomme Livs faa Dage, der forsvinde som en Skygge, endsige, at det skulde

[1]) Paa enkelte Steder hos Profeterne tales der utvetydigt og klart om en Opstandelse fra Død til Liv, men det er da næsten altid Israel, Folket, der skal opstaa fra de døde, ikke de enkelte.

kunne erfare noget om, hvad der vil ske efter dets Tid under Solen!" (6, 11 f.). Hvor derfor Kohélet selv kommer til at tale om de dødes Tilstand, holder han sig udelukkende til de gamle Forestillinger om Sheol, der ere af den Art, at Mennesket ialtfald ikke udsætter sig for nogen Skuffelse ved at fastholde dem; thi Livet i Underverdenen er efter dem endnu mere trøstesløst og tomt end Livet paa Jorden. „Bedre en levende Hund end en død Løve. Thi de levende vide, at de skulle dø[1]), men de døde vide intet, og der er ingen videre Løn for dem, thi deres Minde gaar i Glemme. Baade deres Kjærlighed, og dens Had og dens Skinsyge er længst forsvundet, og de have i Evighed ingen Del i alt, hvad der foregaar under Solen" (9, 4—6). „Der er ingen Virksomhed, ingen Beregning, ingen Viden eller Visdom i Sheol, som du vandrer henimod" (9, 10). „Selv om Mennesket lever mange Aar, skal det glæde sig i dem alle, og tænke paa, at Mørkets Dage ville blive talløse. Alt, hvad der forestaar, er Tomhed" (11, 8); smlgn. endnu 12, 5, hvor Underverdenen kaldes Menneskets „evige Hus". Tillige vise flere af disse Steder, at Prædikeren ikke skuffer sig selv med det kraftløse Begreb af en Udødelighed i de kommende Slægters Erindring. Hans Erfaring har lært ham, at Menneskene have en kort Hukommelse, saa at det vilde være en slet Trøst at sætte sin Lid til det Minde, som de kommende Slægter ville bevare om en. „Jeg sagde i mit Hjærte: det vil gaa mig (den vise) som det vil gaa Daaren, og hvorfor har jeg da haft mer en sædvanlig Visdom? og jeg sagde i mit Hjærte: ogsaa dette er Tomhed. Thi der er ingen Erindring for den vise, saa lidt som for Daaren; i de kommende Dage ere de begge forlængst glemte, og hvor ens er den vises og Daarens Død!" (2, 15—16).

Her efter bliver da ogsaa det meget omtalte Sted

---

[1]) Om Betydningen af dette Udtryk vil der senere blive Tale.

12, 7, hvori man undertiden har villet finde en klar Udtalelse af et Udødeligshaab at bestemme. Naar det paa Forhaand er usandsynligt, at Prædikeren skulde være naaet til et saadant sikkert Haab og dog have ladet sine tidligere Udtalelser om Tilstanden efter Døden staa uforandrede og offentliggjort dem, saa bestyrkes denne foreløbige Formodning yderligere ved den Sammenhæng, hvori det nævnte Sted staar. Det hele Stykke 11, 9—12, 7 danner en sammenhængende Udtalelse, hvis Indhold i faa Træk er: Nyd Øjeblikkets Lyst i din Ungdomstid, inden de mørke, trøstesløse Alderdomsdage kommer, inden Mennesket gaar til sit evige Hus, og „inden Støvet vender tilbage til Jorden, som det før var, og Aanden vender tilbage til Gud, som gav den“. Det er klart, at en utvetydig Henvisning til et personligt bevidst Liv hos Gud ikke kunde benyttes til at begrunde en Opfordring til at nyde Ungdomslysten, inden det bliver for sent. Heller ikke kunde Kohélet, hvis han her havde gjennembrudt Skranken og grebet Troen paa et evigt Liv hos Gud, i det umiddelbart følgende Vers have sluttet sit Skrift med sin gamle Klage: „Endeløs Tomhed, siger Kohélet, alt er Tomhed“ (v. 8). Altsaa kan Aandens Tilbagevenden til Gud her næppe være ment i anden Betydning end f. Eks. Salme 104, 29, hvor det hedder om Dyrene: „Tager du Aanden tilbage fra dem, da dø de og vende tilbage til Støvet“, eller Hjob 34, 14 f.: „Hvis Gud kun agtede paa sig selv, saa at han tog sin Aand og sit Aandepust til sig igjen, da vilde alt Kjød synke sammen, og Mennesket vilde vende tilbage til Støvet“.

Saaledes viser det sig paa alle Punkter, at Prædikerens Bog ikke raader over den Trøst og det Lys, som den sikre Tro paa et Liv efter Døden skjænker, men at dens Haabløshed og Forpinthed netop grunder sig paa, at den i stræng Overensstemmelse med, hvad der er givet i den gammeltestamentlige Aabenbaring, her i

Livet, „under Solen“, vil finde Mættelse og Forsoning mellem den overleverede Tro og Erfaringen.

Vi have nu lært de Tanker at kjende, der beskjæftige Prædikerens Bog, de Spørgsmaal, paa hvis Løsning den forgæves arbejder og som den tilsidst opgiver som uløselige; vi skulle nu se, hvilken Levevisdom den uddrager af disse Forudsætninger, hvilke Raad den giver Menneskene under disse haabløse Vilkaar. Indholdet af disse Visdomsord er, at Menneskene maa give Afkald paa den Mættelse og den Forsoning, hvorefter de føle en saa stærk Higen. Hverken gjennem Besiddelse og Nydelse, eller gjennem Begriben og Forstaaelse kan Mennesket finde Tilfredsstillelse for sin Trang til et højeste og blivende Gode. Resignation er altsaa Hovedsummen af de Raad, Kohélet formaar at give. Men efterat have sønderslaaet den Verden, hvori den gamle Pagts Mennesker hidtil havde levet trygt og tilfredsstillede, peger han paa en lille fredet Plet mellem Ruinerne deraf, hvor Menneskene efter at have resigneret kunne søge hen og undgaa den fuldkomne Fortvivlen. Denne fredede Plet er den nøjsomme, ureflekterede Nyden af det enkelte Øjebliks Livslyst. Istedetfor i mørk og utilfredsstillet Grublen at ville omfatte alt, baade det forbigangne og det tilkommende med sit Blik, skal Mennesket efter Kohélets Raad resignere og glemme, og taknemlig nyde den Lyst, som den umiddelbare og øjeblikkelige Livsglæde skjenker. Fortrinsvis er Ungdomstidens Livslyst det stærkeste Trøstemiddel, som Prædikeren kjender. Hvor pinligt Livet end kan være, ejer den ungdomsfriske Livslyst en Glans og Herlighed, der kan forgylde selv de haardeste Vilkaar, naar man blot ikke undergraver den ved Grublen og grændseløs Higen. Til den appellerer derfor Kohélet især, han henvender sig fortrinsvis til de unge, fordi de besidde det bedste Lægemiddel mod Tilværelsens Onde. Men ogsaa de ældre opfordrer han til at nyde Livets Glæde, hvor den tilbyder sig, fordi den er det eneste Gode,

som Mennesket formaar at erhverve sig — ikke et højeste Gode og ikke et blivende Gode, men dog altid et Gode for dem, der formaa at nyde og ikke fordærve sig Glæden ved endeløs og frugtesløs Grublen. Det staaende Udtryk, hvormed Prædikeren betegner denne umiddelbare Nyden af det enkelte Øjebliks Lyst, er „at spise og drikke og glæde sig“ — altsaa en Mættelse af Menneskets Trang, men i en lavere Sfære, ligesom i formindsket Maalestok. Gjentagne Gange slutter Kohélet sine mørke Skildringer af Tilværelsen med dette Raad til Menneskene: „Mennesket har intet bedre end at spise og drikke og gjøre sin Sjæl tilgode med sit Arbejde“, 2, 24 smlgn. 3, 12. 22. 5, 17. 8, 15, Fyldigst kommer Tanken frem 9, 7: „Gaa hen og spis med Glæde dit Brød og drik vel til Mode din Vin, thi Gud har allerede fundet Behag i dit Arbejde. Lad dine Klæder altid være hvide (som Tegn paa Glæde), og lad ikke den festlige Salveolie mangle paa dit Hoved. Nyd Livet med en Hustru, som du elsker alle dit tomme Livs Dage, som han har skjænket dig under Solen, thi det er din Lod (hvad du kan vente at vinde) i Livet og ved dit Arbejde, som du udfører under Solen. Alt, hvad din Haand rækker til at udføre, det gjøre du, thi der er intet Arbejde, ingen Beregning, ingen Viden eller Visdom i Sheol, hvorhen du vandrer“. Opfordringen til navnlig at nyde Ungdomstidens kraftige Livslyst møder os 11, 9: „Glæd dig Yngling! i din Ungdom og vær vel til Mode i dine unge Dage, og følg dit Hjærtes Attraa og dine Øjnes Lyst, men betænk, at Gud vil føre dig for Dommen for alt dette. Og borttag Bekymring fra dit Hjerte og hold Lidelsen borte fra dit Legem, thi Ungdommen er som Morgenrøden et flygtigt Pust“. Hovedsagen er overalt, at Mennesket ved at følge dette Raad, ved at fylde sig med den stærke og kraftige Følelse af umiddelbar Livslyst, bringes til at glemme sin Grublen og sin utilfredsstillede Higen; „ikke vil Mennesket tænke meget paa sit Livs Dage (deres Mang-

ler og Flygtighed), naar Gud skjænker ham hans Hjærtes Glæde" (5, 19). Paa denne Maade kunne vi uden Vanskelighed forstaa, at den samme Prædiker, der andre Steder har betegnet Døden som bedre end Livet — og endnu bedre end begge, det ikke at være blevet til — i Sammenhæng med den her udviklede Tankegang kan omtale Livet i og for sig som et uvurderligt Gode. Sammenlignet med Dødsrigets grufulde Mørke er Livet et lysende Gode, der maa nydes taknemmelig, saa længe Livsfølelsen og Livslysten kan fylde Mennesket. „Saa længe man blot hører til de levendes Tal, kan man være tilfreds; hellere en levende Hund end en død Løve. Thi de levende vide, at de skulle dø (de kunne bestandig fremkalde Erkjendelsen af Livets Værd hos sig selv ved at sammenligne det med Dødsrigets Trøstesløshed), men de døde vide intet (de have ingen Fremtid at sammenligne deres Tilstand med, hverken til Beroligelse eller til Haab), og der er ingen videre Løn for dem, thi deres Minde forsvinder" (9, 4 s.). „Lyset er sødt, og det gjør Øjnene godt at se Solen. Om Mennesket lever nok saa mange Aar, skal det glæde sig over dem alle og tænke paa, at Mørkets Dage ville blive talløse. Alt, hvad der forestaar, er Tomhed" (11, 7 f.).

I nøje Sammenhæng med disse Raad om umiddelbart at glæde sig over, hvad Øjeblikket bringer Mennesket, staa en Række Leveregler, som Kohélet undertiden griber Lejligheden til at give og som alle have det samme Præg af Resignation og Begrændsning. Medens Rigdom er et farligt og skuffende Gode, anbefaler han Nøjsomhed og Arbejde som den sikreste Vej til Tilfredshed. „Den, der elsker Penge, bliver aldrig mæt af Penge, og den, der elsker Overflod, har ingen virkelig Tilfredsstillelse derved; og dette er Tomhed. Jo større Velstand, des flere til at fortære den, og Ejeren formaar ikke andet end at se til. Men Arbejderens Søvn er sød, hvad enten han har spist meget eller lidet, medens den

riges Overflod holder Søvnen borte fra ham“ (5, 9—11). — Overhovedet gjelder det om i alle Forhold at vogte sig for Yderligheder og Overdrivelser. Var Mennesket virkelig i Stand til at naa et højeste Gode, da kunde der være Tale om at sætte sit Liv ind paa noget og kaste sig ind i en hensynsløs Ensidighed; men saaledes som Livet er, gjælder det om at styre midtvejs mellem Skjærene, da Ensidigheden kunde fremkalde frugtesløs Græmmelse. „Vær ikke altfor retfærdig og overdriv ikke din Visdom; hvorfor vil du ødelægge dig selv?“ hedder det etsteds (7, 16), og dertil føjes saa som Sidestykke: „Vær ikke altfor ugudelig, og vær ingen Daare, hvorfor vil du dø i Utide? Bedre er det at fastholde baade den ene og den anden Side, thi den, der frygter Gud, kommer ud af det med dem begge.“ Denne Opfordring til ikke at være altfor ugudelig, der har vakt saa megen Formodning og Anstød, fordi der deri synes at ligge en Tilladelse til en begrændset Syndighed, hører til de mest betegnende Steder i Prædikerens Bog, og fuldstændiggjør først ret Billedet af Kohélets hele Stilling og Betydning. At Forfatteren her ikke paa forargelig Maade slapper de moralske Fordringer, ligger allerede i det Tilføjede: den gudsfrygtige kommer ud af det baade med den ene og den anden Side. Altsaa strider den Mellemvej, som han anbefaler ikke med Gudsfrygten, men er tværtimod netop alene udførlig for den Gudsfrygtige. Forklaringen af Tanken faa vi i det følgende (v. 20): „Thi der findes ingen Retfærdig paa Jorden, der udfører det gode uden at synde.“ Det, der foresvæver Prædikeren, er, at lige saa lidt som Mennesket formaar at naa et højeste Gode, ligesaalidt formaar det at leve et idealt Liv uden Overtrædelse af Guds hellige Vilje. Han bedrager sig ikke selv ved at tro, at et Menneske kan være uden Synd (1 Joh. 1, 8). Ogsaa her gjælder det at resignere. Ogsaa sin Hunger og Tørst efter Retfærdighed (Matth. Ev. 5, 6) maa Mennesket give Afkald paa at faa tilfredsstillet; det maa indskrænke sig til hvad det formaar,

nemlig at undgaa de grove og store Synder, der ville styrte det i Ulykke, og taalmodig finde sig i Ufuldkommenhederne i dets eget Liv, der svare til Ufuldkommenheden ved alt, hvad der sker under Solen. Og ligesom Mennesket resignerende maa slaa af i sine ideale Fordringer til sig selv, saaledes maa det ogsaa overlegent ignorere den Dom, andre fælde over det. Dette sidste bør Mennesket, som Kohêlet med stor Menneskekundskab tilføjer, saa meget lettere kunne gjøre, fordi Menneskene have en ond Tilbøjelighed til at dømme og i Reglen i deres ubillige Domme skyde langt ud over Maalet. Vil man være altfor nøje regnende paa dette Punkt, saa kommer man til at leve i evig Uro og Græmmelse, og ender med at føle sig afhængig endog af de Personers Dom, der staa langt under en selv: „Heller ikke skal du lægge dig alt, hvad andre sige, paa Hjærte, for at du ikke skal høre din egen Slave fordømme dig. Thi dit Hjærte vêd, at du selv utallige Gange har dømt din Næste.“ (7, 21 f.).

Fremdeles skal man opgive ethvert Forsøg paa at beregne Fremtiden og beherske de kommende Forhold, der dog altid skuffe vor Beregning, saa at vi staa tomhændede og dobbelt elendige. Man skal meget mere gribe, hvad der tilbyder sig, og derfor ikke sætte alt ind paa et Kort, men aabne Dørene til alle Sider, da man ikke ved, fra hvilken Side Lykken kommer. Denne Tanke udvikler Forfatteren i Begyndelsen af det 11te Kapitel. „Kast dit Brød paa Vandet, thi efter en Tids Forløb vil du finde det igjen [1]). Del i 7 Dele, ja i 8

---

[1]) Dette Udtryk forstaar man lettest, naar man antager, at det „at kaste sit Brød paa Vandet“ var en ordsproglig Betegnelse for at indlade sig paa noget usandsynligt og haabløst. En paa Vandet kastet Brødflade vil hurtig opløse sig og synke. Kohélets Tanke bliver da: betragt intet som usandsynligt eller urimeligt; vær forberedt paa de største Overraskelser, thi Fremtiden bringer ofte, hvad Menneskene afvise som utænkeligt.

Dele, thi du véd ikke, hvilket Onde der vil indtræffe paa Jorden. Den, der agter paa Vinden, kommer ikke til at saa, og den, der iagttager Skyerne, kommer ikke til at høste. Ligesom du ikke véd, hvilken Vej Vinden vil gaa, saa lidt som du kjender Fosterets Vækst i den frugtsommeliges Liv, saaledes kjender du ikke Guds Værk, Han som virker alt. Saa din Udsæd om Morgenen, og undlad ikke at saa den om Aftenen, thi du véd ikke, hvilken Slags Udsæd der vil trives, eller om maaske begge lykkes."

Blandt de forskjellige andre Leveregler, som Kohélet giver og som alle staa i Forbindelse med de ovenfor udviklede Hovedtanker, ville vi endnu omtale hans Raad om, hvorledes man skal forholde sig overfor de mægtige og herskende. Aabenbart tillægger han selv disse Raad særlig Vægt, siden han gjentagne Gange kommer tilbage til dem. De Magthavere, som han tænker paa i disse Udviklinger, der ganske lade den salomoniske Iklædning falde, ere efter hvad der er berørt i det foregaaende, at søge mellem de persiske Satraper, der i Perserkongens Navn styrede den jødiske Menighed. Efter Kohélets Raad skal man vogte sig for at bryde med dem, der have Magten over ens Ve og Vel. I øjensynlig Modsætning til saadanne Retninger i Jødefolket, der senere traadte frem i den makkabæiske Frihedskamp, advarer han mod at trodse de mægtige, og omtaler det som en af den sande Visdoms største Fordele, at det gjør Mennesket besindigt og taalsomt. Naar Menneskene dog ikke kunne gjøre Revolution mod de jærnhaarde og ubønhørlige Verdensvilkaar, som de ere underkastede, saa er der ingen Grund til at udsætte sig for Elendighed ved at gjøre Oprør mod Menneskers Tyranni. „Naar Herskerens onde Lune rejser sig mod dig, saa bryd dog ikke med ham; thi Besindighed afværger store Forbrydelser. Den, der graver en Grav, falder selv deri; den, der river en Mur ned, bides af den deri skjulte Slange; den, der brækker Stene løse,

rammes af dem; den, der fælder Træer, staar i Fare for at knuses af dem" (10, 4. 8—9). „Udtal end ikke i dine Tanker Forbandelser over Kongen, og forband ikke Herskeren i dit Lønkammer, thi Himlens Fugle udsprede det udtalte, og de vingede røbe dine Ord" (10, 20). Dog maa det ikke overses, at Prædikeren ikke udelukkende begrunder disse Raad ved Henvisninger til den Fare, som man derved udsætter sig for, men at han ogsaa giver dem en dybere Begrundelse. „Jeg siger: agt paa Kongens Bud, nemlig for Gudsedens Skyld! [1]). Forhast dig ikke med at bryde med ham, befat dig ikke med mislige Foretagender, thi han formaar alt, hvad han vil, efterdi Kongens Ord ere tvingende, og hvo tør sige til ham: hvad gjør du!" (8, 2 ff.).

Alle disse Raad om at følge Middelvejen og fremfor alt den stedse tilbagevendende Opfordring til at „spise og drikke og glæde sig" er det især, der har fremkaldt saa haarde Domme over Prædikerens sædelige Værdi. Denne Levevisdom er, har man ment, i ingen Retning bedre end den hedenske Tænker Epikurs, og man kan ligesaa gjærne læse Horats' Digte som dette gammeltestamentlige Skrift. Disse Bebrejdelser hidrøre imidlertid hovedsagelig fra, at man ikke har haft Øje for den Begrændsning og Forklaring, som Kohélets Leveregler faa, naar de ses i Sammenhæng med Skriftets Helhed. Ikke blot faa disse Opfordringer allerede et større sædeligt Indhold derved, at Menneskenes Nydelse og Glæde bestandig ses i Sammenhæng med dets Arbejde. Der tænkes ikke paa en yppig og blødagtig Nyden, men paa et strængt arbejdsomt Liv, der selv skaffer Betingelserne tilveje for den nøjsomme og beherskede Nyden af Øjeblikkets Livsglæde. Heller ikke have de, der angribe Skrifter paa dette Punkt, tilstrækkelig vur-

[1]) Af den jødiske Historieskriver Josefos' Beretninger fremgaar det, at Jøderne virkelig allerede have aflagt Hyldingsed for de persiske Konger.

deret den Begrændsning, som Kohélet selv giver sin Opfordring til de unge om at nyde Livet ved det tilføjede: men betænk, at Gud vil føre dig for Dommen for alt dette! Dommen eller den utvetydige Aabenbarelse af Guds Retfærdighed, som volder Prædikeren saa stor en Pine under hans Betragtning af Verden, fordi han ikke kan bringe Erfaringen i Samklang dermed, staar for ham som urokkelig og uangribelig, naar det gjælder om at vække Menneskenes Samvittighed ved en Henvisning dertil. Medens ellers alt bølger omkring ham, saa er der her en Klippe, som Bølgerne forgæves bryde sig imod. Den gribende Virkning, som denne Sætning udøver paa Læseren, hidrører netop fra, at den efter al den foregaaende Tvivl og Anfegtelse frembyder et fast Punkt, der ikke er angrebet af den nagende Tvivl.

Men af langt større Betydning er det at se, hvorledes Skriftet helt igjennem viser, at det kun er nødtvunget, og kun efter at alle Veje have vist sig lukkede, at Prædikeren havner i disse Opfordringer til at glemme og umiddelbart at nyde Livet. I en Forfatters Mund, hvis stadig aarvaagne Grublen og Reflexion aldrig lader ham i Ro, faa saadanne Henvisninger til Ungdommens tankeløse Livslyst som det eneste jordiske Gode en næsten tragisk Klang, fordi man tydelig fornemmer, at Forfatteren selv er ude over den Tid, hvor dette Lægemiddel endnu kunde hjælpe. Han lægger heller ikke Skjul paa hvor lidet han selv er tilfredsstillet ved disse Anvisninger paa Livslykke. Det er betegnende, at Opfordringerne ikke først komme ved Bogens Slutning, men atter og atter gjentages ved Slutningen af hvert Afsnit. Man mærker, at Forfatteren bestandig paany maa føre Beviset for, at Mennesket ingen anden Mulighed har; han maa bestandig give en ny Skildring af Menneskelivets Tomhed, forat kunne berolige sig med den Tanke, at den højeste Visdom virkelig lyder saaledes: spis og drik og vær glad! Det er kun ved bestandig at nedslaa den mægtige Higen efter et højeste, fuldt ud mættende og

aldrig svigtende Gode, og efter et Liv i Overensstemmelse med Lovens ideale Bud, en Higen, som denne rigt anlagte og højsindede Natur føler langt stærkere end Menneskenes Flertal, at han naar sin resignerende og utilfredsstillende Moral. Deuden skjuler han heller ikke, at hans Livsvisdom rent praktisk set er meget mangelfuld, idet Betingelserne for at „spise, drikke og glæde sig“ ingenlunde alene ere afhængige af Mennesket selv. „Mennesket har intet bedre end at spise og drikke; men ogsaa om dette har jeg set, at det kommer fra Guds Haand. Thi hvo kan spise og hvo kan nyde uafhængig af ham?“ (2, 24 f.). „Men ogsaa dette, at Mennesket spiser og drikker og nyder det Gode ved sit Arbejde, er en Guds Gave“ (3, 13). Selv den, der raader over store Rigdomme og Midler, sættes kun ved Guds Hjælp i Stand til at nyde sin Del deraf og glæde sig derved (5, 18). Bedst ser man imidlertid af Bogens Slutning, hvilken Værd Kohélet tillægger sine Opfordringer til umiddelbart at nyde Øjeblikkets Lyst; thi efter at han sidste Gang og med særlig Eftertryk har udtalt dette Raad og henvendt det til de unge, der netop havde Betingelserne for at følge det, afslutter han endelig sit hele Skrift med de Ord, hvormed han begyndte det: „endeløs Tomhed, siger Prædikeren, det er altsammen Tomhed!“ Ogsaa hans Opfordring til Glæde og Livslyst er Tomhed, ogsaa hans Raad om at finde sig i den uovervindelige Tilbøjelighed til et synde og blot undgaa Overdrivelser deri er Tomhed; umættet og uden Trøst vender han sig fra det altsammen, men netop derigjennem bevarer han sin ideale Trang og sin højsindede Higen ukrænket, og vi forlade hans Skrift med det sikre Indtryk, at han trods alle sine Raad og al sin Middelvejslære vilde være mellem de første til at gribe en ny og højere Livsvisdom, naar den tilbødes Menneskene ikke som Formodninger og fromme Ønsker, men hvilende paa sikre og faste Realiteter, saaledes som Kohélet overalt søger dem. — —

Idet vi nu have afsluttet Fremstillingen af Hovedtrækkene i dette forunderlig dybsindige Skrift, paatrænger sig et Spørgsmaal, der ikke kan afvises ved et gammeltestamentligt Skrift, og som der er saa megen desto større Grund til at gaa ind paa, som det netop leder os til den dybeste Forstaaelse af Prædikerens Særstilling indenfor den gamle Pagts Historie. Dette Spørgsmaal er: hvor bliver Israels store og rige Fremtidshaab af i dette Skrift? Kohêlet har jo bag ved sig hele den mægtige profetiske Forkyndelse med dens Forjættelser om en kommende Herlighedens Tid for Israels Folk, hvor alle de store Modsigelser skulle finde deres forsonede Løsning og Guds Retfærdighed og Hellighed træde utilhyllet frem for alles Øjne. Hvorledes kan han da aldeles forbigaa alt dette og give Afkald paa det Lys, som herfra vilde sprede sig i det Mørke, hvori hans Tanker have ført ham ind?

For at forstaa Prædikerens Stilling i denne Henseende maa man erindre, at det Hovedbegreb, hvorom alle de ældre gammeltestamentlige Skrifter dreje sig, Subjektet i alle dets Udsagn, er Israels Folk, ikke dets enkelte Medlemmer, hver for sig, men dets Helhed og Enhed. Gjennem Folkets Oplevelser og den Belysning, som disse faa i Profeternes Forkyndelse, udviklede alle de store religiøse Grundtanker sig, som det gamle Testamente indeholder. Naar der er Tale om Synd og Syndstilgivelse, da er det Folket, som har syndet og tages til Naade af Gud; naar der er Tale om Guds Kraft til at kalde det døde til Live, da er det Folket, der fejrer sin Opstandelse efterat have været udslettet af de levende Folkeslags Tal, og saaledes gjennem alle Punkter. Hvad de enkelte følte og haabede, følte og haabede de væsentlig som Led af Folkets store Legeme, og naar deres Blik var rettet mod Israels Fremtid, da var det et tilbagetrædende Spørgsmaal, om de skule opleve den selv eller igjennem deres Børn, eller Børns Børn.

I Modsætning hertil stiller Prædikerens Bog sig be-

stemt og bevidst paa den enkeltes Standpunkt og gjør Individets Ret gjeldende med hensynsløs Konsekvens. Vel findes der i ældre gammeltestamentlige Skrifter Tilløb til et saadant Synspunkt. Navnlig i Salmerne fornemme vi de enkeltes Stemme, men gjennemgaaende er dog ogsaa her de enkeltes Bevidsthed bundet ved Bevidstheden om at høre til Israels Folk, saa at de bestandig betragte deres Oplevelser og deres Forhaabninger som formidlede ved dette Forhold. Et Skridt videre gjør Jjobs Bog, hvor det individuelle træder langt stærkere og selvstændigère frem, idet Forfatteren af dette uopnaaede Digterværk frigjør sig for den gammeltestamentlige Begrændsning ved at henlægge sin Handling til en Scene udenfor Israels Folk. Men Jjob er kun en digterisk tænkt Skikkelse, hvis Livsvilkaar ikke ere forbilledlige for alle; thi hvorfra skulde de lidende og underkuede hente Sikkerheden for, at de ligesom Jjob inden deres Død skulde opleve en Ende paa deres Lidelser og en lykkelig Tid? Man mærker tydelig, at Jjob i Slutningen af Digtet for Forfatteren ligesom bliver et Sindbillede paa Israels Folk og hans ny Lykke en Omskrivning af Haabet om Israels kommende Herlighed, saa at det individuelle Synspunkt altsaa atter opløser sig i det nationale. Derimod fastholder Prædikeren med urokkelig Konsekvens den enkeltes Standpunkt hvormed ogsaa hænger sammen at Poesien i dette Skrift er afløst af den bitre Prosa. Om Israels Folk er der — fraregnet den salomoniske Iklædning — intetsteds Tale, og saa sikkert det end er, at Forfatteren kun kunde opfatte sit Problem, saaledes som han har gjort det, fordi han hørte til den gamle Pagts Folk og havde Del i dettes aandelige Arv, saa har han dog, med Undtagelse af nogle faa Bemærkninger om Ofre, Løfter o. l. undgaaet enhver Hentydning til det særlig israelitiske. Hans Blik omfatter alt, hvad der sker „under Solen" og dette Standpunkt fastholder han indtil Skriftets sidste Linie.

Heri have vi Forklaringen af, at hele den rige Fylde

af profetiske Forjættelser før Prædikeren er, som om de ikke havde været udtalt. For de Slægter, der ikke oplevede Opfyldelsen af Forjættelserne om Israels kommende Herlighed og i hvem Følelsen af den enkeltes Sélvstændighed og Krav var vaagnet, var en Anvisning paa en slig fremtidig Forsoning ingen Løsning af Gaaden. Kohélet tænker ikke paa at fornægte Israels Fremtidshaab, men han ser ganske bort derfra, fordi Slægt efter Slægt er gaaet bort under den forgæves Venten derpaa, og fordi det Blik, han kaster ud over Jorden, viser ham, at denne endnu er rolig og ubevæget (Sakarias 1, 11) uden Tegn paa de store Omvæltninger, der skulde varsle om de sidste Tiders Komme. For den enkeltes Anfægtelse var der derfor intet Lys at hente i disse Forjættelser, saalænge han som Kohélet holdt fast ved den ægte gammeltestamentlige Betragtning af Dødstilstanden som en Skyggetilværelse uden Haab om Forandring. I denne Sammenhæng have et Par Steder særlig Betydning, som vi hidindtil have ladet uomtalte for at kunne betragte dem her. „Fordi Domsordet over den onde Gjerning ikke fuldbyrdes hastig, fyldes Menneskebørnenes Hjerter med Lyst til at gjøre det onde; fordi Synderen handler ilde hundrede Gange og dog lever længe — jeg véd vel, at det engang vil gaa den gudsfrygtige godt, og at det vil gaa den ugudelige ilde, men det er dog en Tomhed, som sker paa Jorden, at der gives retfærdige, hvem det gaar efter Synderes Gjerning, og Syndere, hvem det gaar efter retfærdiges Gjerning“ (8, 11 f. smlgn. 9, 3). Her træder det individuelle Synspunkt frem paa særlig tydelig Maade. At Gud engang vil aabenbare sin Retfærdighed, er en Tanke, som Kohélet ikke kan slippe; men der bliver den Braad tilbage, at de enkelte, der ikke opleve dette, kun se Uretfærdighedens Herredømme, og dette udøver en demoraliserende og ødelæggende Indflydelse paa Menneskene, der derved blive trygge og uden Sky følge deres onde Lyster. Saalænge den profetiske Forkyndelse endnu var levende,

saa længe Profeterne ved dens bestandig ny Syner formaaede at holde Folkets Samvittighed og Fremtidshaab i Aande, kom en saadan Udtalelse ikke frem. Men nu, efterat den sidste profetiske Røst var forstummet, nu træder den enkeltes Bevidsthed og Krav frem, og søger forgæves en Løsning i de Skrifter, hvoraf Folket hidindtil havde levet og mættet sig.

Derfor kan man sige, at den gamle Pagt taler sit sidste Ord i Prædikerens Bog og der fælder en afsluttende Dom over sig selv. Profeternes Henvisning til en ny og fuldkommen Pagt, der skulde træde istedetfor den gamle (Jer. 31, 31 f.), faar en mægtig Bestyrkelse gjennem dette Skrift, der med skaanselsløs Skarphed og udtømmende Grundighed fører Beviset for, at den enkelte ikke mere kunde finde Forsoning og Hvile i den Trosverden, hvori Israel levede. „Prædikerens Bog er til den ene Side et Bevis for Aabenbaringsreligionens Magt, der har grundlagt Troen paa Gud den Ene, den alvise Skaber og retfærdige Verdensstyrer, saa dybt og fast i den religiøse Bevidsthed, at selv de mest forstemmende og forvirrende Indtryk fra den nærværende Verden ikke formaa at rokke denne Tro — til den anden Side et Bevis for det utilstrækkelige ved Aabenbaringsreligionen i dens gammeltestamentlige Skikkelse, idet den Misfornøjelse og Smerte, som denne Jords Ensformighed, Forvirring og Elendighed fremkalde, ere uden Modvægt, saa længe frelseshistoriske Kjendsgjerninger ikke have aabnet og afsløret Himlen over Jorden. I ingen gammeltestamentlig Bog fremtræder den gamle Pagt i den Grad som „forældet og affældig og nærved at opløses“ (Hebræerbr. 8, 13) som i Kohélet. Skal Jordens Mørke blive oplyst, saa maa en ny Pagt blive sluttet, idet den himmelske Kjærlighed, der tillige er den himmelske Visdom træder ind i Menneskeheden og overvinder Synd, Død og Underverden og flytter Menneskettilværelsens Tyngdepunkt fra det dennesidige til det hinsidige. Mod denne ny Tid peger Profetiens Finger. Og Kohélet midt

imellem sine Ruiner beviser, hvor nødvendig det er, at Himlen nu snart aabner sig over Jorden."

Derfor er Prædikerens Bog et uundværligt Led i den Forberedelse, der gik forud for Kristus, og dens Betydning i denne Retning er ikke til at vurdere. Den Hunger og Tørst, der fandt sin Mættelse ved Kristendommen, og dette ikke blot Hungeren efter et højeste Gode, men, som vi have set, ogsaa den Hunger, som Kristus mener, naar han siger: salige de, der hungre og tørste efter Retfærdighed, thi de skulle mættes, er for en stor Del blevet vakt ved saadanne Betragtninger, som de, der komme til Orde i dette Skrift; og den Træthed, der fremkaldes ved det forgæves Arbejde paa at finde en Løsning og en Forsoning, og som ogsaa er indbefattet i Kristi Ord: kommer til mig, alle I, som arbejde og ere besværede! jeg vil give eder Hvile, er fremfor nogensomhelst blevet følt af den, der som Prædikeren forgæves har prøvet alle de Veje for Tanken, der dengang vare aabne. Og Prædikerens Bog har virket med til, at det ikke blot var et Folk, en Samling uselvstændige, der mødte Kristus, men en Samling enkelte, der følte deres selvstændige Stilling over for Gud og deres Krav paa Forsoning for hver enkelt blandt dem.

De menneskelige Livsvilkaar ere endnu de samme, som de, Prædikeren skildrer paa saa betagende og gribende en Maade, og for saa vidt vil dette Skrift bestandig finde Gjenklang, saa længe Menneskene leve „under Solen“, ligesom ogsaa den Beundring, som det bestandig vækker hos moderne ligestemte Retninger, viser, med hvilket Mesterskab denne Betragtning af Tilværelsen her er gjennemført; men Braadden af hans Skildringer er taget bort for alle dem, der have fundet Hvile og Forsoning i Troen paa Kristus, og som i hans Opstandelse have Sikkerhed for, at det ikke er i den nærværende Verden, at den endelige Løsning og de sidste Visdomsraad skulle søges.

Hofpræst Stöcker

og

Den kristelig-sociale Bevægelse i Berlin.

af

FREDRIK NIELSEN.

SOM TILLÆG TO FOREDRAG AF HOFPRÆST STÖCKER.

KJØBENHAVN.
KARL SCHØNBERGS FORLAG.
TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE.
1886.

I.

Den tredje Januar 1878 indeholdt alle Avertissements-Søjlerne i Berlin et Opslag om, at der samme Dags Aften i den saakaldte „Eiskeller“ — i den nordlige Del af Byen — skulde holdes en offentlig Forsamling med det Formaal at danne et kristelig-socialt Arbejderparti. Da Mødetiden kom, blev Lokalet i „Eiskeller“ overfyldt. Foruden Indbyderne og deres Venner indfandt der sig ikke blot en stor Mængde nysgjerrige, men tillige en talrig Skare af Socialdemokrater med Johan Most i Spidsen. Da der skulde vælges en Leder af Forhandlingerne, viste det sig endog, at den socialdemokratiske Del af Forsamlingen havde Overtaget. Det blev en Socialdemokrat, den nys under Optøjerne i Chicago saa virksomme Grottkau, der kom til at bestige Talerstolen som Dirigent.

Han gav først Ordet til en af Indbyderne til Mødet, Skrædderen Grüneberg. Ellers plejede Grüneberg at være en ret dygtig Taler, men den Aften var han meget uheldig, og det saa' et Øjeblik ud, som om hele Sagen skulde begraves i Latter og Berlinervittigheder. Men kort efter at den ulykkelige Skrædder under Spot og Mishagsytringer havde forladt Talerstolen, meddelte Dirigenten, at „en Repræsentant for den theologiske Videnskab, Hr. Hofpræst Stöcker“, havde forlangt Ordet. Til denne Meddelelse føjede Grottkau tillige en Formaning, der gik ud paa, at det socialdemokratiske Par-

tis Ære krævede, at ogsaa denne Modstander blev hørt i Stilhed.

Under lydløs Tavshed traadte en kraftig bygget Mand med et djærvt, aabent Ansigt op paa Talerstolen. „Mine Herrer“, saaledes begyndte han, „jeg tillægger ikke det, den forrige Taler sagde, nogen Betydning, men den Omstændighed, at han har talt. Han har været socialdemokratisk Agitator og har vendt Socialdemokratiet Ryggen, fordi han ikke følte sig tilfredsstillet af dette. Og han er ikke den eneste, der har handlet saaledes. Zilowsky i Stettin er falden fra Dem. Klinkhardt, ved hvis Syge- og Dødsleje jeg har staaet, er gaaet fra Dem og er vendt tilbage til Troen. Disse Kjendsgjerninger have noget at sige; de give os Mod til at tale til en socialdemokratisk Forsamling om Dannelsen af et kristeligt Arbejderparti“. Da man havde spurgt, hvem der var Medlemmer af den Komité, som vilde danne det ny Parti, mældte Stöcker sig som et af disse, og han forestillede sig for Forsamlingen med følgende Ord: „Jeg er Hofpræst, og De mener maaske, at jeg er højt stillet i Livet og ukjendt med Deres Nød. Mine Herrer! jeg er udgaaet fra samme Kredse som De. Min Fader var Smed, før han blev Soldat og Embedsmand, og min Moders Brødre vare Haandværkere. Jeg har Fættere, som ere Arbejdere. Jeg véd meget godt, hvor Skoen trykker Arbejderen, og ved mit Embede, der har ført mig ind i mange Arbejderhjem, har jeg lært Deres Forhold i Hovedstaden at kjende. Domkirke-Sognet har Tusender af Arbejdere, og jeg kan forsikre Dem, at der er et godt Forhold mellem disse Arbejdere og mig. Jeg kjender nøje Smaafolks Elendighed og Nød, deres Sorger og Møjsommeligheder; men fra mine Forældres Hus véd jeg tillige, at en Familie ogsaa under den nuværende Samfundsordning ved Flid og Orden, ved Sparsommelighed og Nøjsomhed, kan komme paa en grøn Gren og naa til Velstand og Tilfredshed“.

Efter denne personlige Indledning gik Hofpræsten

over til at belyse sin Stilling til Socialdemokratiet. „Naar jeg studerer Deres Skrifter“, fortsatte han, „plejer jeg at dele Indholdet af dem i tre Dele. Den første Del er Deres socialistiske System; den anden er de Fordringer, som De ved Kritik af de nærværende Tilstande nødes til at opstille; den tredje Del er den daarlige Tilgift, Hadet til Fædrelandet — ja, mine Herrer, hvor ondt det end gjør mig, kan jeg ikke kalde det andet end Had — og Hadet til Kristendommen“. Med Hensyn til det socialistiske System bemærkede han, at dette efter hans Mening ikke vilde kunne blive gjennemført uden ved en blodig Revolution, og selv ved en saadan vilde man ikke naa videre end til en Gjennemførelse af nogle Brudstykker, og endda maatte der ventes længe, før man naaede saa vidt. „Deres Agitatorer“, udtalte han, „sige stadig om os Præster, at vi udstede Veksler paa Himlen og lade Dem sulte ihjel paa Jorden. Men hvad disse Agitatorer selv lover Dem, er netop en Veksel paa en Fremtid, som ikke kan øjnes. Spar Deres Penge; de ere kastede bort til ingen Nytte! Medens De venter paa den drømte Folkestat, forsømmer De de nærmest liggende Reformer.“ Med Hensyn til disse erklærede Stöcker, til Forsamlingens Overraskelse, at han i flere Punkter kunde sympathisere med Socialdemokratiets Fordringer. „Arbejdernes Existens“, sagde han, „maa herefter blive mere sikret. Arbejderne komme lige saa godt i Ilden som Soldaterne; derfor maa Arbejdets Invalider ogsaa forsørges. Arbejdernes Enker og efterladte Børn skulle ogsaa have Brød. Jeg mener, at Sikringen af Arbejdernes Existens er det vigtigste og nødvendigste for Dem i Deres Stilling. Men der er desuden Skader nok at hele. Kvindernes Arbejde maa indskrænkes, Søndagsarbejdet forbydes; der maa skabes en Arbejderret, og mange berettigede Krav maa opfyldes. I alle disse Henseender lader der sig allerede nu indføre formaalstjenlige Reformer. Jeg tænker herved paa en fredelig Organisation baade af Arbejdet og af Arbejderne; naar

den er bragt til Veje, kan man i Fællesskab drøfte og iværksætte hvad der er fornødent. Men det er en Ulykke for Dem, mine Herrer, at De har Deres Socialstat i Hovedet. Naar man rækker Dem Haanden til Forbedringer, og naar man vil hjælpe Dem, saa tilbageviser De det med Haan og siger: vi vil ikke lade os nøje med noget, som ingen Ting er; vi vil have Socialstaten. Derved gjør De de andre Samfundsklasser til Deres Fjender, og Hadet fordærver alt.“

Derefter gik Stöcker over til at omtale Socialdemokratiets Had til Fædrelandet og Kristendommen. „Det tyske Rige har“, tilraabte han den oprørte Forsamling, „givet Dem almindelig Stemmeret, for at De i Fred sammen med andre skulle drøfte og vedtage, hvad der tjener til Rigets Bedste. Denne Ret maa De ikke misbruge til at tænke paa Deres Fædrelands Ødelæggelse; det er baade ufornuftigt og utaknemmeligt. Men De hader ogsaa Kristendommen. Man prædiker Vantro for Dem, man lærer Dem Atheisme, og De tror de falske Profeter. Hvad man ikke kan tage paa med de fem Fingre — saaledes siges der i Deres Forsamlinger — det er heller ikke sandt; alt stammer fra Materien.“ Derpaa fulgte nogle Indvendinger mod Materialismen, og Hofpræsten sluttede med at omtale flere Erfaringer fra Arbejderes Dødslejer, hvor Kristi Evangelium havde vist sin Kraft. „Mine Herrer“, saaledes lød hans sidste Ord, „det er et stort Parti uværdigt at hade Fædrelandet og Kristendommen. Hvis De som Arbejderparti virkelig vil vinde historisk Betydning, saa maa De ikke dræbe det ædleste, som hidtil har levet i et Menneskebryst, Kjærligheden til Gud og Fædrelandet. Kun om ét beder jeg Dem til Slutning. Naar De igjen i Deres Blade læser den skammelige Løgn om Præsterne, at disse ikke skulle have Hjærte for Folket, saa maa De ikke tro den Løgn! Saa sandt hjælpe mig Gud, jeg mener det trofast, ærligt og godt med Arbejderstanden!“

Da Stöcker havde endt sin Tale, lød der baade

Bravoraab og Fløjtetoner; det var tydeligt, at den havde gjort Indtryk paa den største Del af Forsamlingen. Grottkau stod paa sin Plads ubevægelig som en Broncestøtte, men Johan Most rykkede urolig frem og tilbage paa sin Stol. Efter en kort Betænkningstid sprang han op og bad om Ordet. Under sine Tilhængeres Jubel gjorde han det da først helt af med den ulykkelige Grüneberg, der kun havde sagt „noget meningsløst Vaas". Derpaa vendte han sig til Stöcker som den, der havde gjort Situationen klar. Nu vidste man altsaa, sagde den socialdemokratiske Agitator, at det var den saakaldte Statssocialisme, der havde Følehornene ude ved dette Møde. Most var forøvrigt villig til at anerkjende Stöckers aabne og mandige Optræden, og han udtalte det Haab, at Hofpræsten i de Kredse, hvor han færdedes, vilde vække Deltagelse for Folkets Nød. Men naar Stöcker havde talt om fattige Mennesker, der vare tilfredse, saa maatte en saadan Tale efter hans Mening tilbagevises. Derpaa gjennemgik han Punkt for Punkt Hofpræstens Udtalelser, og jo længere han kom, desto ivrigere blev han. Han endte med et rasende Angreb paa den bestaaende Samfundsorden, Kristendommen og Præsterne. Det gik ikke blot ud over Luther og Calvin, over for hvilke den i Romerkirken fødte og opdragne Most fra gammel Tid har et helt Arsenal af Invektiver paa rede Haand; men Mosts forrige Meningsfælle, den kort i Forvejen afdøde Klinkhardt, blev fremstillet som en Forræder, der for 50 Thaler havde ladet sig lokke til Frafald fra Socialdemokratiet. „Selv om hele Præsteskabet", saaledes sluttede Most, „vil formørke Solen og storme frem som en Græshoppesværm, saa ville de socialdemokratiske Arbejdere ikke lade sig bevæge til at forlade deres Veje og svigte deres Maal. Kristendommens Dage ere talte! Man kan nu raabe til Præsterne: gjør eders Regnskab med Himlen op; eders Tid er omme!"

Efter en saadan Brandtale kunde der ikke diskuteres. Socialdemokraterne hilsede deres Fører med et

øredøvende Bifald, og en Meningsfælle traadte frem og stillede Forslag om en Dagsorden, der lød saaledes: „I Betragtning af, at Kristendommen i omtrent nitten Hundrede Aar ikke har været i Stand til at lindre den Elendighed og den store Nød, i hvilken den overvejende Del af Menneskeslægten lever, endsige da gjøre en Ende paa denne; endvidere, i Betragtning af, at Præsterne og Kirkens Tjenere i Nutiden ikke gjøre Mine til at ændre den Fremfærd, de hidtil have fulgt; og endelig, i Betragtning af, at enhver social Erobring, den være stor eller lille, er aldeles værdiløs, naar man ikke samtidig besidder ubegrænset politisk Frihed, og fordi Sagen vil blive i det gamle Spor, selv om det kristelig-sociale Partis Program føres ud i Virkeligheden — erklærer Forsamlingen, at den ene og alene af det socialdemokratiske Parti venter en grundig Tilintetgjørelse af hele den politiske og sociale Ufrihed, og at det er dens Pligt af al Magt at værne om og virke for dette Partis Lærdomme“.

Denne Resolution blev naturligvis vedtagen af Flertallet i Salen, og under Leveraab for Socialdemokratiet og Johan Most blev Mødet hævet. En lille Flok fulgte Stöcker hjem, men store Skarer af Socialdemokrater gik med Most hen paa en Kafé paa Hjørnet af Friedrichs- og Karlsstrasse, hvor der blev talt videre om den „Fjende“ af Socialdemokratiet, der den Aften havde vist sig for første Gang. Most og hans Adjutanter oplivede deres Meningsfæller med den ene kyniske Vittighed efter den anden, og Grottkau maatte høre ilde, fordi han havde kaldt Stöcker en Repræsentant for „den theologiske Videnskab“. Det hører nemlig med til den socialdemokratiske Børnelærdom, at der ikke gives nogen saadan.

Tilsyneladende havde Indbyderne til Mødet i „Eiskeller“ lidt et fuldstændigt Nederlag, og mindre energiske Naturer end den berlinske Hofpræst havde maaske ladet sig skræmme tilbage, naar de paa nært Hold havde set, hvor stærkt og vel organiseret Socialdemokratiet var. Men det stormfulde Møde var for Stöcker en Spore til

at sætte alle Kræfter ind paa den Sag, der nu i over otte Aar har optaget en saa stor Del af hans Tid og indbragt ham rigeligt baade af godt og ondt Rygte. Hans begejstrede Tilhængere have prist ham som den største Tysker næst Bismarck; de have kaldt ham „en Guds Profet, der har haft Mod til at omhugge Guldkalven og alle moderne Afguder i det af Jøder og Hedninger ødelagte Berlin", og i en festlig Stund have de sunget til ham:

Heil dir, du gottgeweihter Streiter,
du, unsers Volkes bester Sohn,
mit Gott, mit Gott und weiter
weiter führ du uns an, Held Gideon!

Men den Skuepenge, som den offentlige Mening har rakt den modige Hofpræst, har ogsaa en anden Side med en mindre smigrende Indskrift. Under Tilslutning fra forskjellige Hold har en radikal theologisk Professor for et Par Aar siden paa en Protestantdag i Berlin kaldt Stöcker „Nationens Skændsel" og talt om „det uklare Menneske, der med en Tiggermunks Uvidenhed og Fanatisme hjemsøger de tyske Lande"; og der er næppe nogen Tysker, der er bleven værre medtagen af en raa og hensynsløs Presse end Hofpræsten i Berlin. Men Pressens Angreb har for ham kun lidet at sige. Han har haft tilstrækkelig Lejlighed til at gjøre Indblik i de berlinske Pressetilstande, saa at Bladenes haanlige og nærgaaende Artikler ikke volde ham Uro. Han har fortalt, at det er hans Skik at læse slige Smædeartikler om Aftenen, umiddelbart før han lægger sig til Ro, fordi han mener at have gjort den Erfaring, at denne Læsning fremmer hans Søvn.

Det var ikke en Tilfældighed, der bragte ham til at tage Ordet hin Aften i „Eiskeller", da den ulykkelige Grüneberg, der siden viste sig at være en helt upaalidelig og slet Person, var lige ved at bringe Planen til det kristelige Arbejderparti til at strande. Stöcker var vel forberedt til den Gjerning, til hvilken han mældte

sig, og han tog den op med den faste Tro, at han havde en Mission paa dette Punkt.

II.

Adolf Christian Stöcker er født den 11te Decbr. 1834 i Halberstadt, hvor hans Fader var Kvartermester ved det syvende Kyrasserregiment. Tyve Aar gammel kom han til Halle for at studere Theologi, og senere fortsatte han Studierne i Berlin, stadig under haarde Savn og Kampe for det daglige Brød. 1858—62 var han Huslærer i en adelig Familie i Kurland. 1863 blev han Præst for en Landsbymenighed i Fyrstendømmet Halberstadt, men allerede tre Aar efter blev han kaldet til en Fabrikby i Kredsen Oschersleben, og i 1871 overtog han den vanskelige Stilling som Garnisonspræst i Metz. Efter hvad han i en af sine Taler har sagt, var det fredelige Aar, han tilbragte i den nys erobrede By. „Der var", siger han i en Tale om Kjærlighed til Konge og Fædreland (jvfr. S. 28), „samlet Folk fra alle Egne af Tyskland; men ikke en eneste Gang i de tre Aar var der i vor Kreds Strid mellem Militære og Civilister, mellem Nord- og Syd-Tyskere, mellem Katholiker og Protestanter. Vi følte os paa denne Plet, som vi havde tilkæmpet os med vort Blod, som Tyskere; og netop Modsætningerne søgte, fandt og elskede hinanden". En protestantisk Embedsbroder, der har besøgt ham i Metz, skriver om sit Indtryk fra denne Tid: „man kunde allerede den Gang i Samtaler med ham se Glimt af det, der senere gav sig Udslag i klare, flammende Lyn. Hans Dom over Dagens Hændelser var klar, færdig og afrundet; man kunde mærke, at han var rustet og havde taget Position som en Soldat, der venter paa Befaling til Angreb. Han udstødte intet Suk, men, som det sømmede sig for en virkelysten Mand, følte han Harme

over den Vold, der øvedes mod Kirken og endnu mere mod den kristne Tro, og over at der ikke lød en Røst, som var mægtig nok til at gjøre Indsigelse". Allerede under Opholdet i Metz havde han i „Neue evangelische Kirchenzeitung" — den Gang endnu den evangeliske Alliances tyske Organ — jævnlig givet mindre Bidrag til Belysning af det sociale Spørgsmaal. Men først da han i Aaret 1874 blev kaldet til Berlin som Hof- og Dompræst, traadte hans Livs Opgave frem for ham i tydeligere Omrids.

Kort før Stöcker tog Bolig i Berlin havde han i den omtalte Kirketidende opkastet det Spørgsmaal: hvorfor savne vi endnu stadig en Fremstilling af den sociale Grundanskuelse i det ny Testament? Kort efter at han havde stillet dette Spørgsmaal, udkom Biskop Martensens „Socialisme og Kristendom", og dette Brudstykke af den specielle Ethik, der straks blev oversat paa Tysk, vakte ogsaa i Udlandet stor Opmærksomhed. Allerede længe havde den livlige Deltagelse, som Romerkirkens Præster og Bisper lagde for Dagen med Hensyn til de sociale Spørgsmaal, maattet opfordre de evangeliske Præster til at opgive deres passive Holdning. Det var endog gjentagne Gange bleven udtalt, at der var Fare for, at den lavere Del af Befolkningen i Tyskland kun vilde have Valget imellem Rom og en atheistisk Liberalisme, hvis den protestantiske Kirkeafdeling ikke snart fik større Forstaaelse for Betydningen af den sociale Gjæring, der Aar for Aar blev mægtigere.

Stöckers Spørgsmaal i „Neue evangl. Kirchenzeitung" havde straks slaaet ned i Præsten Rudolf Todt, og i Foraaret 1877 udkom der fra hans Haand et større Skrift: „Der radikale deutsche Socialismus und die christliche Gesellschaft". Todt gaar ud fra, at den, der vil forstaa det sociale Spørgsmaal og bidrage til dets Løsning, bør lægge de nationaløkonomiske Skrifter ved sin højre Side, den videnskabelige Socialismes Systemer ved den venstre; men lige for sig bør han have det ny Testament op-

slaaet. Han sammenligner Evangeliet med den therapevtiske Kunst, der bringer Lægemidlet, medens Nationaløkonomien, som Anatomien, kun kan lære os Samfundslegemets Bygning at kjende, og Socialdemokratiets Kritik, som Pathologien, kun paavise Sygdommen i dette Legeme. Todt gjør med stor Styrke gjældende, at Evangeliet ikke blot skal hjælpe til at kaste Lys over, men ogsaa til at løse Nutidens sociale Opgaver. Socialdemokratiets Feltraab: Frihed, Lighed, Broderskab! skal, lutret ved Evangeliets Surdej, tilegnes af Kirken. Socialismen er efter hans Mening en Frugt, men vel at mærke en fordærvet Frugt, af Kristendommen. Den er en Frembringelse af den ulykkelige økonomiske Ordning i Nutidens Samfund og det lyse Ideal af bedre og retfærdigere Samfundstilstande, som Kristendommen har lært Menneskene at se hen til.

Der er i Todts Udviklinger meget, som minder om Martensen og de katholske Socialister; men Todt gaar langt videre. Ligesom man i de forbigangne Tider havde været tilbøjelig til at tage Skriften som et Aktstykke, ved hvis Hjælp der skulde kunne opbygges et naturvidenskabeligt System, tog Todt den som en Kodex, af hvis Bestemmelser der kunde bygges en hel Nationaløkonomi. Men en bibelsk Nationaløkonomi er i Virkeligheden en lige saa mislig Fremtoning som en bibelsk Astronomi eller Geologi. En Skriftfortolkning, der t. E. vil paavise det berettigede i Socialdemokratiets Krav paa Fælleseje af Jord og Arbejdsredskaber ved at anføre Guds Ord til Adam om at opfylde Jorden og gjøre sig den underdanig, eller som vil støtte Kommunismen ved Henvisning til det frivillige Ejendomsfællesskab i den lille jerusalemske Menighed, vil næppe kunne frikjendes for at drive Misbrug med Skriftens Bogstav. Ikke desto mindre fik den tyske Præst adskillige Tilhængere, og Stöcker anbefalede straks hans Bog. Senere har Stöcker dog indrømmet, at Pastor Todt har fremsat Opfattelser, „der ere overvundne og rettede under den socialpolitiske

Diskussion"; og med Hensyn til selve Grundanskuelsen vil Stöcker hævde, at den første Menigheds Fælleseje hverken maa tages som et Exempel paa praktisk Kommunisme eller som et blot forbigaaende upraktisk Sværmeri.

Pastor Todts Bog var imidlertid ikke et Brudstykke af en Ethik; den var et Program, der skulde føres ud i Virkeligheden. Og Forholdene i Tyskland vare den Gang i høj Grad gunstige for en saadan præstelig Agitation i socialistisk Retning.

Allerede i 1872 havde Kathedersocialisterne holdt deres første Møde i Eisenach, og Aaret efter havde de dannet Foreningen for Socialpolitik. Deres aarlige Konferenser i Eisenach bidrog til at vække større Opmærksomhed for de sociale Spørgsmaal, og de grundige Afhandlinger, der skyldtes denne Forsamling af Akademikere, gav de for de sociale Spørgsmaal interesserede Lægfolk en Oplysning, til hvilken de i høj Grad trængte. Men en saadan Kerds af selvstændige Nationaløkonomer kunde aldrig blive en Agitationskomité, der vilde drive praktisk Socialpolitik. Akademikernes Styrke, den fri, grundige, alsidige Belysning af de forskjellige Spørgsmaal, var tillige deres Svaghed. For at kunne agitere maa man se stift og urokkelig paa én eneste Side af Sandheden og lukke Øjnene for alle andre Sider af den; og en Agitator maa ikke blot have et klart Hoved, men ogsaa et varmt Hjærte. Lige saa lidt som Humanismen i det sekstende Hundredaar formaaede at fremkalde en religiøs Reformation, var Kathedersocialismen i det nittende i Stand til at fremkalde en social. Den tabte sig efterhaanden mere og mere i lærde Udviklinger og doktrinære Paastande.

Men de kathedersocialistiske Forfattere og Talere havde spredt meget Lys og løst megen bunden Varme. Derfor var det ikke vanskeligt for Pastor Todt sidst paa Efteraaret 1877 at faa dannet en „Forening for en social Reform paa religiøs og konstitutionel Basis". De fleste Medlemmer af denne Forening havde modtaget deres nation-

aløkonomiske Opdragelse i Kathedersocialisternes Skole. Af denne Retnings Koryfæer havde de faaet Vejledning til at kritisere Fysiokraternes og Manchesterskolens Ensidigheder. De havde lært at betragte de sociale Krav i ethisk Belysning, og tillige havde de faaet Mod til at prøve Enkelthederne i den revolutionære Socialismes Fordringer for, med Anerkjendelsen af den berettigede Kjærne i disse. at bane Vej for en fredelig og harmonisk Samfundsudvikling. Disse Disciple af Kathedersocialisterne vare kun undtagelsesvis Akademikere. Mange af dem vare Mænd i praktisk Virksomhed, en meget stor Del var Præster. Pastor Todt udviklede i et nyt Skrift, hvilken indre Sammenhæng og nødvendig Forbindelse der er mellem det theologiske Studium og Studiet af de sociale Videnskaber, og det var efterhaanden gaaet op for adskillige Præster, at de havde prædiket for meget mod Socialdemokratiets Ugudelighed og for lidt imod Tidens Mammonsdyrkelse. Hvor en saadan Erkjendelse vaagnede, vandt Foreningen for den sociale Reform et nyt, præsteligt Medlem.

Den ny Forening skabte sig straks et Organ i Ugebladet: „Der Staatssocialist". Omkvædet paa dette Blads Artikler kan i Korthed udtrykkes saaledes: der er et socialt Spørgsmaal, og det kan kun løses af Staten, naar denne er stærk og monarkisk, og naar den støtter sig til de religiøse og moralske Faktorer i Folkelivet. „Statssocialisten" erkjendte resolut, at der klæber store Mangler ved den nuværende Ordning af Borgernes Erhverv, navnlig for saa vidt som Kapitalen har en knusende Overmagt, og for saa vidt som Arbejdernes Stilling er i høj Grad usikker. Den vendte sine Vaaben imod den hensynsløse Interessekamp, der umuliggjør Hensyn til Sædelighed og Humanitet, og den haabede alt af Monarkiet, intet af de lovgivende Forsamlinger: fordi disse væsentlig gik de besiddende Klassers Ærende. Lorenz von Stein havde forlængst sagt, at Kongedømmet for at hævde sig i vore Dage maatte stille sig i Spidsen

for sociale Reformer. Statssocialismen var en Appel til Monarkiet, der skulde minde dette om dets Mission. Tysklands nyeste Historie havde jo víst, hvad Monarkiet havde at betyde paa Nationalitetens og Politikens Omraade. „Statssocialisten“ æggede Kongedømmet til nu ogsaa at vise sin Betydning i social Henseende.

Det ny Organ for den sociale Reform blev aabnet med en Artikel af Prof. Adolf Wagner, i hvilken Forf. gjorde gjældende, at det var paa høje Tid, at de besiddende Klasser i Samfundet, hvad enten de hyldede Konservatismen eller Liberalismen, mandede sig op til en objektiv Prøvelse af de socialistiske Fordringer i Steden for at se paa disse gjennem politiske, kirkelige eller sociale Partibriller. I Artiklen, der er overskreven: Hvad er Socialisme? udtalte Forf. en Sandhed, der vel ikke var ny, men dog ingenlunde almindelig anerkjendt. „En Socialist“, hedder det, „behøver ikke med Nødvendighed at være radikal i Politiken, en absolut Modstander af Religionen eller Materialist i Filosofien. Personer med saa forskjellige politiske. religiøse og sociale Anskuelser som t. E. en orthodox Kristen og en atheistisk Filosof, en Monarkist og en Republikaner, kunne godt være Socialister. Den der, som Tilfældet ofte er med Modstanderne af de saakaldte Socialister, nægter dette, miskjender Socialismens Væsen. Og den Socialdemokrat, der paastaar, at en Socialist nødvendigvis maa være Socialdemokrat, Republikaner og Materialist, han blander vilkaarlig Socialisme med andre Ting“.

Wagners Artikel vakte mere kølig Anerkjendelse og stærk Modsigelse end egentlig Tilslutning. De liberale Blade kjørte op med Liberalismens sædvanlige Forsvar for det bestaaende, og der var ikke saa faa, som ikke kunde eller vilde se Forskjel paa Socialisme og Socialdemokrati; de fremstillede da Wagner som en farlig Person, der ved sin Kritik af den bestaaende sociale Ordning kun fremmede de revolutionære Bestræbelser. Det betydelige Kontingent, som Præsteskabet havde stillet

paa Benene, da Foreningen for den sociale Reform skulde dannes, vakte hele den jødevenlige Presses Forargelse. Man talte, med Anvendelse af det gamle Haansord om de pietistiske Forsamlinger, om en „Muckersocialismus“; og fra flere Sider blev det udtalt, at naar galt skulde være, vilde man dog hellere have en Socialisme i Arbejderbluse end i Præstekjole. Og selv Folk, der baade vare kristelig og monarkisk sindede, havde Betænkeligheder ved den stærke Appel til Monarkiet, der kunde synes at forudsætte, at Monarken uden Parlamentets Medvirkning eller paa Trods mod dette skulde være i Stand til at gjennemføre sociale Reformer.

Blandt Medlemmerne af den ny Forening indtog Hofpræst Stöcker en fremragende Plads, og han brændte af Begjærlighed efter at føre Sagen videre, saa der blev dannet et kristeligt Arbejderparti. Han har selv for et Par Aar siden skildret de Overvejelser, der bragte ham til at træde frem for at naa det Maal. „Da jeg kom til Berlin“, sagde han, „fandt jeg Staden paa „Gründer“-Svindlens Højdepunkt, ved Begyndelsen til „Krachet“, fortæret af Atheisme, opløst af Socialdemokratiet, terroriseret af Fremskridtspressen, nedsunken i en grænseløs Uredelighed, der havde sin Kilde paa Børsen; jeg fandt Begjærlighed efter Mammon forbunden med det ugudeligste Fjendskab imod Kirke og Kristendom. Alt det, der er helligt for vor Tro, blev givet til Pris for Skændsel og Angreb af alle Slags. Der blev ikke sagt et Ord imod Jødedommen, imod Rabbinerne, imod Synagogerne; intet Menneske dadlede, at man havde beholdt Jødeskolerne. Men Skolernes kristelige Karakter var Gjenstand for Spot; man haanede Synoderne, og man gjorde Nar ad Præsterne. Jeg saa' mere end halvtredsindstyve Tusende Socialdemokrater og deres Børn vende Kristendommen Ryggen. Jeg saa', hvorledes Jødepressen skilte mere end hundrede Tusende af Fremskridtspartiet af med deres Tro. Jeg saa', at firsindstyve Procent af Ægteskaberne kom til at mangle Kirkens Velsignelse,

at fyrretyve Procent af de nyfødte Børn gik glip ad deres Daab — og saa traadte jeg op, ikke som Agitator, men som Præst, som Hofpræst, som Sjælesørger. Da ingen anden vovede det, vilde jeg vove det. Jeg var rede til at springe ud i Afgrunden, og jeg gad nok vide, hvem der skulde finde, at det ikke sømmede sig for en Præst."

Det Øjeblik, da Hofpræst Stöcker, for at bruge hans egne Ord, „sprang ud i Afgrunden", var hin Aften, da der var indvarslet et Møde i „Eiskeller".

III.

Da Johan Most efter dette Møde sad blandt sine Venner, rettede han til en af disse, der mod Sædvane havde været tavs hele Aftenen, det Spørgsmaal: „naa, hvad siger du til dette?" Den tavse Meningsfælle svarede: „jeg — jeg kunde godt gaa ind i det ny Parti." Dette Ord vakte almindelig Latter. Alle mente, at det kun var en Spøg fra vedkommendes Side; men det blev Alvor. Trods Nederlaget i „Eiskeller" fik Stöcker dannet et kristeligt Arbejderparti, og dette voksede i Løbet af faa Dage saa stærkt, at Socialdemokraterne kunde mærke det. Saa en, saa en anden af Partiet forlod den socialdemokratiske Fane for at slutte sig til Hofpræsten.

Denne Oplevelse gjorde Johan Most aldeles rasende. Som en Hævn lod han derfor „Berliner freie Presse" foreslaa en Masseudtrædelse af Statskirken. „I Berlin," skrev dette Hovedorgan for de berlinske Socialdemokrater, „i den Stad, der fordum saa' Fritænkere af første Rang som Voltaire og Lessing indenfor sine Mure, er der nylig kommet en Virksomhed for Dagen, som lidt efter lidt vil bringe alle oplyste Mænd til at rødme, om ikke af Vrede, saa dog af Skam. „Muckere" og Kirkemænd have vovet at træde frem for Folket paa en offentlig Forsamling; de have givet modbydelige Øjenfordrejelser

til Bedste, og med en hykkelsk Paakaldelse af deres „kristelige“ Kjærlighed til Folket have de gjort Forsøg paa at faa Masserne til at opgive den hellige Emancipationskamp, som dog kun kan føres med Videnskabens Vaaben.“ En saadan uhørt Frækhed burde efter „Berliner freie Presse“s Mening ikke gaa upaatalt hen; der maatte svares paa den med en Masseudtrædelse af Kirken. Dog foreslog Bladet foreløbig at lade det blive ved en Trusel; kun hvis det kristelige Arbejderparti var frækt nok til at udvide sin Virksomhed til Provinserne, skulde det blive til Alvor med Udtrædelsen.

Men allerede inden der var tilføjet „det oplyste Tyskland“ en saadan „Fornærmelse“, kom Opfordringen til Masseudtrædelsen frem.

Den 18de Januar skulde Støcker i Haandværkerforeningens Sal holde et Foredrag for at gjendrive de Paastande af Johan Most, som han ikke havde haft Lejlighed til at svare paa ved det første Møde i „Eiskeller“. De socialdemokratiske Ledere raadede deres Meningsfæller til at blive borte fra Foredraget; men Parolen blev ikke lystret. Henved et Tusende Socialdemokrater gav Møde i Haandværkerforeningens Sal, og fra den anden Side mødte omtrent lige saa mange. Støcker havde betegnet Æmnet for sit Foredrag som „Socialdemokratiets Had til Kristendommen“. Han viste først ved Citater af Karl Marx og Geib og af den socialdemokratiske Presse, at Partiet baade i bunden og ubunden Stil prædikede Mord og Blodsudgydelse. Dernæst belyste han Mosts Angreb paa Calvin og Luther, og i Modsætning til den Resolution, der var vedtagen i „Eiskeller“, godtgjorde han, hvilke store Virkninger Kristendommen havde frembragt netop i social Henseende. Hver Gang han citerede Udtalelser, der mer eller mindre forblommet opmuntrede til Mord, lød der fra en stor Del af Forsamlingen høje Bravoraab; derimod blev der hysset, naar han udtalte Fordømmelse over disse Opmuntringer. Og hver Gang han nævnte Guds eller Kristi Navn,

Kirke, Samvittighed eller Dyd, hørtes der vilde Hyl. Imidlertid fik han dog Lov til at tale helt ud, og da han var færdig, begyndte der en Diskussion, som varede til langt ud paa Natten. Stöckers Meningsfæller foreslog til sidst, at de i Forsamlingen, der vilde være Medlemmer af det kristelige Arbejderparti, skulde blive tilbage i Salen, men saa raabte Socialdemokraterne: „vi bliver ogsaa!“ og derpaa istemmede de Arbejdernes Marseillaise. Det kristelige Arbejderparti svarede med Luthers Salme „Vor Gud han er saa fast en Borg“. Det var, siger Stöcker, to Verdens-Anskuelser, der kæmpede sammen i Luften som to Aander.

Efter Mødet i Haandværkerforeningen mældte over tre Hundrede Personer sig ind i det ny Parti; Havdelen havde tidligere været Socialdemokrater. Da det rygtedes, besluttede Most, at der straks skulde gribes til Masseudtrædelsen. For at bringe Sagen i den rette Gænge indvarslede han den 21de Januar et Møde, paa hvilket han selv holdt et voldsomt Foredrag imod Kirken og Præsterne. Nu da man, som han sagde, havde vovet „at plante den sorte Fane i Intelligensens Hovedstad“, vilde en Masseudtrædelse være det bedste Modtræk. Præsterne, der fik Betaling af den kapitalistiske Stat, kunde dog aldrig være med til den radikale Omdannelse af Samfundet, som Socialdemokraterne krævede; derfor skulde man ikke følge dem. Most gik i sin Tale ud fra, at de fleste af de tilstedeværende ikke i Aar og Dag havde sat deres Ben i en Kirke; hvorfor saa ikke hellere træde ud? Et saadant Skridt skyldte man sine Børn, som blev pinte med at lære Salmevers og Skriftsteder udenad, og som fik deres Logik ødelagt ved Religionsundervisningen. Et saadant Skridt vilde gjøre Indtryk paa hele Landet og jage Præsterne Skræk i Livet. „Derfor, radikale Kammerater!“ saaledes endte Most, „lad os slutte Geledderne! Endnu er de sorte ikke uddøde! Hvis de vil gjøre Forsøg paa at snige sig ind i eders

Rækker, skal I vise dem tilbage med Heines bekjendte Vers:

> Ich kenne die Weise, ich kenne den Text,
> und auch die Herrn Verfasser;
> sie trinken heimlich funkelnden Wein
> und predigen öffentlich Wasser."

Der blev derpaa aabnet et socialdemokratisk Bureau, hvor alle de, der vilde træde ud af Kirken, kunde faa den fornødne Underretning og Hjælp til dette Skridt. Tillige blev der begyndt en Agitation blandt Kvinderne, der, som Most udtrykte det, paa Grund af deres overvættes Rigdom paa Gemyt endnu vare meget tilgængelige for Sortekunstnerne. For yderligere at paavirke den kvindelige Del af Arbejderverdenen blev der da indvarslet et nyt socialdemokratisk Møde, paa hvilket den radikale Fru Hahn førte Forsædet. Overalt paa det Sted, hvor Mødet skulde holdes, var der opslaaet røde Plakater med Paaskriften: „Masseudtrædelse af Statskirken", og Tonen ved dette Møde blev saa vild, at man ved at læse om det kommer til at tænke paa de værste Øjeblikke i den franske Revolution. Most udtalte sin Glæde over, at Kvinderne nu stillede sig ved Siden af Mændene i Kampen mod Kapitalen. Da Hofprædikanter og andre Præster havde sneget sig ind i Arbejdernes Kreds for at hidse den ene op mod den anden, var det bedst at svare paa en saadan Frækhed ved at gaa ud af Kirken. Socialdemokratiet vilde vel ikke berøve nogen hans Religion; men de, der havde brudt med Kirken, burde kunne mande sig op til at konstatere Bruddet. Da den Opfordring til at tage Ordet, som Fru Hahn derpaa rettede til Kvinderne, ikke straks blev fulgt, gav Fruen sig til at fortælle en hel Mængde Historier om Præsternes Usædelighed og Daarlighed. Siden kom ogsaa andre Kvinder frem for at fortælle, hvad de havde oplevet eller læst sig til, og endelig foreslog Fru Hahn under stormende

Bifald at lade Kirkerne omdanne til sunde og billige Arbejderboliger.

Efter denne Udtalelse blev Ordet givet til Missionsdirektør Wangemann, en af de første berlinske Præster, der havde sluttet sig til Stöcker. Dr. Wangemann, der siden af Most fik det Vidnesbyrd, at han var en af de faa Præster, der troede paa det, de lærte, udtalte sin Forbavselse over at høre Kvinder fælde en saadan Fordømmelse af Kristendommen, som flere af de kvindelige Talere havde tilladt sig; thi Kristendommen havde jo netop været til den største Velsignelse for Kvindekjønnet. Most svarede hertil, at han ikke vilde nægte, at Kristendommen kunde virke forædlende paa vilde Folkestammer; derfor var det bedst, at Hofpræsterne gik til Hottentotterne, men forskaanede de civiliserede Folk for deres Nærværelse. Saaledes blev det ved en Stund. Raa Angreb og kaade Vittigheder fulgte Slag i Slag, og da Fru Hahn sluttede Mødet, istemmede de rasende Mænader Audorffs Marseillaise.

Til Trods for Agitationen gik det dog kun smaat med Masseudtrædelsen. Dr. G. Brandes, der til sin Fremstilling af den Stöckerske Bevægelse har brugt højst plumrede Kilder, fortæller (i et Brev af 18de Maj 1878; se: Berlin som tysk Rigshovedstad S. 143), at „Tusender have udmældt sig af Statskirken for hvert ti, der indmældte sig i det kristelig-sociale Parti“. Det er urigtigt. Tallet paa de udtraadte naaede i 1878 i hele Preussen kun op til mellem 5 og 600, og ikke saa faa af de udtraadte kom efter faa Dages Forløb hen i det kristelige Arbejderpartis Bureau for at faa Underretning om, hvorledes de igjen skulde komme ind i Statskirken; og i Masseudtrædelsens Dage talte det kristelige Arbejderparti allerede over tusende Medlemmer. Dette „hævnende Skridt“, som „Berliner freie Presse“ havde foreslaaet, blev da ogsaa senere ligefrem misbilliget af andre socialistiske Organer. „Die Zukunft“ skrev saaledes: „Det tyske Socialdemokrati erklærer i Følge sit Program Religionen for at være en

Privatsag. Følgelig kan det heller ikke uden Brud paa Logiken tillade, at enkelte af dets Agitatorer og Førere i Partiets Navn prædike Atheisme, haane den kristne Religion og Kirken og overdænge dem med Skjældsord, ja tildels med Bagvaskelser. Hvilken Skade Partiet gjør sig selv, naar det finder sig i, at der i dets Navn med Lidenskab og blind Fanatisme drives en atheistisk Agitation, kan man se tydelig og klart. Hvad er der t. E. blevet af den Agitation for Masseudtrædelse af Statskirken, der blev sat i Scene med saa megen Éclat? Resultatet af denne er i Sandhed latterligt. Jo mere Vægt man syntes at lægge paa denne Agitation, desto større Indtryk af Partiets Afmagt i denne Retning maatte man faa af, at den mislykkedes. Mon ikke denne Erfaring kunde være egnet til at aabne Partiets Øjne for den Erkjendelse, at det ikke forstaar sig paa religiøse Spørgsmaal, og at det derfor gjør bedst i, ikke at give sig af med dem, men bringe theologiske Allotria til Tavshed i sine Forsamlinger. Den faktisk forhaandenværende, men ikke i Programmet grundede, socialdemokratiske Fanatisme og Atheisme har fremkaldt, og maatte med Nødvendighed fremkalde, den hoftheologiske Statssocialisme." „Die Zukunft" nøjedes end ikke med saaledes at nedlægge Protest imod Meningsfællernes Overtrædelse af Programmet. Det socialistiske Tidsskrift føjede til, at selv om det var urigtigt at betegne Jesus som den første Socialdemokrat, saa var det dog aabenbart, at Socialdemokratiet ikke kunde finde nogen Religion, der bedre end Jesus' og Apostlenes Lære var i Stand til i Menneskenes Indre at skabe et fast Grundlag for det. Det vilde derfor være heldigere, om Socialdemokratiet paa sit Program vilde skrive en Reform af Kirken i Jesus' Aand. Ja, „die Zukunfts" Sympathi for Kirken gaar saa vidt, at det viser sine atheistiske Meningsfæller, at der selv i den socialdemokratiske Fremtidsstat vil findes en af Staten understøttet Kirke. Som Videnskab og Kunst skal støttes af den socialdemokratiske Stat, saaledes skal Kirken det ogsaa, da den vil tjene en stor

Del af Borgerskabet i denne Stat. Hvis Fremtidsstaten ikke er villig hertil, vil det kun være et forkasteligt Exempel paa den „Ausbeutung des einen Theils der Gesellschaft durch den andern“, som det bestaaende Samfund frembyder saa mange Exempler paa.

Under den voldsomme Agitation for Masseudtrædelsen forelagde Stöcker paa et nyt Møde den 25de Januar i Haandværkerforeningen Programmet for „det kristelig-sociale Arbejderparti“. Han oplyste først, at dette Parti vel var et Barn af Foreningen for den sociale Reform, men at det skulde staa aldeles selvstændigt og have sin egen Styrelse og sin egen Kasse. Dernæst udtalte han bestemt, at hvad han nu vilde sige til Forsvar for det omdelte Program, var hans egen private Mening, ikke Kirkens Opfattelse; thi Kirken, sagde han, har ikke den Opgave at affatte nationaløkonomiske Programmer.

Det ny Arbejderparti vilde, som Stöcker nærmere udviklede det, hævde et praktisk og opnaaeligt Formaal over for Socialdemokratiets Drøm om, at alle Kapitaler til sidst skulde kunne samles paa Statens Haand. Det vilde nøjes med ad en fredelig Organisations Vej at virke for en Formindskelse af Kløften mellem rige og fattige og for Tilvejebringelsen af større økonomisk Sikkerhed. Af Staten vilde man først og fremmest kræve en ny Organisation af Arbejderne. Der skulde dannes tvungne Fagforeninger, en for hvert Fag, men saaledes, at hver enkelt Fagforening kom til at omfatte alle Fagets Arbejdere i hele Riget. Lærlingeforholdet skulde ordnes paa en bedre Maade, og der skulde indføres obligatoriske Voldgiftsretter. I disse Henseender mente Stöcker og hans Raadgivere, at det var bedst at tage de praktiske Englændere til Forbillede. For at værne gamle Arbejdere og Arbejdersker imod Nød skulde der indføres tvungen Livsforsikring for enhver, for forældreløse Børn, for Arbejdets Invalider og for de gamle. „Vi ville ikke have,“ udtalte han under almindelig Tilslutning, „at Arbejderne skulle leve af andres Naade,

men at de skulle have deres Udkomme lige til det sidste." De nydannede Fagforeninger skulde endvidere avtoriseres til at vaage over Arbejdernes Interesser og Rettigheder over for Arbejdsgiverne, og de skulde staa inde for Opfyldelsen af de Forpligtelser, som Arbejderne paatoge sig. Og Foreningens Kasser skulde staa under Statens Tilsyn.

Men det ny Parti vilde tillige have, at Staten skulde yde Arbejderne Værn. Søndagsarbejdet skulde, saa vidt det var muligt, hindres, og Børns og Kvinders Arbejde i Fabrikkerne indskrænkes. Det var egentlig Meningen, at det helt skulde forbydes at bruge Børns og gifte Kvinders Arbejdskraft i Fabrikkerne, men Konkurrencen med England og Belgien umuliggjorde formentlig Opnaaelsen af dette Formaal, saa længe der ikke var truffet internationale Aftaler herom. Indførelsen af en Normalarbejdsdag, Omsorg for Fjærnelsen af sundhedsfarlige Forhold i Arbejdslokalet og Love mod Aager skulde yderligere værge Arbejderen. Staten som den største Arbejdsgiver skulde, ved at stille sine Arbejdere bedre, bidrage til at regulere Lønnen og i det hele vise Arbejdervenlighed, „saa vidt det er økonomisk raadeligt og teknisk gjørligt". Der krævedes Paalignelse af en progressiv Indkomstskat som en udlignende Modvægt mod den indirekte Beskatning, der rammer Smaafolk haardest; store Formuer skulde, især naar de nedarvedes i fjærnere Slægtskabsgrader, formindskes ved stigende Arveafgifter. Der skulde indføres Børs- og Luksus-Skat.

Ved Siden af disse „Fordringer" til Staten, der aabenbart ere Hovedpunkterne i Programmet, indeholder dette Kravet til Gejstligheden om „kjærlig og virksom Deltagelse i alle Bestræbelser, der gaa ud paa at fremme Folkets aandelige og legemlige Vel og paa en sædelig og religiøs Løftelse af det hele Folk". Af de besiddende Klasser kræves der „en beredvillig Imødekommen af de besiddelsesløses retmæssige Fordringer, navnlig ved Indvirkning paa Lovgivningen, ved den størst

mulige Forhøjelse af Lønnen og ved Forkortelse af Arbejdstiden". Endelig udtaler Programmet, at den faglige Organisation skal støttes af Arbejderne selv. „Naar Reformtanker dukke op og vinde Skikkelse," forklarede Stöcker, „fordre vi af Dem, at De ikke trække Dem tilbage i Vrede, fordi De ikke faa alt, hvad De ønske; men De skal venlig række Haand til enhver Forbedring af Deres Stilling." Den personlige Ære og Kaldsæren skal sættes højt, al Raahed skal banlyses fra Forlystelser, og Familielivet plejes i kristelig Aand. Johan Most havde kort i Forvejen i Socialdemokraternes Navn udtalt, at disse hverken frygtede en Gud i Himlen eller nogen Magt paa Jorden. „Vi," saaledes sluttede Stöcker sin Tale for Programmet, „vi frygte Gud! De er blevne opfordrede til Masseudtrædelse af Kirken; jeg opfordrer Dem til herpaa at give det eneste fortjente Svar: en Masseindtrædelse i det kristelige Parti!"

Dette Program, der med faa uvæsentlige Ændringer blev vedtaget i den Skikkelse, i hvilken det var forelagt, var i Virkeligheden en gammel Kjending. De fleste Punkter vare komne frem i Eisenach ved Kathedersocialismen, og det blev derfor fra de forskjellige Sider modtaget med den samme Kritik som den akademiske Socialisme. Most gik med stor Heftighed løs paa det. Han sammenlignede sig selv med Ulrich von Hutten og fremstillede det som sin Livsopgave „at trække Kutten af Præsterne". Stöckers Optræden var i hans Øjne kun et Forsøg paa at drive en Kile ind i Socialdemokratiet, og han paastod, at Lederne af det kristelige Arbejderparti aldeles ikke havde Hjærte for Arbejdernes Vel. Andre Socialdemokrater dadlede de kristelige Socialister, fordi disse ikke havde sat almindelig Stemmeret paa Programmet, og Fordringen om Statens Tilsyn med Fagforeningernes Kassevæsen blev fremstillet som et Forsøg paa at stille Socialdemokratiet under Politiets Opsyn. Man savnede fra socialdemokratisk Side tillige en Udtalelse om, at der ogsaa i de højere Skoler burde meddeles Undervisning uden Betaling;

man savnede Fordringen om direkte Lovgivning og Retskjendelse fra Folkets Side, om Folkevæbning og Folkets Meddelagtighed, naar det gjaldt om at erklære Krig og at slutte Fred.

Paa et Møde, som det kristelige Arbejderparti holdt den 1ste Februar, tog Stöcker sig for, i al Korthed at værge Programmet mod disse Angreb. Han gjendrev først alle de Talemaader om Gjenindførelsen af Inkvisition og andet lignende, der vare blevne udslyngede, blot fordi en af Kirkens Mænd havde vovet at sige et Ord med om det sociale Spørgsmaal. Derpaa gik han over til at svare paa de enkelte Angreb. Den almindelige Stemmeret til Rigsdagen, som man allerede havde, vilde Stöcker og hans Venner værge til det yderste; men han ønskede, at Arbejderne vilde lære at bruge den bedre. „Saa længe som det socialdemokratiske Parti bruger sin Stemmeret til at vælge Rigsdagsmænd, der arbejde paa Ophævelsen af Stat og Kirke, der sætte en Omvæltning som deres Maal og ville udrydde Religionen, saa længe ville de andre Partier tvivle om, hvor vidt den almindelige Stemmeret er et Gode; og saa længe vil man snarere søge at indskrænke end at udvide denne. Det ligger i Arbejderpartiets Hænder, om vi i denne Henseende skulle gaa frem eller tilbage.“ Han paaviste, at Statens Kontrol med Fagforeningernes Formue i Virkeligheden kun var en Forholdsregel i Arbejdernes egen Interesse. Kravet om gratis Undervisning i alle højere Skoler fandt han urimeligt; thi ikke alle burde lære Latin og Græsk. Det var nok at understøtte enkelte begavede Elever i Folkeskolen saaledes, at de kunde gaa videre; men det vilde ingenlunde være sundt, om alle begavede Børn gik til Studeringerne, medens kun de ubegavede lærte et Haandværk eller blev Arbejdere. Med Hensyn til Fordringen om Folkets umiddelbare Deltagelse i Lovgivning og Rettergang bemærkede han, at hvad der kunde passe for et lille Land som Schweiz og for saa smaa Forhold som en Schweizer-Kanton, ikke kunde passe for en Nation paa over fyrretyve Millioner Mennesker; og han

fandt, at Tyskland allerede nu havde en „Folkehær“. „Det vilde,“ sagde han, „være uklogt at afskaffe de staaende Hære. Nu drøfter man flere Steder den Tanke, at give Ungdommen en fuldstændig militær Opdragelse, for at Folkehæren kan blive stærkere, og Tjenestetiden kortere. Det kunde maaske være godt og nyttigt. Men jeg mener, at Generalfeltmarskalk Moltke forstaar sig bedre paa de Ting end vi. Lad os derfor overlade ham at sørge for det!“ Endelig afviste han Kravet paa Folkets Ret til at tale med, naar der skulde erklæres Krig eller sluttes Fred, med en Henvisning til det taabelige i, at der i saa Tilfælde ikke turde gribes til Vaaben mod en Fjende, som rykkede over Grænserne, før man havde sammenkaldt Folket og faaet dets Samtykke til at forsvare Landet. —

Naar man vil bedømme det kristelige Arbejderpartis Program og dettes Forhold til Socialdemokratiets Fordringer retfærdig, vil man sikkert kunne slutte sig til den Dom, som Prof. H. von Scheel i 1878 fældede over det i Skriftet: „Unsere socialpolitischen Parteien“. „Dette Program,“ siger denne Forf., „gaar de socialdemokratiske Krav saa langt i Møde, som det er muligt uden at blive revolutionær. Men tillige erklærer det Socialdemokraterne Krig paa Grund af deres mod vort Samfunds Piller rettede materialistiske Bestræbelser, der i social og politisk Henseende ere omvæltende og tillige ukristelige.“

IV.

Det kristelige Arbejderpartis Fremtræden bragte det socialdemokratiske Parti til at udfolde hele sin Styrke, og derved gik det op for mange af dem, der før i Sorgløshed og Ligegyldighed havde lukket Øjnene til, at Socialdemokratiet havde vokset sig langt stærkere, end de havde anet. I Bevidstheden om sin store Styrke blev

Socialdemokratiet Dag for Dag dristigere, og dets Organer førte et hensynsløst Sprog. I „Vorwärts“ gjorde en fransk Socialdemokrat, Kommunens Historieskriver Lissagaray, sine Meningsfæller i Tyskland det vanvittige Forslag, at disse, som de bedst organiserede af den internationale Hær, skulde begynde en Krig med Frankrig — for at befri de Kommunarder, der vare førte til Kaledonien. Det samme socialdemokratiske Blad priste Vera Sassulitsj i høje Toner, fordi hun havde badet sin Kugle i Tyranblod, og „Berliner freie Presse“ indeholdt en Artikel om den henrettede Ludvig Capet, der af enhver opmærksom Læser maatte forstaas som en Ophidselse til Kongemord.

Kort efter forefaldt Hödels Attentat, og ved dette blev Opmærksomheden endnu stærkere ledet hen paa den socialdemokratiske Bevægelse. Det blev straks oplyst, at Hödel havde været Medlem af det kristelige Arbejderparti, og tillige, at han havde kolporteret et af Partiets Flyveskrifter. Som Følge heraf raabte alle Stöckers Modstandere i Kor, at man nu havde Vished for, hvad den hofpræstelige Agitation førte til. Man fik dog snart at vide, at Hödel ogsaa havde været Medlem af socialdemokratiske Partier, og at det Flyveblad, han havde ombaaret, var den oven for (S. 10) omtalte hyperloyale Tale om Kjærlighed til Konge og Fædreland. Ikke desto mindre havde Stöckers mange Fjender her faaet noget at holde sig til, og det Skin, som var det kristelige Arbejderparti imod, blev udnyttet med den største Iver. Selv i Rigsdagen lød der de haardeste Anklager imod det kristelig-sociale Parti, der blev skildret som endnu farligere end Socialdemokratiet; og „National-Zeitung“ erklærede under almindelig Tilslutning, at den Omstændighed, at Elementer som Hödel, omend kun foreløbig, havde kunnet faa Adgang til det ny Parti, maatte indeholde en alvorlig Advarsel til dem, der uagtsomt legede med Ild uden at være rigtig i Stand til at passe paa de Gnister, som Ilden udsendte.

Inden Hammen over Hödels Attentat havde lagt sig, blev Tyskland opskræmmet ved et nyt Skud mod den højt bedagede Monark; og Nobiling var heldigere end Hödel. Kronprinsen maatte for en Tid overtage Regeringen, Rigsdagen blev sendt hjem, og der blev forberedt en Undtagelseslov imod Socialdemokratiet. Den heftige Valgkamp, der jo navnlig kom til at dreje sig om Udsigten til denne Undtagelseslov, kaldte med en vis Nødvendighed det kristelige Arbejderparti frem paa den politiske Skueplads. Partiet stiftede et eget Blad, „Deutsche Volkswacht"; det udbredte Flyveskrifter og tog livlig Del i Valgagitationen. I Sorau og i to af Berlins Kredse opstillede Arbejderpartiet endog egne Kandidater, i den sjette berlinske Kreds sin Fører, Stöcker, paa de andre to Steder Arbejdere. Men det Resultat, der blev naaet paa Valgdagen, var tarveligt. Stöcker fik kun 822 Stemmer, og Partiets Kandidater i alt kun 1422, medens Socialdemokraternes Kandidater fik 60000, Fremskridtspartiet 86411. Da Agitationen for Alvor skulde til at begynde, var Stöcker rejst til Schweiz for at undgaa personlig Deltagelse i Valgkampen, og det var hans Agt at blive dèr, indtil Valgenes Udfald var bekjendt. Men Lidenskaberne blussede snart saaledes op, ogsaa indenfor det kristelige Arbejderparti, at han fandt det rettest at vende hjem og tage Del i Kampen.

Da man fik at vide, hvor faa Stemmer det kristelige Arbejderparti havde samlet, hoverede Stöckers Fjender, og hans Venner blev modløse. Adskillige af disse raadede til helt at lade Sagen falde som mislykket, og Stöcker maatte fra flere af Bevægelsens ældre Venner høre ilde. fordi han havde tilladt Partiet at tage Del i den politiske Agitation. Han forsvarede sig ved at paastaa, at det var absolut nødvendigt at tage denne Konsekvens med, hvis det i Længden skulde kunne lykkes at skille Medlemmerne af det kristelig-sociale Arbejderparti fra Socialdemokratiet. Han sagde, at han ikke havde ventet sig mere af Hensyn til Partiets unge Alder og af Hensyn

til dets Karakter som kristeligt Parti. Hvis derimod den Skare, som han havde samlet, i Virkeligheden, som Fjenderne stadig paastod, kun havde været Socialdemokrater under en kristelig Maske, saa vilde Partiet efter hans Erfaring have haft langt lettere ved at vinde Tilhængere.

Det kristelige Arbejderparti havde altsaa ingen Repræsentant i den Rigsdag, der traadte sammen efter Attentatet, og følgelig ingen Del i den Undtagelseslov mod Socialdemokratiet, der, trods Oppositionen fra Centrum og Fremskridtspartiet, blev endelig vedtagen. Det var Stöckers Mening, at det havde været rigtigere at udstede en almindelig Lov, der ikke udelukkende tog Sigte paa Socialdemokraterne, men ogsaa ramte Fremskridtsmændene. „Fremskridtspartiet og Socialismen,“ siger han, „vilde da være blevne maalte med det samme Maal. De vare Fader og Søn, og man havde saa haft Lejlighed til at ramme den politiske og religiøse Omvæltning paa samme Tid som den sociale. „Gründungs“-perioden i Syvtierne var ikke mindre skyldig end Omvæltningsbestræbelserne, og „National-Zeitung“ var lige saa værdig til Straf som „Freie Presse“. Thi det var „National-Zeitung“, der havde istemmet Triumfsangen om, at man nu endelig kunde leve udenfor Kirkens Skygge; og dette Blad havde stillet det aandelige Alternativ saaledes, at det nu til Dags gjaldt om, hvor vidt Menneskene skulde være beherskede af en overjordisk Magt eller kun af sig selv.“ Det af Jøder og Kristendomsfjender ledede „Berliner Tageblatt“ skrev i Attentat-Tiden, at den evangeliske Orthodoxi, og det vil i dette Blads Mund sige det samme som den positive Kristendom, lige saa godt som Socialdemokratiet arbejder paa at kuldkaste Staten. Der var liberale Blade, som søgte at give Kristendommen Skylden ogsaa for det sidste Attentat, idet de fortalte deres Læsere, at Nobiling var „hengiven til mystiske Spekulationer“, og at man ofte havde set ham læse i Biblen. „De liberale Blade,“ siger Stöcker, „raabte de Dage alle sammen: mere Dannelse! som om den

Tid netop ikke havde vist, at der er stor Sandhed i Wellingtons Ord: Dannelse uden Religion skaber kun snu Djævle.“ Og naar man fra liberal Side vilde gjøre Kristendommen ansvarlig for Socialismens Udskejelser, svarede Stöcker: „enhver, der ser dybere, vil erkjende, at Liberalismen med sine økonomiske Vildfarelser og sin Kamp mod Kirken i Virkeligheden har været det mørke Moderskjød for Socialismen.“

Imidlertid bragte Undtagelsesloven Socialdemokraterne til at trække sig tilbage til skjulte Steder. De socialdemokratiske Foreninger opløste sig straks, deres Blade maatte enten gaa ind eller skifte Røst. Men i det skjulte blev der fortsat en Agitation, der ikke var mindre farlig, fordi den paa Grund af den strænge Lov skyede Dagens Lys. Man agiterede med Häckels og Strauss' Skrifter, med Schillers Røvere og med hans Wilhelm Tell, og der var endog enkelte, der foreslog at bruge Biblen som Agitationsbog. Og hvor stor Socialdemokratiets Magt endnu er, trods Undtagelsesloven, have Tallene ved de sidste Valg vist alle, som ville se det.

Den første Tid under den ny Lovs Regimente var ogsaa en kritisk Tid for den kristelige Arbejderforening. Dens Fjende, Socialdemokratiet, var ikke længere at finde paa Valpladsen, og mange havde faaet en saadan Skræk for Socialdemokrater, at de ogsaa afskyede de kristelig-sociale. Alle de, der kun af Egennytte havde sluttet sig til Stöckers Parti, faldt fra; og Møderne, der ofte før vare blevne overværede af Tusender, talte nu af og til ikke engang hundrede Deltagere.

Men Stöcker holdt ud trods de onde Dage, og lidt efter lidt vendte Strømmen sig. Det blev klart for mange, at Undtagelsesloven dog kun kunde være en negativ Forholdsregel, og at der trængtes til en positiv. Og adskillige kom til den Overbevisning, at den truende Fare for en meget væsentlig Del havde sin Grund i den Omstændighed, at Nutiden havde lidt Skibbrud i religiøs Henseende. Flere af Kathedersocialisterne have allerede tidligere med

Styrke fremhævet dette og derfor udtalt Sympathi for det kristelig-sociale Parti. Den berømte leipzigske Nationaløkonom W. Roscher erklærede den Gang paa en Kirkedag i Meissen, at alle de Midler, der ikke sigtede mod en sædelig Fornyelse, vare forkastelige i Kamp mod Socialdemokratiet; og han udtalte sin Glæde over, at der fra Kirkens Side var begyndt en alvorlig Kamp mod Grundondet. Men tillige lagde han ikke Dølgsmaal paa, at Studiet af nationaløkonomiske Enkeltspørgsmaal umulig kunde være Præsternes Sag, og at det var meget betænkeligt, naar Præster vilde drive Partipolitik. Efter hans Foredrag paa Kirkedagen tog en anden Statsøkonom, Prof. Wach, Ordet, og han udtalte sig ogsaa velvillig om de Bevæggrunde, der havde ført til Dannelsen af det ny Parti. Men han mente rigtignok, at Kirken ikke nærmest og først skulde løse sin Del af den sociale Opgave ved at danne et kristeligt Arbejderparti, men ved at udvide sin indre Mission. Efter hans Mening skulde Kirken navnlig stræbe efter at faa de besiddende Klasser til at gjøre deres Kristenpligt. For at saadanne Bestræbelser skulde lykkes maatte Kirken imidlertid først blive en langt stærkere Magt imellem disse besiddende Klasser, end Tilfældet var i Tyskland.

I de senere Aar har det kristelige Arbejderparti — eller de kristelig-sociale, som Partiet nu oftest kaldes — ført et mere stille Liv, under Modsigelse, delvis eller hel Tilslutning fra nationaløkonomiske Fagmænd, og under vedvarende Bekæmpelse fra den største Del af den tyske Presse. Partiets Vækst er navnlig kjendelig ved Valgene. I 1881 raadede det over mere end 46000 Stemmer; i Fjor fik dets Kandidater i alt 53000 Stemmer. Den Maade, paa hvilken Kejser Vilhelm og den mægtige Rigskansler have lyst Statssocialismen i Kuld og Kjøn, har bidraget meget til igjen at fylde det kristelige Partis Rækker. Men Regeringens socialistiske Sympathier have tillige øget den Tilbøjelighed til at blande Ærefrygten for Monarkens Person, Glæden over Tysklands Storhed og Overbevisningen om

dette Lands verdenshistoriske Mission sammen med den religiøse Tro paa en Maade, der ofte virker frastødende paa fremmede. Naar man hører til det Folk, der blev det første Offer for Tysklands Enhedsstræben, er Øret i høj Grad skærpet, hver Gang der spores Tilbøjelighed til at sammenblande „Deutschtum“ og „Christentum“, og derfor ville adskillige Foredrag af Stöcker — som af andre tyske Præster — være meget usmagelige for os Danske. Men man vil dog ogsaa som fremmed kunne forstaa den Glæde, som den berlinske Hofpræst maa føle, naar han ser den Kejser, som han og hele Tyskland viser en Ærefrygt, der grænser nær op til Forgudelse, tage Ordet for sociale Reformer i det Spor, som de kristelig-sociale have indslaaet. Og det var jo Tilfældet ved det kejserlige Budskab i 1881. Da det var udstedt, samlede Stöcker sine trofaste i „Eiskeller“, og til dem sagde han blandt andet: „de Tanker om den sociale Reform, som ere udtalte i det kejserlige Budskab, ere lysende Stjærner for Fremtiden. Midnatten er forbi for Tysklands Liv, og Stjærnerne komme til Syne. Endnu ruger Taagen over Jorden, men Solen skal staa op og jage den paa Flugt.“

Hvor vidt dette Haab vil blive opfyldt eller gjort til Skamme, kan intet Menneske vide. Men det Forsøg, der nu gjøres af vore sydlige Naboer paa fra oven, ad fredelig Vej at løse de sociale Spørgsmaal, har Krav paa almindelig Opmærksomhed. Vil den tyske Statssocialisme blive Indledningen til en ny, fredelig Æra, eller skal den kun, som Minister-Reformerne før den store franske Revolution, blive et forgæves Forsøg paa at sætte en Dæmning for en uundgaaelig blodig Krise? Det véd intet Menneske. Men Svaret paa dette Spørgsmaal vil faa verdenshistorisk Betydning.

V.

Mange af dem, der med Sympathi have set den berlinske Hofpræst give sig i Lag med Løsningen af det sociale Spørgsmaal og danne et kristeligt Arbejderparti, have kun med Uvilje set ham optage en Kamp med den moderne Jødedom. Og det kan ikke nægtes, at Stöcker i denne Kamp har lidt Nederlag, som en kristen Præst nødig maa lide. Men alligevel er der om denne Side af hans Virksomhed fældet mange altfor haarde og uretfærdige Domme, dels fordi man ikke har vidst, hvilket Tyranni de berlinske Jøder have kunnet udøve, dels fordi man som oftest kun har modtaget forvrængede eller ligefrem falske Referater om alt, hvad der hænger sammen med denne Strid. Den tyske Presse er nemlig for en stor Del i Jødernes Vold, og de liberale og radikale Blade i Berlin have med en Heftighed uden Lige forfulgt den Mand, der paa en virksom Maade, under Bifald fra de højeste Steder, har vovet at rejse Kristendommens Fane i den ny Rigshovedstad. Ingen Insinuation har været for giftig, ingen Spot for besk, og ingen Løgn for dristig, naar det gjaldt om at komme den forhadte Hofpræst til Livs. Den Omstændighed, at en kristen Præst i Frederik den stores Stad med Fynd og Klem vovede at hævde, at, selv om Statsmagten tillod enhver „at blive salig paa sin Façon“, var det dog ikke ligegyldigt for Land og Rige, hvilken Vej Borgerne valgte — den var i de liberale Journalisters Øjne kun et Tegn paa en ny Opblussen af middelalderlig Intolerance. Det var ikke de Ufuldkommenheder og Fejl, der klæbe ved Stöckers Gjerning som ved ethvert menneskeligt Værk, der først fremkaldte Jødebladenes Uvilje. Det var hans energiske Kristendom, der bragte hele den saakaldte liberale Presse til at falde over ham som et Kobbel af glubske Hunde. Stöcker er maaske i Besiddelse af enkelte personlige Egenskaber, der i en særlig Grad kunne opægge visse Modstandere; men den dybeste Grund til Sam-

menstødet mellem ham og Berlins Jøder er det Mod, med hvilket han har søgt at bryde ny Baner for den indre Mission i en af en vantro Presse stærkt paavirket Hovedstadsbefolkning.

Der er faa store Stæder, i hvilke en indre Missionsvirksomhed kan gjøre Regning paa saa ringe Tilslutning som i Berlin. I London er Arbejdsmarken maaske forholdsvis lige saa vid eller endnu videre, men dér have Evangeliets Talsmænd et langt større Tal af virksomme Venner i alle Samfundskredse. I Berlin staar Kirken ikke blot over for store Masser, der ere blevne fremmedgjorte for Kristendommen, men den maa tillige kæmpe med en vidt udbredt religiøs Ligegyldighed, der træder frem snart i Spidsborgerlighedens, snart i en forloren Dannelses Klædebon. Det nyeste æsthetiske Bidrag til den berlinske Mellemstands Psykologi, Dr. Stindes tre Bind om Familien Buchholz's Hændelser hjemme og ude, viser, i hvilken Grad Kirken har tabt sin Betydning for en stor Del af dem, der hverken have for lidt eller for meget. Hvis Fru Buchholz og hendes Døtre havde levet i London eller Kjøbenhavn, havde vi sikkert set deres Hjem paa en eller anden Maade træde i Forhold til Kirken.

Men det er ikke saa underligt, at en stor Del af den berlinske Mellemstand er bleven lige saa fremmedgjort for Kirken som den lavest stillede Del af Befolkningen. Naar man mindes, hvilke Angreb der i et Par Menneskealdre her har været rettet mod det vaagnende Trosliv, og hvor lidt man her har sørget for at lade Kirkens Virkemidler holde Skridt med det voksende Indbyggerantal, vil denne Omstændighed ikke længer vække Forbavselse. Endnu i Fjor var der i Berlin til 775,000 evangeliske Indbyggere kun 38 Kirker og 13 Kapeller, med Siddepladser til i alt — 50,000 Personer. I de uhyre Sogne har der længe været aldeles utilstrækkelig præstelig Tjeneste, og de faa Arbejdere, som Dr. Wichern fra „das rauhe Haus“ ved Hamburg sendte til de berlinske Præsters Hjælp, kunde kun forslaa lidet. For

at faa mere udrettet var der derfor bleven dannet en Forening for indre Mission i den ny Millionby, men først efter at Stöcker var bleven Formand for Foreningen, kom der rigtig Fart i dens Arbejde.

Ledelsen af den indre Mission i Hovedstaden var en Opgave, der maatte ligge for en Præst som Stöcker, og selv de, der med den største Strænghed bryde Staven over hans Virksomhed som kristelig-social Agitator, maa beundre den Energi, han paa saa mange Maader har lagt for Dagen ved at fremme den indre Mission. Berlin har nu ogsaa i sit „Stadtmissionshaus“ i Nærheden af Hasenhaide faaet et fast Midtpunkt for denne Missions Virksomhed, og hver Søndag Morgen før Kirketid lader den utrættelige Hofpræst ved Kolportører uddele en i et stort Oplag trykt Prædiken til Droskekuske, Politibetjente og andre, der have Vanskelighed ved at komme i Kirke.

Den indre Mission og dens Virksomhed blev straks en staaende Skive for den liberale og radikale Presse, og de i religiøs Henseende ligegyldige Læserkredse fandt sig i de mest hensynsløse Haansord, ikke blot om Missionen, men ogsaa om det, der maa være alle Kristne helligt. De, der fulgte Pressens Udtalelser om Kristendommen og dens Tjenere med nogen Opmærksomhed, kunde imidlertid ikke undgaa at lægge Mærke til, at der jævnsides med denne ætsende Haand over for Kirken og den kristne Religion gik en vis Hensynsfuldhed over for Synagogen og Jødedommen. Og Forklaringen til denne Omstændighed laa snublende nær. Berlin har indenfor sine Porte 50,000 jødiske Indbyggere, altsaa næsten lige saa mange som hele England eller hele Frankrig. Disse 50,000 Jøder ere ikke blot blevne en Magt paa Børsen, men ogsaa udenfor denne, og deres Indflydelse kjendes navnlig i Pressen, der for en stor Del gaar deres Ærende. Berthold Auerbach har ensteds karakteriseret de fleste af Nutidens dannede Jøder som „snarere Ikke-Kristne end Jøder“, og denne Karakteristik er til en vis Grad sand. De

fleste af de moderne Jøder ere nemlig komne ud over enhver positiv Religion, ogsaa over Jødedommen; men ét af den ældre Jødedoms Karaktertræk have ikke saa faa af de moderne Jøder beholdt: et glødende Had til Kirken og Kristendommen. Disse Tolerancens Talsmænd kunne ikke sjælden blive i en mærkværdig Grad intolerante, naar de staa over for den kristne Tro og dens Livsvirkninger paa den enkelte og Samfundet. Men de taale i Reglen ikke, at der tages til Gjenmæle mod deres Overgreb og Overfald. „Jeg finder ikke," sagde Stöcker for nogle Aar siden, „at de jødiske Blade og Folketalere skulle have Lov til at gaa frem mod den øvrige Verden paa den bekjendte Jødemanér for saa, naar den angrebne værger sig, at te sig som en krænket femtenaars Pige". Med disse Ord vilde han pege paa den underlige Blanding af Hensynsløshed og Ømtaalighed, der er saa karakteristisk for den moderne Jødedom, og som i mere end ét Land har bragt Landets Børn til at spørge: „maa vi være her?"

Dette Spørgsmaal blev paa en Maade, som alle Kristne burde misbillige, rejst under den saakaldte antisemitiske Bevægelse, der gaar jævnsides med Stöckers Strid med de berlinske Jøder. Antisemiternes Kamp imod Israels Folk er væsentlig en Racekamp. I Antisemitismen rejse Germanerne sig, stærke ved Overtal og fysisk Magt, imod deres semitiske Medborgere, der dog ikke blot ved de nedarvede Anlæg for Handel. men ogsaa ved Arbejdsomhed, Nøjsomhed og huslige Dyder have vundet deres Magtstilling. Antisemiten betragter Jøden som en fremmed, og Antisemitismens Løsen er: bort med de fremmede! Den antisemitiske Bevægelse er kommen til Udbrud i en økonomisk trykket Tid, og der er noget i den af det blinde Had, der bragte Middelalderens Folk til i Pestens Tid at beskylde Jøderne for at have forgiftet Brøndene, saa vist som der er adskillige Antisemiter, der have røbet Tilbøjelighed til at løse det sociale Spørgsmaal paa samme Maade, som Johan

uden Land kom ud af sin Pengetrang: ved at trække Tænder ud paa de rige Jøder, indtil de gav Slip paa de Penge, som denne engelske Konge trængte til. Antisemitismen har stundum beraabt sig paa Religionen, og den har suget Næring af den nationale Begejstring for det ny Kejserrige. Men naar man følger dens Veje, der ofte ere mærkede baade af Uret og Vold, ser man snart, at den i Reglen hverken har sit Udspring fra sand Religiøsitet eller fra ægte Fædrelandskjærlighed. Mange af de Antisemiter, der ere gaaede i Spidsen med Anklager mod Jøderne som religionsløse, ville jo i Virkeligheden ikke selv staa i noget nøjere Forhold til en positiv Religion, og Anklagen for Mangel paa Fædrelandskjærlighed er, hvis den skal være almengyldig, uretfærdig, og i en Tyskers Mund meget mislig. Hvis nemlig noget Folk bør være overbærende overfor Kosmopoliter, maa Tyskerne være det; thi Fædrelandskjærligheden er hos vore sydlige Naboer ikke meget over to Menneskealdre gammel. Den blussede første Gang op under Fri-hedskrigen. Det er en bekjendt Sag, at Göthe i Retning af Fædrelandskjærlighed lod meget tilbage at ønske; og hvad der gjælder om ham, gjælder om næsten alle den tyske Literaturs Koryfæer. Lessing saa' i Fædrelandskjærligheden kun en heroisk Svaghed, som han var glad ved selv at være fri for; og han erklærede, at Germanernes Nationalkarakter bestod i, at de havde valgt ikke at have nogen Nationalkarakter. Wieland kunde ikke forstaa, hvorledes Fædrelandskjærlighed kunde forenes med Pligten over for andre Folk, og han fortalte, at han aldrig havde hørt om en saadan Dyd i sin Ungdom. Da Herder drøftede det Spørgsmaal, om den nyere Tids Mennesker kunne siges at have et Fædreland i den gamle Betydning af Ordet, besvarede han dette Spørgsmaal med et afgjort Nej. Ja, efter hans Mening skulde man end ikke nære Ønske om at have et Fædreland i den Betydning af Ordet, thi det havde været en Ulykke for Grækenland, Jødeland og Rom. Hvor et Folks Klas-

sikere staa saaledes over for Nationalitetstanken. er der Grund til at være noget varsom med at anklage for manglende Fædrelandskjærlighed. Naar man nøjere betragter Antisemitismens Udvikling, ser man da ogsaa let, at dens inderste Drivkraft ikke nærmest er religiøs Nidkjærhed og patriotisk Begejstring eller en berettiget Harme over Jødernes „Chutspe", men en Misundelse, der har sin Kilde i en blandet Følelse af fysisk Overmagt og økonomisk Afmagt. Antisemiten siger til Jøden: alt dit har været mit! men han glemmer at spørge sig selv, hvorledes det er gaaet til, at hans Ejendele ere komne i „de fremmedes" Hænder. Hvis han ikke glemte det, vilde der ikke blot blive Grund til Harme, men ogsaa til Selvanklage.

Antisemitismens Udskejelser savne imidlertid ingenlunde en tilstrækkelig Grund. Selv om man derfor ikke paa nogen Maade vil forsvare denne Bevægelse, kan man godt forstaa den. Allerede for mange Aar siden skrev den store Statsmand, som Tyskland for en væsentlig Del skylder sin Gjenfødelse, om de berlinske Jøder[1]): „deres Snedighed, Udholdenhed, *esprit de corps* og Mangel paa Æresfølelse, naar kun Vindesygen bliver tilfredsstillet, vil være fordærvelig i enhver Stat og har især en skadelig Indflydelse paa Embedsklassen." Hvis Friherre von Stein havde levet et halvt Hundredaar længere, end han gjorde, vilde han utvivlsomt have brugt endnu stærkere Ord om den fordærvelige Indflyldelse, som det jødiske Element i visse Retninger kan have paa et Samfund. De Overgreb, der hos den let paavirkelige Masse have fremkaldt den antisemitiske Bevægelse, have derfor hos adskillige Statsøkonomer og Filosoffer i vore Dage fremkaldt Overvejelser, der kunne blive Udgangspunkt for en fredeligere, men ikke mindre virksom Form af Antisemitisme.

---

[1]) Jvfr. Seeley: Life and times of Stein (Cambridge 1878) I, S. 156.

Saadanne Overvejelser ere ogsaa komne frem fra kristelig-social Side. Stöcker har vel aldrig helt villet gjøre fælles Sag med Antisemiterne, men han er ofte kommen til at kæmpe Side om Side med dem. Som social Agitator og kristen Præst maatte ogsaa han tørne sammen med Berlins Jøder.

Han fortæller, at han engang, da „en anstændig Jøde“ spurgte ham, hvad han egentlig tilsigtede ved sit Angreb paa den moderne Jødedom, gav følgende Svar: „i den tøjlesløse Kapitalisme ser jeg vor Tids Ulykke, og derfor bliver jeg med Nødvendighed ud fra min social-politiske Opfattelse en Modstander af den moderne Jødedom, fordi hin Retning har sine vigtigste Repræsentanter indenfor denne. Men jeg vilde aldrig have tænkt paa at optræde imod blot nationaløkonomiske Vildfarelser, naar der ikke med dem havde været forbundet en frivol Parforcejagt paa alle de kristelige Elementer i vort Folkeliv. Sorgen over mit Folk, som derved gaar til Grunde baade i sædelig og religiøs Henseende, leder mig til at drage denne Daarlighed frem for Offentligheden og til at tage Kampen op imod den. Hvad kan det hjælpe at kæmpe mod det slette paa Prædikestolen, naar de, der skrive og læse hine Blade, ikke samles om den? Eller hvad nytter det at udstøde et Smertensraab i konservative Aviser? det ville hine Sjælemordere kun le ad, og deres Ofre ville ikke høre det. Derimod er en Folkeforsamling endnu stedse den Valplads, paa hvilken man bør tage Kampen op imod dem, der fordærve Folket. At jeg har Ret hertil, siger min Samvittighed mig. Min Samtids sædelig-religiøse Forvildelse siger mig, at det er paa høje Tid at gjøre det. Det er maaske endnu ikke for sent, men det er det yderste Øjeblik.“

Man kan anerkjende den Nidkjærhed, som ligger bag ved en saadan Udtalelse, og forstaa den Nødvendighed, i Kraft af hvilken, som Biskop Martensen og andre have forudsagt, Jødespørgsmaalet dukker op, hver Gang store

sociale Spørgsmaal staa paa Dagsordenen — og dog alligevel ønske, at kristne Præster vilde holde sig tilbage fra Kamp paa et saadant, kun tildels religiøst, men i en væsentlig Grad nationaløkonomisk Omraade. Det vil jo nemlig altid være tvivlsomt, hvor vidt „den tøjlesløse Kapitalisme“ virkelig har sine „vigtigste Repræsentanter“ indenfor Jødedommen, og det er i ethvert Tilfælde sikkert, at den ogsaa har adskillige indenfor Kristenheden. Og naar det er Tilfældet, maa det dog være de kristne Præsters Opgave at begynde Dommen i deres eget Hus.

Derimod kan der ikke være Tvivl om, at en kristen Præst baade har Ret og Forpligtelse til at tage til Gjenmæle imod den moderne Jødedoms hensynsløse Angreb paa det, der for Kristne er helligt. Men her gjælder det at mindes, at ikke alle Jøder ville være med i den Skare af rodløse Personligheder, der øve deres giftige Vid paa Kirken og dens Virksomhed. Antisemitismen oversaa denne Kjendsgjerning og rasede imod enhver Jøde som Jøde; men Stöcker har ikke glemt, at der ogsaa findes Jøder, som alvorlig misbillige den udæskende Tone, der plejer at være ejendommelig for den literære Jødedoms Repræsentanter i Literaturen. „Hvad jeg siger om den moderne Jødedom“, forklarer han i et Foredrag, der blev holdt sidst i Septbr. 1879 — altsaa endnu i Begyndelsen af Bevægelsen — „det vil jeg sandelig ikke have anvendt paa alle enkelte Israeliter. Der er mange Jøder, som have Respekt for vor Tro, Agtelse for den germanske Folkekarakter og Deltagelse for vort Folks Vel. Der er mange Jøder, som ere sandfærdige i deres Tale, trofaste i deres Løfter og redelige i Forretningslivet, — jeg kjender, ærer og agter saadanne Jøder. Men Begrebet „moderne Jødedom“ betyder netop Summen af de Træk, der træde frem, ikke de enkelte Personers Fortrin. Man taler om „Germanentum“, skjønt man godt véd, at der er mange Germanere, som ikke bære Spor af det; man taler ogsaa om „Nutidens Kristendom“, men ved denne Betegnelse tænker man ikke paa alle enkelte Kristne“.

Hvad Stöcker mente med disse „fremtrædende“ Træk hos de moderne Jøder, var det ikke vanskeligt at forstaa, og under den berlinske Jødefejde fik han rigelig Lejlighed til nærmere at forklare sine Ord.

I 1878, medens han var borte fra Byen, var der, som han selv indrømmer, i det kristelig-sociale Arbejderpartis Forsamlinger blevet talt „mere end nødvendigt“ om Jøderne. Jødepressen skrev derfor, at de kristelig-sociale nærede Had til Jøderne og tænkte paa at rejse en Forfølgelse imod disse. Som Svar paa saadanne Udtalelser erklærede Stöcker, da han var kommen tilbage: „vi hade ingen; vi hade heller ikke Jøderne. Vi agte dem som vore Medborgere og elske dem som Profeternes og Apostlenes Folk, af hvilket vor Frelser er fremgaaet. Men det maa ikke afholde os fra, naar jødiske Blade angribe vor Tro, og naar jødisk Mammonsaand fordærver vort Folk, at signalisere denne Fare.“ Da han havde afgivet denne Erklæring, hed det i Jødepressen, at han havde sagt: hele Tysklands Elendighed kommer fra Jøderne. Der faldt en Regn af Stridsskrifter ned over ham, og han modtog en Mængde grove Breve. En navngiven Jøde i Berlin skrev saaledes til ham, at Israel var Guds Favorit, og at naar Kristne talte om deres Kjærlighed til det udvalgte Folk, saa var det det samme, som naar faldne Kvinder — Brevskriverens Betegnelse var mindre høvisk — skjænkede fornemme Adelsmænd deres Hjærte. Den radikale Naturforsker Schleiden gik Jødernes Ærende ved at skrive en Bog, der med let paaviselige Overdrivelser forherligede Jødernes videnskabelige Fortjenester i Middelalderen; og samtidig spillede de Blade, der til daglig Brug mente at have Ret til at haane Kirke og Kristendom, den krænkede Uskyldigheds Rolle, og de beskyldte Stöcker for at ville tænde Baal og gjenindføre Inkvisitionen.

Midt i Septbr. 1879 mente derfor Stöcker, at det var rigtigst at tydeliggjøre sit Standpunkt ved en fyldig Udtalelse om Sagen, og han holdt da et offentligt Fore-

drag, som han siden udgav under Titlen: „vore Fordringer til den moderne Jødedom“. I dette Foredrag bekjendte han aabent, at han i den Magt, som Jøderne havde faaet, saa' en Fare for det tyske Folkeliv. Faren ligger dog efter hans Mening hverken i de gammeldags Jøders Religion eller i den saakaldte Reform-Jødedom, men i den literære og kapitalistiske Jødedoms Overgreb og Forhaanelser. Han tilraaber de berlinske Jøder: en lille Smule mere Beskedenhed! en lille Smule mere Tolerance! noget mere Lighed! Hans Foredrag blev gjengivet i forskjellige Blade, men i enkelte jødisk-sindede Aviser saa forvrænget, at det ikke var til at kjende. Ved denne Lejlighed som ved andre lignende gik „Berliner-Tageblatt“ i Spidsen. Dette liberale Organ, der skal have 60000 Abonnenter, var saa frækt i sin Forvanskning af Hofpræstens Foredrag, at det endog modtog en Dementi fra en retsindig Jøde, Hr. Elias Cohn, der selv havde overværet Mødet. Hr. Cohn sendte Redaktøren af „Berliner-Tageblatt“ et Brev, hvori han blandt andet skrev: „De har i Dag i Deres Avis bragt en Beretning ud i Verden, som kun indeholder den ene Sandhed, at der har været et Møde; alt det andet er Løgn og Opdigtelse.“

Da Referaterne i andre Blade havde været næsten lige saa forvanskede som „Berliner-Tageblatt“'s, holdt Stöcker et nyt Foredrag, et „Nødværge imod den moderne Jødedom“, i hvilket han nærmere viste, hvorfor han havde været berettiget til at kræve større Beskedenhed, mere Tolerance og Lighed fra Jødernes Side. Han mindede om, at den berlinske Kommunalbestyrelses jødiske Formand, Dr. Strassmann, i Tillid til sine stærke Forbindelser, i en offentlig Forsamling havde sagt: „den kirkelige Reaktion tager et dristigt Tilløb. Allerede nu hæver der sig ikke mere Mørkemænd af den sædvanlige Slags, men virkelige Kætterdommere, der helst vilde brænde anderledes troende paa et Baal; og i Mangel af den Kjærlighed, som de burde have, prædike de kun Had

og Tvedragt. Gid Gud ikke vil dømme dem efter deres Handlinger og endnu mindre efter deres Ord; thi deres Tunge er som den giftige Øgle, og deres Aande er som Sumpens Dunst, i hvis Miasmer Livet hensygner.“ Foruden denne Udtalelse af Dr. Strassmann fremdrog Stöcker flere Artikler fra „Berliner-Tageblatt“ og fra „Börsen-Kurier“, i hvilke der blev drevet Spot med Kirkens Fester og gjort Nar ad de kirkelige Forsamlinger; og samtidig viste han, med hvilken Partiskhed jødiske Forhold bleve omtalte. Han indrømmede, at det var muligt, at nogle af disse Artikler vare skrevne af Kristne, men Bladene vare i jødiske Hænder, og jødiske Redaktører vare baade juridisk og moralsk ansvarlige for deres Indhold. Han kaldte det „et satanisk Træk“ saaledes at spekulere i den forhaandenværende Mangel paa Ærbødighed og Blufærdighed over for det kirkelige; derved vilde man kun støde det tyske Folk endnu dybere ned i Nihilismens Afgrund. Og han erklærede, at han ikke kunde finde anden Forklaringsgrund for en saadan Fremgangsmaade end et vildt Had til Kristendommen, og dette betegnede han som en „Levning af talmudiske Grundsætninger og en Frugt af den hundredaarige Undertrykkelse, med hvilken de Kristne have forsyndet sig over for Israel“. Til sidst opkastede han det Spørgsmaal, hvorledes den Fare, der truer Samfundet fra den moderne Jødedoms Side, bedst vil kunne afværges. Han svarede herpaa: „Lovgivningen kan gjøre noget, naar den indskrænker Kapitalens Herredømme og derved indsnævrer Jødernes Domæne. Men det bedste maa komme frem derved, at der vaagner en levende Kristendom. Naar det tyske Folk igjen bliver et kristeligt Folk, med Tro paa Jesus Kristus, frit for Pengegriskhed, fuldt af Ærefrygt for sin Kirke, saa vil den moderne Jødedom ikke kunne skade Kirken med sin Mammonsaand, sin frække Presse og sit Had. Men saa vil den levende Kristendom drive en mægtig og uimodstaaelig Mission

baade over for den gammeldags og over for den moderne Jødedom."

Det vil være overflødigt her i det enkelte at følge Stöckers Optræden under den langvarige Jødefejde. Der er Episoder af denne, der har stillet ham i et alt andet end heldigt Lys, og det er lykkets hans Modstandere ved snedige Fangspørgsmaal, der ofte minde om Farisæernes i Evangelierne, at aflokke ham Udtalelser, der ved første Øjekast ikke synes at stemme med de virkelige Forhold. En Mand, der fører et saa bevæget Liv som Stöcker, og som kommer i Forhold til mange Mennesker, kan jo imidlertid være udsat for den almindelige menneskelige Skrøbelighed, at glemme et Navn eller et Ansigt; og naar Modstandere, der ikke ville indrømme en saadan Mulighed, lure paa enhver Blottelse for straks af den at drage de største Konsekvenser, kan man let bringe overfladiske Betragtere, som de fleste Avislæsere, til at danne sig et falskt Billede af Manden. Der kan vel i det hele være Grund til at advare imod at bruge en anden Maalestok over for Stöcker end over for andre Mænd, der optræde i det offentlige Liv, og til at minde om det urigtige i „at puste let forklarlige Fejltagelser op til ethiske Forsyndelser".

Selv om Stöcker havde kæmpet som en Engel, vilde han have bragt den jødiske Presse til den yderste Grad af Raseri; thi det Synspunkt, under hvilket han ser Jøderne, vilde, hvis det blev almindeligt, tilintetgjøre den Magt, den moderne Jødedom har.

„Israel", siger Stöcker, „er et fremmed Folk iblandt os. Det skal nyde Værn iblandt os, og vi vil yde det alle de Rettigheder, som det kan faa uden at skade vor Folkelighed. Men at Jøder ere Vælgere og valgbare, at de have Statsembeder og blive Øvrighedspersoner, at de sidde i Kommunalbestyrelser og parlamentariske Forsamlinger, at de blive Lærere i vore Skoler — det er, principielt set, absolut forkasteligt". Den, der taler saaledes, maa naturligvis aldeles bryde Staven over

Jødernes Emancipation; og det gjør Stöcker ogsaa. „Det er“, siger han i et af sine Foredrag, „saa klart for mig som for nogen her i Tyskland, at Jødernes Emancipation var en Fejl baade set fra et religiøst, et politisk og et socialt Synspunkt. Israels Folk er, baade i Følge det gamle og det ny Testamente, til Straf for sit Frafald fra den levende Gud, til Straf for sin Vantro over for Kristus, spredt iblandt Folkeslagene — men vel ikke for at udplyndre og beherske disse.“ Efter hans Opfattelse har det jødiske Folk ved sin Forkastelse af Kristus udspillet sin Rolle, og det er derfor en Anmasselse og en Daarskab, naar Jødedommen i vore Dage stundum fremstiller sig som Bærer af Gudsideen paa Jorden eller som Indehaver af „Fremtidens Religion“.

Ogsaa han betoner stærkt, at Jøderne ere „fremmede“. „Det er“, siger han, „ikke nok at tale Tysk for at være en Tysker. Man kan godt sige: en evangelsk eller en katholsk Franskmand, Englænder eller Tysker, men ikke: en jødisk Franskmand, Englænder eller Tysker. Man siger altid: en fransk, engelsk eller tysk Jøde. Det er karakteristisk. I denne Sprogdannelse ligger der en dyb Forstaaelse for Forskjellen. Hvorpaa beror nu denne? Derpaa, at hos andre Folk er der Adskillelse mellem den religiøse Bekjendelse og Nationaliteten, men hos Jøderne falde begge Dele sammen, og det religiøse er det afgjørende. Jøderne gaar aldrig op i det Folk, som de bor iblandt; de bliver, paa enkelte Undtagelser nær, ublandede, exklusive, i indbyrdes international Sammenhæng gjennem den store gyldne Internationale [den israelitiske Alliance], der omspænder hele Verden med sine Garn. Denne Forening gaar ud paa at undergrave Folkenes nationale Liv, paa at kue dem aandelig og materielt og paa at herske over dem. Og fordi man véd, at Religionen er den stærkeste Faktor i Folkelivet, den stærkeste Hindring for Jødernes Planer, rejser det jødiske Folk sig imod Kristendommen, som skal undergraves og rives ud af Folkenes Hjærter. Jøderne have ingen Missionærer, men

de drive deres Mission i den mest storartede Maalestok gjennem Pressen".

Stöcker véd meget godt, som allerede ovenfor fremhævet, at denne Presse ogsaa for en Del tjenes af Penne, der føres af frafaldne Kristne; men det er hans Overbevisning, at det er den moderne Jødedom, som er Sjælen i hele den antikristelige Bevægelse, der er i Frembrud i Tyskland. Naar man opmærksomt gjennemlæser de Breve fra Dr. G. Brandes, der nu ere samlede til en i høj Grad interessant og i mange Henseender lærerig Bog, kommer man let til det Resultat, at Hofpræsten næppe har set fejl. „Her", skriver Dr. G. Brandes om Berlin og dets Universitet (Berlin S. 233), „findes sprængte rundt omkring i den Hob, som udgjør Videnskabens unge Garde, Mænd som i Klarhed, ren Enthusiasme og klippefast Overbevisning komme det attende Aarhundredes franske, engelske og tyske Filosoffer nær, og som ere fast besluttede paa at optage hines Arbejde. De betragte den nuværende Tingenes Tilstand kun som de sidste Ringe, der kastes af den store romantiske Reaktion; de tro fuldt og fast, at en ny stor Bevægelse af lignende Art som det attende Aarhundredes, omend uden enkelte af dens iøjnefaldende Misvisninger, er begyndt, er i mægtig Svulmen og endnu i den nærværende Slægts Livstid vil have Sejre at opvise paa alle Felter og i alle Lande; denne unge Elite af Videnskabsdyrkere opdrager daglig, rastløst og frygtløst, en ny Slægt, der tror paa de Sandheder, den forkynder, og ikke mere tror et Ord af den romantiske Reaktions Bagvaskelser og Løgne". Naar man véd, hvad Dr. Brandes mener med „romantisk Reaktion", og mindes, hvilken berlinsk Selskabskreds han kjender bedst, lade disse Ord ikke noget tilbage at ønske i Retning af Tydelighed.

Derfor vil man formentlig ikke kunne bebrejde en Mand som Stöcker, at han søger at vække Opmærksomhed for det sidste Formaal for denne antikirkelige Strømning, der fører Ordet i den liberale og radikale

Presse, og som sikkert for en stor Del har sit Tilløb fra den moderne Jødedom. Men hvad skal der da gjøres? Efter Stöckers ovenfor gjengivne Udtalelser om sit principielle Standpunkt skulde man vente, at han vilde foreslaa at skrue Forholdene tilbage ved at ophæve Emancipationen. Men det er dog ikke hans Mening. „Emancipationen“, siger han, „er ikke blot hos os, men hos alle Kulturfolk en Kjendsgjerning, med hvilken vi maa regne. Kjendsgjerningen kan vi ikke komme uden om; men lad os af al Magt vogte os for de skadelige Følger af den!“ „Hvis Jøderne“, sagde han videre i et Foredrag for fire Aar siden, „kun søgte deres Levebrød blandt de forskjellige Folkeslag, hvis de levede for deres religiøse Skikke og ikke forstyrrede den indfødte Befolkning, saa vilde der ikke gives noget Jødespørgsmaal. Men Jødedommen vil ikke blot være til, den vil herske; den vil have Lov til at angribe vore dyreste Ejendele, den kristne Religion, Kirken, den tyske Kultur og tysk Folkeskik; men selv vil den ikke generes. Det bør ikke tillades.“ „Vi“, saaledes tilraaber han sine kristelig-sociale Meningsfæller, „ville fortsætte den aandelige Kamp, indtil vi ikke mere forulæmpes af den jødiske Presse, og indtil vi ikke mere spore dens uheldsvangre Indflydelse paa vort Folkeliv; indtil de, hvad Aageren angaar, have valgt en anden Fremgangsmaade, saa at vi virkelig kunne leve i Fred med denne Brøkdel af Befolkningen i vort Land.“ Vel vil han ikke være bange for at foreslaa en Undtagelseslov mod Jøderne, som Tyskland jo har en Undtagelseslov mod Socialisterne; men han mener, at den er overflødig. Naar blot den økonomiske Lovgivning bliver ændret paa en forstandig Maade, vil Jødernes Indflydelse med det samme mindskes. Den moderne Jødedoms aandelige Magt beror nemlig efter hans Opfattelse væsentlig paa Jødernes Børsregimente; derfor maa den, der vil angribe den antikristelige Paavirkning, der udgaar fra Jøderne, først og fremmest angribe den „tøjlesløse Kapitalisme“, der har gjort Israels Børn til en Stormagt i de frem-

mede Lande. Kun fordi Jøderne have Børsen og Guldet i Ryggen, har en halv Million af disse fremmede kunnet tillade sig at udfordre et Folk paa fire og fyrretyve Millioner.

Men ved Siden af et saadant Gjennemsyn af den nationaløkonomiske Lovgivning foreslaar Stöcker ogsaa andre Midler: en kristelig Opdragelse af Folket, der kræver, at jødiske Lærere helt fjærnes fra Almueskolen og saa vidt muligt fra de højere Skoler; et kristeligt Folkeliv med en kristelig Øvrighed og kristelig Edsaflæggelse. Ingen Jøde skal have Lov til at tage en Kristen i Ed, en Jøde bør aldrig have Lov til at være Enedommer i Retterne, og Jøder kun findes i disse i et Forhold, der svarer til deres Tal i Riget. Hidtil har man i Tyskland holdt Jøderne borte fra Regeringen og Officersstanden; for Fremtiden bør der gjøres et Forsøg paa at gjøre dem uskadelige i Retslivet.

Det er for Gjennemførelsen af dette Program, Stöcker endnu kæmper, og der er i Tyskland adskillig flere end Medlemmerne af det kristelig-sociale Parti, der stille sig ved hans Side i denne Kamp.

VI.

Det er ikke underligt, at en saa slagfærdig Natur som Hofpræst Stöcker har faaet mange Modstandere, og heller ikke, at der er mange Kristne, som kun med Ængstelse have været Vidner til en saadan Overførelse af den indre Mission paa den sociale Agitations Omraade.

Det er jo nemlig ganske rigtigt, at alle de nationaløkonomiske Forfattere, hvis Blik ikke har været helt omtaaget af Materialisme eller af Uvilje mod Religionen, med større eller mindre Styrke have gjort gjældende, at enhver social Reform for at lykkes kræver baade aandelige og sædelige Forudsætninger; og for saa vidt have de ganske vist kaldt paa Kirken og dens Tjenere. Men

ikke til direkte Arbejde. De have ikke opfordret Præsterne til at optræde som sociale Agitatorer, men tvært imod advaret mod en saadan Virksomhed.

Det var ikke blot paa Kirkedagen i Meissen, i en Kreds af Præster, at Roscher pegede paa de nødvendige Forudsætninger for et lykkeligt Udfald af den sociale Reform. Ogsaa i den Afhandling, der er en Slags Selvkritik over hans eget System, kommer den samme Tanke frem. „Jeg for min Del", siger han, „er fast overbevist om, at alle vore Planer til en social Reform, hvor klogt udtænkte de end kunne være, og paa hvor storartet en Maade de end kunne blive satte i Værk, ikke have nogen Udsigt til at lykkes, hvis de ikke som Underlag have en Gjenoplivelse af ægte Religiøsitet i Folket." Og Schäffle har i sin sidste lille Bog om Socialdemokratiets mørke Fremtidsudsigter (S. 105) udtalt sig om den betydelige Indflydelse, som det religiøs-kirkelige Liv kan øve til Forebyggelse af den sociale Revolution. Men begge disse Forfattere ere dog meget langt fra at opfordre til Opstilling af en kristelig Nationaløkonomi eller til en præstelig Agitation for en kirkelig Socialpolitik. Vi have allerede ovenfor (S. 32) set, at Roscher tvært imod lagde Præsterne i Meissen paa Sinde, at det ikke var deres Sag at studere nationaløkonomiske Enkeltspørgsmaal eller at drive Partipolitik. Og Schäffle siger det samme. „Den sociale Reform", hedder det hos ham, „er den for alle fælles praktiske Kristendom. Men for Kirkens Vedkommende bestaar denne rigtignok ikke i Sysselsættelse med Nationaløkonomi, men deri, at Kirken fuldt og helt gjør gjældende og bringer Liv i det Bud: du skal elske din Næste som dig selv!" Schäffle føjer endvidere til: „den kristne Kirke griber umiddelbart forsonende ind i Nationaløkonomiens Gjerning derved, at den i aandelige Gaver giver Erstatning for Ulighederne med Hensyn til den materielle Lykke. De store kristne Kirkesamfund yde i denne Henseende saa over-

ordentlig meget, at den sociale Revolution ogsaa maa strande paa deres Arbejde.“

Men man vil ikke kunne forlange, hverken at Præsterne, for at opretholde den bestaaende Samfundsorden, skulle gaa Kapitalismens Ærinde, eller at de, for at vinde Socialdemokraterne, skulle lade sig indrullere i Socialismens Hær. Deres Opgave maa ligge i Retning af det forebyggende, afværgende og forsonende. De skulle som Talsmænd for den evige Sandhed og Kjærlighed ogsaa tale Retfærdighedens Sag i alle jordiske Forhold, og de skulle have et formanende Ord baade til de rige og til de fattige. De skulle indprænte alle dem, der have denne Verdens Gods, den kristne Broderkjærligheds Krav, og de skulle advare mod Rigdommens Forførelser. Men de skulle ogsaa advare mod Fattigdommens Fristelser, og de bør aldrig glemme, at det er Evangeliet om Guds Rige, ikke nationaløkonomiske Utopier, der efter Kristi Ord af hans Tjenere skal prædikes for de fattige. Man har stundum villet kalde de kristne Præster frem paa den socialpolitiske Valplads ved at sige, at de, som alle Kristne, bør have mere Sympathi for de fattige end for de rige. Og naar det gjælder at tale de fattiges Sag, at lindre Nød og Elendighed, vil man selvfølgelig altid, ikke blot hos Præsterne, men hos alle Kristne, kunne forudsætte den største „Sympathi“ for de fattige; men i sociale Gjæringstider er der jo Tale om noget ganske andet. Da gjælder det om at tage Parti for et socialt Program, hvis Rækkevidde ingenlunde alle Præster paa Forhaand kunne siges at være i Stand til at udmaale, saa lidt som de maaske have Ævne til at afveje det paa Retfærdighedens Vægtskaal. Man kan ikke ad „Sympathiens“ Vej eller ud af sin Bibel afgjøre, om en Normalarbejdsdag skal have otte eller ni Timer, om Frihandel eller Toldværn til en given Tid skal foretrækkes.

Derfor kan der være Grund til, baade fra Kirkens og Nationaløkonomiens Side, at advare imod social-

politisk Agitation i Kristendommens Navn. Men man vil dog ikke kunne nægte, at der blandt Kirkens Tjenere kan findes Mænd, som baade ere i Besiddelse af de personlige Egenskaber og af de aandelige Forudsætninger, der maa til for at tage Del i det socialpolitiske Arbejde. Og lige saa urigtigt som det vilde være at gjøre det til Pligt for alle Præster at virke med i det socialpolitiske, lige saa galt vilde det være at forbyde de enkelte, der følte sig kaldede dertil, en saadan Virksomhed. Nationaløkonomiens Historie viser, at man ikke sjælden i fysiokratisk Iver har glemt de ethiske Synspunkter. Hvorfor skulde Kirkens Mænd, der dog særlig maa være kaldede til at gjøre disse Synspunkter gjældende, ikke have Lov til, naar det gjøres fornødent, at minde om dem? Og hvorfor skulde Guds Ord være bundet i en Forsamling af Socialdemokrater? „Hvorfor," sagde en af Stöckers Embedsbrødre, Hofpræsten Kögel, „skulde den, der har et varmt Hjærte og en slagfærdig Tunge ikke, selv om han er Præst, ogsaa kunne træde op i en socialdemokratisk Forsamling for at bortvejre Fordomme, slaa Bro til Evangeliet, drage de for Kirken fremmedgjorte med sig og hjælpe til at rykke et System, der er saa rigt paa Modsigelser, op med Rode? Og naar altfor ængstelige Venner vilde raade ham fra det, kunde han saa ikke svare: wär' ich besonnen, hiess ich nicht der Tell!"

Der kan være Præster, for hvem det, netop efter den nøjeste Samvittighedsprøve, bliver en Pligt at give deres Ord og deres Person med i Laget. Og der er ingen Tvivl om, at det har været Tilfældet med Stöcker. Vi have ovenfor (S. 16—17) set, hvilke alvorlige Overvejelser der bragte ham til at tage Ordet hin Aften i „Eiskeller", og han kommer gjentagne Gange tilbage til de Bevæggrunde, der ledte ham til at træde op som socialpolitisk Agitator. Et Sted siger han saaledes: „Modarbejdelsen af Socialdemokratiet er en Opgave for en Sjælesørger, og den har afgjørende Betydning baade for Nutiden og for Fremtiden. Da det forførende ved

denne Retning laa deri, at Menneskesjæle ved Hjælp af sociale Lokkemidler bleve fangne, førte ind i Atheismen, og gjennem det socialdemokratiske Parti helt fremmedgjorte for Kristendommen, blev det en Pligt for en Sjælesørger at tage de sociale Bevægelser nøje i Øjesyn og se, om de ikke ogsaa kunde bruges til at vinde Arbejderne tilbage, og om det ikke kunde lykkes at jage den irreligiøse Løgn paa Flugt, naar man holdt den sociale Sandhed frem for de vildledte. Og naar det var givet, at den personlige Sjælesorgs Vej ikke var tilstrækkelig til at faa de enkelte i Tale, fordi Partiet holdt sine Medlemmer altfor fast i Snarer, saa maatte det netop synes at være en Opgave for Sjælesørgere at stille et frelsende Parti op i Modsætning til det forførende.“ Det var saadanne Tanker, der bragte Hofpræst Stöcker ind paa den socialpolitiske Agitations Veje, og det er vel lignende, der have bragt andre kristne Præster til at virke for en saakaldt kristelig Socialisme. De engelske protestantiske Præster Ch. Kingsley og F. D. Maurice, Katholiken Biskop Ketteler i Tyskland[1]) og mange andre Gejstlige i forskjellige Kirkesamfund have sat store Kræfter ind paa Arbejdet for Løsningen af de sociale Spørgsmaal. Mange vildledte ere ved disse Mænds Virksomhed bragte tilbage til den kristne Tro, som de havde opgivet; mange Uretfærdigheder i Samfundets Ordninger ere ved deres sandhedskjærlige Bestræbelser blevne afslørede.

Og de Præster, der ikke føle sig kaldede til paa denne Maade at tage aktiv Del i Løsningen af Nutidens store Spørgsmaal, have Forpligtelse til i disse gjærende Tider af al Magt at prædike den Livets Kristendom, som, hvor den træder frem i sin fulde Kraft, vil bringe det dertil, at „faa har for meget, og færre for lidt“. Da den store Folke-

[1]) Med Hensyn til den katholske Kirkes Arbejde paa Løsningen af det sociale Spørgsmaal, tillader jeg mig at henvise til en Afhandling, der er optagen i mine: Karakteristiker og Kritiker. (Kbhvn. 1884.)

vandring kom med alle sine Omvæltninger, gik det stolte Romerrige til Grunde; men Kirken overlevede den stormfulde Tid og aabenbarede under de ny Forhold ny Kræfter. Det samme kan blive Tilfældet en Gang endnu. Det ser ud, som om der igjen skal komme barbariske Tider med store Omvæltninger i mange Retninger; men de, der allerede holde sig færdige til at følge Kirken og Kristendommen til Graven, se fejl paa Tidernes Tegn. Det er ikke en Præst, men en af den nyere Tids største Tænkere, den berømte Fichte, der har sagt følgende Ord, som en belgisk Nationaløkonom netop i Anledning af den Stöckerske Bevægelse har mindet om: „Kristendommen bærer i sit Skjød en Fornyelsens Kraft, som man ikke aner. Hidtil har den kun virket paa Individerne og gjennem dem middelbart paa Staten. Men den troende og enhver Tænker, der kan værdsætte den Virkning, som Kristendommen har indad til, vil indrømme, at der kan komme en Dag, paa hvilken den bliver Samfundets indre og organisatoriske Kraft, og da vil den staa frem paa Jorden med hele Dybden af sine Tanker og med hele Fylden af sine Velsignelser.“

Tillæg.

Den personlige Opgave over for det sociale Spørgsmaal.
Den daarlige Presse.

To Foredrag af Hofpræst Stöcker.

Den personlige Opgave over for det sociale Spørgsmaal.

Naar vi vil være et kristelig-socialt Arbejderparti, maa vi have Sandhedens Mod, og De maa kunne taale, at vi minder Dem om Deres personlige Pligter. De socialdemokratiske og andre Verdensforbedrere tager sig nok i Agt for at formane deres Tilhængere til Dyd og Dygtighed, fordi de véd, at man ikke gjærne hører paa saadan Tale. De paastaar friskvæk, at det vil blive bedre, naar der kun bliver indført bedre politiske og sociale Indretninger. Vend jer — saaledes raaber de til os — til de rige og fornemme, indskærp dem deres Pligt; sligt behøver Arbejderen ikke. Nu ja, De har ofte nok i vore Forsamlinger hørt, at vi ikke er bange for at foreholde de rige deres Pligt. Der er mange i de højere Stænder, der kun bryder sig lidt om Arbejdernes Vel og om hele det sociale Spørgsmaal; og vi har den Opgave at vække dem op af Søvne. Naar de rige altfor ofte ser paa deres Ejendom kun som en Ret, men ikke som en Pligt, saa siger vi frit og aabent til dem, at de er Husholdere, der skal aflægge Regnskab for deres Gods og Ejendom, og at kun én er Ejermanden, Gud Herren. Naar det ofte i de fornemme Klasser brister paa Kjærlighed og Barmhjærtighed, paa Ædelmodighed og Offervillighed, vil vi ikke holde op med at sige dem, at den, der ikke har Barmhjærtighed, ikke er en Kristen. Men vi vil heller ikke tie stille

med, at der blandt de rige og fornemme findes mange ædle Hjærter, som har en dyb Medfølelse med Folkets Nød, og som gjør alt, hvad de ævner, for at raade Bod paa denne. Og vi maa sige, at der blandt de fattige og elendige er nok, som har paadraget sig deres kummerlige Stilling ved et daarligt Levned. Man kunde give mange den simple Recept til at bedre deres Forhold: du maa selv blive bedre, saa faar du det bedre. Lad mig tale til Dem herom med hele den Aabenhjærtighed, som jeg skylder Dem.

Deres Arbejde er Deres Kraft, Deres Formue og ofte det eneste, De ejer. Arbejde er ikke en Vare, som man ligegyldig kan kaste paa Torvet, og hvis Pris bliver bestemt ved Konkurrencen, saaledes som Tilfældet er med en Sæk Kaffe. Arbejde er en personlig Virksomhed, som kommer fra Hjærtet, som er et Stykke af Deres Liv, og som udgjør Deres Værd og Deres Glæde. Det er meget sandt, at denne Arbejdets Karakter tidligere var mere kjendelig end nu. Efterat Maskinerne, disse Arbejdere af Jærn, som arbejde med Hestekraft, har gjort Mennesket til deres Tjener, kunde det se ud, som om Arbejdet ikke mere var saa personligt som tidligere. Jeg mener, at nu maa man netop rigtig holde fast ved det sædelige i Arbejdet, ved det, som kommer fra Gemyttet. De skal stille Arbejdet højt, ogsaa det rent mekaniske Arbejde. Hvad et Menneske, som er skabt i Guds Billede, overvejer med sin Forstand og udfører med sin Haand; hvad han gjør med et glad Hjærte for at skaffe Kone og Børn Brød — hvor ringe det end er, er det dog noget af et Menneskeliv og derfor Ære værd. „Kongelig Værdighed hædrer Kongen, men Hændernes Flid ærer os.“

Flid, det er Arbejderens første Dyd. Dagen har kun fire og tyve Timer, og da der er meget at gjøre, maa man bruge dem vel. Livet varer halvfjerds-, og naar det gaar højt, firsindstyve Aar. Naar man bliver gammel, hører Arbejdet op; derfor maa man være flittig, saa længe man har gode Kræfter. Den hellige Skrift

siger: i dit Ansigts Sved skal du æde dit Brød; der er ingen anden Dug, der kan give Arbejdets Ager frugtbar Væde end Draaber af ædel Sved. Lediggang er Begyndelsen til alle Laster, og Arbejde og Løn følges ad. Den store Amerikaner, der har opfundet Lynaflederen, har udtalt, at den, der siger til Arbejderen, at han kan komme frem paa anden Maade end ved Flid, Orden og Sparsommelighed, han er en Løgner. Naar Johan Most derimod mener, at man i Socialstaten kun skal arbejde fra det sekstende til det otte og tyvende Aar, og derpaa sætte sig til Hvile for alene at leve for Aandens Dannelse, saa er det en Forjættelse om et Slaraffenland og en Taabelighed. Værer flittige! det er vor første Formaning.

Værer nøjsomme! det er den næste. Jeg véd, at denne Formaning ikke gærne bliver hørt i vor nydelsessyge Tid. Jeg véd, at Lassalle ikke uden Virkning har kastet det frække Ord om den „fordømte Mangel paa Fornødenheder“ ud i Masserne. Efter hans Mening maatte i Lignelsen om den rige og den fattige Mand den rige være kommen i Himlen, fordi han levede hver Dag i Herlighed og Glæde, og den fattige Lasarus derimod i Helvede, fordi han var tilfreds med sin Fattigdom. Alligevel bliver det sandt, at mange Fornødenheder er lige saa mange Lænker, som binder os. Den, der nærer sine Lyster, siger Herder, han fodrer sultne Ulve. Vi har Lov til at bede Gud om dagligt Brød, og til det daglige Brød hører en sund Kost, en god Bolig, rene og varme Klæder og Fritid. Men naar vi har det, skal vi lade os nøje. Man kan bruge meget, men man kan ogsaa komme igjennem med lidt. Da jeg for tyve Aar siden studerede ved Universitetet her i Berlin, boede jeg for 2 Thaler om Maaneden og spiste for $2^1/_2$ Groschen. Om Morgenen gik jeg ned til Posten og drak et Glas koldt Vand; det var min Kaffe. Vi var to, som levede saaledes. For nylig har vi set hinanden igjen og tænkt paa de gamle Tider. Det gjorde ingen af os ondt, at vi havde maattet indrette os saaledes og sætte Tæring efter Nær-

ing; men vi har med Glæde mindets de smaa Savn, som ingen Skade har gjort os, og glædet os over, at Næringen nu er bleven en Smule rigeligere.

Nøjsomhed er Moder til Sparsommelighed, og Datteren er ligesaa nødvendig for et Arbejderhjem som Moderen. Der siges rigtignok ofte: en Arbejder kan ikke spare; den strænge Lov for Lønnen, „das eherne Lohngesetz“, tillader det ikke, og i denne arbejdsløse Tid er det oven i Kjøbet en Haan at tale om at spare. Jeg véd meget godt, at tusende Familier i disse Dage hverken har vaadt eller tørt, end sige da, at de skulde kunne spare. Jeg véd ogsaa, at en Familiefader, der har mange Børn, ikke har noget, eller kun meget lidt, at spare, selv i gode Dage, naar han vil slaa sig igjennem paa en redelig Maade. Men jeg kjender Ordsproget: „du unge Blod, spar hvad du har — Sult paa de gamle Dage paa Kræfterne ta'r.“ Man skal spare i den Tid, man endnu ikke har Kone og Børn at sørge for. I Aarene med de høje Lønninger blev der sat store Summer i Sparekasserne; det er dog et Bevis for, at Sparsommelighed er mulig. Ikke altid, men dog ofte, kan Arbejderen faa en Sparepenge tilovers. Desværre bliver de Penge, der kunde spares, under Tiden brugte paa en lidet husholderisk Maade. Jeg har som Sjælesørger lært Tilfælde at kjende, ved hvilke Ødselheden og Luksus'en i Arbejderkredse har oversteget ethvert fornuftigt Maal. En Dag kom der en Arbejder til mig med Haanden fuld af Laanesedler. Der var en Ting, sagde han, som han især gærne vilde have udløst; det var hans Kones Fløjelstrøje, som havde kostet 35 Thaler, og som var pantsat for 4 Thaler. Er det ikke Vanvid? Ved en Mægling imellem Ægtefolk beklagede Manden, ligeledes en Arbejder, sig over, at hans Kone havde taget et kinesisk Krêpsjal til 60 Thaler med sig. Er det ikke Galskab? Men ikke blot Ødselheden maa man dadle. Man kan ogsaa spare paa en falsk Maade, saa Velstanden alligevel bliver ødelagt. Ofte bruger Folk de Penge,

som de har sparet, til Indkjøb af fine Møbler; de lejer saa en større Bolig for igjen at leje det bedste Værelse ud; men de faar ingen Lejer, og derved kommer de i en slem Knibe. Jeg kunde nævne Dem ti Tilfælde, i hvilke brave ordentlige Folk paa denne Maade er komne i en stadig Forlegenhed. Man skal ikke blot spare, men ogsaa spare med Forstand. Men gjør man det, saa er der ingen Tvivl om, at man kommer fremad — ved Flid, Nøjsomhed og Sparsommelighed. Det er ogsaa i vore Dage Arbejdets Velsignelse.

Men Arbejderen har ogsaa med andre Folk at gjøre; og ogsaa i den Retning maa jeg sige et Ord. Redelighed, Sanddruhed og Trofasthed — det er Dyderne i vort Forhold til Næsten. Retskaffenhed og Ærlighed har tidligere været almindelige i Tyskland; nu er de det ikke mere. Navnlig her i Berlin hersker der en Svindel uden Lige. Endnu før Krigen skrev Oberst Stoffel, Frankrigs Militærattaché, om Ærligheden, Samvittighesfuldheden og Dygtigheden hos det preussiske Folk, ogsaa hos Berlins Indbyggere. Men siden er det gaaet stærkt ned ad Bakke. Jeg har her oplevet Ting, som ikke var mulige paa noget andet Sted. Det hænder hvert Øjeblik, at man faar Bomuld, naar man skal have Silke, og at man kjøber uægte Ting som ægte. Vi maa igjen blive de gamle, igjen solide og paalidelige. — Sanddruhed er det andet. En Mand er en Mand, og et Ord er et Ord! Naar Haandværksfolk rigtig indpræntede sig dette, saa vilde der komme mange flere Kunder til dem. — Trofasthed er det tredje med Hensyn til Menneskenes indbyrdes Forhold. Nu til Dags gaar alting paa Kontrakter. Men Menneskene skylder hverandre Kjærlighed; det ene Menneske er af Gud henvist til det andet. Vi er dog Brødre paa Jorden. — Og naar der til disse tre Dyder kommer Høflighed; naar Folk, navnlig unge Folk, for at bruge et Udtryk fra Snedkerværkstedet, bliver rigtig høvlede og polerede, saa er Arbejdernes Katekisme færdig — paa nær den egentlige Katekisme, om hvilken

jeg endnu til sidst kunde have Lyst til at tale et lille Ord.

Til disse Dyder maa nu Børnene opdrages. Og jeg vil ret af Hjærtet bede de Fædre, som er her til Stede, om i Tide at opdrage deres Børn med det Formaal for Øje. Det skal tidlig kroges, som skal blive en god Krog; og hvad man i Ungdommen nemmer, man ej i Alderdommen glemmer. Børnene maa især opdrages til Lydighed og Sandfærdighed; det er mere værd end at have Hovedet fuldt af en ufordøjet Viden. Jeg mener ikke, at Børnene ikke skal lære noget rigtigt. Tvært imod! man skal flittig holde dem til Skolen; i deres Alder er det Tiden til at lære noget. Man skal ogsaa sende dem i Fortsættelsesskole; men ikke Søndag Formiddag, thi hvad Gavn har Børnene af at lære Regning og Skrivning, Tegning eller Mathematik under Gudstjenesten? Hvad hjælper det et Menneske, om han vinder den hele Verden, men tager Skade paa sin Sjæl? Om Døtrene har jeg endnu et særligt Ord at sige. Det hænder ofte, at en Datter, naar hun er konfirmeret, gaar paa Arbejde i en Fabrik, fordi hun dér straks kan fortjene noget. Hun lærer da aldrig Husholdning, og hvis hun siden efter bliver gift, gjør hun sin Mand ulykkelig, fordi hun hverken kan lave Mad eller vaske, hverken sy eller lappe. Man kan komme ind til mange unge Folk, hvor Huset er saa smudsigt og uordentligt, at man slet ikke kan fortænke Manden i, at han ikke føler sig vel hjemme. Huset maa igjen blive et Hjem, og ikke blot det, men en Helligdom for Guds Aand. Familielivet maa igjen stilles under Guds Velsignelse. Og det sidste er det vigtigste. Af Guds Velsignelse afhænger alt. Gudsfrygt er Begyndelsen til Visdom. Hvis Fromheden ikke igjen holder sit Indtog i vort Folk, hvis Søndagen ikke vender tilbage med sin Hvile og sin Helg, hvis den levende Gud ikke atter tager Bolig i vort Land, saa er al Møje forgæves. Det er det ejendommelige ved Nutiden, at alt det, som ikke er bygget paa Gud, styrter ormstukket sammen.

Men vi og vort Parti vil bygge paa Gud; det lover vi hverandre i Dag paa ny. Kun derved kan vi opbygge vort Parti, saa det bliver saa dygtigt, som det skal være. Men hvis vi holder vort Løfte, da kan vi, det kristelig-sociale Arbejderparti, blive et Salt for Samfundet og fremme vore Medborgeres og vort eget Vel, baade det timelige, det aandelige og det evige Vel!

Den daarlige Presse.

Man har i Begyndelsen af vort Aarhundrede kaldt Pressen den sjette Stormagt. I vore Dage er den den første. Meget hurtig efter Bogtrykkerkonstens Opfindelse, i Reformationens Dage, viste den sin livsvækkende Magt; baade Luthers og hans Fjenders Skrifter og Flyveblade fløj som Gnister rundt i det tyske Rige, og overalt satte de Hjærterne i Brand. Nu til Dags er der, takket være Pressens Indflydelse, ikke et eneste Omraade for det aandelige og materielle Liv, uden at det er i lidenskabeligt Røre. Pressen er bleven et Redskab for hele vor Dannelse. Man kan klage over, at den for en stor Del, navnlig naar man ser hen til Dagspressen, er et rigtig daarligt Redskab; man kan bestride Døgnliteraturens Ret til saaledes at gribe ind som Herre i Menneskelivets Gang — men man maa alligevel tilstaa, at om Pressen end under Tiden er Herskerinde, men oftest Slavinde, er den dog i ethvert Tilfælde i høj Grad et Udtryk for den offentlige Mening. Det er umuligt at trænge den ud af Livet; den er ligesom Luften og Lyset bleven en daglig Fornødenhed for Mennesket. Den blotte Almueundervisning og Fagdannelse er ikke nok for vor

Tid, som har givet enhver Mand direkte almindelig Valgret, og som har skjænket enhver Protestant en stor Indflydelse i Kirkesager, hvis han vil bruge den. Den enkelte, som nu, naar Statens og Kirkens Velfærd forhandles, lægger sin Stemme i Urnen, maa ogsaa have Ret til at kaste sin Personlighed, alle sine Anskuelser og Meninger paa den offentlige Debats Vægtskaal. Netop deri ligger Pressens Magt og Tillokkelse, at det individuelle Aandsarbejde ved dens Hjælp kastes som en Surdej ind i Folkets Udvikling, saa det snart kan virke opæggende, snart beroligende, snart oplysende, snart blændende og blindende paa Folkemasserne. En for alle — det er Løsnet, naar man skriver. Og denne ene er fuldstændig uafhængig. Han behøver hverken at legitimere sig ved Stand eller Examen. Talentet alene giver ham Ret til at skrive; hvad han yder, er den Prøve, han aflægger. Han undersøger det bestaaende, han drager Fejl frem for Lyset, kræver Reformer og opmuntrer til Handling. Efter sit eget Forgodtbefindende yder han Ros og Dadel; han sætter sig til Doms over de største Ting og de største Personer. Man kan forstaa, at et Menneskes Pen derved faar en uhyre Magt. Revolutioner og Reaktioner, Opgang og Nedgang i det sædelige Liv, Atheismens og Fromhedens Tider, sociale Beroligelser og Ophidselser faar en god Del af deres Karakter fra Pressen.

Og denne Presse er fri. Det vil sige, som Borgeren hos os er fri; han staar under Loven. Men Pressen maa dog først udtrykkelig have stødt an imod Loven, før den kommer i Konflikt med Statsmagten. Hvis den tager sig i Agt derfor, saa nyder den i Virkeligheden et stort Maal af Frihed. — Det er sandt, i dette Øjeblik er der en Del af Pressen, som ikke er fri; de socialdemokratiske Aviser og Flyveskrifter er undertrykte. Men man behøver kun at læse visse Blade af anden og tredje Rang for at se, at med denne ene forbigaaende Undtagelse hersker der fuld Frihed til at lade alt, ogsaa det frækkeste og mest frivole, trykke om Stat, Kirke og

Regering. Heller ikke i disse Dage, i hvilke vi oplever en sund Reaktion, lægger Redaktørerne af Omvæltningspartiet Tømmer paa sig. Der er ophobet saare mange vulkanske Æmner, og hine Skribenter gjør sig ordentlig Umage for at bringe dem til en Explosion; der er saa mange Saar at læge, men de gyder Gift, ikke Balsom, i dem; Kirken har kun svage Støtter i Folkelivet, men de sætter Ild paa disse Støtter; Avtoritet og Pietet er de Lægemidler, som Nutiden trænger til, men de undergraver dem begge; til Partiernes Had kaster de Ved i Steden for Formaninger til Fred; de gjør de store Farer ved det sociale Spørgsmaal endnu større derved, at de stadig leger med falske Ideer; hvis det stod i deres Magt, saa vilde de helst, som saa mange revolutionære før en Revolution, først styrte Alteret og siden Tronen. Med Hensyn til Politik og Religion er de undertiden lige saa farlige som Socialistpressen var det; ja, med Hensyn til Spot over Religionen overgaar de endog de socialdemokratiske Føreres tidligere Organer. Men naar de blot tager sig i Agt for socialistiske Artikler — og for den Fare er de sikre, fordi de er i Hænde paa Kapitalen, navnlig paa den jødiske Kapital — saa kan de frit trykke, hvad de vil. Nu og da en Presseproces; det skader ikke Friheden, og det kan ofte endog virke som Reklame for Bladet. Redaktøren maa maaske gaa i Fængsel, men hans Avis bliver ved at være fri.

Denne Frihed er af saa meget desto større Betydning, fordi ogsaa Dagspressen i vore Dage gaar ind paa alle Spørgsmaal. Tidligere blev Behandlingen af religiøse, sociale og videnskabelige Problemer mere indskrænket til lærde Kredse, og den blev ført i Bøger og Brochurer. I lang Tid har det været anderledes. Hverken Revuen eller Maanedsskriftet eller Ugebladet, kort sagt ingen af alle de periodiske Journaler, gyser tilbage for nogen Gjenstand. De vanskeligste filosofiske Spørgsmaal, de største religionshistoriske Begivenheder, de vildeste antikristelige Paastande, momentant opdukkende naturvidenskabelige For-

modninger, de dristigste sociale Projekter — alt bliver udbudt til Salg paa dette ugentlige literære Marked. Den alvorlige Bog forsvinder næsten for disse Hverdagsvarer. Efterat nu endogsaa Søndagsnumrene af mange Aviser ligeledes har tilegnet sig alt hint Stof, er der med Hensyn til Indholdet næppe nok endnu en gjennemgribende Forskjel paa Bogliteraturen og den periodiske Presse. Og Journal-Forlæggeren kjender ikke det vise Bibelord: alt er tilladt, men ikke alt gavner. Aviserne er nu blevne store Hære, som har forskjellige Slags Tropper. Dagbladene er Infanteriet, Uge- og Maanedsbladene Artilleriet, de telegrafiske Bureauer er Kavalleriet, og de lithograferede Korrespondancer Generalstaben. Disse Tropper repræsenterer store Magter. Nogle tjener Fædrelandet og Ordenen, andre gaar med vajende Banner forud for Stormen. — Og de er alle sammen fri. Før sagde man: Tanker er toldfri; nu er Ordene det ogsaa. For firsindstyve Aar siden bad en Sværmer, som et Udtryk for det højeste, han haabede: Sire, skjænk Tænkefrihed! Nu er den fuldstændige Pressefrihed en overvættes rig Opfyldelse af Anelserne i Aarhundredets Begyndelse. Men det er tydeligt: i en saadan Frihed ligger der store Farer. Den kan falde som en Gnist i det offentlige Livs Krudttønde og virke Ødelæggelse. Under ideale Forhold — saaledes omtrent sagde den første Napoleon engang — er Pressefriheden det bedste i Verden; men som Forholdene er i Virkeligheden, er den noget af det farligste, man kan tænke sig. Og tilvisse — man maa søge efter Skranker, for at Pressefriheden ikke skal blive et Middel, ved hvilket en daarlig Presse forgifter Folket.

En sædelig anlagt Redaktør eller Medarbejder har den sikreste Borgen for det rette Maadehold i sig selv. Ansvaret for at sætte falske Ideer i Omløb, for at forvirre Menneskeaander med umodne Fraser, for ved Løgne og Usandheder et Øjeblik at vække Opsigt og siden hjemfalde til fortjent Foragt, for ved Mistænkeliggjørelse eller Bagvaskelse at skaffe ærlige Mennesker af med deres

gode Navn og Rygte — Ansvaret for alt saadant er saa stort, at allerede et ringe Maal af Æresfølelse og Samvittighedsfuldhed burde bæve tilbage derfor. Arbejdet i Pressen er dog ikke et Erhverv, der kun gaar ud paa at tjene Penge uden at tage Hensyn til Maaden, hvorpaa det sker; men det er et Kald, der paa sin Vis ligesaa godt som ethvert Embede forpligter til Retskaffenhed, et stort aandeligt og sædeligt Kald, der nok kan begejstre et ædelt Menneske. Man tør visselig ikke over for Dagspressen bruge den Maalestok, efter hvilken man bedømmer den modne Frugt af et aandeligt Arbejde. Den lever fra Haanden i Munden; den modtager om Morgenen, hvad den trykker om Middagen, og hvad Abonnenterne læser om Aftenen. Ofte nok faar Bladskriveren at mærke, at han har taget fejl, mange Gange allerede samme Aften. Men netop denne Skyggeside ved hans Kald burde gjøre ham beskeden. Jo oftere han faar Lejlighed til at se sine Hjemmelsmænds Fejltagelser, sine Kilders Mangel paa Gjennemsigtighed, Fejlene i sine egne Domme under dette Vekselspil af Tanker og Kjendsgjerninger, desto mere burde han vogte sig for Anmasselse. Men i ethvert Tilfælde burde Sandfærdigheden ikke lide, om endog Sandheden mange Gange kom tilkort, fordi det er nødvendigt at arbejde hurtig. Uforbeholden Tilbagekaldelse, naar en Efterretning viser sig at være usand; aaben Tilstaaelse af en Fejl, som man har begaaet, aldrig forsætlig at bringe Meddelelser ud i Verden, om hvis Urigtighed man paa Forhaand er overbevist — det er altsammen Ytringer af den ene og samme Pligt for Forfattere, for hvilken heller ikke nogen Dagblads-Forfatter er fritagen; jeg mener Ærlighed. Og hvor ofte bliver der ikke syndet herimod! Meget kommer deraf, at Dagspressen hos os endnu ikke i tilstrækkelig Grad bliver baaren frem af dygtige Kræfter; tit kan man mærke paa en Artikel, at den, der har skrevet den, slet ikke er grundig inde i den Ting, om hvilken han skriver. Da Kampen om den apostolske Trosbekjendelse førtes her

i Berlin, hændte det sig, at et meget udbredt Blad forvekslede den apostolske Trosbekjendelse med den avgsburgske Konfession. Denne kolossale Uvidenhed holdt dog ikke Forfatteren fra at skrive om en Ting, som han aabenbart slet ikke vidste Besked med. Er dette ikke galt, frivolt, uforsvarligt? Kirken, med Hensyn til hvis Forhold vore saakaldte dannede ofte er meget udannede, maa navnlig lide under dette. I Almindelighed har man Grund til at klage over, at den tyske Dagspresse for Størstedelen hverken er grundig, hvad Indholdet angaar, eller glimrende i formel Henseende. Aander af første Rang helliger sjælden deres Kræfter til Pressen; de dannede Læsere arbejder heller ikke nok med ved indsendte Artikler. I andre Lande er det anderledes. Horace Greeley var Redaktør, da han blev opstillet som Kandidat til Præsidentværdigheden i de forenede Stater. Ollivier gik fra sit Redaktionskontor ind i Ministeriet, Prevost Paradol gik fra sit til Gesandtskabsposten i New York. I England skriver de bedste Penne for Aviserne. Redaktørerne af de store russiske Blade — jeg behøver kun at minde om Aksakov — har undertiden en stor Stilling i det offentlige Liv. I denne Henseende er man endnu langt tilbage i Tyskland. Sandsynligvis hænger de mislige Forhold mest sammen med den Omstændighed, at det jødiske Element er Herre i Pressen. Hvor det hele gaar ud paa Profitten, vil der vanskelig blive skabt meget stort. Men Sandhed, Sanddruhed, Beskedenhed, Agtelse for sig selv og for Folket, vil i det mindste kunne værne imod Misbrug af Uvidenheden, og de Dyder kan ogsaa findes under smaa Presseforhold.

Saa meget om Pressens Karakter. Men ogsaa for Indholdet er der Love. Vi tror ikke at fordre for meget, naar vi forlanger, at dette skal staa i Harmoni med Folkets hele Liv. Pressen maa hos os agte den tyske Aand og holde Grundlagene for denne i Ære. Ved en overdreven Kultur af den blotte Forstand er Tyskeren gaaet glip ad Samklangen i sin Udvikling. Skolernes falske

Ideal for Dannelse bærer Hovedskylden herfor; men Pressen har i høj Grad forstærket Tidens daarlige Tilbøjelighed. Der kritiseres og ræsonneres — efter den store Hegel en af de utaaleligste Egenskaber hos den ufrugtbare Filister — Avtoriteten rokkes ved Tvivl, og Magten bliver letfærdig dragen ned i Støvet. Der er ikke noget for Hjærte og Gemyt; og til Karakterens Dannelse, i hvilken Pressen dog, som enhver Institution for Dannelse, skulde have Del, bliver der ikke taget Hensyn. Skandalen og det daarlige breder sig; for det ideale, det gode og det guddommelige gjøres der intet. — Naar først Modstandskraften herved er svækket, saa træder de falske Ideer til, som rokke Grundvolden for Folkets Tilværelse. Men den Presse, der vil tjene Fædrelandet, maa blive i Harmoni med de politiske, religiøse og sociale Grundsætninger, paa hvilke Folkelivet hviler. Meningen er ikke, at en Kritik af det bestaaende skulde kunne udelukkes; den maa til, for at Pressen og Ordningen af alle Ting kan holde sig sund. Men vi er monarkisk sindede, Kristne og Tyskere; vi er Germaner i Sind og Skind. Pressen maa hos os ikke angribe Monarkiet, ikke prise Revolutionen, ikke gaa ud paa at tilintetgjøre Pieteten overfor Kongehuset. Man kan strides om Valgret og Forfatning — politiske Kampe holder den mandige Overbevisning frisk — men Partikampens Bølger maa ikke underhule Tronen. Der maa være fast hellig Jordbund for enhver Retning. Ligeledes skylder Pressen Kirken Hensynsfuldhed. Den kristne Kirke er Folkets Helligdom; de forskjellige Kirkesamfund er Former for den tyske Tro, de kristelige Bekjendelser Indholdet af denne. Det maa anerkjendes. Vi forlanger ikke Orthodoksi af Pressen; vi indrømmer den fuld Frihed og Kritik, naar der skal dømmes. Men i Friheden vil vi kunne mærke Respekten for det guddommelige, og i Kritikken Bevidstheden om, at det gjælder hellige Ting. Drag din Sko af; thi det Land, du staar paa, er helligt! — Ogsaa de sociale Spørgsmaal skal behandles varlig. Netop det sociale

har i Nutiden en fængslende, ofte dæmonisk Magt. Det er saare let, ved sociale Raketter at bringe Uro i Folk, at vække Misundelse, opflamme Had, at lade Særinteresser triumfere over Fædrelandskjærlighed og at nære Lysten til Omvæltning. Intet er mere forkasteligt. Man kan godt prædike Reform, men man skal prædike den i Fred og paa Lovens Vej. Vi tror, at en Presse kan være meget dristig, naar den i fuld Frihed holder sig indenfor disse Grænser og underkaster sig den Forpligtelse, som følger med Friheden.

Sidste Sommer kom en brav Elsasser, som ejer et Vinbjærg, til Berlin for at forfølge en Svindler, der havde bedraget ham for mange Penge. Den Fritid, han havde til overs, brugte han til at læse Byens Aviser. Den jævne Mand var helt oprørt over, at der kunde gives Blade med en saa lumpen, ugudelig og frivol Tone. I Sporvognen traf han en Mand, som læste et bekjendt daarligt Blad, og tiltalte ham. Til sidst sagde han: „Naa, hvis I æder den Slags Foder i Intelligensens By, saa gjør det mig ondt for jer.“ Denne Dom er ikke for stræng. Den berlinske Presse er for en stor Del slet og ugudelig. Maaske kan et og andet Pariserblad være mere frivolt, en og anden Wieneravis være endnu mere tøjlesløs; men ingen Presse kan staa til Maals med visse Organer i Berlin, naar det gjælder om en fortsat Nedrakken af Kristendom og Kirke. Dette beviser rigtignok tillige, at der er en sjælden Mangel paa kirkelig Undseelse og paa Æresfølelse ogsaa hos Læserne — i mange andre Lande vilde det Blad, der haaner Nationens Helligdomme, miste sine Abonnenter — men Pressen er dog i første Linie selv den skyldige. Og der er Methode heri: den der spekulerer i den menneskelige Naturs laveste Drifter, kommer ikke let tilkort. Denne infame Spekulation fører Pennen for mange Redaktører og dikterer mange Bladudgivere deres Forretningsprinciper; thi om at Pressen har et sædeligt Kald, er der ofte slet ikke mere Tale; den røgter tit et usædeligt.

Demokraten Wuttke, der kjendte Pressen som faa, siger harmfuld: „paa nogle faa gode Forfattere kommer der en Skare af Slyngler og Hallunker.“ Det gjælder om at vinde Sejr over Konkurrenterne og at blive oven paa i Kampen for Tilværelsen. For den Sags Skyld sætter man rigtignok ogsaa baade Penge og Arbejde ind; men det afgjørende er dog at blive Sejrherre over den Avis, med hvilken man konkurrerer, ved Hjælp af en endnu mere giftig Opposition, ved endnu mere pikant Bysladder, endnu frækkere Forhaanelse af Religionen eller, som man siger, Orthodoksien. Redaktionskontoret, der skulde være et Værksted for aandeligt Arbejde eller et Hovedkvarter for aandelig Kamp, bliver kun altfor ofte en Fabrik for literært Arbejde med Devisen „billigt og daarligt“, for personlige Fornærmelser, for Angreb paa den guddommelige Verdensorden, eller til et Foretagende, der kun gaar ud paa at tjene Penge. De fleste berlinske Aviser ejes af Jøder og Redaktionerne er for en stor Del sammensatte af Jøder eller bliver i det mindste valgte af Avisernes jødiske Ejermænd. Det skulde gaa underlig til, om der fra den Haand kunde komme Aandsprodukter, der var stort tænkte, kristelig følte, tysk prægede. Disse Aviser mangler i Virkeligheden næsten alle de Tegn paa den gode Presse, som vi før har omtalt. Deres Løgnagtighed er forbavsende, og deres Skamløshed modbydelig; de lyver som det var trykt. Det kristelig-sociale Arbejderparti har oplevet, at Beretningerne om dets Forsamlinger var dikterede af træsk Ondskabsfuldhed og meget ofte ligefrem opspundne. Man lagde Talerne Ting i Munden, som de slet ikke havde sagt; man lavede Historier om en Skandale, som slet ikke var sket. Referenten havde maaske noteret noget, som der dog var Sandhed i; men Redaktionen satte Smag paa Tingene. Man vilde ikke have Sandheden frem, men en aabenbar Løgn. I Valgperioden, da de kristelig-sociale besluttede sig til Udgivelsen af et Blad, tilbød en Avisejer at tage dette paa sit Forlag. Man fik at vide, at

Manden var Jøde, og saa afbrød man Forhandlingerne med ham. Men siden den Tid overfalder denne Mands Avis de kristelig-sociale Bestræbelser med det mest ondskabsfulde Raseri. Djævlen er en Løgner og Løgnens Fader; han har sin Familie siddende i mange Redaktioner. Lukas fortæller i sin Bog: „Die Presse ein Stück moderner Versimplung", to Pressehistorier, den ene fra Wien, den anden fra München. I Wien havde en Redaktør, Schnutti, skrevet sig som Dr. Landsteiner og blev derfor stillet for Domstolen og straffet; men alligevel blev han ved at kalde sig med sit Psevdonym. I München havde en Referent skildret et Fakkeltog, der var bleven afsagt paa Grund af Storm, som virkelig udført og vellykket; han blev naturligvis til Spot for alle andre Blade. Saaledes gaar det mange af de stakkels Referenter; de skal fortælle noget og véd ingen Ting; og saa finder de selv paa noget. Ogsaa i Berlin hænder det, at de efter de tarvelige Antydninger, som de har opsnappet paa Trappen, laver sammen, hvorledes det er gaaet til ved en Ligfærd eller giver en Skildring af en Fest. Og det er endda ikke det værste. Men hvad siger De til, at den samme Referent ofte skriver for Blade af de forskjelligste Retninger, at han til Brug for et Fremskridtsblad river ned paa det samme, som han til Brug for et ultramontant hæver til Skyerne? Mon ikke den sidste Rest af Samvittighed gaar tabt ved et saadant daarligt Haandværk? — Endnu værre virker Usandfærdigheden, naar den ikke alene forulæmper Ting, men ogsaa Personer, naar Fornærmelsen af Partihensyn bliver til Bagvaskelse og Ondskab. Der bliver dog altid noget hængende, selv om man et Par Dage efter tilbagekalder Løgnen. Det første Indtryk sidder fast. Filisteren tænker: det maa dog være en tvetydig Karakter, om hvem man vover at skrive saa slemme Ting. Jeg har personlig erfaret, at mange Redaktører er Æreskændere af Profession, som man bruger et meget mildt Udtryk om, naar man kalder dem literære Banditter. Man vil naturligvis ikke se en

Fornærmelse i deres haandværksagtige Injurier. Med den gamle Fritz vil man sige: hæng dem længere ned, for at enhver kan læse dem! Naar man bliver overfaldet af en rasende Bande, saa er det ikke en Fornærmelse; det er noget dyrisk, ikke noget menneskeligt.

At den Slags Blade ikke staar i nogen som helst Harmoni med Grundlaget for Folkets sædelige, politiske og kirkelige Liv, er en Selvfølge. Feuilletonen, der er en Opfindelse fra Revolutionsaaret 1789, sørger allerede nu for, at der ikke mangler spændende Liderligheder. Naar Forfattere med Paul Heyses Ry og Talent ikke undser sig for at kaste Religion og Sædelighed over Bord i Feuilletonromaner, hvad kan man saa vente sig af Tredje og Fjerde-Rangs Aander? Og ikke blot i Feuilletonen, ogsaa i Byhistorierne, men navnlig i Kundgjørelserne, viser Gemenheden sig nøgen. Blade, som i deres ledende Artikler besudler Kirken og angriber Sædeligheden, optager skjulte Koblerier, ikke blot af Kvinder, men ogsaa af Mænd, Avertissementer om Redskaber til unaturlige Laster og Tilbud om den mest blodsugerske Aager. „Ren som en Svane dukker jeg frem efter jeres Forhaanelser“, sang for nylig et Vittighedsblad i Hovedstaden om sig selv; men dets sidste Side er altid saa fuld af smudsige Kundgjørelser, at man maa gjøre to Bogstavændringer ved det Dyr for at betegne Bladet paa den rette Maade. Statens Ordninger bliver naturligvis ikke holdt mere i Ære end Samvittighedens. Hvert Aar, naar den attende Marts vender tilbage, staar der i visse Blade en Lovprisning af Revolutionen. Et Blad kaldte den afskyelige Omvæltning i hine Dage en Slags Gudstjeneste; et andet sagde til Revolutionens Børn: du skal ære din Fader og din Moder! At haane Øvrigheden, at spotte over Ministrene, Dag efter Dag at kaste Smuds paa Modstanderne, selv om de staar i høje Statsembeder — det sker altsammen saa aabenlyst, at man ikke forstaar, hvorfor Statsadvokaten ikke bruger sin Myndighed. Men de Herrer Skribenter er enten selv snu,

eller ogsaa lader de Jurister bedømme, hvilket Maal af Ondskab de kan anvende, uden at komme i Konflikt med Domstolene. — Og nu den stakkels Kirke! Den, der i Generalsynodens Dage læste visse Berlinerblade, han maatte grue over den Frækhed og Ugudelighed, med hvilken jødiske Redaktører trak Folkekirkens Repræsentanter ned i deres Vittigheds Rendesten. Og ethvert alvorligt Menneske maatte gribes af Sorg over et Folk, der kjøber sin aandelige Næring hos Giftblandere. Vi lever dog under en kristelig Øvrighed. Hvorfor taaler man disse Omvæltningens Stormløbere? De er i Virkeligheden ikke mindre farlige end den sociale Revolutions Mænd, og deres Gift breder sig videre i Folkelegemet end det røde Raseri hos den fordums „Neuer Socialdemokrat“ eller „Berliner freie Presse“. Folket er sygt af dette Giftstof, som ødelægger og fordummer det. Man faar mere og mere Følelsen derfor alle Vegne. Samvittigheden vaagner op og spørger, hvor Hjælpen er at finde. De daarlige Blade, baade de politiske og de underholdende, begynder at miste deres Abonnenter; og det vilde ganske vist være det bedste Hjælpemiddel, hvis den daarlige Presse kunde blive slaaet af Marken ved den gode. Men man er altfor lidt virksom i denne ædle og nødvendige Kamp. De kristelige og konservative Kredse er endnu altfor lade, altfor gjerrige, altfor lidet foretagsomme. De har med Hensyn til Pressen ladet Radikalismen faa Forspringet, og de kan kun vanskelig komme med. Det gode skulde dog forsvares paa en endnu bedre Maade end den, paa hvilken det daarlige lovprises. I vore Dage, da Jorden ryster under vore Fødder, skulde intet Offer være for stort for at lægge en fast Grundvold. Men paa en saadan villig og glad Opofrelse skorter det endnu. Lige over for Hærskaren af de daarlige Aviser er de gode en lille svag Hob, der vel er modig og begejstret; men mange af dem fattes Proviant og Munition. Hvor smærteligt dette end er, og hvor meget man netop paa dette Punkt maa ønske de kon-

servative en energisk Kraftudfoldelse, vilde det dog være taabeligt at tro, at den daarlige Presse skulde kunne overvindes alene ved den gode. Saa længe Menneskehjærtet er ondt og finder sin Glæde i Skandale og Ophidselse af Lidenskaberne, vil den daarlige Presse altid have Flertallet paa sin Side. Og Vaabnene er ikke lige. Gadedrenge kaster med Snavs, men det kan intet anstændigt Menneske svare paa. Vi kan dog ikke bagvaske, fordi vi bliver bagvaskede. Kristendommen giver os kun Sandhedens Skjold i venstre Haand og Aandens Sværd i den højre. Men Halvdannelsen og Fjerdedelsdannelsen kan hverken taale Sandheden eller Aanden, og Goethe har Ret, naar han siger: det nederdrægtige er altid det mægtige. Nej, et blot aandeligt Modværge er ikke tilstrækkeligt. Staten skylder sig selv og sine Borgere at straffe denne Forfalskning af de aandelige Næringsmidler og saa vidt muligt at hindre denne aandelige Brøndforgiftning. Men hvorved? Det er et af de allervanskeligste Spørgsmaal at svare paa.

Det er paa Forhaand klart, at man ikke kan føre Kampen med Vaaben, som er hentede fra tidligere Tiders Arsenaler. Vi ønsker hverken Prohibitivsystemet, efter hvilket man kan nægte Tilladelsen til Udgivelsen af et Blad og forbyde Trykningen af et saadant, eller Præventivsystemet, som lægger Censur paa Pressen og bruger Rødkridt, og heller ikke Repressivsystemet, som advarer, straffer og undertrykker Pressen. Kun hvis Smudspressen skulde udvikle sig videre, kunde det blive fornødent at faa et kort Diktatur for at redde vort Folk fra en aandelig Ruin.

Men, oprigtig talt, vi ønsker ikke denne Tilstand. Vi ønsker en ærlig og anstændig Pressefrihed, men, som enhver Frihed, forbunden med Tugt. Hertil udfordres der rigtignok almindelig Deltagelse hos Læserne og den største Omhu hos Regeringen. Med Politi og Strafferet alene naar man ikke dette Maal. Der udkræves organisatoriske Forholdsregler, som giver Pressen en ny Im-

puls, idet den fjærner gammel Uskik. Jeg for mit Vedkommende kan navnlig tænke mig tre Hjælpemidler. Det første er en større Aabenhed. Alle betydeligere Artikler bør være mærkede med Forfatterens Navn. Nu til Dags sejler mange daarlige Varer under Anonymitetens Flag, og de gode Forfattere kommer ikke frem og op. Hvis der under en Artikel, der strømmer over af Raseri imod Kirken, stod et eller andet ubekjendt, maaske endog jødisk Navn, saa var Trolddommen ved Anonymiteten forbi med det samme. Aandrige Artikler vilde derimod skaffe deres Forfattere Anerkjendelse og vel ogsaa større Honorarer. I Avisernes og Partiernes Kamp vilde der komme mere Ærlighed, mere Noblesse og Mandighed; mange Unoder i vor Dagspresse vilde snart forsvinde. — Det andet Middel imod den daarlige Presse vilde kunne bestaa i en Prøve af Hovedredaktøren. Herved tænker vi naturligvis ikke paa en mundtlig Examen, men paa en Eftervisning af Duelighed og personlig Ulastelighed. Man har jo forlangt en Statsexamen af Præsterne, fordi de skal virke for Dannelse og være Folkets Lærere. Men Redaktøren af en meget læst Avis er nu til Dags i langt højere Grad en Folkelærer end en Landsbypræst. Denne samler maaske en Gang om Ugen ikke femti Mennesker om sin Prædikestol, men hin har et dagligt Avditorium, der løber op til Tusender, ja til Hundredetusender. — Det tredje Middel er en Skærpelse af Straffene for Fornærmelser og Bagvaskelser, der sker gjennem Pressen. Hvis Pengestraffe skal være virksomme, maa de kunne føles. Hvis man kan have Lov til at bagvaske for hundrede, ja, maaske for ti Mark, bliver man ligefrem forledet til Bagvaskelse, med mindre Æresfølelsen kan afholde én derfra.

Man ser, at disse Midler er klare og simple, og at de kan forenes med vor Presselov. Vi er ikke bange for Friheden, men kun for dens Misbrug. Vi beklager ikke, at Aanderne tørne sammen, men at der kæmpes med forgiftede Dolke. Tiden er alvorlig. Man skulde mene, at

selv den, der har de lyseste Forhaabninger, af og til maatte kunne faa et Anfald af Bekymring for, at det gamle Evropa var i Færd med at drive hen imod en Katastrofe. Enhver af os har et stort Ansvar, og en Redaktør har et meget stort Ansvar, fordi han, uden at have noget som helst Embedsansvar, dog har Frihed til baade at gjøre meget godt og meget ondt. Baade de, der skriver, og de, der læser, maa styre mod højere Maal. Vejen ligger klart for os. Der udfordres en øm Samvittighed, en grundig Viden og et stort Hjærte!

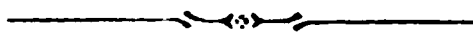
DEN JØDEKRISTELIGE BEVÆGELSE

I

SYD-RUSLAND.

AF

A. S. POULSEN,
SLOTSPRÆST.

KJØBENHAVN.
KARL SCHØNBERGS FORLAG.
TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE.
1886.

Indhold.

Det er nu omtrent tre Aar siden, at Kischinev, Hovedstaden i det sydvest-russiske Grændseguvernement Bessarabien, i ualmindelig Grad begyndte at beslaglægge Opmærksomheden hos dem, som følge Bevægelserne blandt Jøderne i Nutiden, ikke med Antisemitismens hadefulde Øjne, men med den oprindelige Kristendoms forventningsfulde Haab. I Vinteren 1883 begyndte i den nævnte By Dannelsen af en national-jødisk Kristenmenighed, som gav Anledning og endnu opfordrer til at spørge, om ikke dette skulde være Indledningen til, hvad Pavlus har kundgjort at skulle ske i de sidste Tider, at naar Hedningenes Fylde er indgaaet, saa skal Forhærdelsen, som er kommen over Jøderne, hæves, og det ganske Israel frelses (Rom. 11, 25—26).

Siden Jøderne i den apostoliske Tidsalder udelukkede sig selv fra deres tidligere Stilling i Guds Rige ved at forkaste Vidnesbyrdet om den komne Kristus, har der vel bestandig været Tegn til Stede paa, at omend Folket som Helhed var stillet udenfor Naadens Husholdning, saa vedbleve de dog „efter Udvælgelsen at være elskelige for Fædrenes Skyld, og at Naadegaverne og sit Kald fortryder Gud ikke“. Tegnene vare, hvad navnlig den nyere Tids Israelsmission véd at fortælle om, de mange Omvendelser af enkelte Jøder og de stundom rige Naadegaver, som derved kom til Udfoldelse i Kirkens Skjød. Kun lidet agtede de Kristne udaf

Hedningerod paa disse Tegn, og det er i Sandhed ydmygende at tænke paa, hvorledes Jøderne indtil den nyeste Tid ofte ere blevne betragtede og behandlede i kristne Lande; man glemte og glemmer, hvorledes det nye Testament har advaret imod at hovmode sig overfor det Folk, som ifølge sin Stilling i Aabenbaringshistorien er det ædle Olietræ, hvorpaa vi andre ere indpodede som vilde Oliekviste (Rom. 11, 17 ff.); man glemte og glemmer, hvilke velsignelsesrige Frugter der ere blevne baarne af de Grene, som, oprindelig henhørende til det ædle Olietræ, have ladet sig indføje i den Stamme, hvis Krone overskygger Folkene. Men disse Omvendelser af enkelte Jøder til Kristendommen have dog i deres Virkninger kun kunnet være af mere forbigaaende Betydning og begrændsede til snevrere Kredse og have ikke kunnet hidføre nogen Forandring i det Forhold, som indtraadte i den apostoliske Tid. Den enkelte kristnede Jøde maatte altid forsvinde i den store hedningekristelige Kirke og smelte sammen med det Folk, i hvis Midte han levede, og netop derfor blev og bliver enhver saadan Omvendelse for Jødefolket selv kun en ny Opfordring til desto mere at holde fast ved Fædrenes Overlevering og Forkastelsen af Kristi Evangelium. Anderledes stiller Sagen sig, naar der sker en Overgang til Kristendommen, som ikke betyder en Udtrædelse af Jødefolket, men netop vil forene ægte Kristentro med jødisk Nationalitet. Da aabner der sig en Mulighed for, at Israel som Folk kunde indtræde i Kristi Kirke, og naar et saadant Fænomen viser sig i Egne, hvor netop Jødernes Tilværelse som særskilt Folk maa siges at have sit Tyngdepunkt, og hvor der tillige vides at herske en stærk religiøs Gjæring iblandt dem, da er der dobbelt Anledning til at følge Bevægelsen i Haab om, at den maaske kunde være Begyndelsen til, at Dækket borttages (2. Kor. 3, 15—16), og Profetien opfyldes om Naadens og Bønnens Aand, som engang skal udgydes over Israel

og lære dem at se hen til den, som de have gjennemstunget (Sak. 12, 10).

Det er denne Interesse, som knytter sig til den jødekristelige Bevægelse i det sydvestlige Rusland. Den følgende Fremstilling skulde gjøre Læseren bekjendt saavel med Bevægelsens Ophavsmand, den jødiske Advokat Josef Rabinovitsch, som med den ejendommelige Menighedsdannelse, der er fremtraadt omkring ham. Da imidlertid Forholdene, hvorunder disse jødiske Trosfæller leve, ere saa højst forskjellige fra, hvad der kjendes i de vestevropæiske Lande, og da der navnlig her i Norden ikke tør forudsættes noget ret Kjendskab til, hvorledes en udpræget og talrig Jødebefolknings Liv egentlig tager sig ud[1]), maa vi først lade os henflytte til hine fjærnt liggende Egne og saavidt muligt gjøre os fortrolige med de Omgivelser, hvori vi skulle betragte den lovende Spires Fremkomst og hidtidige Vækst.

I.

Russisk Jødedom.

Man regner for Tiden, at der opholder sig omtrent 2,600,000 Jøder i det evropæiske Rusland, saa at dette Rige indtager den øverste Plads iblandt dem, hvori det landflygtige Folk har slaaet sig ned. I intet af Guvernementerne mangle de helt; men tættest ere de samlede i de vestlige og sydvestlige Dele af Riget, hvor de i enkelte Egne endog udgjøre halvtredsindstyve Procent af Befolkningen, og hvor der findes Byer ligesom i de

[1]) Det passer ganske paa os, hvad en Rejsende bemærker i sin Beretning om disse Egne: „On peut dire que la plupart d'entre nous ne connaissent pas les Juifs mieux que les sauvages à qui nous envoyons des missionaires“.

tilgrændsende Distrikter af Galisien og Rumænien, der i aldeles overvejende Grad bære Præg af at være jødiske Kolonier, f. Ex. Berditschev. Denne Jødebefolkningens Tæthed netop i disse Egne af Rusland har sin særegne historiske Sammenhæng. Det er en Arv fra Polen, hvor Jøderne allerede i Aaret 1096, efter at være flygtet fra Bøhmen, søgte og fandt et Tilflugtssted. Intet Under, at de efterhaanden strømmede sammen i dette Land, hvor der fra det trettende Aarhundrede blev givet Love, som sikrede dem en forholdsvis gunstig Stilling. Der fandt de, hvad de saa haardt maatte savne andensteds, og hvad de selv have udtrykt saaledes: „O Polen, kongelige Land, hvor vi fra fordum kunde bo sorgløst og i Fred!“ I Mangel af en dannet Mellemklasse betjente man sig der af Jøder til at bestride Forvaltningens forskjelligste Grene saavel i Staten som paa Godserne, og til Gjengjæld fik de Lov at bevare deres fulde nationale og religiøse Ejendommelighed. Deres Sæder og Skikke, deres Lov og Ret øste de af Talmud, Jødernes gamle Lovbog med alle de overleverede Anordninger, saa at den talmudiske Jødedom kunde udfolde og bevare sig her ubeskaaren Aarhundrederne igjennem. Ved Polens Deling gik denne talrige Jødebefolkning i Arv til Rusland, Østerrig og Preussen; men Rusland var Stedet, hvor Ejendommeligheden bevaredes bedst, fordi her gjennemførtes Afsondringen fra den øvrige Befolkning skarpest, og endnu bestandig finder man den interessanteste og mest udprægede Form af den gamle Jødedom i disse vestrussiske Provindser med de tilgrændsende Distrikter af Naborigerne.

Ved blot at gjennemfare disse Egne paa Jærnbanerne mærkes det allerede, at man befinder sig ligesom i Centrum af den jødiske Diaspora; man faar et Indtryk, bemærker en Rejsende i sine Erindringer derfra, som om Jærnbanerne kun vare byggede for at imødekomme dette rastløse Folks Vandredrift og jævne nye Veje for deres utrættelige Foretagelsesaand. I Regelen

finder man her tredje Klasses Vogne ganske fyldte med Jøder, som rejse frem og tilbage imellem de forskjellige Handelspladser. Selskabet kan i én Henseende være besværligt nok, paa Grund af den stærke Lugt af Hvidløg, som i Forbindelse med Røgen af de mangfoldige Cigaretter i Længden kan blive uudholdelig for den fremmede. Men saa er til Gjengjæld den aandelige Atmosfære saa meget desto renere. Der hersker en Velanstændighedens Tone blandt disse rejsende, som danner en velgjørende Modsætning til, hvad man andetsteds saa ofte maa taale i tilsvarende Vognklasser. Det mærkes straks, at man her har med et ganske ejendommeligt Folk at gjøre. Ejendommeligheden træder ogsaa frem i det ydre, omend paa nogen anden Maade, end Tilfældet i Regelen er blandt Vestevropas Jøder. Den blonde Type med blaa Øjne er her langt hyppigere, og ofte er det kun Underlæbens lidt tilspidsede Form, som minder om den bekjendte Type. Det er gjennemgaaende stadselige Skikkelser med Ansigter, som ikke have været berørte af Ragekniv og faa et eget Præg ved deres „Peoth“, d. e. Smaalokker, som fra Forhaaret lægges frem over Panden. Men deres Klædedragt er alt andet end stadselig; deres lange kaftanlignende Overfrakke er forneden mer eller mindre stiv af — Smuds; Revner, Huller og nedhængende Pjalter bæres til Skue med stor Sindsro; det vilde blive altfor kostbart, om der under dette uophørlige Rejseliv skulde holdes rene, ubeskadigede Klæder, og Forretningerne besørges lige godt uagtet Dragtens Mangler. Mest paafaldende er dog deres Nøjsomhed med Hensyn til Føden; paa disse lange Dagsrejser nyde de ikke andet end den Smule Brød, Frugt og Ost, som de føre med i deres Pose, hvortil i det højeste kommer et Glas The paa Stationerne.

Hele dette ejendommelige Rejseliv har sin religiøse Baggrund. Synligt træder denne frem, naar mange iblandt dem tage Bønnebogen ud af Rejsesækken for at holde deres Morgenbøn. De iføre sig da deres „Tallis“,

Bedekaaben, og lægge om Pande og Arm de saakaldte „Tefillin“, d. e. Remme med smaa Pergamentæsker, som indeholde visse Skriftsteder afskrevne, og saaledes udrustede holde de da deres Andagt midt i Rejseselskabet, snart i Vognen og snart paa Stationerne. Ingen forstyrrer Jøderne i deres Bøn; man er her overalt vant til at se dem bede, ikke blot om Morgenen, ogsaa Eftermiddag og Aften; men de bedendes egen Andagt gjør ofte Indtryk af at svigte under de lange Bønner, idet de synes at have et ret aabent Øje for, hvad der samtidig foregaar omkring dem. — Denne Fastholden ved Religionens Forskrifter, navnlig deres ydre Side, ligger ogsaa bagved den omtalte Nøjsomhed med Hensyn til Maden. Dage igjennem indskrænke de sig gjærne til det aller nødvendigste, som de selv føre med, for blot ikke at komme til at nyde noget, som ikke er tilberedt efter de jødiske Spiselove. Overhovedet er det Iagttagelsen af, hvad deres Lov paabyder, som muliggjør dem og danner den skjulte Forudsætning for deres urolige, anstrængende Rejseliv. Thi holdt de ikke deres Sabbat strængt, hvor skulde de da i Længden faa Kræfterne til at slaa til; den er her som overalt den hemmelige Kilde til Jødernes overordentlige Udholdenhed og Kraft. Rejser man paa en Lørdag, da kunde det synes, som om der aldeles ingen Jøder fandtes i disse Egne; det var her, at Jærnbanebestyrelsen for nogle Aar siden maatte lade et Lørdagstog ophøre at gaa, fordi der var ingen rejsende. Paa den Dag holde de sig hjemme og faa Erstatning for Ugens Ubehageligheder og Besvær. Istedenfor de smudsige, medtagne Klæder iføre de sig da Festdragten efter først at have renset sig i Badet; istedenfor Rejselivets tarvelige Kost vederkvæge de sig da tre Gange ved det velbesatte Bord, og istedenfor Forretningslivets Møje glæde de sig ved Hviledagens Fred; der er en rørende og velgjørende Festlighed over denne Dag i Familierne, hvor Husfaderen forsamler sine Børn omkring sig og fortæller dem de bibelske Historier.

Selvopholdelsesdriften maa føre dem til denne strænge Overholdelse af Sabbaten; men navnlig bevæges de dertil af Frygt for at overtræde deres gamle Lov, en Frygt, hvis Ejendommeligheder træde ret frem, om end rigtignok saa tilspidsede som muligt, i følgende Lørdags-Oplevelse. En gammel from Jøde besluttede sig — af hvilken Grund er ikke vor Hjemmelsmand bekjendt — med tungt Sind til at benytte Jærnbanen paa en Sabbat; det stred imod hans Samvittighed saavel som imod de overleverede Forskrifter. Man saa' ham til sin Forbauselse bringe et Kar med Vand ind i Vognen, hvori han anbragte sine nøgne Fødder for saa at tilbagelægge den hele Rute i denne Position. De andre Rejsende fandt dette uanstændigt og beklagede sig derover til Konduktøren. Men da bad den gamle Mand bønligt for sig, at man dog vilde indrømme ham denne Frihed; han var idag nødsaget til at handle imod Lovens Bud og rejse paa en Sabbat, men i Talmud var dette tilladt, naar det skete paa Vandet, og naar han nu kunde faa Lov at sidde med Fødderne i Karret, saa rejste han jo ligesom paa Vandet og undgik at begaa Sabbatsbrud. Saa indrømmede man ham, hvad der laa ham saa meget paa Hjærte, og han rejste videre — paa Vandet! Læseren vil smile deraf, og unægteligt har det sin komiske Side. Dog synes det os mere vemodigt end lattervækkende; der ligger noget rørende fromt i denne strænge Tugt, som en gammel Mand øver over sig selv; men det rørende bliver til det dybt vemodige derved, at det viser os Israeliten i den efterbibelske Tid, underlagt denne Lovtrældom, hvorom Pavlus siger: „De have Nidkjærheden for Gud, men ikke med Kundskab; thi da de ikke kjende Guds Retfærdighed [ɔ: den Retfærdighed, som Gud skjænker af Naade formedelst Troen paa Forsoningen i Kristus] og tragte efter at oprette en egen Retfærdighed, underkaste de sig ikke Guds Retfærdighed" (Rom. 10, 2—3).

Det samme Indtryk modtages fra mange Sider, naar

man fra Livet paa Jærnbanerne vender Blikket mod Jødernes øvrige Levevis i disse Egne. Hele deres Færd frembyder den mærkeligste Blanding af Mammons Tjeneste og religiøs Iver; men i Virkeligheden er det denne sidste, som danner den bærende Understrøm og giver hele Livet dets ejendommelige Præg, men bestandig Præget af Lovens Tjeneste: Kundskab i det indviklede Lovsystem og en dertil svarende Retfærdighed er for dem Livets højeste Formaal.

Den guddommelige Lov kunne de ikke tænke sig anderledes end i den Form, som den i Talmud fæstnede Overlevering har givet den. De saakaldte karæiske Jøder, hvoraf der i Odessa findes en Del, og som have deres Hovedsæde paa Krim, ere i de andres Øjne ikke egentlige Israeliter, fordi de ikke ville lade Talmud gjælde ved Siden af Biblens Moselov. Denne tillægger man intet Værd, naar den ikke udlægges og overholdes i Overensstemmelse med de talrige nedarvede Overleveringer, hvis Oprindelse føres tilbage til Moses selv, omend kun som mundtlig Meddelelse, og som derefter skulle være bevarede og videre udviklede af Fortidens store Lærere, indtil de bleve nedskrevne i Talmud. I Ungdommens Undervisning hævdes dette, idet der anvendes forholdsvis mindre Tid paa Indførelse i selve Skriften, hvorimod Hovedkraften, ja om det kun var muligt, hele Livets Kraft skal sættes ind paa Studiet af Talmud. Hermed skal dog ikke være sagt, at man tager sig det let med Bibelkundskaben; Drengene blive fra den tidligste Alder øvede i Læsningen af den hebraiske Bibel og vænnede til en Udenadslæren, hvis forbavsende Resultater Forfatteren af nærværende lille Skrift selv har haft Lejlighed til at lære at kjende under Samarbejde med en ung Jøde, som var opdraget i disse Egne, men havde forladt Hjemstavn og Slægt for at studere ved kristne Universiteter i Tyskland, Skotland og Schweiz. Det var en Fortrolighed med den hebraiske Bibel, hvortil man selv blandt de dygtigste af vore theo-

logiske studerende ikke vil finde Mage blot for det græske Testaments Vedkommende. Ved en bestandig Repeteren, som rigtignok heller ikke er andet end en aandløs Gjentagelse, begyndende fra de tidligste Aar, opnaas en mnemoteknisk Færdighed, som beviser, hvor langt det er fra, at man forsømmer Bibelkundskaben. Men denne betragtes dog kun som en Forgaard. Skriften, bemærkede en fint dannet jødisk Kjøbmand, er dog kun en „Historie“, som en Dreng snart kan indprænte sig i unge Aar; men Talmud er et Studium uden Ende, thi her avler det ene Spørgsmaal det andet. Imedens den første væsentlig maa nøjes med Hukommelsens Arbejde, anspændes hele Aandens Kraft for at gjennemtrænge det traditionelle Lovstof. At have Sønner, som besidde en grundig Indsigt heri, er Forældrenes Stolthed. Ikke blot vordende Rabbinere, men alle, som skulle kunne siges at have faaet en god Opdragelse, blive indøvede heri. Saaledes traf vor Hjemmelsmand engang sammen med en rig Mølleejer, som havde en Søn, der skulde overtage Møllen efter sin Fader. Den unge Mand gjorde mere Indtryk af en vordende Professor end af en tilkommende Møller; hans hele Skikkelse bar tydeligt Præg af anstrængende Studier, og det var intet Under: saa grundigt var det blevet taget med hans Uddannelse, at halvandet Aar vare tilbragte med Studiet af en eneste Talmudtraktat, og uagtet fleraarigt Arbejde var han endnu kun kommen igjennem en enkelt Del af Talmud.

Hvilken Vægt der lægges paa Lovkundskaben og en udadlelig Vandel efter Lovens Forskrifter, ses bedst deraf, at hvad der sondrer denne Jødebefolkning i forskjellige Samfundsklasser, er ingenlunde blot de forskjellige Formuesomstændigheder, men fornemmelig Forholdet til Loven. Der gives her en Mellemklasse, omgivet af en lavere og en højere Stand. Til Mellemklassen høre de, som kun besidde en middelmaadig Lovkundskab og i det store og hele beflitte sig paa at leve efter de fæ-

drene Overleveringer. Til Pøbelen regner man dem, som ikke have saadan Indsigt og tage sig det let med deres Vandel; om de ogsaa ere rige, ere de dog Gjenstand for deres Stammefrænders mer eller mindre aabenbare Foragt. Derimod at udmærke sig ved de nævnte Egenskaber eller blot at nedstamme fra saadanne, som have haft Anseelse i saa Henseende, det giver Plads blandt Adelen, om man saa ogsaa i timelig Henseende hører til de mindst begunstigede. Den omtalte Mølleejer nævnede med særegen Tilfredsstillelse, hvor meget han havde ofret for at skaffe sin Søn en saadan Brud. Hun var kun en ganske fattig Pige, men alligevel var der skjænket hendes Slægt rige Gaver for at vinde deres Samtykke til Ægteskabet; thi hun var en Sønnedatter af den store Jecheskeel Landau i Prag, som vel ikke havde efterladt sig Formue, men var bleven berømt som et Lys i Israel, og den Familie, hvori hun giftedes ind, blev meddelagtig i den Glands, som omgav hendes Bedstefaders Navn. Omvendt er det ogsaa almindeligt, at rige Jøder gaa til Rabbineren for at faa anvist en af hans Disciple, som ved talmudisk Lærdom kunde være værdig til at ægte deres Datter; han optages i Svigerfaderens Hus; paa dennes Bekostning lever da den unge Familie i Aarevis, for at Svigersønnen kan fortsætte sine Studier, og først senere optages han lidt efter lidt i Forretningen.

Det fremlyser heraf, at hvor ivrige disse Jøder end ere i Mammons Tjeneste, saa er Mammon dog ingenlunde deres højeste Gode. Den lovkyndigste er den anseteste iblandt dem, fordi han menes at besidde en særegen Hellighed for Gud og saaledes at være en Grundpille for sit Folk. Pengene vurderes mest som Middel til at erhverve sig Fortjeneste for Gud, i hvilken Henseende de velhavende ere særdeles virksomme for at øve Barmhjærtighedsgjerninger. I Byer som Berditschev findes der velordnede Anstalter til Bespisning af fattige, til Understøttelse af studerende, til ubemid-

lede Pigers Brudeudstyr, til Fattigforsørgelse, Sygepleje og Begravelse af de fattige. Alle saadanne Barmhjærtighedsgjerninger øves ingenlunde blot i human Interesse, men der tillægges dem religiøs Værdi. Man mener ved dem at kunne gjøre Bod for Overtrædelser, og den riges Fortrin fremfor den fattige sættes navnlig deri, at han har større Midler til at øve saadanne Gjerninger. Men det er smukt at se, hvorledes Forskjellen mellem fattige og rige udjævnes ved den omtalte sociale Rolle, som Lovkyndigheden spiller, til hvis Erhvervelse der som bemærket ogsaa banes Vej for de fattige. Saaledes blive Sondringerne indenfor Folket selv i høj Grad mildnede; men desto skarpere er Modsætningen til Landets egen Befolkning, som kun har ringe Værdi i deres Øjne. Hvor de ikke behøve at tage Hensyn, men kunne udtale sig frit, betegne de ligefrem den russiske Befolkning som „Gojim", d. e. Hedninger. Der viser sig her et hovmodigt Selvbehag, der er ligesaa uadskilleligt fra den blotte Lovretfærdighed som den bestandige Higen efter Fortjeneste, man kunde sige Vinding, ogsaa paa det religiøse Omraade. Der er en forunderlig gjensidig Afspejling imellem det religiøse Livs Ejendommeligheder og deres verdslige Livs Ejendommeligheder. Ere de ivrige for deres Erhverv i de verdslige Handeler, saa beherskes de ogsaa af en tilsvarende Drift overfor Gud; det gjælder om at erhverve sig saa megen Fortjeneste som muligt ved sine egne lovmæssige Gjerninger; ere de i Besiddelse af en udviklet Skarpsindighed og en dialektisk Færdighed i Fortolkningen og Anvendelsen af de hellige Love, saa have de en dertil svarende Skarpsynethed og Behændighed i Behandlingen af Forretningslivets indviklede Forhold, og ere de indbyrdes stolte af Lovens Færdigheder, saa nære de en stolt Foragt for den Befolkning, som ikke kjender og ikke lever efter deres fædrene Overleveringer.

I disse Egne som overalt, hvor Jøderne blive deres Traditioner tro, er Familielivet stærkt udviklet; det

glemmes ikke, undtagen af jødiske Renegater, at med et helligt Familieliv begyndte det udvalgte Folks Historie. Ogsaa her findes det inderlige Sammenhold mellem dem, som have fælles Arne, og navnlig indtager Familiefaderen en patriarkalsk Stilling. For de gamle iblandt dem haves en dyb Ærefrygt; de unge tie i deres Nærværelse; deres Befaling vove de ikke at modsætte sig; de føle, at det sømmer sig ikke for dem at komme med Forslag, men kun at følge de ældres Anvisning. Men unægtelig har Familielivet her sine mørke Skyggesider, som have deres Grund i et højst ejendommeligt Forhold. Pigerne blive ikke indførte i Loven saaledes som Drengene og vokse i det hele op uden nogen Undervisning. Man betragter dem derfor som særlig udsatte for Fristelser, fornemmelig for Kjødets Synder. For at bevare dem herimod sørger man for at faa dem gifte saa tidligt som muligt; meget hyppig indføres de i Ægteskabet allerede i 14 Aars Alderen, og deres Mænd ere da i Regelen i en tilsvarende Alder, ofte kun 16 Aar gamle. I Overbevisningen om en saadan Foranstaltnings Ypperlighed til at forebygge Usædelighed bringes der ofte store Ofre for at muliggjøre disse ungdommelige Ægteskaber. Men desværre viser det sig hyppigt, at den gode Hensigt skuffes og har andre Onder til Følge. Ofte føre disse forhastede Forbindelser kun til, at Ægtefællerne blive kjede af hinanden; Valget viser sig at være uheldigt, og Samlivet ender i Ufred. Og hertil kommer saa, at Skilsmisser med Lethed lade sig fuldbyrde. Enhver kan faa Baandet løst, naar han giver sin Hustru et i formel Henseende udadleligt Skilsmissebrev og udbetaler hende Medgiften med en Tredjedel derover. Følgen bliver, at Kvinderne ikke sjældent gaa fra en Haand til en anden. Atter her have vi Nidkjærheden, men uden Visdom; de ville værne om Ærbarheden og bekæmpe Usædeligheden, men de rette Midler dertil kjendes ikke af Lovens bogstavelige Tjenere; at Mændene ere oplærte i Budenes Mangfoldighed, giver ingen

Magt over Hjærtets selvraadige Lyster; for Kvindens Værd som jævnbyrdig med Hensyn til Guds Rige og hendes deraf følgende Ret til ikke at blive en Kastebold for Mandens Luner fattes Sandsen, hvor Menneskeværd afhænger af et Studium, hvortil Kvinden ikke er skikket, og endelig kaster Lovens bogstavelige Opfattelse et Retfærdighedens Skær over, hvad der i Virkeligheden er mørke Skyggesider ved Jødernes Familieliv i disse Egne. Det er navnlig blandt den talrige Fattigbefolkning, at disse Skyggesider træde frem; her er det ingenlunde nogen Sjældenhed, at en Hustru skifter Ægtefælle fire eller fem Gange, som det berettes os af en herboende Person, der har levet mange Aar blandt disse Jøder, er født og opvokset iblandt dem, omend af kristne Forældre, har tjent hos de velhavende og staaet i nøje og venskabeligt Forhold til mange af de fattige Familier. Rigtignok kan Skilsmissen ikke ske uden Hustruens Samtykke; men ved Samtykke forstaas ikke andet, end at hun af sin Mand modtager det Skilsmissebrev, som denne henter hos sin „Rebbe", ɔ: Rabbineren. Men for at faa hende til at modtage det bruges ofte de mærkeligste Kunstgreb. Véd Manden, at hun er uvillig til at skilles, saa lægger han f. Ex. Dokumentet i et Brev, som han lader Posten bringe hende, eller skaffer det ved Naboers Hjælp i en eller anden Pakke ind i Huset, og har hun uforvarende aabnet et saadant Brev eller Pakke og saaledes faaet Skilsmissepapiret i Hænde, saa gjælder dette for en Modtagelse; Ægteskabet er hævet i samme Nu, og der staar kun tilbage at udlevere, hvad hun har bragt til Huset, thi for alt skal hun have Erstatning. Dog skal det bemærkes, at hvor der er Børn i et Ægteskab, er det saare sjældent, at saadanne Skilsmisser forefalde. Desto værre gaar det til med de barnløse Ægteskaber. Med Hensyn til disse gjennemføres, at de maa og skal hæves, naar der efter to Aars Samliv ikke er Udsigt til Familiens Forøgelse. De gamle Kvinder, som gaa omkring i Menigheden som

Almissesamlere og i lignende Hverv, gjøre da Anmældelse derom for vedkommende Ægtepars „Rebbe“, og hvad enten de selv ere ulykkelige eller lykkelige ved Samlivet, maa de da paa hans Befaling gaa fra hinanden for at muliggjøre ny Forbindelser. Saaledes maatte en Kone i Rava tre Gange skifte Ægtefælle paa Grund af sin Barnløshed; med den tredje flyttede hun til St. Petersborg, hvor hun forhaabentlig har faaet Lov til at leve i Fred, thi det er kun i de vestlige Provindser, at Jøderne gjennemføre denne barbariske og imod Ægteskabets Idé ligesom imod Kvindens Menneskeværd i høj Grad anstødelige Praxis. I ethvert andet Folk vilde saadanne Vilkaar for Ægteskabet utvivlsomt medføre Familielivets almindelige Ruin; men det er ret et Vidnesbyrd om, hvor udviklet og gjennem gode Traditioner fæstnet Sandsen for det huslige Liv er iblandt Jøderne, at de uagtet de nævnte Forhold gjennemgaaende føre et strængt og smukt Familieliv i disse Egne, hvilket ikke blot gjælder de velhavende, men ogsaa de fattige.

Hvor det jødiske Befolkningslag er saa tæt som her, ligger det i Sagens Natur, at den almindelige Velstand ikke kan være stor iblandt dem. Indbyrdes kunne de paa Grund af deres Love ikke saaledes drive Forretning og finde Lejlighed til at erhverve sig Rigdomme, som hvor de bo spredte blandt en langt talrigere kristen Befolkning. Gjennemgaaende ere de fattige og leve under meget trykkede Forhold, saa at den, som har Interesse for dem, han være knyttet til dem ved Blodets Baand eller ikke, maa ynkes inderlig over deres Tilstand. Som allerede bemærket ere de naturligvis ogsaa her fornemmelig Handelsfolket og føre som saadant et meget uroligt og besværligt Liv. Det strængere Arbejde befatte de sig ikke med og have derfor i Regelen intet med Agerbrug at gjøre. Derimod er det hyppigt, at det lettere Haandværk øves af dem; især ere mange Skrædere og Skomagere, nogle ernære sig ogsaa som Smede, men navnlig er der et Erhverv, som

paa mange Steder er udelukkende i deres Hænder. Tænker man sig Byer eller Landskaber med en overvejende jødisk Befolkning, saa vil en kristen Slagter paa Grund af de jødiske Spiselove ikke kunne faa Kunder nok til at existere; derfor finder man ikke sjældent lutter jødiske Slagtere, hos hvem ogsaa de kristne Beboere maa forsyne sig, et ret mærkeligt Udslag af Religionens Strænghed!

Vi ere hermed komne tilbage til den religiøse Baggrund, som bærer hele deres ejendommelige Liv. At de selv kunne føle sig tilfredsstillede af deres Religion, skal man ikke kunne benægte, saa meget mindre, som man kan høre de fattige iblandt dem prise sig selv lykkelige i Modsætning til bedre stillede, som tage det mindre samvittighedsfuldt med de mange overleverede Forskrifter; „vi ere dog lykkeligere end de“, sige de, „de andre have jo ingen Gud“. Opdages det, at nogen forsætligt krænker de hellige Love og i Omgangen med Kristne bryder Forpligtelserne overfor sit Folks Overleveringer, da kan det hænde, at vedkommende bliver nødt til at flytte bort, fordi ingen vil have med ham at gjøre. Stundom fordriver man ogsaa saadanne ved ligefrem legemlig Tugt. En Mand havde i al Hemmelighed tilladt sig selv en lille Undtagelse fra de i Paasken gjældende Spiselove, men havde været beluret af en af sine Trosfæller. Denne berettede det til de andre, og da vedkommende om Aftenen indfandt sig i Bedehuset, blev han modtagen med ubarmhjærtige Stokkeprygl. Manden maatte flygte fra Rava, hvor dette tildrog sig, til Lodz. Men navnlig hører al Barmhjærtighed op, naar der sker en Overtrædelse til Kristendommen. Det fik den tidligere omtalte jødiske Student haardt at føle. Hans Fader var en meget orthodox og stræng Rabbiner, og hans Moder ikke mindre ivrig for den nedarvede Religion; fra hendes Haand have vi et hebraisk Digt for os med Overskriften „O, mit Land, mit Land“, skrevet da hun stod i Begreb med at rejse

til Palæstina sammen med sin Ægtefælle, for at de kunde finde deres sidste Hvilested i den hellige Jord, hvor de fromme Fædres Grave ere. Da Ægteparret fik at vide, at Sønnen var gaaet over til Kristendommen, afbrød de al Forbindelse med ham og betragtede ham som tabt for bestandig; kun igjennem en Broder, som ikke helt vilde vende ham Ryggen, fik han stundom Efterretninger om Slægten. Forinden Forældrene droge til Palæstina, gjorde han engang en Rejse til Hjemmet i Haab om, at de dog vilde se deres Barn, naar han tilbagelagde den lange Vej for at fremstille sig for dem. Men Adgangen til Huset blev ham nægtet; Broderen, som var Mellemmand, meddelte, at for ham var der kun Forbandelse og ingen Velsignelse at vente af hans Fader. Og da han alligevel vovede at fremstille sig for denne, blev det ham sagt, at han maatte skyndsomt vige bort fra hans Aasyn, da Faderkjærligheden ikke kunde gjøre nogen Undtagelse fra Lovens Forskrift, at en saadan Overtræder skulde „udryddes af sit Folk“. Vi have dette af Sønnens egen Mund og maa antage, at det virkelig var Faderens alvorlige Mening. Men forøvrigt turde der være Anledning til at fremhæve, at de Rygter, som fra Tid til anden dukke op blandt disse Egnes kristne Befolkning om Jødernes Blodtørst, kun ere skammelige og savne al Grund, naar undtages et enkelt fanatisk og paa Misforstaaelse beroende Mord, som fandt Sted for nogle Aar siden og gav Anledning til, at de mærkelige „Mirakelrabbinere“ opslog deres Pavlun i S a d a g o r a i Bukovina istedenfor som tidligere indenfor Ruslands Grændser.

Vi skulle ikke her komme nærmere ind paa de højst ejendommelige Forhold, som have udviklet sig i Sadagora omkring den meget mærkelige „Wunderrabbi“. Vestens Jøder tie saa meget som muligt derom, og vi kunne ogsaa have Grund til at tie, da Kristenheden har frembudt og endnu frembyder lignende Exempler paa Overtro. Men derimod hører det nødvendigt med til

Billedet af den russiske Jødedom at minde om selve den religiøse Gjæring og Utilfredsstilletheden ved den rent talmudiske Jødedom, som har givet sig Udtryk i Kasidismen, hvis Tilhængeres Antal beløber sig til flere hundrede Tusende.

Allerede i Middelalderen viser der sig en Spaltning mellem en mystisk-pietistisk Retning og den stive Orthodoxi. I Midten af forrige Aarhundrede blev denne Dobbelthed skarpt udpræget ved to fremragende Rabbinere, den ene Rabbi Elias af Vilna, der blev Fører for de saakaldte „Missnagdim", Talmuds ivrige og udelukkende Tilhængere, og den anden Rabbi Salman i Lubavitzsch, som stod i Spidsen for „Kasidim", den efter større religiøs Inderlighed higende Retning, som foruden Talmud holder sig med Forkjærlighed til Bogen Sohar med dens hemmelighedsfulde Spekulationer over Guddommens Væsen. For denne Sekt staar det fast, at en Israelit ikke kan blive salig ved ydre Gjerninger og Ceremonier og blot talmudisk Kundskab, efterdi Gud er en Aand og derfor kræver en aandelig Tilbedelse. Rabbi Salman lærte, at alle Guds Ord og Bud havde en dyb symbolsk Betydning og gik ud paa, at Mennesket skulde blive en ny Skabning, bekjæmpe sine Begjæringer og forsage Verden. Forsaavidt staa de kasidiske Jøder Kristendommen meget nærmere end de andre, som lægge Vægten paa den ydre Overensstemmelse med Loven. Men til at føre denne Kamp med sig selv kjende de kun Menneskets egen Kraft og komme derfor i Regelen ikke ud over den farisæiske Selvretfærdighed. Vi forbigaa forskjellige ydre Skikke, hvorved de ogsaa adskille sig fra Missnagdim, for alene at berøre Bønnens Stilling i deres religiøse Liv. De bede ofte Timer igjennem og arbejde sig derved ind i en Tilstand af Exaltation, som giver sig de stærkeste Udtryk, der forøvrigt ere velkjendte trindt om fra den religiøse Overspændtheds Omraader. De græde og udstøde vilde Skrig, de synge og dandse, larmende med Hænder og Fødder. Men stundom staar ogsaa den

bedende ganske tyst, Ansigtet vendt imod Væggen og Panden hvilende paa den løftede Arm, idet Hjærtets Bevægelse lader sig fornemme i rørende, gribende Sukke. Denne Higen efter et Gudsforhold i personlig Inderlighed er Kasidismens utvivlsomme Fortrin. Vistnok har den adskillige Skyggesider navnlig i Retning af Sværmeriet; men det fortjener at bemærkes, at den for ikke faa Proselyter er bleven en Vej til Kristendommen, fordi de af dens Tilhængere, som tage sig Sagen alvorligt, ikke kunne undgaa at føres ind i dybere Selverkjendelse og saaledes kunne faa en Trang til Forsoning, som er ukjendt blandt de i talmudisk Selvretfærdighed hvilende Jøder.

Ved Siden af denne religiøst gjærende Bevægelse viser der sig ogsaa en moderne kritisk Retning, om man vil, en begyndende Reform-Jødedom, som antages at hidrøre fra, at den russiske Regjering i nyeste Tid har indrømmet Jøderne Adgang til de offentlige Dannelsesanstalter. Der klages saaledes over, at den yngre Generation staar tilbage i Iver for talmudisk Lærdoms Erhvervelse, og enkelte iblandt dem, som have tilegnet sig den evropæiske Dannelse, drive ligefrem Propaganda for at bringe Talmud-Studenterne til Frafald fra den fædrene Tro. Af Betydning er ogsaa en ejendommelig humoristisk Literatur i Jødernes egen Mundart[1]), som i

---

[1]) Den jødiske Jargon, som kjendes og tildels benyttes af Jøderne indbyrdes hele Verden over, er et ejendommeligt Sprog, hvoraf de ni Tiendedele ere tydsk, medens den ene Tiendedel er en broget Blanding af Hebraisk og de europæiske Landes Sprog, forskjellig farvet efter de forskjellige Egne, hvor de have slaaet sig ned. Som Prøve hidsættes nogle enkelte Sætninger af et til den ovennævnte Literatur henhørende Skrift: „Do will ich beschreiben dem Szeder (Afsnit) vin mein gehen in dardki-cheder (Pogeskole). Mele (Rigtignok) woss mit mir hot sich passirt bis ich bin alt geworen vier johr, is a ssach (meget) zu derzaehlen. Al ken

Novelleform gjør den jødiske Dannelse og Levevis latterlig og ad denne farlige Vej søger at undergrave den gamle Jødedom i disse Egne. Men det ligger i Sagens Natur, at hvor Befolkningen er saa kompakt og Traditionerne saa dybt rodfæstede igjennem mange Aarhundreder som her, blive saadanne Forsøg indtil videre uden nogen gjennemgribende Virkning, navnlig da saa længe den gamle Ordning fastholdes af Regeringen, at Jøderne indtage en Særstilling i Staten, sondrede ved særlige Love fra Landets øvrige Befolkning.

Hermed er Skildringen af den russiske Jødedom efter dens Hovedtræk ført til Ende, kun at det endnu maa bemærkes, at Messiasforventningen endnu lever og stundom endog meget kraftigt hos disse Israeliter. Den fremtræder undertiden i grelle Former, som f. Ex. hos en gammel Mand i Kischinev, der beskjæftigede sig bestandig med at gjøre Beregninger om Tidspunktet for Messias' Komme. Han søgte at udregne det ved Hjælp af Talværdien, som de hebraiske Bogstaver have, og opererede ivrigt med Begyndelsesbogstaverne i et eller andet Skriftsprogs Ord for at finde, hvad han søgte, og naar han mente, at hans Beregninger havde ført til et paalideligt Resultat, løb han ud paa Gaderne, raabte højt af Glæde og fortalte alle, naar Messias kunde ventes. Ligeledes berettes der fra Kischinev, at naar det tordner, kan man se Jøderne lukke Vinduerne op og spejde ud, om ikke den forventede Messias skulde komme. At denne Forventning allerede er opfyldt, derom fik de saa godt som aldrig noget at vide, indtil for nogle Decennier siden det

---

(derfor) well ich euch beschreiben vin mein dardki-cheder. — O! ich hob gor vergessen, noch mit a johr zurück vor dem cheder hot mich schon der tate (Fader) ongehoben mechanech zu sein (vænne, øve) mit mizwes (Bud) etc.

glade Budskab begyndte at lyde til dem just i den nævnte Stad[1]).

II.

Kischinev.

Forberedende Bevægelser.

Det synes, som om Kischinev (se Side 1) øver en stærk Tiltrækning paa Jøderne i det sydvestlige Rusland. I det mindste har der i de sidste 20 Aar vist sig en paafaldende Forøgelse af den israelitiske Befolkning i denne By; thi medens der i 1868 taltes 35,000 Jøder blandt ca. 92,000 Indbyggere, saa skal den israelitiske Menighed nu tælle over 80,000 Medlemmer, imedens Byens samlede Indbyggerantal angives at være 112,000.

I denne By blev i Aaret 1859 den evangelisk-lutherske Præst Faltin ansat som „Divisionspræst". Hans Menighed bestod af de Lutheranere, som maatte findes blandt de garnisonerende Tropper, en Diaspora-Menighed, som tildels var at betjene ved Hjælp af Rejser, og som foruden Soldaterne ogsaa omfattede tyske Familier, der havde slaaet sig ned i disse Egne. Som Forholdene laa, var der egentlig fuldt op at gjøre med den spredte Menighed, som han var bleven kaldet til, og i Begyndelsen indskrænkede han sig ogsaa til at arbejde indenfor selve sin Kaldsvirksomheds Grændser. Da hændte det ham en Dag, at en gammel Kvinde, som i atten Aar havde bedet for Israels Frelse, kom til ham og

---

[1]) Foruden de personlige Kilder, som have været til Raadighed for Fremstillingen af „russisk Jødedom", skal særlig nævnes et Skrift, som er blevet benyttet i større Omfang og paa sine Steder gjengivet i Oversættelse, nemlig Dr. F. Weber: Reiseerinnerungen aus Russland.

sagde: „Glem ikke de Tusender af Jøder, som bo her omkring os uden at kjende Kristus.“ Vistnok havde han ikke glemt at tænke paa Jøderne; det skulde ogsaa en alvorlig Præst have ondt ved i en By, hvor man kan høre det gamle Testaments hellige Sprog paa Gaderne, stundom endog fra Børnenes Læber; men hidindtil havde han dog væsentlig indskrænket sig til at sende de Israeliter, som henvendte sig til ham for at undervises i Kristendom, til Jassy, hvor den britiske Israelsmission var i Virksomhed. Nu derimod tog han selv denne Gjerning op, ikke just missionerende i egentlig Forstand, men som den, der paatog sig det besværlige Arbejde at vejlede søgende Jøder, og i Aaret 1864 blev Førstegrøden indsamlet, idet tre bleve døbte i den lutherske Kirke i Kischinev. Blandt de Omvendelser, som fandt Sted, er der en, som særlig bør nævnes baade paa Grund af dens skjønne Ejendommelighed og paa Grund af dens Betydning for Arbejdets videre Gang.

En Dag kom der en ung trediveaarig Mand til Divisionspræsten og fremstillede sig som en af Jødernes Rabbinere. Han havde nylig afsluttet sin Uddannelse, havde derfor endnu ikke faaet nogen større Virksomhed blandt sine Trosfæller og havde som Følge deraf ogsaa kun lidet at leve af; han ønskede derfor at give Privattimer i Skrivning og Tegning, hvori han, som de forelagte Prøver beviste, besad stor Dygtighed, og bad nu Faltin om at anbefale ham blandt hans bekjendte, hvad denne ogsaa med Glæde lovede. Efter nogle Dages Forløb indfandt Gurland — thi dette var Rabbiens Navn — sig atter; men da Faltins Bestræbelser kun havde haft lidet Held med sig, foreslog han nu selv at blive den unge Jødes Elev, ikke i de nævnte Fag, men i Hebraisk, hvori han ofte havde ønsket at faa sine Kundskaber udvidede. Forslaget blev modtaget med Tak, kun at det paa Forhaand maatte loves, at deres Samarbejde med det gamle Testament ikke maatte benyttes af Præsten til at gjøre Omvendelsesforsøg. Faltin

mente selv, at det vilde kun have en uheldig Virkning, om han handlede imod Rabbinerens Ønske; men desto inderligere bad han til Herren, at dog den Hellig-Aand i Stilhed maatte gjøre sin Gjerning og oplade den unge Lærers Øjne til at se Profetiernes Opfyldelse i Jesus Kristus. Uger gik hen, og det hebraiske læstes flittigt i Timerne, uden at Kristendommen kom paa Tale, og uden at der sporedes nogen Virkning af Faltins Bønner. Derved lod han sig dog kun bevæge til mere brændende Bønner og holdt trofast ud. Allerede havde de gjennemlæst hele det gamle Testament, og vare nu for anden Gang komne til Kap. 53 hos Jesaja, det bekjendte Kapitel om ham, som „er saaret for vore Overtrædelser", den lidende Messias. Da de havde gjennemgaaet Kapitlet paa sædvanlig Vis, sagde Rabbineren: „Skulde vi ikke læse det endnu en Gang?", et Ønske, som Præsten var mere end villig til at efterkomme, idet han i Stilhed hilsede det som et første Morgengry, der varslede om, at Lyset, som han saa længe havde bedet om, var ved at bryde igjennem. Den Dag forlod Rabbien ham i en alvorlig, grublende Sindsstemning; hvad der bevægede sig i ham, ymtede han intet om; men Faltin forstod Tavsheden. Da han var bleven ene, kastede han sig paa sine Knæ, takkende i Haabet og bedende i inderlige Begjæringer, at hvad der var begyndt, maatte fuldendes ved Herrens Naade. Han kunde ikke faa Gurland ud af sine Tanker, indtil denne indfandt sig til den næste Time, og man forstaar, i hvilken Spænding Præsten førtes ind, da Rabbineren begyndte Timen med at foreslaa i en bedende Tone: „Skulde vi ikke endnu en Gang tage Jesaja det 53de?" Da Kapitlet var læst, sagde han med dyb Bevægelse: „Jeg véd ikke selv, hvorledes det er. Jeg finder nu saa meget i Biblen, som jeg aldrig har fundet før, skjønt jeg dog har lært hele det gamle Testament udenad, — det passer jo altsammen paa Eders Jesus, saa at jeg snart maa tro, at han er den forjættede Messias". Nu mente Faltin,

at Timen var kommen, og havde han hidindtil været sit Løfte tro, ikke at tale om Kristendom, saa begyndte han nu at tage alle de Steder frem til Gjennemlæsning, af Profeterne og Salmerne, som syntes ham at vidne klarest om vor Tros Sandhed. Fra nu af læste de kun saadanne udvalgte Stykker af det gamle Testament og opgav den fortløbende Læsning, indtil Gurland en Dag udbrød: „Nu kan jeg ikke længer tvivle om, at Kristus virkelig er Guds Søn. Men hvor kan det dog være, at jeg tidligere har kunnet læse min Bibel saa ofte uden at se, hvad jeg nu ser? At jeg har læst den med Flid, det maa De selv overbevise dem om. Slaa op, hvor De vil, og nævn mig blot Begyndelsesordene i de fem øverste Linier paa Siden, saa skal jeg sige, hvilket Sted det er.“ Der blev gjort flere Forsøg, og hver Gang kunde han ikke blot angive Bog, Kapitel og Vers, men kunde ogsaa straks fremsige hele den øvrige Side udenad paa Hebraisk. Da Faltin udtalte sin Undren derover, svarede han: „Det var ikke for at vise mine Kundskaber; jeg vilde kun bevise, at jeg har studeret Guds Ord flittigt. Desuagtet er det mig nu, som om jeg aldrig havde læst det. Jeg begriber ikke, hvorfor jeg ikke har forstaaet det tidligere.“ Hermed var Beslutningen taget; han vilde forlade Jødedommen og lade sig døbe, og Timerne fik nu den modsatte Karakter af tidligere: Rabbineren blev Eleven og Faltin Læreren. Gurland var imidlertid gift, og hans Hustru vilde intet høre om at blive Kristen og gjorde ham mange Bebrejdelser. Men Rabbineren havde lært af sin Præst, hvad der kan udrettes ved Bønnen alene uden paatrængende Omvendelsesforsøg. Han bad for sin Hustru, ligesom Faltin havde gjort for ham, fik ogsaa denne til at sammenslutte sig med ham i vedholdende Bønner, og det varede ikke længe, saa var ogsaa hun bleven en anden og hendes Øjne opladte for Evangeliets Sandhed. Da begyndte Rabbineren at undervise sin Hustru i Kristendom,

imedens han selv endnu fortsatte sin Forberedelse hos Faltin.

Naturligvis kunde det ikke vare længe, førend den hyppige Omgang mellem Rabbineren og Præsten vakte Omverdenens Opmærksomhed. Blandt Jøderne gik der Rygter om, at Faltin vilde træde over til den israelitiske Menighed; men da Tiden gik, uden at dette skete, begyndte de at blive ængstelige for deres unge Rabbiner. Man forhørte sig hos ham, og han aflagde en aaben Bekjendelse, hvilket gav Anledning til stormende Scener. Han søgte at overbevise dem, ligesom han selv var bleven overbevist, ved Steder af Skriften, og hans Vidnesbyrd kunde de ikke tilbagevise paa anden Maade end ved at paastaa, at hans Bibel var forfalsket, en Paastand, hvis Usandhed de dog snart maatte indrømme. Men Indrømmelsen gjorde dem kun desto mere forbitrede, og de forlode ham som Fjender.

Endelig kom Dagen, da Rabbien og hans Hustru skulde døbes; det var Paaskedag. Baade Jøder og Kristne vare vidende derom, og ifølge Landets Kirkelove skulde Handlingen udføres ved den offentlige Gudstjeneste. Den lutherske Kirke fyldtes ganske, og navnlig var der mange Jøder til Stede, men alle stode i aandeløs Stilhed, imedens Daaben foregik. Efter Daaben knælede baade Præsten og de to døbte ned, og Gurland holdt en Takkebøn for Naaden, som var dem skjænket i det hellige Sakrament, og bad tillige for sit Folk, at mange maatte finde Vejen til den samme Naade. Paa alle Tilhørerne gjorde denne Bøn et dybt Indtryk, og næsten alle græd af Bevægelse. Tre jødiske Kvinder vare saa grebne, at de helt glemte sig selv, trængte sig frem i Kirken, hen til Rabbinerens Hustru, omfavnede, kyssede hende og udraabte: „Du er den lykkeligste af os!“

Det manglede ikke paa Forsøg paa at faa Gurland tilbage til Jødedommen. Man tilbød ham 600 Sølvrubler, for at han kunde flytte til Konstantinopel, hvor ingen anede noget om hans Daab, og saaledes gjenoptage sin

tidligere Virksomhed som Rabbiner; og dersom han skulde behøve flere Penge, vilde man ikke lade det mangle paa Understøttelse. Da man intet kunde udrette med Penge, saa truede man ham paa Livet, men alt var forgæves. Gurland stod fast, og for at ruste sig til sit nye Kald drog han til Berlin, hvor han uddannede sig i Missionsseminariet. Efter at have taget den theologiske Examen blev han ordineret af Generalsuperintendent Büchsel i Sommeren 1867 og vendte derefter tilbage til Kischinev, hvor den tidligere Rabbi nu optraadte som kristen Præst for at hjælpe sin aandelige Fader og Ven, Faltin.

Gurland havde ventet, at Hovedvanskeligheden ved Arbejdet skulde bestaa i, at hans Stammefrænder, hvis fanatiske Had han paa mange Maader havde maattet mærke lige siden Daaben, ikke skulde ville have det mindste med ham at gjøre. Men han fik Besværligheder af ganske modsat Natur. Hans Overgang til Kristendommen frembragte en aldeles uventet Virkning i vide Kredse blandt Ruslands Jøder, et Vidnesbyrd om, at den religiøse Gjæring iblandt dem var stor, og at det talmudiske Standpunkt var utilfredsstillende for mange. Fra Vilna, Rovna, Minsk, Schilov, Odessa og adskillige andre Steder kom de rejsende til Kischinev. Alene i Løbet af én Maaned i 1869 mældte der sig 33, som ønskede at undervises af ham, og det var ingenlunde blot forarmede Proselyter, som Israelsmissionen desværre saa ofte hjemsøges og skuffes af; flere iblandt dem vare endog betroede og ansete Mænd i deres Menigheder. De ønskede at danne en Art jødekristelig Kirke med Bibeholdelse af enkelte af deres overleverede Skikke. Det var første Gang, at denne Tanke traadte frem her ovre, et Varsel om, hvad Fremtiden skulde bringe. Men foreløbig blev det kun ved Tanken. De, som undervistes af Gurland og lode sig døbe, kom ikke til at danne noget selvstændigt Samfund, men bleve Medlemmer af Pastor Faltins Menighed. Vi

skulle ikke gaa nærmere ind paa disse Omvendelser, men kun fremdrage et enkelt Exempel. Der var en anset Familie i Kischinev, hvis samtlige Medlemmer følte sig dragne af Kristi Evangelium. De andre Jøder forsøgte at holde dem tilbage, og da de ikke havde Held med sig, hidkaldte de Familiefaderens Broder, en højt bedaget Olding, som maatte rejse hid fra Kijev for om muligt ved sin Indflydelse at gjenvinde Slægtningene for Jødedommen. Men hans Rejse bar den modsatte Frugt af den tilsigtede. Han blev selv greben af Troen paa Jesus Kristus og lod nu sin Familie komme ned fra Kijev til Kischinev. Det endte med, at de to Familier mødtes netop paa den Trosgrund, hvorfra den gamle Mand havde skullet føre sine først omvendte Slægtninge tilbage, og man saa' Oldingen omfavne sin Broder med Glædestaarer i Øjnene, idet han gjorde Simeons Ord til sine: „Nu, Herre, lade du din Tjener fare i Fred, thi mine Øjne have set din Frelse!“

Forøvrigt var det langt fra, at Faltin og Gurland kunde efterkomme alle de Opfordringer, som kom til dem om at antage sig Proselyter. Dels var det ikke let at faa tilstrækkelig Tid, da den spredte evangeliske Menighed beslaglagde dem meget; dels var der navnlig uovervindelige økonomiske Vanskeligheder. Gurland skriver selv herom: „Med tungt Hjærte maatte vi afvise Flertallet af dem, som mældte sig. De vare gifte Mænd, som paa Forhaand maatte stille det Spørgsmaal, om vi kunde tage os af dem, naar de bekjendte deres Hensigt for Jøderne og saaledes bleve forskudte af deres tidligere Slægt og Venner, om de turde paaregne Understøttelse til Ernæring af Hustru og Børn, indtil Undervisningen var afsluttet, og de kunde skaffe sig et Erhverv blandt de Kristne. Desværre tillode vore ringe materielle Midler os ikke at overtage dette Ansvar“. Det blev bestandig kun enkelte, mest unge Mennesker, som man kunde tage sig af. Om at drive Mission i egentlig Forstand og selv kaste Garnet ud kunde der saaledes ikke

blive Tale, da det ikke engang var muligt at modtage alle, som mældte sig af sig selv. Det gjaldt blot om at kunne sørge saa godt som muligt for dem, som man antog sig, og værne dem mod de store aandelige Farer, som en Proselyt er udsat for. I saa Henseende var det et stort Gode, da man fik indrettet et „Proselythus", hvor de kunde beskjæftiges og oplæres til forskjellig Virksomhed og saaledes bevares mod Lediggang, imedens Forberedelsen stod paa, og hvor de tillige i fornødent Fald kunde være nogen Tid ogsaa efter Daaben. Efter at Gurland var bleven forflyttet til Mitau i Kurland som Præst, var det navnlig Læreren Frackmann, ogsaa en omvendt Jøde, som forestod Proselythuset. Tillige holdt han her Aftenskole for Jøder, hvor de bleve underviste i allehaande nyttige Ting, imedens Lejligheden benyttedes til religiøse Samtaler og Læsning af det gamle Testament.

Som en medvirkende Faktor til kristelig Paavirkning af Jøderne i Kischinev maa fremdeles nævnes den evangeliske Skole, som hører til Faltins Menighed, og som ogsaa besøges af israelitiske Børn. Netop i denne gjorde Gurland sine mest opmuntrende Oplevelser i den første Tid efter sin Tilbagekomst fra Berlin. Han beretter selv, hvilken Glæde det var ham fra Dag til Dag at kunne forfølge Fremgangen baade i Kundskab og smuk Opførsel hos disse saavel legemlig som aandelig forsømte Jødebørn; men navnlig greb det ham dybt at mærke, hvorledes Guds Aand stille og dybt gjorde sin Gjerning i disse Barnehjærter. Man forstaar, hvad denne kristnede Rabbi maatte føle, naar han saa en lille niaarig Jødepige sidde og fælde Taarer over Jesu Lidelseshistorie, eller da han en Dag ved at høre de kristne Børn, om de kunde deres Morgen- og Aftenbønner, gik to Jødepiger forbi og saa blev spurgt af den ene: „Maa jeg ikke ogsaa sige min Bøn?" Han svarede Ja, og det tiaarige Barn foldede sine Hænder og bad med glædestraalende Ansigt sit — Fadervor. „Det beder jeg hver

Morgen, naar jeg staar op", sagde hun. „Og hvor har du da lært det?" var hans Spørgsmaal. „Det har jeg lært her i Skolen, thi hjemme maa jeg ikke lære det for Moder [Faderen derimod ønskede hende undervist i kristen Skole]. Derfor maa jeg ogsaa bede det ganske sagte om Morgenen, for at Moder ikke skal høre det; men ikke sandt — Gud hører det jo nok alligevel?" Naar det bemærkes, at af saadanne Oplevelser gjordes der mange i den evangeliske Skole, saa bliver denne maaske at regne blandt de virksomste Midler til at bane Kristendommen Vej hos Jøderne i Kischinev.

Imedens saadanne Ting fuldbyrdede sig i Bessarabien, var Kristendommen ogsaa begyndt at øve sin Tiltrækning paa Jøder i Moldav, den tilgrændsende Provinds af Rumænien, og Tanken om Dannelsen af en jødekristelig Kirke, der var glimtet frem, rigtignok kun som et Stjærneskud, blandt Syd-Ruslands Jøder (se S. 25), havde allerede tidligere gjort sig gjældende her. Fra Skulian, en By i den nævnte Provins, indfandt der sig i Oktober 1868 en Jøde hos den berømte kristne Professor i de gammeltestamentlige Videnskabsfag, Dr. Fr. Delitzsch i Leipzig. Manden viste sig at være en ualmindelig grundig Kjender af Talmud og Jødernes øvrige religiøse Literatur, men tillige besjælet af en levende Kjærlighed til den Herre Jesus som Guds menneskeblevne Søn. Han medbragte et hebraisk Værk, som han med Opofrelse af alt, hvad han ejede, havde ladet trykke i Berlin i 2000 Exemplarer for at udbrede det blandt sine Stammefrænder. Værket, som bar Navnet „Profeternes Lærdommes Bog", var efter Delitzsch's Dom „det lærdeste og ejendommeligste Skrift, som nogen Sinde er forfattet af en Jødekristen", Frugten af et tolvaarigt Arbejde, som gik ud paa at vise, ikke blot ud af det gamle og ny Testament, men ogsaa med Benyttelse af hele den synagogale Literatur, at Jesus og ingen anden er Israels Messias. Rigtignok vare Mandens Anskuelser ikke fri for de Misvisninger, som ere velkjendte fra

Oldtidens Jødekristne, men han tilhørte Kristendommen med Liv og Sjæl og vilde kun tjene den. Han var Medlem af en lille Menighed i Skolian, hvor de troende indbyrdes havde døbt hverandre i Faderens, Sønnens og den Helligaands Navn, en Menighed, som vilde vedblive at holde Moseloven, men dog alene vilde bygge Frelsen paa Forsoningen ved Jesu Blod og ikke paa Lovens Gjerninger. Her var altsaa en selvstændig jødekristelig Menighed virkelig grundlagt. Mændene, som bragte Bevægelsen frem, ere vistnok tildels endnu i Live og ere ikke blevne trætte af Arbejdet, men have fortsat deres Bestræbelser i samme Retning. Dog har det ikke ført til nogen ret kraftig Samfundsdannelse med Virkninger i større Omfang blandt Østevropas Jøder. Det er muligt, at Misvisninger som de ovenfor antydede af gnostisk-ebionitisk Art have virket lammende og berøvet Bevægelsen noget af dens Livskraft; i ethvert Fald blev den kun en forberedende, og det ikke engang saaledes, at der kan paavises en direkte Sammenhæng med, hvad der senere er brudt frem i Kischinev. Det blev kun et Varsel, men et betydningsfuldt Varsel om, hvad der omtrent tyve Aar senere skulde fremstaa med større Livskraft i Bessarabien.

Som en særdeles betydningsfuld Forberedelse herfor maa endelig nævnes Udbredelsen af det nye Testament i hebraisk Oversættelse. Man havde allerede tidligere saadanne Oversættelser, og det britiske Bibelselskab havde udgivet en for at udbrede den blandt Jøderne; men den gjorde ingen Virkning. Det var dem nok at se Navnet London paa Titelbladet, hvormed de forbandt Forestillingen om „en stor Fabrik af Kristne“. Helt anderledes stillede Forholdet sig, da den fornævnte Professor Delitzsch, der ogsaa blandt Jøderne er anset som en stor Kjender af deres Literatur, tilbød Londonerselskabet en ny Oversættelse, som blev trykt i Berlin. Hans Navn var en Modvægt mod deres Antipathi, især da, efter at han i de sidste Aar er traadt

saa energisk op som Antisemitismens Modstander og har værget Jøderne og deres Lovbog mod skammelige Beskyldninger. Længe havde han arbejdet paa sin ypperlige Oversættelse; allerede for 40 Aar siden havde han følt sig hendragen til dette Arbejde, over hvilket Herrens Velsignelse har hvilet synlig. I Aaret 1878 blev det første Oplag færdigt, som siden er blevet efterfulgt af syv andre i mange tusende Exemplarer, bestandig forbedrede og vidnende om den utrættelige Flid og de sjældne Gaver, hvormed den højt fortjente Oversætter arbejder. Frugterne af dette Foretagende kan næppe vurderes for højt. Tidligere herskede der hos Jøderne herovre den utroligste Uvidenhed om Kristendommen og navnlig om Kristendommens Stifter. Deres Kjendskab til Kristi Person indskrænkede sig til, hvad de mulig havde læst i et eller andet gammelt Smædeskrift, eller hvad der af lignende Art gik fra Mund til Mund imellem dem; han var for dem kun Mirakelmageren, som ved Trolddom havde helbredet Syge og samtidig søgt at bringe sit Folk til Frafald fra den hellige Lov; de yndede at nævne ham som „den hængte“, der i deres Øjne var den værste blandt Menneskenes Børn. Men disse Fordomme ere kraftigt modvirkede ved den talrige Udbredelse af det hebraiske nye Testament. Missionærer, som have gjennemrejst disse Egne, ere selv forbavsede over den store Udbredelse, hvilken er saa meget mærkeligere, som det ifølge Landets Love ikke staar fremmede frit for paa egen Haand at udbrede hellige Skrifter. Hertil udkræves en særlig kejserlig Tilladelse, saaledes som f. Ex. den bekjendte Missionær W. Faber fra Leipzig søgte at opnaa, da han i 1885 befandt sig paa Gjennemrejse i Kjøbenhavn samtidig med, at den russiske Kejser opholdt sig paa Fredensborg. Det blev ham tilstedt af Majestæten at indgive en Ansøgning, som herfra skulde passere videre til Betænkning af de vedkommende kirkelige Myndigheder i St. Petersborg, hvorfra man tør haabe, at den begjærede Frihed nu vil være tilstaaet Ansøg-

eren, da de russiske Myndigheder gjennemgaaende have vist sig sympathetiske overfor den jødekristelige Bevægelse. Men ad hvilke Veje Udbredelsen nu end har fundet Sted, saa have Tusender af Jøder faaet den nye Pagts Bøger at læse i deres gamle hellige Sprog, og Virkningen deraf har vist sig meget gjennemgribende. En Søgen og Spørgen er derved fremkaldt, som ogsaa har givet sig Udtryk i hyppige Breve til Prof. Delitzsch med Udskriften: „Til det nye Testaments Oversætter i Leipzig“. Tydeligst har dog Virkningen af dette Oversættelsesarbejde vist sig i den levende Interesse for og Tilslutningen til den Mand, som efter selv at være bleven omvendt ved Hjælp af det nye Testaments Læsning er bleven bekjendt i de videste Kredse som Stifteren af den jødekristelige Menighed i Kischinev.

III.

Josef Rabinovitsch.

Den nationaljødiske Kristenmenigheds Vorden.

Josef ben David Rabinovitsch er født den 11te, 23de September 1837 i den lille By Orjejev i Bessarabien. Den blonde Type med blaa Øjne, der ovenfor blev omtalt som sædvanligere blandt Østens Jøder, gjenfindes hos ham; han er en Mand af Middelhøjde, med høj Pande og stort Skjæg, hvis Billede forekommer os at kunne minde mere om en Englænder end om en Jøde. Medens hans Fader skal have tilhørt den lavere Borgerstand, har han selv uddannet sig som Advokat og nød tidligere megen Anseelse blandt de russiske Jøder. Det jødiske Petersborger-Tidsskrift Hamelitz for 20de Januar, 1ste Februar, 1884 omtaler ham i Anledning af hans Bekjendelse til Kristendommen som en Mand, „hvem vi allerede have kjendt i 20 Aar, siden

han boede i Orjejev, og om hvem det var os bekjendt, at han er lovkyndig og indsigtsfuld, baade det hebraiske og russiske Sprog mægtig, besjælet af Kjærlighed til sit Folk og af Iver for sin Tro og tillige for Oplysning, en Mand af Forstand og fine Sæder, som efter at have nedsat sig blandt sit Folk i Kischinev var højt anset i Menigheden".

Bedrøvelse over Tilstandene i hans Folk og Vilkaarene, hvorunder det lever, havde længe opfyldt ham; det var hans inderlige Begjæring at kunne løfte det til højere Trin baade i aandelig, intellektuel og materiel Henseende. I 1880 fremsatte han offentlig i et jødisk Tidsskrift i St. Petersborg en Plan til fuldstændig Omordning af Rabbinatet for igjennem Folkets aandelige Ledere at kunne omdanne Folket selv; men, som man vel kan vide, strandede et saadant Forsøg ganske paa Jødedommens haardnakkede Fastholden ved det overleverede. Derefter søgte han at forbedre Jødernes Kaar ved at faa dem ind paa Agerbruget istedenfor som hidtil næsten udelukkende at befatte sig med Handel og de ovenfor nævnte Grene af Haandværket; han virkede ikke blot for Oprettelsen af et dertil sigtende Agerbrugs-Selskab, men viste selv Vejen med sit Exempel, idet han med sin Husstand gav sig til at dyrke Jorden. Da udbrød Jødeforfølgelserne i 1882, og Smerten over, hvad hans Brødre maatte lide af Befolkningen, i hvis Midte de boede, førte ham ind paa den Tanke, at Bortflytning fra de kristne Egne og Overflytning til Palæstina var den eneste Udvej til at ophjælpe Israel. Atter denne Gang beviste han sig som en energisk Handlingens Mand, blev ikke staaende ved Tanken, men rejste selv til Palæstina for at lære Forholdene at kjende. Hvad han fik at se, overbeviste ham snart om, at hans Plan maatte i ethvert Fald for Tiden opgives. Men alligevel blev denne Færd til det hellige Land velsignet med det rigeste Udbytte ikke blot for ham selv, men ogsaa for hans Folk. Den blev en enestaaende Besegling af Je-

sajas Ord, at „som Himmelen er højere end Jorden, saaledes ere mine Veje højere end Eders Veje og mine Tanker højere end Eders Tanker“, siger Herren.

Her maa det erindres, at Rabinovitsch som bosiddende i Kischinev ikke havde kunnet undgaa at lære Kristendommen nærmere at kjende. Vel havde han ikke i mindste Maade været under Paavirkning af den derværende Israelsmission; med Pastor Faltin havde han endnu aldrig været i Forbindelse; men som Forholdene ifølge vort foregaaende Afsnit havde udviklet sig, var det umuligt, at en Mand med hans Interesser og med hans Bekymring for sit Folk skulde kunne leve i disse Egne uden at komme til at beskjæftige sin Tanke med Forholdet imellem Israels hellige Skrifter og Læren i det nye Testament, hvis hebraiske Oversættelse efterhaanden var bleven udbredt blandt hans Folk. Hvad han tidligere havde tænkt herom, er os ikke bekjendt; men paa Palæstina-Rejsen fik det, som han saaledes havde lært at kjende, en egen Magt over hans Sind. En Dag, da han sad ude paa Oliebjerget opfyldt af Bekymringen for sit ulykkelige Folks Skæbne, fremkaldte Synet af de Steder, hvor Jesus berettes at have kæmpet i Bønnen og lidt, dette Spørgsmaal i hans Indre: „Skulde det være muligt, at denne Jesus af Nasaret var vor Messias, og at dette Land er blevet en Ørken, fordi vi have forkastet ham?“ Han tog det nye Testament og gav sig til at læse, og dets Ord greb ham med Sandhedens Magt; han erkjendte, at Jesus var virkelig den, om hvem Profeternes Forudsigelser bevægede sig, den Messias, som har baaret Verdens Synd. Herom skriver han selv: „Siden mine Fødder have betraadt det jordiske Jerusalem, ere mine Øjne blevne opladte. Jeg har skuet ham, hvem de have gjennemstunget, og har begyndt at klage over ham: Ve, min Broder, ve, min Herre!“ Da han vendte tilbage fra Palæstina, var det dette Udbytte, som han bragte med fra Rejsen, hvilket han gav Udtryk i det helt nye Løsen: „Nøglen til det hellige Land har

Jesus vor Broder i Hænde“. I denne Erkjendelse af „Jesus vor Broder“ laa Spiren til hele den snart vidtrækkende Bevægelse, som nu tog sin Begyndelse.

Efter sin Hjemkomst helligede han sig først til et endnu grundigere Studium af det nye Testament og erhvervede sig, som hans Skrifter bevise, et nøje Kjendskab dertil. Derpaa traadte han frem med sine første tretten Theses, affattede paa Hebraisk, hvori han søgte at drage sine Stammefrænder hen til det nye Lys, som var opgaaet for ham selv. Ligesom det fra Begyndelsen var Omsorgen for det ulykkelige Folk, der havde sat Manden i Bevægelse, saaledes er det ogsaa herfra, at han gaar ud i denne Proklamation fra Slutningen af 1883. Den indeholder et fuldstændigt Brud med det israelitiske Samfund i dets hidtilværende Skikkelse, idet det erklæres, at en Forbedring af Tilstandene blandt de russiske Jøder ikke kan forventes hverken af de riges Penge eller af Rabbinernes Lære eller af Forfatternes Ræsonnementer; „thi alle, hedder det, ere de kun betænkte paa egen Fordel, og deres Maal er ikke Israels Bedste, de bidrage kun til Forværrelse af Forholdene“. Ligesaa haabløst betegnes det at ty til en Udvandring til Palæstina eller en Sammensmeltning med Rigets ikke-jødiske Befolkning. Der maa arbejdes indenfra og begyndes med at ophjælpe den moralske og aandelige Tilstand. „Vi maa bortkaste, hedder det, vore Afguder, Kjærligheden til Pengene, og istedenfor sætte Kjærligheden til Sandheden og Frygten for det onde“. Men hertil behøves en Fører, og det en Mand af Jakobs Slægt, som elsker Israel og har hengivet sit Liv for Guds hellige Navns Skyld og for at hævde Lovens og Profeternes Hellighed, en Mand, som med Kjærligheden til sit Folk har forenet Klarsyn baade for sine jødiske Brødres Hovmod af den guddommelige Udvælgelse og for deres Tilbøjelighed til i gode Dage at forlade den levende Gud og hengive sig til Pengegjærrighedens og Herskesygens Afguder. „En saadan Mand, siges der, have vi

efter omhyggelig Forsken i alle den israelitiske Histories Aarbøger kun fundet i den ene Jesus fra Nasaret, som blev ihjelslagen i Jerusalem før Ødelæggelsen af vort sidste Tempel. De samtidige blandt Israels vise formaaede ikke at fatte hans Lære og heldbringende Formaal, at han lagde Eftertrykket paa Lovens Forskrifter med Hensyn til Hoved og Hjærte og ikke derimod paa den udvortes Færds Smaaligheder; men vi nulevende Jøder kunne med Bestemthed sige, at denne Jesus og han alene har søgt sine Brødres sande Vel og har bragt et Fredens Tilbud for deres hele Slægt. Kjærlighedens Magt overfor vore israelitiske Brødre forpligter os derfor til hellig Ærefrygt for Jesus vor Broders Navn; vi skulle med Hjærtets Hengivelse lære hans hellige Ord, Sandhedens og Kjærlighedens Vidnesbyrd, som de ere nedskrevne og forklarede i Evangelierne, indprænte vore Børn dem i Skolerne, tale om dem, hvor vi end befinde os i Selskab med Mennesker, optage Evangeliebøgerne som en Skat i vore Huse og forene dem med alle de hellige Skrifter, som til vor Velsignelse ere os efterladte af vore sande Vise i alle Slægter. Da haabe vi vist, at vor Broder Jesu Ord ville bære Frugt for os i Retfærdighed og Frelse; de ville vende vore Hjærter til at elske Sandheden og hvad som godt er, og da vil ogsaa Folkenes og Statsregeringens Hjærte vende sig mod os og indrømme os en vedblivende Bestaaen blandt alle de andre Folk, overskyggede af de evropæiske Love, som ere givne og skrevne i denne vor Broders Aand, han som har hengivet sit Liv for at gjøre Verden lykkelig og bortrydde det onde fra Jorden, Amen“.

Som et første Manifest og ikke som andet bør disse Theses betragtes, en Indledning, hvori Hovedtonerne ere anslaaede, men endnu saa dæmpet og tilsløret, at det ikke paa Forhaand kan vides, om de ville komme til at klinge med fuldkommen Renhed, naar de udvikles til at lyde i deres hele Styrke. I negativ Henseende er Klarheden ønskelig nok; der brydes ganske med alle

Jødedommens selvgjorte Hjælpemidler, og der peges uden Skaansel paa Folkets Brøst. I positiv Henseende er der ogsaa to Ting, som fremtræde med umiskjendelig Klarhed, Kjærligheden til Israel, følt som jødisk Patriotisme eller national-jødisk Begejstring, hvilken ogsaa fornemmes i det andet, som træder saa utvivlsomt frem, Kjærligheden til Jesus fra Nasaret, der som Yndlingsbetegnelse har faaet Navnet „vor Broder“. Men endnu staar det paa dette Trin uafgjort, om der vil naas op til den fuldttonende Kristenbekjendelse af Guds Søn som den, der viser Vejen og er Vejen til Salighed hos Gud, eller om det skal blive staaende ved Bekjendelsen af en Israels Profet, der kan føre Folket gjennem en aandelig Gjenfødelse til lykkeligere Tilstande paa Jorden. Dog varsler det lovende, hvad der siges om den Plads, der tilkommer Evangeliebøgerne; deres sande Jesusbillede maa paa Forhaand antages at ville trænge igjennem, hvor de omfattes af en saa oprigtig og sandhedssøgende Kjærlighed, som den Rabinovitsch lægger for Dagen i dette sit første Dokument.

Det er en naturlig Følge af de fremhævede Egenskaber ved denne første Appel, at Svarene, som den fremkaldte, vare af temmelig forskjellig Art. At der fra jødisk Side lod sig høre stærk Harme, er selvforstaaeligt paa Grund af de uforbeholdne Revselser af Folkets Synder. Fra Kristne hørtes der paa den ene Side levende Glæde over at finde en saadan Ærefrygt og Kjærlighed til Jesus Kristus hos en Jøde; men paa den anden Side ytrede der sig Frygt for, at Bekjendelsen fattedes den rette Dybde og ikke stod paa tilstrækkelig sikker Trosgrund; navnlig var man ængstelig for, at det hovedsagelig var sociale og politiske Formaal, som havdes for Øje. I denne Retning tilstilledes der Rabinovitsch og dem, som straks havde sluttet sig til ham, en Hilsen, affattet paa Hebraisk og betitlet „Fredens Ord“, gjennem Pastor Faltins Medhjælper ved Skolen, Friedmann, som selv

var gaaet over fra Jødedommen tidligere. Heri hedder det bl. andet: „Elskede Brødre! I ere ikke mere langt borte fra Sandhedens og Fredens Vej, men I have endnu ikke betraadt den. Mose' Slør er løftet noget fra Eders Hjærte, men endnu ikke ganske. Vor Frelser er ikke kommen til Verden for at udvirke en Ligestilling af Jøderne med de andre Folk i politisk Henseende og skaffe dem jordisk Lykke ved Opnaaelsen af timelige Goder; han har fornedret sig selv og er bleven Menneske for at erhverve Syndernes Forladelse og evig Salighed og aabne Adgang til vor himmelske Faders Hjærte. Derfor søger fremfor alle Ting hos vor Herre og Frelser, hvad der tilfredsstiller og beriger Sjæl og Aand, nemlig Forsoning for Synderne, saa skal alle andre jordiske Goder blive Eder tillagte efter hans Forjættelse. Men skulde I komme til at lide for Eders Tros Skyld, saa skulle I ikke derover forsage, men vide, at vor Herre og Mester har ogsaa selv maattet bøje sin Skulder og bære alt; glæder Eder da over Eders Synders Forladelse og glæder Eder i Haabet til vor Herres Tilkommelse. Give Gud, at I ikke maa blive staaende paa Eders nuværende Trin, men skride fremad og komme ind paa den Vej, som fører sikkert til det himmelske Jerusalem!" Det viste sig imidlertid klarere og klarere, alt som Bevægelsen skred frem, at disse Formaninger, som jo forøvrigt vare saa kjærligt mente og holdte i den broderligste Tone, enten have savnet tilstrækkelig Grund eller have haft en aldeles afgjørende Virkning; den verdslige Beregnings Skjær er i ethvert Tilfælde lykkelig undgaaet.

Efter Offentliggjørelsen af sine Theses gav Rabinovitsch sig til at vidne om Jesus som Messias med utrættelig Iver. Først og fremmest henvendte han sig til sine talrige Klienter fra sin Advokatvirksomhed. Nu varede det ej heller længe, førend det personlige Bekjendtskab med Pastor Faltin blev stiftet. Man mødtes paa nevtral Grund; thi havde Rabinovitsch betraadt den

kristne Præsts Hus, saa havde han med det samme forspildt sin Indflydelse og sit Værks Fremgang blandt Stammefrænderne. Sammenkomsten aabnede Faltin med en Bøn, hvorpaa R. udviklede sit Standpunkt og meddelte, at han med Guds Hjælp vilde grunde en kristen Menighed, der skulde bevare saa meget af den jødiske Lov, som endnu lod sig gjennemføre. Om dette Møde skrev Faltin straks til Prof. Delitzsch i Leipzig, hvorfra Missionær Faber sendtes til Kischinev for at skaffe nærmere Oplysninger om den mærkelige Bevægelse. Efter hans Ankomst blev der i Marts 1884 holdt en Konference med Rabinovitsch under Ledelse af Faltin og i Overværelse af tre Medlemmer af det engelske Jødemissionsselskab, som virker i disse Egne, nogle af Faltins Medarbejdere i Kischinev og Kjøbmanden Efraïm-Jakob Rabinovitsch, en Broder til Josef. Efter indledende Sang og Bøn og Forelæsning af Ap. Gjerninger 2, 1—4 forelagde Rabinovitsch en Bekjendelse, som senere er fremkommen i udvidet Skikkelse og afgav derpaa følgende Erklæring: „Vi, Israels Børn, den nye Pagts Sønner, ere overbeviste om Kristendommens Sandhed. Vi ønske at blive optagne i den kristne Kirke og dog samtidig forblive tro imod visse Love og Skikke, der ere nedarvede fra vore Fædre, forsaavidt de lade sig forene med, hvad der udgjør Kristendommens Væsen. Vi tro, at Loven er bleven fuldkommen opfyldt af Kristus, vor Talsmand hos Faderen; men paa den anden Side formene vi, at en kristen Jøde bør saavidt muligt bevare sine nationale Skikke“. Hertil sluttede sig en længere Forhandling om forskjellige vigtige Punkter, hvor større Klarhed syntes fornøden. Først var der Tale om Treenighedslæren, overfor hvilken Rabinovitsch fra Begyndelsen har indtaget en noget reserveret Holdning. Man forstaar let, at den jødiske Bevidsthed, som fra de ældste Tider er indlevet i Forestillingen om Guds Enhed i Modsætning til Hedningernes Flerguderi, har vanskelig ved at gjøre sig fortrolig med dette Lærestykke. Hertil kom, at Kirk-

ens Lærebekjendelser fra Oldtiden ikke kunde have umiddelbar forbindende Kraft for Rabinovitsch, idet han gik ud fra den Betragtning, at de vare fremkomne som Værn, ligesom et Bolværk imod de mangeartede Misvisninger i Opfattelsen blandt de Folk, som hidindtil havde manglet Kundskab til den sande Gud og været hildede i de groveste Vildfarelser med Hensyn til Guddommen; han mente derfor, at et saadant Bolværk ikke kunde være i samme Grad fornødent for dem, der gik over til Kristendommen fra Jødedommen, idet de jo forud vare bekjendte med den ene sande Gud. Af denne Grund mente han sig fra Begyndelsen berettiget til at indtage en friere Holdning overfor, hvad han har kaldet „alle de Specialiteter og Distinktioner, som de kristne Kirker i Tidens Løb have opstillet for deres Medlemmer“; de forekom ham at være haarfine Tankebestemmelser, som han uden Skade kunde lade staa ved deres Værd, idet han indtog dette praktiske Standpunkt: „Trosretfærdigheden stiller ingen Fordringer til Hjærne og Tanker, men til Hjærte og Mund; den retfærdiggjør derfor ogsaa Kvinder og Børn og Ikke-Filosoffer og uvise, hvad ogsaa Jeremias har peget paa ved at sige, at „engang skulle alle, baade smaa og store, kjende Herren (31,34)“. Imidlertid har han dog straks fra første Færd erklæret, at „vi ifølge de hellige Skrifters Udsagn tro og vide, at den ene Guds Væsen i sig indbefatter tre Personer, ... og hvad der blandt de troende af Hedningerod kaldes de tre Personer Fader, Søn og Hellig Aand, det hedder hos os den ene Gud og hans Ord og hans hellige Aand, hvilke alle ere ét“. Saaledes udtalte han ogsaa ved den nævnte Forhandling, at han ved at bekjende den Gud, af hvem, ved hvem og til hvem alle Ting ere, mente at give sin Tro paa Treenigheden Udtryk.

Et andet Spørgsmaal, som fremkaldte en livlig Forhandling, var Forholdet til de overleverede Skikke, som skulde bibeholdes, navnlig Iagttagelsen af det mosaiske Sabbatsbud og Omskærelsen. Idet man befrygtede, at

dette kunde betyde en Fastholden ved Retfærdigheden af Loven istedenfor den evangeliske Fortrøstning til alene at retfærdiggjøres ved Troen paa Jesu Forsoning, forelagde man det bestemte Spørgsmaal: „Skal det betragtes som en Synd, naar en Jøde. der er bleven Kristen, ikke lader sin Søn omskære?“ Herpaa svarede Rabinovitsch: „Han begaar ingen Synd, men han skiller sig fra sit Folk“. Den samme Erklæring afgav han med Hensyn til Overholdelsen af den jødiske Sabbat. Sit nytestamentlige Standpunkt bekræftede han yderligere derved, at han tillagde den nye og den gamle Pagts hellige Skrifter lige kanonisk Anseelse, hvorimod Talmud og Rabbinernes Skrifter kun skulde betragtes som Minder om Israels Blindhed og Hjærternes Haardhed i den Tid, da de famlede om i Mørket. Endelig erklærede han sig i Sakramentlæren enig med den lutherske Kirke. Derefter sluttedes Mødet med en Bøn af Pastor Faltin og med Fremsigelsen af Fadervor paa Hebraisk, hvori alle Tilstedeværende deltoge.

Opmuntret ved dette Møde fattede Rabinovitsch og den lille Kreds af troende Jøder, som havde dannet sig omkring ham, nyt Mod til at skride videre paa den betraadte Bane, og navnlig gjorde man nu de fornødne Skridt til at opnaa Regeringens Samtykke til Dannelsen af en selvstændig Menighed. Paa dette Tidspunkt indtraf den jødiske Paaske, og Missionær Faber havde nu Lejlighed til at overvære en ejendommelig skjøn Højtidelighed, idet Rabinovitsch foranstaltede et Paaskemaaltid, hvor de gamle jødiske Skikke vare forenede med Bekjendelsen til Jesus som Messias og kulminerede i den hellige Nadvere, altsammen efter en af R. forfattet Liturgi. Faber maatte med Bevægelse tænke paa hin sidste Aften i Herrens Liv, da han selv holdt Paaskemaaltid med sine Disciple og sluttede med Indstiftelsen af det hellige Sakrament. I den skjønne Liturgi, som er udgiven sammen med de øvrige Dokumenter, hvortil

vor Fremstilling støtter sig[1]), ere Skriftsteder af det gamle og nye Testament sindrigt sammenslyngede med hinanden i Form af et reciteret Responsorium imellem Præst og Menighed. Efter de tre Mindebægere, som efter jødisk Skik skulle vies til Abrahams, Mose og Davids Ihukommelse, følger endnu et fjerde, som skal være til Ihukommelse af ham, „der er saaret for vore Overtrædelser o. s. v.“, og herefter indledes selve Nadveren af følgende Fremsigelse i Kor: „Jeg vil tage Frelsens Kalk. Højlovet være du, Herre, Israels Gud, vor Fader fra Evighed og til Evighed! Du har bevaret og opfyldt dit hellige Ord, som du gav Abraham, vor Fader, Mose, vor Profet, David, Israels Søn, vor Konge; du har i din store Barmhjærtighed skjænket os Jesus, vor Messias, vor Forløser fra fordum, som er salvet af dig til at bringe elendige et glad Budskab, oplade blindes Øjne og forkynde Frihed for de fangne; han har hengivet sit Liv for at bære manges Synder, for at gjøre Ende paa Frafaldet og oprette en evig Retfærdighed. I sit hellige Evangelium har han anordnet og befalet at bevare en evig Ihukommelse af hans dyrebare Død, indtil han kommer. Nu være det velbehageligt for dig, vor Fader i Himmelen, idet vi idag frembære dette hellige Brød og Vin til Ihukommelse af Jesu, vor Messias' Lidelse og Død, at hellige og rense alle Legems og Sjæls Kræfter i os og lade dem vorde velsignede af din Velsignelses Væld til at sammenslutte sig til ét ved Messias' velsignede Legeme og Blod, som er optaget i og omsluttet af Herlighedslivet ved din højre Haand til evig Tid; os og vore Efterkommere værdige du at blive bestandig i

---

[1]) Documente der national-jüd. christgläub. Bewegung in Südrussland. Im Original u. deutscher Uebersetzung mitgetheilt von Fr. Delitzsch, Erlangen 1884. — Fortgesetzte Documente von Fr. Delitzsch, 1885. Desuden Tidsskriftet: Saat auf Hoffnung, udgivet af samme, fremdeles Krüger: Une église judéo-chrétienne, Lausanne 1885, og endelig personlige Meddelelser fra Institutum Judaicum i Leipzig.

Kristus og han i os! Amen". Herpaa følge Indstiftelsesordene, hvorefter Brød og Vin rækkes med Ord, der minde om den Form, der hos os er anordnet for Hjemmekommunion. Endelig slutter Handlingen med Herrens Bøn. — Saaledes holdtes den første Nadvere i denne Kreds af omvendte Jøder, blandt hvilke vi dog bemærke den Uregelmæssighed, at de havde samlet sig omkring Højdepunktet i Menighedslivet, uden at være traadt ind gjennem den Dør, der under normale Forhold alene giver Adgang til Herrens Menighed. Endnu havde nemlig ingen af dem modtaget den hellige Daab.

IV.

Menighedens officielle Anerkjendelse, Bevægelsens videre Gang indtil Rabinovitsch's Daab.

Som ovenfor berettet var der allerede ved Foraarstide 1884 sket en Henvendelse til Regeringen for at opnaa Tilladelse til en selvstændig Menighedsdannelse. Men ogsaa paa anden Maade var Myndighedernes Opmærksomhed bleven henledet paa Bevægelsen. Baade Udlandets og Indlandets Presse havde begyndt at beskjæftige sig med Rabinovitsch og hans Tilhængere. Den engelske Biskop Titcomb havde i Times skrevet en særdeles velvillig Artikel, hvor dog Bevægelsen i ikke ringe Grad var set under Forstørrelsesglas, idet 250 jødiske Familier sagdes at have sluttet sig til Rabinovitsch. Denne Artikel fandt Vej til russiske Blade og gav navnlig Anledning til, at to konkurrerende Organer i Odessa toge Parti i Sagen, det ene i venskabelig, det andet i fjendtlig Aand. Selvfølgelig kom ogsaa den jødiske Presse i Bevægelse, nu endnu mere end tidligere; især lod det ovenfor omtalte hebraiske Tidsskrift i St. Peters-

borg, Hamelitz, høre fra sig. Havde det forhen dvælet ved den Anseelse, som Rabinovitsch havde nydt blandt Jøderne, saa gav det ham i Efteraaret 1884 den skammeligste Omtale. Det nævnte ham som en frafalden, der havde forladt den nedarvede Religion i Haab om at vinde Gunst og Anseelse i Verden; det kaldte ham en „gammel“ (!) Mand, der havde glemt, hvad han havde lært, og formastet sig til at opstille hidtil uhørte religiøse Grundartikler; han erklæredes for at være „syg paa Hjærnen“ og have forvildet sig ind i Fantomer, en „bedaget“, overfor hvem man maatte følge den talmudiske Sætning: „Lad den drukne løbe, saa falder han af sig selv“; man tog sig for at reducere den ved ham fremkaldte Bevægelse til intet og betegnede den som „Historien om den nye Kalv i Kischinev“.

Under disse Omstændigheder havde Myndighederne følt sig dobbelt opfordrede til at skjænke Bevægelsen deres Opmærksomhed. Man havde ladet de ved Prof. Delitzsch udgivne hebraiske „Dokumenter“ oversætte paa Russisk og sendt dem til Ministeren, Grev Tolstoy. Denne afgav dem til de russiske Biskoppers Synode i Kijev for at faa dem underkastede en sagkyndig Prøvelse. Undersøgelsen faldt gunstig ud, og den nævnte Forsamling har Æren af, at der nu blev givet ministeriel Ordre til Censurkomiteen om, at Rabinovitsch skulde have Tilladelse til uhindret at udbrede „Dokumenterne“ ligesom ogsaa andre Traktater i det hebraiske Sprog. Fra Kischinev kunde der nu meldes til Leipzig, at Bessarabiens Guvernør og Chefen for Gendarmeriet indtog en venlig Holdning overfor Bevægelsen, et for dens videre Skæbne overordentligt vigtigt Moment. Nu kunde der uhindret holdes Forsamlinger; men ikke nok hermed, — det varede ikke længe, saa kom der Tilladelse til Oprettelse af en af Staten anerkjendt Menighed. Det var Juleaften 1884 (efter russisk Tidsregning, altsaa den 5te Januar 1885 efter vor Kalender), at Rabinovitsch havde sammenkaldt en Festforsamling i sin Broders Hus

til om Aftenen Kl. 9. Der indfandt sig en talrig Skare, ogsaa Jøder i Hundredvis. Efter nogle Indledningsord paa Russisk og Afsyngelsen af en Julehymne ved et Drengekor holdt Rabinovitsch i jødisk-tysk Jargon en Prædiken, der varede halvanden Time. Han fremsatte de messianske Profetier og viste, hvorledes deres Opfyldelse er begyndt med Jesu Fødsel. Efter at have sluttet med at betone, at det hverken var Farisæerne eller Sadducæerne, men kun simple Hyrder, som først havde hørt og forkyndt det glade Budskab om Frelserens Fødsel, sagde han: „Mine Brødre, de vigtige Begivenheder, som senere fuldbyrdedes, opsætter jeg at tale om til en anden Gang. Men hvilket lykkeligt Omstændighedernes Sammentræf! Netop idag har jeg modtaget den officielle Meddelelse, hvori Ministeren giver Bemyndigelse til at oprette en Kirke for den nye Pagts Israeliter i Frelserens Navn. Nu er det Frelserens Fødselsnat. Skuer op mod den skyfrie Himmel, saa vidunderlig skjøn, besaaet med Stjærnernes Myriader! I Østen er der opgaaet en, der straaler herligere end de andre; det er vor Frelsers, Jesu Kristi Fødselsstjærne. Lader os fylde denne hellige Nat med Glædens Jubel; lovet være Himlens Skaber og Frelseren, hans Søn, og Fred være med os alle! Amen". Pastor Faltin, der havde overværet Gudstjenesten, kunde ikke tilbageholde sin Glæde, men tog Ordet og takkede Gud, at han havde ladet ham opleve dette efter 25 Aars Ophold i Kischinev, at kunne tale til Hundreder af Israel, som anerkjendte Jesus som deres Messias, Jøder, i hvis Omvendelse han selv ingen Del havde, og hvis Leder han først for kort Tid siden havde lært at kjende. — Det blev en Mærkedag ikke blot i Rabinovitsch's Liv, men ogsaa i den jødekristne Menigheds Historie, saafremt denne skal fortsætte sig fremdeles, som vi haabe; thi fra nu af var det anerkjendt, at der existerer en særskilt Afdeling af russiske Jøder med Adkomst til at samle sig i en „Synagoge for den hellige Messias, Jesus", og til yderligere Besegling heraf

blev der udskilt og anvist dem en særegen Afdeling af Jødernes Kirkegaard. Heri laa netop Anerkjendelsen af Bevægelsens Grundtanke, Dannelsen af en national-jødisk Kristenmenighed.

Der havde allerede ofte ladet sig mærke et stærkt Røre blandt Byens Jøder med Forsøg paa at faa Mængden ophidset til Voldsomheder mod Rabinovitsch og hans Forsamlinger. Disses officielle Anerkjendelse bidrog naturligvis ikke til at gjøre Stemningen blidere, og i Begyndelsen af 1885 antog dette Røre en ret alvorlig Karakter. Den 3die, 15de Januar havde der indfundet sig en talrig lyttende Skare for at høre Rabinovitsch; ikke blot Salen, hvor man indtil videre forsamlede sig, var fuld, men ogsaa de tilstødende Værelser, Gangene, ja selv Trappen var tæt besat af Mennesker. Men udenfor paa Gaden havde der samlet sig en stor Hob, der holdt Huset i ligefrem Belejringstilstand og ikke tilstedte nogensomhelst at komme ud. Pastor Faltin, som var med i Salen, opdagede, at Personer, som vare ham mistænkelige, havde trængt sig ind. Han fik givet Rabinovitsch et Vink derom med Opfordring til at gjøre Talen kort. Politiet, som var nærværende, formaaede vel at opretholde Ordenen, saa at man slap med Skrækken; men da Advokat-Apostelen — som Beretningen i *Chrétien évangélique* kalder ham — vilde begive sig hjem, blev han angreben, og en Politistyrke maatte komme ham til Hjælp. Den følgende Dag gik det løs paa hans Bolig. Mængden forlangte, at han skulde komme ud, og da han tøvede, beredte man sig til at gaa angrebsvis til Værks. Da traadte Rabinovitsch frem, gjorde et Tegn med Haanden, at de skulde forholde sig rolige, og med hjærtelige Ord opfordrede han nu sine Fjender til at tro paa Messias-Jesus, som alene vilde kunne frigjøre dem fra Elendighedens Aag, hvorunder de sukkede. Man skulde have troet, at en saadan Tale maatte snarere have forøget Jødernes Ophidselse end beroliget dem; men den havde netop den ønskeligste Virkning. Mængden gik fra hin-

anden, og Uvejret var atter denne Gang drevet over. Det hemmelige Synedrium, af hvis skjulte Haand Jødebefolkningen lader sig lede, valgte nu en anden Fremgangsmaade.

Allerede længe havde Begivenhederne i Kischinev øvet deres Tiltrækning ogsaa i de videste Kredse blandt den spredte Jødebefolkning i det vidtstrakte russiske Rige. Mange Forespørgsler indløb, hvorom Rabinovitsch ytrer sig saaledes i en Bladartikel af 19de, 31te Januar, 1885: „Siden man har faaet at vide, at den nye Pagts Israeliter have faaet Ret til at holde særskilt Gudstjeneste, modtager jeg daglig en Masse Breve fra mine jødiske Brødre i Rigets forskjellige Egne. De vidne om en dyb Sympathi for den hellige Sag, om hvilken jeg prædiker for Ruslands Jøder, . . . men da det er mig umuligt at svare enkeltvis paa Spørgsmaalene, som stilles til mig, og jeg ikke vilde lade mine jødiske Brødre savne Svar, har jeg besluttet at lade disse fremkomme gjennem Pressen“. Af Artiklens øvrige Indhold være blot i Forbigaaende fremhævet Svaret paa, hvilke sociale Fordele man i Anledning af Regeringens Sanktion kunde vente sig, naar man traadte over til den nye Pagts Israeliter; der svares: „Over for dette Spørgsmaal vil jeg kun stille de Ord, som vor Messias, den Herre Jesus Kristus, har talt til Jøderne, som troede paa ham (Joh. 8, 31 f. 36): Dersom I blive i mit Ord, ere I sandelig mine Disciple, og I skulle forstaa Sandheden, og Sandheden skal frigjøre Eder. . . . Dersom da Sønnen faar frigjort Eder, skulle I være virkeligen frie“. Paa lignende Maade besvarer han Forespørgslerne om Understøttelse for eventuelle, trængende Medlemmer af den nye Menighed: „Vor Rigdom bestaar ikke i forkrænkelige Ting, Sølv eller Guld, men i Kristi dyrebare Blod som et ustraffeligt og lydeløst Lams (1. Petr. 1, 18, 19) ... Men takket være vor Regjerings Taalsomhed have vi Frihed til at aflægge en aaben Bekjendelse overfor vore jødiske Brødre og sige: Vi agte alt for Tab mod Kristi

Jesu vor Herres Kundskabs Ypperlighed. Vi agte alt for Skarn at være, paa det vi kunne vinde Kristus og findes i ham". Dog var det ikke blot skriftlige Forespørgsler, som indløb. En Mængde tilrejsende Jøder indfandt sig i Kischinev for paa nært Hold at iagttage den kristelige Opvækkelse blandt Stammefrænderne, og overfor denne stigende Opmærksomhed, som Rabinovitsch og hans Værk blev Gjenstand for, var det nu, at det hemmelige Synedrium søgte at tage sine Forholdsregler. Det greb til det ejendommelige Middel at holde betalte Mænd, som bleve posterede rundt om i Byens Afkroge. Her skulde de holde Vagt og om muligt komme i Forbindelse med alle de tilrejsende Jøder; ved at opgive falske Adresser og i det Hele meddele saa vildledende Oplysninger som muligt skulde de gjøre, hvad de formaaede, for at bortlede Strømmen og hindre Forbindelsen med det nydannede Samfund, — et i høj Grad talende Vidnesbyrd om, hvilken Betydning man ogsaa fra fjendtlig Side tillægger Bevægelsen, og hvilken Magt man tiltroer Rabinovitsch's Personlighed. Forøvrigt var det ingenlunde forbi med Voldsomhederne; den 26de Januar, 6te Februar 1885 kom der et nyt bevæget Optrin. Da Rabinovitsch kjørte ud med sin Datter, omringedes de af Jøder, som stimlede sammen om Vognen i et Antal af to til tre Hundrede. Der blev kastet baade med Sne og med mindre renlig Ammunition fra Gaden, og paa Hylen blev der ikke sparet. Men Advokaten tabte ikke sin Aandsnærværelse. Han sprang ned fra Vognen, stillede sig op paa Gadens Fortov og tilraabte dem: „Hvad ville I dog, I gale Mennesker? Om ogsaa jeg hørte op, saa vilde dog andre prædike de samme Ting, som jeg. Timen er kommen; det bør Eder at antage Troen!" Atter viste hans Ord sig i Besiddelse af den forunderlige beroligende Magt, som lod Mængden gaa fra hinanden i Fred. Men i det skjulte vedblev det at ulme og syde. Der ymtedes om flere Sammensværgelser imod hans Liv; hvor meget sandt der var deri, skulle vi lade

4*

være usagt; imidlertid fandt han sig dog flere Gange foranlediget til at skifte Bopæl. Der udbredte sig endogsaa et Rygte om, at han var bleven myrdet, og denne Efterretning banede sig Vej til de vestevropæiske Landes Blade, hvor den gjorde sin Runde i Februar 1885; men til Glæde for alle Bevægelsens Venner og sikkerlig ogsaa for alle besindige Jøder kom der hurtig modsat Efterretning, at Rabinovitsch levede, og at Rygtet om hans Mord var et slet og ret Opspind.

Ved denne Tid var Missionær Faber for anden Gang bleven sendt til Kischinev, dog ikke for selve den nationaljødiske Menigheds Skyld, men paa Anmodning af Pastor Faltin for at hjælpe denne en Maaned med de sandhedssøgende Israeliter, som søgte Vejledning hos ham. Opholdet omfattede de to sidste Uger af Januar og de to første af Februar 1885, og gav Lejlighed til nye avtentiske Oplysninger om Omfanget af den ved Rabinovitsch fremkaldte Bevægelse. Det viste sig nu, at den Kreds, som den omspændte, var baade snævrere og videre, end man hidtil havde ment. Den egentlige Menighedsdannelse, d. v. s. Kredsen af dem, som havde truffet et klart og aabenlyst Valg og sluttet sig sammen for at danne en ny Menighed, indskrænkede sig til Brødrene Rabinovitsch's Familier, tilsammen kun 15 Personer. Paa Afstand kunde vel dette tage sig forsvindende ud, men her var Grund til, om ikke at anvende Lignelserne om Sennepskornet og Surdejen, saa dog at have dem i Minde. Thi for det første var det denne lille Kreds, hvis numeriske Styrke dog mest maatte opfordre til at lade den ganske upaaagtet, som i Landet selv havde frembragt et saadant Indtryk af Levedygtighed, at den kejserlige Regering havde tilstaaet den Frihed til selvstændig Gudstjeneste og anerkjendt den som et særskilt Samfund indenfor Ruslands over 2½ Million store Jødebefolkning, særskilt ogsaa overfor Landets forskjellige Kirkesamfund; der lagdes nemlig megen Vægt paa, at denne lille Begyndelse skulde have Lov at

udvikle sig ganske selvstændig. Og dernæst bekræftede det sig, at der fra dette beskedne Centrum var udgaaet Virkninger i det videste Omfang. I de forskjelligste Egne af det vidtstrakte Rige var der jødiske Kredse, som vare grebne af Kristendommens Sandhed og med Spænding fulgte Forholdenes Udvikling i Kischinev; de fandtes baade i Batum, Jelisabetgrad, Jekaterinoslav, Berditschev og Schitomir. Ogsaa blandt St. Petersborgs Jøder var der kristelig sindede i Mængde, som endnu kun fattedes det selvfornægtende Mod, der hørte til for at træde offentlig frem. Og hvad endelig den offentlige Mening angik, som kunde tjene til at fremhjælpe dette Mod, da kunde Faber bringe den glædelige og vigtige Efterretning, at baade Ruslands politiske og orthodoxe Presse nærede Sympathi for Bevægelsen og skjænkede den en velvillig Opmærksomhed. Som Exempel herpaa hidsættes følgende Sætninger af en Artikel i *Novorossijsski Telegraph*, der dog hidrører fra et senere Tidspunkt i 1885: „Skulle vi altsaa glæde os over Fremkomsten af denne Sekt? Til visse, vi ville glæde os. Med den har Jødedommen gjort et stort Skridt hen imod Kristendommen efter gjennem de mange Hundrede Aar at have gaaet paa disse vildfarende Veje, hvor den dog ved sin Produktivitet har godtgjort sin Levedygtighed". Men Skridtet, som var gjort, den store Tilnærmelse, som havde fundet Sted, fik Missionær Faber personlig at føle under dette sit andet Ophold. Fra Morgen indtil Aften var han omringet i Kischinev af Jøder, som begjærede at føres ind paa Frelsens Vej, og ved regelmæssige Bibellæsninger søgte han at tilfredsstille den glædelige Higen efter Evangeliets Lys. Det var tillige under dette Ophold, at han undfangede den Idé, at antage sig jødiske Børn, som stode ene eller hjælpeløse i Verden, og sørge for deres kristelige Opdragelse i Tyskland eller andetsteds, i Haab om, at de maaske i Fremtiden kunde blive velskikkede Redskaber for Evangeliets Udbredelse blandt deres Folk. Begyndelsen skete med det Søskende-

par, hvis Opdragelse, med deres Slægtninges Samtykke, i Sommeren 1885 blev overdraget til den lille Kreds i Kjøbenhavn, der har sat sig til Opgave at medvirke til Israelsmissionens Fremme.

I Februar 1885 forlod Missionær Faber atter Kischinev for at vende tilbage til Tyskland. Snart efter skulde Rabinovitsch selv tiltræde den samme Rejse. Tidspunktet var nu kommet, da der for Alvor maatte tænkes paa, hvad der for længe havde været forsømt; endnu var hverken han eller nogen af dem, som havde sluttet sig til ham, bleven døbt. Naturligst kunde det unægtelig synes, om dette var sket i Kischinev selv, hvor Pastor Faltin vilde have været selvskreven til at fuldbyrde denne hellige Handling. Imidlertid befrygtede Rabinovitsch selv, at dette kunde skade Værkets Fremgang blandt hans Stammefrænder, idet det kunde faa Udseende af, at hvad han havde begyndt, var en Frugt af den hidtilværende Israelsmission og ikke nogen selvstændig Menighedsdannelse, at altsaa hans Folk ikke kunde slutte sig til ham uden, paa sædvanlige Proselyters Vis, at opgive deres jødiske Nationalitet. Tillige havde jo Regjeringen udtalt et bestemt Ønske om, at Selvstændigheden skulde bevares, saa at det ogsaa af denne Grund syntes hensigtsmæssigst at søge Daaben udenfor Rusland istedenfor at knytte et saa inderligt Baand med et bestaaende russisk Kirkesamfund. Heri bekræftedes han ogsaa af Bevægelsens vestevropæiske Venner. Fra Missionsdirektør Wilkinson i London havde han faaet tilsendt de fornødne Pengemidler for at kunne rejse til Tyskland. I Marts 1885 indtraf han i Berlin, hvor Prof. Strack, Udgiveren af Israelsmissionsbladet Nathanael, modtog ham og forhandlede med ham i Forbindelse med Wilkinson, der var ankommen fra London ledsaget af Jødemissionæren Adler og Lægen Dr. Dixon. Den 18de og 19de s. M. var han derpaa i Leipzig, hvor der under Forsæde af Prof. Delitzsch og under Medvirkning af Missionær Faber, Prof. Strack fra Berlin og Sekre-

tæren for Leipziger-Selskabet Dr. Lhotzky blev vedtaget følgende Betænkning: „I Erkjendelse af, at der bør sikres Bevægelsen i Kischinev fuldkommen Frihed til at udvikle sig uafhængigt, uden at nogen af de existerende Særkirker ved sin Propaganda søger at indoptage den i sig, og i Betragtning af, at Hr. Josef Rabinovitsch har erklæret at ville lade sig døbe før sin Hjemrejse til Kischinev, have vi fundet det mest passende, at han døbes paa et Sted, hvor Sakramentets Modtagelse kan fremtræde som Følge af hans egen Beslutning uden derværende Israelsvenners Indflydelse eller Ansvar, og at han, i Overensstemmelse med sit indre og ydre Forhold til evangeliske Kristne af Tysklands og Englands Kirker, modtager Daaben ved en engelsk talende Præst. Prof. Strack har erklæret sig villig til ... i Berlin at gjøre de fornødne Skridt med Hensyn til Præst og Kirke, for at den hellige Handling kan fuldbyrdes i al Stilhed uden at faa en opsigtvækkende Offentlighed“.

Endnu om Eftermiddagen den 19de rejste Strack og Rabinovitsch tilbage til Berlin, hvor man den følgende Dag fik Samtykke af Mr. Mead fra Nordamerika, forhenværende Præst af den kongregationalistiske Menighed og nu Professor ved det theologiske Seminarium i Andower (Massachussets), til at udføre Daabshandlingen. Efter nogle forudgaaende Samtaler døbte han Rabinovitsch den 24de Marts 1885 i Bethlehemskapellet i Overværelse af Kirkens Præst, Pastor Knack, Prof. Strack, Dr. Lhotzky fra Leipzig, som mødte paa Delitzsch' Vegne, en Pastor Hausig og endnu nogle flere Venner af Sagen. Daaben udførtes paa nogen anden Maade end sædvanlig. Selvfølgelig fulgte man et for Jødedaab passende Ritual, men foretog tillige efter Rabinovitsch's Ønske en Forandring med Hensyn til den Trosbekjendelse, som skulde benyttes. Han havde forinden erklæret sig i fuldkommen Overensstemmelse med alt, hvad den apostoliske Trosbekjendelse indeholder, og man mente sig derfor berettiget paa Grund af den ejendommelige

Menighedsdannelse, for hvilken han synes at være Redskab, til at døbe ham paa en Trosbekjendelse, som han selv har affattet til Brug for den nye Pagts Israeliter. Den er affattet paa Hebraisk og lyder i Oversættelse saaledes: „1. Jeg tror med fuld Forvisning, at vor Fader, som er i Himmelen, er den levende og sande, evige Gud, som skabte Himmel og Jord og alle de aabenbare og skjulte Ting ved sit Ord og sin hellige Aand. Han er En. Alt er af ham, og alt er ved ham, og alt er til ham. 2. Jeg tror med fuld Forvisning, at vor Fader, som er i Himmelen, efter Forjættelsen til vore Fædre, til vore Profeter og til vor Konge David, Isaj Søn, har oprejst en Forløser for Israel, Jesus, som er født af Jomfru Maria i Staden Bethlehem i Juda, som har lidt, er korsfæstet, død og begraven for vor Frelses Skyld, som er opstanden fra de døde og lever, og se, han sidder ved den højre Haand hos Faderen, som er i Himmelen, og derfra skal han visselig komme for at dømme Jorderige, de levende og de døde, og han er Kongen over Jakobs Hus evindelig, og paa hans Kongerige er der ingen Ende. 3. Jeg tror med fuld Forvisning, at efter Guds Straffedoms Raadslutning og hans Forudviden ere vore Fædre slagne med Hjærtets Haardhed til at forsynde sig og sætte sig op mod vor Messias, den Herre Jesus, for at gjøre Jordens øvrige Folk nidkjære og for at kunne være dem alle naadig formedelst deres Tro paa Messias efter hans Evangelisters Ord, for at Jorden maa vorde fuld af Herrens Kundskab, og Herren være Konge over hele Jorden. 4. Jeg tror med fuld Forvisning, at ved Troen paa Jesus Messias alene bliver hvert Menneske retfærdigt uden Lovens Gjerninger, og at Gud er én, som retfærdiggjør Jøderne, de omskaarne, ud af Troen, og de uomskaarne formedelst Troen, og der er ingen Forskjel mellem Jøde og Græker, mellem Træl og fri, mellem Mand og Kvinde; de ere alle ét i Messias. 5. Jeg tror med fuld Forvisning paa én hellig, almindelig og apostolisk Kirke. 6. Jeg bekjender én Daab til

Syndernes Forladelse. 7. Jeg forventer Opstandelse og Levendegjørelse af de døde og et Liv i den kommende Verden. Amen."

Paa denne Bekjendelse døbtes altsaa Rabinovitsch i den treenige Guds Navn. I den udførligere Bekjendelse, som bærer Navnet „Trosartikler for den nye Pagts Israeliter", og omfatter 25 Artikler, lærer man hans Tanker om Daaben nærmere at kjende. I Artikel 20 udsiges om begge Sakramenter, at Gud „ved dem virker paa vort Indre hemmelighedsfuldt og underfuldt til at levendegjøre og styrke vor Tro", og i den 22de hedder det: „Daaben er Gjenfødelsens Tegn; ved Daabens Vand bliver man indplantet og indsænket i Menigheden, Kristi Menighed; ved Daabens Vand, d. e. Tvættelsen og Renselsen fra alt ondt, bekjende de, som lade sig døbe, for al Verden, at de have Vished om deres Synders Forladelse og deres Barneret hos Gud. Og Kirken har fuldkommen Ret i ogsaa allerede at meddele Daaben til de smaa".

Straks efter sin Daab gjorde Rabinovitsch som tro russisk Undersaat Meddelelse derom fra Berlin „paa rette Sted", det vil vel sige, til Øvrigheden i Kischinev; en Uge efter bragte Regjeringens officielle Blad i Bessarabien dette Budskab til offentlig Kundskab. Dagen forud for denne Kundgjørelse, den 1. April 1885, var han selv vendt tilbage fra sin Rejse efter et kort Ophold i Leipzig, hvor han med sine fornævnte Venner og Raadgivere forhandlede forskjellige Spørgsmaal vedrørende Menighedens fremtidige Liv.

V.

Seneste Efterretninger fra Kischinev.

Det gudstjenstlige Liv.

To Dage efter Rabinovitsch' Hjemkomst indtraf ogsaa Dr. Lhotzky til Kischinev, den tidligere nævnte

Sekretær ved Leipziger-Selskabet, som havde deltaget i Konferensen før Daaben, og overværet denne sidste paa Prof. Delitzsch's Vegne. Han skulde nu for længere Tid tage Ophold i Kischinev, navnlig for at hjælpe Pastor Faltin i hans Missionsarbejde. Det viste sig da, at Rabinovitsch's Daab i et fremmed Land og ved en fremmed Præst havde gjort et noget pinligt Indtryk baade paa Kristne og Jøder. Man havde foretrukket og haabet, at han tilligemed sin Familie og sine Tilhængere vilde have ladet sig døbe af Faltin, og naar saa Daaben var fuldbyrdet, saa skulde denne lille Menighed, omkring hvilken der stod en endnu større Kreds af venlig sindede Jøder uden dog at være komne til fuld Klarhed, alligevel have dannet en selvstændig, jødisk Kristenmenighed. Nu var det kommet anderledes, end man havde tænkt sig, og der herskede en vis Forvirring i denne Anledning. Mange Jøder erklærede Rabinovitsch's Kristendom for en Blandingsreligion og vilde hellere blive Kristne paa sædvanlig Vis, og mange Kristne vare blevne mistroiske. Dog lykkedes det ved Faltins og Lhotzkys Bestræbelser at stille det skete i det rette Lys og efterhaanden at fjærne Misstemningen.

Rabinovitsch gjenoptog sin tidligere Virksomhed. Foruden sine offentlige Prædikener holdt han Bibellæsninger i sit Hjem, hvor han ogsaa var optagen af det mere personlige Samarbejde med dem, der under Samtaleform nød hans Vejledning. Stadig vedblev Tilstrømningen af fjærnere boende Jøder, til hvem Bevægelsen var naaet, og ved dem bragtes atter de nye Ideer ud i videre Kredse. Lige indtil Sibirien var Opmærksomheden bleven vakt. Saaledes manglede det ikke paa bestandig videre Udbredelse af, hvad der var begyndt i Kischinev, men unægteligt medførte Maaden; hvorpaa det skete, ogsaa sine Misligheder.

Det ligger i Sagens Natur, at besøgende, som rejse frem og tilbage og maaske ofte kun erhverve sig et temmelig flygtigt Kjendskab til Bevægelsen, ikke altid kunne være de heldigste Banebrydere

for den; adskillig Uklarhed kan paa denne Maade snige sig ind, og det hele faar en vel fluktuerende Karakter. En Hindring for en rolig og sund Udvikling er tillige den Lediggang, hvortil den ubemidlede Jødebefolkning i disse Egne er saa tilbøjelig, og som navnlig bliver en Fristelse for dem, der nærme sig til Kristendommen og saaledes tvinges ud af de jødiske Forretningsforbindelser. Denne Vanskelighed vil næppe kunne afhjælpes uden ved Gjenoptagelse af Rabinovitsch's tidligere Tanke om at faa Agerbruget i Gang blandt Jøderne her. Herfor har ogsaa Dr. Lhotzky gjort sig til Talsmand, hvorhos han særlig har gjort opmærksom paa Nødvendigheden af at oprette en Kolonistskole, hvor Uddannelsen kunde finde Sted. For et saadant Foretagende ere Betingelserne i Bessarabien ualmindelig gunstige, idet Jorden er baade meget billig og af saadan frugtbar Beskaffenhed, at alle Landvæsenets Grene ville kunne udfolde sig og bringe et godt Udbytte. Efter sagkyndiges Dom vilde en saadan Koloni, grundlagt i det allerhøjeste med 12—15,000 Rubler, efter to Aars Forløb fuldkomment kunne bære sig selv. Jøder, med hvem han har forhandlet derom, have forsikret, at et saadant Foretagende vilde finde stor Tilslutning og have de bedste Udsigter, naar det blev sat i Gang med frivilligt Arbejde som Princip og under udelukkende kristelig Tugt og Ledelse. Saaledes vilde man have et Værn imod Lediggangens Fristelse og imod den økonomiske Ruin, som kun ligger altfor nær for dem, der ville følge Rabinovitsch. — Hvad der imidlertid for den egentlige Menighedsdannelse er en Hindring, som maa fjærnes før alle andre, er den Indskrænkning, som ledsagede den ovenfor omtalte officielle Anerkjendelse af hans Virksomhed. Den gav ham ingen Adkomst til selv at døbe dem, der slutte sig til ham, og uden udtrykkelig Tilladelse tør man efter Landets Love ikke skride dertil. Han indgav derfor nu en Ansøgning om ogsaa at opnaa denne Ret; men Svaret har ladet vente paa sig, hvad formodentlig har sin Grund i, at

samtidig maa det statsretlige Spørgsmaal afgjøres, hvorledes den nye Menigheds Medlemmer skulle stilles overfor de Undtagelsesbestemmelser, som Landets hidtidige Lovgivning indeholder med Hensyn til de jødiske Undersaatter. Endnu i den sidste Efterretning, som er tilflydt os, men som rigtignok ogsaa kun daterer sig fra 27de April 1886, mældes der, at Spørgsmaalet vedblivende er aabent. Man har derfor været betænkt paa at lade Pastor Faltin forrette Daabshandlingerne indtil videre, idet man med Rette gaar ud fra, at kun et Samfund af døbte udgjør en virkelig Menighed. Med lignende Længsel imødeses Tilladelsen til at oprette en selvstændig jødekristelig Skole. Rabinovitsch havde indgivet Andragende derom til Kuratoriet for Skolevæsenet i Odessa. Efter længere Tøven svaredes der, at man i Betragtning af Sagens Vigtighed ikke ansaa sig berettiget til at træffe Afgjørelsen og derfor havde indstillet Spørgsmaalet til Undervisningsministeriet i St. Petersborg. Det synes at ligge i Sagens Natur, at Afgjørelsen herfra ikke vil kunne ventes, førend Vanskelighederne med Hensyn til Daabsspørgsmaalet have fundet deres Løsning. Uden nøjere Kjendskab til Landets særegne Lovgivning vil man ikke kunne fælde nogen paalidelig Dom om disse Forhold; men efter den gunstige Stilling, som den kejserlige Regering og de kirkelige Myndigheder fra Begyndelsen have indtaget overfor Rabinovitsch, tør man nære det bedste Haab om, at baade Daabsbemyndigelsen og Skoleholdstilladelsen ikke ville udeblive. Forøvrigt er man i sidstnævnte Henseende saa heldig at have en velskikket Mand til Raadighed, en prøvet Kristen af Israels Folk ved Navn K. J. Gottlieb, som skal begynde Skolegjerningen, saasnart den kejserlige Tilladelse indløber. Det følger af sig selv, at en Skole vil være et væsentligt, ja uundværligt Led i Virksomheden, naar Bevægelsen skal vinde den rette Sikkerhed og Fasthed og opnaa en regelmæssig Fremvækst gjennem kommende Tider.

Maa man end saaledes beklage, at Menighedsdannelsen hidindtil har savnet væsentlige Betingelser, saa har der dog i andre Henseender været tilstrækkelig Frihed til en forholdsvis hurtig Udvikling. Den nye Pagts Israeliter have allerede deres eget Bedehus, indrettet efter den vordende Menigheds Tarv. Ved Grændsen af den egentlige Jødestad og i den bedre byggede Del af Kischinev ligger der et Stenhus, som dog indtil videre kun er lejet af Rabinovitsch's yngre Broder, men med Ret til at ombygge det, som man vil. Ved Siden af det er der en betydelig Gaardsplads, som afgiver en fortrinlig Byggegrund til at opføre en større Kirke, naar Forholdene gjøre det fornødent. Til den Tid skal Huset da alene benyttes til Skole; men nu er det saaledes indrettet, at der i Stueetagen findes Lokaler for Skolen og Læreren, og ovenpaa er der kun ét stort Rum, som alene tjener til gudstjenstligt Brug. Der er Plads omtrent til 200 Personer. Ved Bagvæggen er der rejst en Art Alter, hvorpaa der ligger, til Venstre for Forsamlingen en „Thorarulle", og til Højre en Evangeliebog. Ved en Thorarulle forstaas et Exemplar af Moseloven svarende til dem, som anvendes i de jødiske Synagoger, ikke i sædvanlig Bogform, men skrevet paa Pergament, der sammenrulles. Paa denne Rulles Dække staar der indskrevet paa Hebraisk: „Kristus er Lovens Ende" (Rom. 10,4). Øverst oppe paa Bagvæggen ser man Lovens tvende Tavler med de 10 Bud. Under disse er der anbragt et violet Tæppe, som ogsaa bærer Indskrifter. Paa Tæppets venstre Side, oven over Thorarullen ses den anden Artikel af den nye Pagts Israeliters Trosbekjendelse om Forløseren, og til Højre, oven over Evangeliebogen, Fadervor. Midt imellem begge, over Alterets Midte, staa følgende Linier: 1) Jehovah min Klippe og min Gjenløser (Slm. 19, 15); 2) Hør, Israel, Herren vor Gud, Herren er én (5 Mos. 6, 4); 3) Du skal elske din Næste som Dig selv; 4) En Profet af din Midte, af dine Brødre, ligesom mig, skal Herren din Gud oprejse dig, ham

skulle I høre (5 Mos. 18, 15); 5) Kommer Mose, min Tjeners Lov i Hu, hvilken jeg bød ham paa Horebs Bjærg (Mal. 4, 4); 6) Han har baaret manges Synd, og han skal bede for Overtrædere (Es. 53, 12). Endelig staar der indskrevet paa Alteret selv: Se, de Dage kommer, siger Herren, da jeg vil slutte en ny Pagt med Israels Hus og med Judas Hus (Jer. 31, 31). Alle Indskrifterne ere paa Hebraisk. Foran Alteret nærmest imod Tilhørerpladserne staar der paa hver sin Side en Pult; fra den paa højre Side forelæses Bønner og Liturgi, fra den venstre prædikes der. Paa den sidste anbringes der et lille nedhængende Tæppe, naar der skal prædikes; det bærer Indskriften: Søger i Skriften. Dette Tæppe træder paa en vis Maade i Stedet for præstelig Embedsdragt; thi Rabinovitsch taler selv i sædvanlig sort Klædning; men naar der skal prædikes, lægges det nævnte Tæppe paa Pulten. Forøvrigt bære ogsaa Pultene selv smukt valgte Indskrifter. Paa den, hvorfra Prædikenen lyder, staar der: Jeg er Vejen, Sandheden og Livet; paa den anden: Tro, Haab og Kjærlighed.

Saaledes tager det Rum sig ud, hvor Rabinovitsch leder Gudstjenesten for den nye Pagts Israeliter. Den begynder med de almindelige Bønner, som bedes i enhver Synagoge: Hvor skjønne ere dine Telte, Jakob, og dine Boliger, Israel! (4. Mos. 24, 5). Jeg vil komme til dit Hus ved din store Miskundhed; jeg vil tilbede mod dit hellige Tempel i din Frygt (Slm. 5, 8). Jeg henflyer med min Bøn til dig, Herre! i Naadens Tid, o Gud, efter din megen Miskundhed: bønhør mig for din Frelses Sandheds Skyld (Slm. 69, 14). Derefter følger et Salmevers, og hertil slutter sig nu Gudstjenestens øvrige Led efter følgende liturgiske Orden, som Rabinovitsch selv har forfattet: Præsten raaber med høj Røst: „Gjører Bod, thi Himmeriges Rige er kommet nær“. Herpaa svares med Syndsbekjendelsen: „Kommer og lader os vende om til Herren; thi han har sønderrevet og vil læge os; har han slaget, vil han forbinde os. Han skal

gjøre os levende efter to Dage; paa den tredje Dag skal han oprejse os, at vi maa leve for hans Ansigt. Og vi ville kjende, jage efter at kjende Herren; som Morgenrøden er hans Opgang vis, og han skal komme til os som Regnen, som Sildig-Regnen, der væder Jorden. (Hos. 6, 1—3). Vi ophobede Skyld mere end noget Folk, Skjændsel mere end nogen Slægt, — da vandrede Glæden bort fra os, sygt blev vort Hjærte for vore Synders Skyld. Som Pant berøvedes os Stedet for vor Længsel, og som Betaling blev vort Smykke borttaget: Vort Tempel, Guds Bolig, blev lagt øde for vore Misgjerningers Skyld, vor Borg blev til en Ørken, vort skjønne Hjemland faldt i Barbarernes Haand, og til de fremmede hjemfaldt vort Arbejdes Frugt. For vore Øjne plyndrede man, hvad der havde kostet vor Møje, det blev taget og bortslæbt fra os. De lagde deres Aag paa os, vi bare det paa vor Nakke. Trælle herskede over os, ingen friede os af deres Haand, mange Trængsler stillede sig trindt omkring os. Vi raabte til dig, Herre vor Gud, men du blev fjærn fra os for vore Synders Skyld. Vi havde vendt os bort fra dig, vare farne vild og gaaet til Grunde. Men nu vende vi tilbage til dig af ganske Hjærte og ganske Sjæl. Vor Formastelse kjende vi, og vore Synder ere bestandig for os. Almægtige Gud, Barmhjærtighedens Fader, forbarm dig over os elendige Syndere. Ynkes, Herre, over dem, som bekjende deres Synder. Dem, som vende om, føre du tilbage fra deres Ondskab, efter dine Forjættelser, som du har kundgjort Menneskenes Børn ved Jesus Messias, vor Herre. For hans Skyld, barmhjærtige Fader, give du, at vi fra nu af og fremdeles maa vandre for dit Aasyn i Gudsfrygt, i Retfærdighed og Enfold til dit hellige Navns Ære og Pris. Amen". Hertil slutter sig Herrens Bøn, hvorpaa Præsten siger: „Lover Herren, den ene!", og Menigheden svarer: „Lovet være Herren, den Højlovede". Derefter følger Slm. 33: „Synger med Fryd, I retfærdige i Herren, Lovsang sømmer sig

for de oprigtige“ o. s. v. Saa lyder Ordene: „Hør Israel, Herren vor Gud, Herren er En. Og du skal elske Herren din Gud af dit ganske Hjærte og din ganske Sjæl og al din Styrke. Og du skal elske din Næste som dig selv“. Fremdeles høres den 92de Salme: „Det er godt at takke Herren og at lovsynge dit Navn, du Højeste“ o. s. v., og nu overrækker man Præsten det nye Testament, hvilket han modtager med de Ord: „Fra Sion skulde der udgaa en Lov og Herrens Ord fra Jerusalem“, og ligeledes Thorarullen, som han tager med Ordene: „Dette er Loven, som Moses har forelagt Israels Børn“. Han forelæser derpaa baade af Moseloven og af det nye Testament, som begge lægges tilbage paa deres Plads, hvorefter han siger: „Og naar den [Pagtens Ark] hvilede, saa sagde han: kom tilbage, Herre, til Israels ti tusende Gange Tusende“ (4 Mos. 10, 36). Saa følger Kirkebønnen med Taksigelse for Ruslands Kejser, og endelig kommer Prædikenen. Efter Afsyngelsen af en Salme slutter Tjenesten med Herrens Velsignelse.

Rabinovitsch prædiker med stort Liv, populært, skriftmæssigt og overrasker ofte ved meget fine, aandfulde Tanker, som ere udsprungne af en dyb Forstaaelse af Skrifterne, omend de ogsaa stundom maaske ere mindre holdbare, naar de prøves efter Fortolkningens strængere Maalestok. Imedens de liturgiske Dele af Gudstjenesten holdes i det hebraiske Sprog, prædiker han i den ovenfor omtalte Jargon. Om hans Prædikeners Ejendommelighed vil Læseren selv kunne danne sig en Forestilling, idet to af dem existere i dansk Oversættelse [1]). De have tillige den særlige Interesse, at de oprindelig ere optegnede af en Jøde, der havde været en af de første til at bekæmpe Rabinovitsch i Smædeartikler og vilde overvære en af hans Guds-

---

[1]) „To Prædikener, holdte i Gudshuset Bethlehem i Kischinew af Joseph Rabinowitsch, oversatte af Sognepræst Fr. Gredsted.“ (Kbhvn., 1886, Pris 50 Øre).

tjenester for at samle nyt Stof til sine Angreb; men hvad han der fik at høre, afvæbnede og omstemte ham. Ordene gik ham saaledes igjennem Hjærtet, at han selv bekjender derom: „Der gik et ganske nyt Lys op for mig over den hellige Skrift, og hidtil uforstaaede Ord af Skriften oplode sig for mig. Sandelig, Nøglen til den hellige Skrifts Forstaaelse er given i de faa Ord: Kristus er Lovens Ende“. — Omkring hans Prædikestol samler der sig ugentlig omtrent hundrede Jøder. Tidligere var Kredsen bestandig vekslende; i den senere Tid har den vundet mere Fasthed, om end den endnu ikke er saaledes indøvet i den nye Form for Gudstjeneste, at Medvirkning i den liturgiske Del spores synderlig. Men baade den skiftende Tilhørerkreds og den regelmæssige, som danner sig, er af stor Betydning for Bevægelsen. Selve det Faktum, at der findes et Guds Hus, hvor Jøder hver Sabbat forsamle sig for at høre Kristi Evangelium af en Jødes Læber og tilbede i Jesu Navn, er noget nyt i Historien, som ikke blev set gjennem mange hundrede Aar, og efter den Opmærksomhed, som det har vakt blandt Østens talrige Jødebefolkning, kan det blive af uberegnelig Betydning for Israels og dermed ogsaa for Kirkens Fremtidshistorie. Thi naar Israel omvender sig som Folk, da gaar Kirken ind i sin sidste Blomstringstid, forinden det nærværende Verdensløb afsluttes (Rom. 11, 11—15; 25—26).

V.

Afsluttende Redegjørelser.

Det ligger endnu skjult i Guds Raad, om den her skildrede Bevægelse skal hidføre Israels Omvendelse som Folk og saaledes blive af verdenshistorisk Betydning, eller om den kun skal have forbigaaende Virkning, og dens Betydning indskrænke sig til at være et Varsel, et Tegn, som varsler om, hvad der engang ifølge Aaben-

baringens utvivlsomme Vidnesbyrd skal indtræde. At vi i ethvert Fald her staa overfor et kirkehistorisk Tegn og det et saadant, som allerede har haft vidt rækkende Virkninger, derom lader sig ikke tviste; men om Tegnene gjælder, at de skulle ikke blot paaagtes, men ogsaa bedømmes; Guds skjulte Raad staar det ikke til Mennesker at afsløre, men Tegnene kunne og skulle vi granske. I det foregaaende ville Lyssiderne ved den skildrede Bevægelse være traadte tilstrækkelig imøde, hvorhos der ikke er lagt Skjul paa, hvad der mulig kan være eller blive betænkelige Skygger. Til Slutning vil det nu være Opgaven at lade Betænkelighederne træde bestemtere frem og søge en paalidelig Bedømmelse ved at afveje disse. Det er fornemmelig tre Spørgsmaal, som her synes at maatte fremdrages, og hvoraf de to sidste staa i den nøjeste indbyrdes Forbindelse, nemlig Rabinovitsch's Stilling til Bekjendelsen af Kristi Guddom, hans Forhold til den hidtidige kirkehistoriske Lære-Udvikling og Berettigelsen af et nationaljødisk Standpunkt indenfor Kristendommen.

Lige fra Begyndelsen have Ordene „Jesus vor Broder" været det Løsen, hvormed Rabinovitsch er fremtraadt, og bestandig har han holdt fast derved som den ejendommelige Bekjendelse, der skulde være Bevægelsens drivende Kraft; han ligner det selv ved Roden, hvoraf alt skal skyde frem. Denne Bekjendelse har vakt Mistanke fra forskjellige Sider, idet man befrygtede, at denne stærke Betoning af Jesu Menneskenatur som den, der var af jødisk Afstamning, kunde tyde paa en manglende Erkjendelse af Kristus som Guds Søn. Denne Mistanke kunde ogsaa maaske finde nogen Bekræftelse i den Trosbekjendelse, som er fremsat ovenfor (S. 52), hvor man forgjæves søger en bestemt og utilsløret Udtalelse af Troen paa Kristi Guddom. Men selv om nu ogsaa denne Mistanke var berettiget, saa vilde der dog paa Grund af den fuldttonende Bekjendelse til Jesus som den forjættede Messias være al Opfordring til at lægge

sig paa Sinde, hvad Luther engang har udtalt om Jøderne: „Lad dem til en Begyndelse nøjes med Mælk og først erkjende det Menneske Jesus som den rette Messias; derefter skal Vinen komme, saa at de ogsaa lære, at han er sand Gud. Thi Forførelsen har grebet dem saa dybt og for længe, saa at man maa omgaas dem med Besindighed, efterdi den Indbildning alt for meget er bibragt dem, at Gud ikke kan blive Menneske“[1]). Imidlertid foreligger der i selve de trykte Dokumenter, som ere udgaaede fra Rabinovitsch, Vidnesbyrd om, at hans Tro paa Kristus ikke er behæftet med den formodede Mangel. I den udførligere Trosbekjendelses fjortende Artikel hedder det om „Guds Børn“, at „de blive ligedannede med hans enbaarne Søns Jesu Kristi Billede“, og i den niende Artikel møder Udtrykket „Kristus, vor himmelske Faders Ord, som er født af Faderen fra Evighed“. Men foruden disse Vidnesbyrd er der tilstillet os et hidtil utrykt Brev med Ret til Offentliggjørelse, hvori der gives en aldeles fyldestgjørende Redegjørelse for hans Standpunkt i denne Henseende. Han oplyser, at han har en dobbelt Grund til at stille Bekjendelsen „Jesus vor Broder“ i Forgrunden, først Hensynet til „de blinde Talmud-Jøder“, hvem han vil vinde for Kristendommen, men hvis Tilnærmelse kun kan opnaas ved at benytte saadanne Udtryk, der ikke ere dem alt for fremmede; i denne Henseende handler han „ligesom Petrus og Stefanus“, som over for Jøderne i deres Samtid betjente sig af den gamle Betegnelse fra Moses, „En Profet af eders Brødre“ (Ap. Gjern. 3,23; 7,37). Dernæst maa han gjøre, hvad han formaar, overfor sit Folks Fjender blandt de Kristne, „som ere begjærlige efter at udrydde alt, hvortil der knytter sig jødisk Navn eller Minde; ... derfor er det nødvendigt i disse mørke Dage med deres truende Skyer [man erindre Jødeforfølg-

[1]) I Skriftet „Dass Jesus Christus ein geborner Jude sei“ fra Aaret 1523. Erl. Bd. XXIX. S. 74.

elserne i 1882] at minde Fjenderne om, at denne Jesus er vor Broder efter Kjødet". Desuden gjør han opmærksom paa, at denne Betegnelse har god Skrifthjemmel baade i Romerbrevet og navnlig i Hebræerbrevet. Men „forøvrigt — siger han — kan jeg forsikre, at vi ved den Højestes Naade uden noget Forbehold tro paa Herrens Vidnesbyrd: Jeg og Faderen ere et, Joh. 10,30; thi ligesom Faderen har Livet i sig selv, saaledes har han og givet Sønnen at have Livet i sig selv (5,26)". Saaledes er der fra denne Side ikke Skygge af Grund til at nære Mistanke overfor Rabinovitsch; han rodfæster ganske i den Tro, for hvilken Herren fordum priste Simon Peter salig, og paa hvilken han har sagt, at hans Kirke skal bygges.

Unægteligt er det, at han indtager en ejendommelig fri Holdning overfor den kirkelige Læreudvikling gjennem de henrundne Tider. Det er ovenfor bemærket, at han betragtede de gamle Bekjendelser nærmest som et Bolværk imod de Vildfarelser, som let kunde bryde ind over Kirken fra de kristnede Folks tidligere hedenske Tankegang, og derfor ufornødent for dem, som traadte over fra Jødedommen. Rigtignok er dette kun en halv Sandhed; ogsaa fra Jødedommen have Vildfarelserne villet snige sig ind i Oldtidens Kirke, og den har haft Grund nok til at afværge Farer fra denne Side. Men naar der er fuldstændig Overensstemmelse med Hensyn til Troens Centrum, at Jesus er Kristus, Guds enbaarne Søn, født af Faderen fra Evighed, saa maa den frie Holdning bedømmes med Varsomhed, og tilbørligt Hensyn tages til, hvilke ejendommelige Medlemmer der her er Tale om at tilføre Kirken. Imedens en Bortseen fra den kirkelige Læreudvikling ellers overalt maa fremkalde en uberettiget og usund Sektdannelse, saa kan det ikke nægtes, at Forholdene stille sig noget anderledes, naar det gjælder Jødefolkets Overtrædelse til Kristendommen. Man vil ikke kunne afvise det som ubeføjet eller straks betragte det som et

ildevarslende Tegn, naar Rabinovitsch hævder, at Kirken ikke bør stille større Fordringer til Jøderne nu, end Apostlene gjorde, da de bragte Folket det første Tilbud om Frelsen. Han henviser til, at da Pavlus opfordredes til at tale i Synagogen i Antiokien, forlangte han kun, at Jøderne skulde tro paa Jesus som den Efterkommer af David, hvem Gud havde oprejst til en Forløser for Israel efter Forjættelsen og opvækket fra de døde, og denne Tro skulde give dem Delagtighed i Frelsen og Syndernes Forladelse (Ap. Gjern. 13). Han minder ogsaa om, at Jesus selv, da han boede blandt Jøderne, kun fordrede Troen paa sig som Faderens Søn uden nærmere Bibestemmelser og Formuleringer. Andre Krav, mener han, er man heller ikke berettiget at stille, naar man nu vil vinde Jøder for Kristus. Naar det her erindres, hvor klar og ægte hans egen Bekjendelse til Jesus er, da maa det indrømmes, at heri kan næppe nogen Fare ligge, især da han med saa stor Bestemthed holder fast ved den hellige Skrift, om hvilken det hedder i den sekstende Trosartikel: „I Trossager er Kirken ikke beføjet at anordne noget som helst imod Guds Ord i de hellige Skrifter paa nogen som helst Maade, som staar i Strid med andre Skriftsteder“. Naar denne Rettesnor følges, og Udgangspunktet er hint Troens Centrum, hvorved der saa bestemt holdes fast, da er der ingen Grund til at frygte for, at Udviklingen skulde føre ud over de Grændser, som ere betegnede ved Kirkens gamle Bekjendelser; hidindtil har netop ogsaa det modsatte vist sig. Istedenfor saadan Frygt synes der saaledes at maatte indrømmes fuld Frihed til at opstille selvstændige Bekjendelser paa den fælles Trosgrund, hvis overhovedet Dannelsen af en nationaljødisk Kristenmenighed skal anses for berettiget. Derfor ligger der i dette Tilfælde ej heller synderlig Vægt paa, at Rabinovitsch, som har udtalt sin Overensstemmelse med den lutherske Kirke, i den udførlige Trosbekjendelse for den nye Pagts Is-

raeliter snarere synes at have haft den anglikanske Kirkes ni og tredive Artikler for Øje.

Men til sidst bliver det altsaa Spørgsmaalet, om selve Dannelsen af en nationaljødisk Kristenmenighed kan have Krav paa Samstemning eller ikke. For os, som kun ere vante til at se disse forsvindende Rester af Israel, der ere spredte blandt den vestevropæiske Befolkning, ligger det nær at mene, at ligesom Jøderne i timelig Henseende have vidst at finde sig til rette i de bestaaende Forhold og lidt efter lidt ere indgaaede som sædvanlige Borgere i de engang existerende Samfund, saaledes kunne de ogsaa, om de kun selv ville, indtræde i de bestaaende Kirkesamfund, uden at nogen særlig og ny Menighedsdannelse gjøres fornøden. At Udsigterne hertil kun ere ringe, og at det, som Erfaringen viser, ligger nærmere for dem enten at indgaa de unaturligste Forbindelser med de moderne rationalistiske og atheistiske Aandsretninger eller at forblive ubevægelige paa Overleveringernes gamle Stade, er i og for sig ikke noget afgjørende Argument imod den nævnte Mulighed. Det lod sig tænke, at en modsat aandelig Bevægelse gjorde sig gjældende blandt Vestevropas spredte Jøder under Paavirkning af det vaagnende kirkelige Liv blandt de Kristne og maaske under Medvirkning af den begyndende Israelsmission, og at de saaledes traadte over til de bestaaende Kirkesamfund. Men hermed var dog ingenlunde det naaet, som i Skrifterne er bebudet at skulle komme, den store israelitiske Folkeomvendelse, og denne vilde end ikke være ført noget væsentligt Skridt nærmere ved en saadan Overgang til Kristendommen blandt de vestevropæiske Jøder. Thi det er dette, som man ikke tør glemme, at blandt os have vi kun ligesom løsrevne Grene eller fjærne Udløbere fra Stammen, hvilken selv staar plantet og breder sine Hovedgrene ud overhelt andre Egne. I Østen er det, at Jøderne findes i tætte Befolkningslag, og her fra maa Stødet komme, naar en Omvendelse af Israel som Folk skal indtræde. Men

aldrig vil den indtræde der — det lader sig forudsige med temmelig Sikkerhed — ved en Overgang til bestaaende Kirkesamfund; hvad der enkeltvis fuldbyrder sig af saadanne Omvendelser, det falder virkningsløst til Jorden overfor den store Jødebefolknings sejge Fastholden og indbyrdes Bekræftelse i det overleverede, overfor deres nedarvede og i mange Henseender vel grundede Fordomme mod de hidtilværende Kirkesamfund og fremfor alt vistnok over for deres nationale Selvfølelse. Om denne sige man ikke, at den kun er forkastelig! Er der nogen Nationalfølelse, nogen national Begejstring, som er berettiget, saa er det vel Jødernes, ikke blot paa Grund af alt, hvad de have lidt og virket, baaret og ydet gjennem Tiderne fra Oldtiden indtil Nutiden, men ogsaa og fornemmelig fordi „Guds Ord ere dem betroede", og de ere fra Begyndelsen Guds udvalgte Folk, „Ejendomsfolket fremfor alle Folk", og „Naadegaverne og sit Kald fortryder Gud ikke" (Rom. 3, 1—2; 2. Mos. 19, 5; Rom. 11, 29). Saaledes som Forholdene ere og Følelserne ere blandt disse Jøder i Østen, er Dannelsen af en nationaljødisk Menighed den eneste Vej, ad hvilken der aabner sig Udsigt til Opfyldelsen af Skrifternes sikre Forudsigelse, at Israel som Folk skal vende om til ham, som de have gjennemstunget. — Ej heller skal man kunne indvende, at Tanken om en „nationaljødisk Kristenmenighed" i sig selv skulde indeholde en Modsigelse. Thi vel er der meget paa Overleveringens vildtvoksende Træ, som maa beskæres, naar det skal kunne faa Plads indenfor Kirkens Mure; men Stammen er hellig og efter sin Oprindelse vel skikket til at kunne benyttes, naar der skal bygges et Tempel til Herrens Ære. De mosaiske Ordninger hidrøre dog fra den samme Gud, som har beskikket Kristus som Frelseren, og ere for en stor Del prægede af Fremblikket paa den kommende Frelse. Det er ikke fremmed Grund, hvorpaa det nye Tempel her bliver bygget; det er hjemlig Jordbund, hvori Evangeliet bliver omplantet, efterat det hid-

indtil har maattet lade sig udsaa, hvor Jordbunden var ganske fremmed fra Begyndelsen. Selve Tanken, for hvilken Rabinovitsch er Talsmand, skal saaledes ingen med Rette kunne dømme; Alt afhænger af Udførelsen. Desto glædeligere er, hvad der hidindtil har vist sig og ogsaa ovenfor er bleven belyst, at Bevægelsens Leder véd at værdsætte det kristelige og det nationaljødiske paa rette Maade og bestemme deres indbyrdes Forhold uden nogen utilbørlig Sammenblanding.

Der synes saaledes al Grund til at betragte denne jødekristelige Bevægelse i Syd-Rusland som et Tegn paa den kirkehistoriske Himmel, der i ualmindelig Grad fortjener Opmærksomhed, og muligvis som en Morgenstjærne, hvis Straaler, hidindtil i det mindste, varsle om en sig nærmende lys Dag. Jo videre Gud har ladet den kaste sit Gjenskin ud til fjærne Egne i det vidtstrakte Rige, desto mere Opfordring for den gamle Kristenhed til med Haab og Forbøn at følge Bevægelsens Gang! Overfor Betænkeligheder og Ængsteligheder, som kunne fremkaldes ved det nye, hidtil ukjendte, være det gjentaget, hvad der er sagt af en af de Jøder, der have omvendt sig efter at have hørt Rabinovitsch prædike: „Som en „Nathanael fordum spurgte, hvad godt kan der komme „fra Nasaret, saaledes spurgte mange: kan en Opgaaen „af Lyset udgaa fra Kischinev, og Herrens Ord fra Bess„arabien? ... Men endnu gjælde Kristi Ord, „hvis disse „tie, skulle Stenene raabe“, i dette Tilfælde Stenene i „Bedehuset Bethlehem, hvor Rabinovitsch prædiker ... „Hvem skulde før have troet, at henimod Hundrede israel„itiske Mænd hver Sabbat vilde forsamle sig i et Hus, bygget „til Ære for Jesus Messias, at en Jøde af sin jødiske „Broders Mund vilde høre Navnet Jesus Messias lovprist „uden at vrænge Mund og tilstoppe Ørene ... o Herre, „hvor ere dog dine Gjerninger store og dine Tanker „saare dybe!“

OM VORE DAGES

KRISTELIGE FORENINGER

FOR UNGE MÆND.

AF

V. SCHOUSBOE
SOGNEPRÆST VED GARNISONSKIRKE I KJØBENHAVN.

KJØBENHAVN.
KARL SCHØNBERGS FORLAG
TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE.
1886.

Som en glædelig Modsætning til den herskende Vantro og Fornægtelse er der øjensynlig hos mange af den nulevende Slægt bleven kaldet til Live en klar og dyb Erkjendelse af den Sandhed, at Kristendommen er ikke og maa aldrig synke ned til at blive et Søndagsliv alene, men at det er dens Bestemmelse at omfatte hele Livet, at gjennemsyre alle dets Forhold og at sætte sit Stempel paa alle dets Dage. Ingen, der mener det ærlig med sin Kristendom, vil i vor Tid nøjes med at bekjende sin Tro „med Ord og med Tunge“, men vil umiddelbart være paa det rene med, at der kræves en Bekjendelse „i Gjerning og Sandhed“. Hvor mange Retninger der end findes indenfor Menigheden i vore Dage, og hvor indbyrdes afvigende end disse Retningers Anskuelser kunne være med Hensyn til Formaalet for deres Bestræbelser og de Midler, hvormed de virke, saa ere de dog enige baade om den nævnte Sandheds Betydning i sig selv og tillige om dette, at denne i Nutiden paatrænger sig med en særlig Vægt.

Ogsaa den Virksomhed indenfor Menigheden, der betegnes med det i vore Dage dannede Navn „den indre Mission“, har derfor i Løbet af den sidste Menneskealder til mange Sider iklædt sig Skikkelser, som — om de end efter deres indre Væsen ere ligesaa gamle som Kristendommen selv — dog i mange Henseender fremstille sig som nye Former af det kristelige Liv eller som nye Grene paa det gamle Træ. Paa mange Maader,

som ikke tidligere have været benyttede, i alt Fald ikke i Kirkens senere Perioder, frembærer den indre Mission Guds Ord i Kirker og i Skoler, i Gaarde og i Huse, i Mark og i Skov, overfor store Forsamlinger og overfor enkelte Klasser af Samfundet. Ved Siden heraf søger den at organisere den kristelige Kjærligheds Virksomhed paa alle de Punkter, hvor der er Brug for den til at drage og samle, til at hjælpe og bevare, til at lindre og trøste. Og der er jo i Sandhed paa mange Punkter Brug for alt dette, baade for Ordets Naademiddel og for Kjærlighedens Gjerninger. Frafaldet fra Kristendommen, som det er kommen til Syne i de sidste Aartier, er saa dybt og saa omfattende; Angrebene paa Troen ere saa almindelige og saa voldsomme; de Vaaben, hvormed der strides, ere saa hvasse og giftige — at der som Modvægt mod alt dette maa kæmpes over hele Linien, saa at ikke et eneste Punkt, hvor der er Udsigt til at drive Fjenden tilbage eller til at fravriste ham en Fordel, maa overses eller glemmes.

Af disse Punkter, paa hvilke der saaledes er al Anledning til at optage Kampen, er det et enkelt bestemt, som vi her skulle beskæftige os med. Det er ingen Overdrivelse at sige, at det hører til dem, som i en særegen Grad bør lægge Beslag paa Kirkesamfundets Opmærksomhed. Dette Omraade af Kristenlivet, som vi her tænke paa, er Menighedens Virksomhed til Bedste for dens Medlemmer i Ungdomsaarene, dens Arbejde for de unge.

Selvfølgelig har der al Tid været Trang indenfor Menigheden til at lægge en særlig Vægt paa Omsorgen for de unge. Den egentlige Ungdomsalder er jo en Overgangstid mellem Barndommen med dens friske, uberørte Umiddelbarhed og Manddomsalderen med dens modnere Indsigt og Erfaring. En saadan Overgangstid har bestandig sine særegne Vanskeligheder. Det gjærende, det brusende, det i saa mange Henseender fremspirende, men endnu uudviklede Liv, som paa alle Punkter kommer

til Syne under denne Periode af Udviklingen, aabner Døren for mange Indtryk af tvivlsom Værdi og udsætter for mange Fristelser. Der er sikkert kun meget faa ældre Kristne, som ikke, naar de i Tankerne gaa tilbage til deres Ungdom, ville sande Rigtigheden heraf, og de fleste ville kunne mindes. at der har været Afsnit af denne Tidsalder i deres Liv, i hvilke deres Barnetro blev sat haardt paa Prøve, ja for manges Vedkommende endog for en Tid blev glemt og fornægtet. Der er andre, som med Skammens Rødme maa mindes. hvorledes de faldt for Verdens Forførelser, enten i den ene eller i den anden Retning, og at det først var gjennem trange Oplevelser, at de fik Naade til at rejse sig igjen. For saare mange Mennesker vil gjennem alle Tider deres Ungdoms Historie være en Fortælling om Overtrædelser og Vildfarelser, om Afvigelser fra Ret og Pligt; enten lykkedes det dem først i de modnere Aar at finde den sande og gode Vej eller ogsaa naaedes dette — desværre — for adskillige af dem ingen Sinde.

Men gjælder det, som her er fremsat, om enhver Tidsalder, saa gjælder det visselig ikke mindst om den, i hvilken vi leve. Der er mange Forhold i Nutiden, som i høj Grad forøge Farerne for de unge og derved bidrage til at fremkalde mange Fald. Den Frihedsluftning, som gjennemstrømmer hele Samfundet, og under hvilken alle i vore Dage fødes og voxe op, bliver, naar den fornødne Modvægt under Opdragelsen mangler, kun altfor let en Kilde til Egenraadighed, Ulydighed og Tøjlesløshed. Fordringerne til Livet ere stegne i særdeles høj Grad, og det hos alle Klasser, hos høje og lave, hos de velhavende saa vel som hos de ubemidlede; der raader derfor i de fleste Hjem stærk Lyst til denne Verdens Goder og en Higen efter at nyde dem i saa fuldt Maal som muligt; ogsaa heraf kan der kun opstaa uheldige Indflydelser paa de unge. Naar disse efter Konfirmationen, altsaa i en endnu aldeles ubefæstet Alder, træde i et langt løsere Forhold til Hjemmet paa

Grund af, at de anbringes til selvstændig Uddannelse og Erhverv, saa er det for Tiden en ren Undtagelse, at de komme i Forhold, hvor der virkelig findes nogen Tanke paa deres Vel eller blot føres et opmærksomt Tilsyn med deres Færd. De gamle personlige Baand mellem en Principal og hans Medhjælpere eller mellem en Mester og hans Lærlinge ere saa godt som alle Vegne løste, og det er saare sjældent, at nogen Kjøbmand eller Haandværker antager sig dem, der ere betroede til hans Vejledning, udenfor selve Arbejdstiden. Det skulde da være, at han maaske stundum, en Gang eller to om Aaret, bereder dem en eller anden kostbar og ofte tillige tvivlsom Fornøjelse; men om et ærligt, alvorligt og stadigt Tilsyn med deres aandelige og sædelige Opførsel og Udvikling — endsige da med deres kristelige Tro og Levnet — er der saa godt som intetsteds Tale.

Indeholder det, som vi her have berørt, en stærk Opfordring for Menigheden til at have sin Opmærksomhed henvendt paa de unge, saa maa det imidlertid paa den anden Side heller ikke oversés, at det at virke for Ungdommen og paa Ungdommen er et i højeste Grad taknemligt Arbejde. Gives der i Ungdomsalderen særegne Vanskeligheder og Fristelser, saa lader det sig ikke nægte, at den samme Alder ogsaa frembyder særegne Betingelser for, at en god og alvorlig Paavirkning kan bære sin Frugt. Der er en Aabenhed og Tillidsfuldhed hos de fleste unge, som endnu ere ufordærvede; det er saa let at vinde deres Opmærksomhed og Taknemlighed. Naar de ere udgaaede fra Hjem, hvor der ikke er lagt an paa at forvænne dem, men hvor der under Opdragelsen er taget det tilbørlige Hensyn til deres Ungdom, vil det i Reglen være muligt at berede dem sande og virkelige Glæder ved smaa og let overkommelige Midler. Det blaserte Væsen, som desværre ogsaa hører med til vore Dages sørgelige Karaktertræk, vil dog som oftest først i en senere Alder komme til Syne, og selv om det maaske skulde vise sig allerede i

de unge Aar, vil det dog næppe have nogen dybere Rod, men vil være forholdsvis let at faa Bugt med. Ved Siden heraf findes der hos de fleste unge en stærk Trang til Virksomhed og til at arbejde sig frem i Livet; hvad enten nu denne Trang er begrundet i sand Pligtfølelse, eller den maaske, hvad der jo ofte er Tilfældet, kaldes til Live af Ærgjerrighed og Kappelyst eller andre endnu mere blandede Motiver, saa vil den, naar den reguleres og ledes af en kyndig Haand, i høj Grad kunne baade styrkes og forædles og blive af den største Betydning ogsaa for den unges Forhold til Guds Rige. „Unge til Daad, gamle til Raad", siger Ordsproget, der saaledes ogsaa giver den unge Alder, hvad der tilkommer den, og selv om det stadig bekræfter sig paa ny, at „Ungdom og Visdom sjælden følges ad", saa er det dog en Erfaring, som alle, der have færdedes mellem unge, atter og atter have gjort, at det gjælder om Menneskets Blomstringstid som om Træernes, at den er fuld af Ynde og rig paa Forjættelse, og at det er kun, naar der værnes om Blomstringen, at der engang kan blive Tale om at indsamle Frugterne.

Skjønt der hidtil er dvælet ved Ungdommen i Almindelighed, saa er det dog egentlig kun de unge Mænd, vi her have til Hensigt at beskjæftige os med. Hvad der ovenfor er sagt om Vanskelighederne og Fristelserne i den unge Alder gjælder visselig om de unge Kvinder, men sikkert dog i endnu højere Grad om de unge Mænd. Disse blive jo tilmed i de fleste Tilfælde paa et langt tidligere Standpunkt af Livet unddragne fra Hjemmenes Paavirkning og anbragte under Forhold, der stille store Krav til deres Dømmekraft og Handlefrihed, medens de som oftest mangle de dybere Betingelser for at kunne fyldestgjøre disse Krav. Den unge Kvinde er endnu som Regel lettere at opdrage og lede, lettere at raade og styre end den unge Mand i samme Alder. Der findes endnu i den overvejende Del af Samfundet en stærk Følelse af de særegne Fordringer, der maa

gjøres gjældende til en ung Kvinde overfor dette at bevare sig ren og ubesmittet af Verden, Fordringer, som ikke paa langt nær i det Omfang stilles til de unge Mænd. Der er i Virkeligheden her en stor Uret til Stede, saa vist som vi i alt væsentligt maa og skulle forlange det samme af en kristelig Yngling som af en kristelig ung Pige, selv om der paa adskillige Omraader kan være nogen Forskjel paa den Maade, hvorpaa disse Krav komme til Orde. Men Kjendsgjerningen er der: den Kjendsgjerning, at der dømmes langt haardere om en ung Kvinde, som i en eller anden Retning farer vild eller skejer ud, end om en ung Mand, der gjør det samme endog i forøget Maal, og at det i Forbindelse hermed endnu kan siges om den opvoxende Ungdom af Kvindekjønnet, at den gjennemgaaende er under bedre og omhyggeligere Tugt end den mandlige Ungdom. Der kræves — som vi alle vide — i bestemte Retninger et betydningsfuldt og vanskeligt Arbejde fra Menighedens Side for de unge Kvinder, et Arbejde, der baade vil rejse og bevare, baade vil værne og støtte; men dette Arbejde har langt mere Præget af Bestræbelser for enkelte og særlige Formaals Fremme. Til en Virksomhed af almindelig Natur, der vender sig til alle uden Undtagelse, er der ikke den Trang overfor det kvindelige Kjøn som overfor det mandlige. Vi behøve blot at henvise til det Forhold, som der er mellem Tallet paa de unge Mænd, der med nogenlunde Stadighed søge Kirken og bruge dens Goder, og Tallet paa de unge Kvinder, med hvilke dette samme er Tilfældet. Tallet paa de unge Mænd er paa mange Steder forsvindende i Sammenligning med Tallet paa de unge Kvinder. Om nu denne gunstigere Tilstand indenfor Kvindekjønnet vil bevare sig i Fremtiden, er et andet Spørgsmaal. Muligvis vil det lykkes Tidens nedbrydende Kræfter, dens hele fritænkerske Propaganda og navnlig dens usædelige og letfærdige Litteratur at drage ogsaa Mængden af vore unge Kvinder ned i Fornægtelsens Elendighed, men det er i ethvert Tilfælde,

Gud være lovet! ikke endnu kommet saa vidt. Der er derimod, Aar efter Aar, Skarer af unge Mænd, som forgæves søge at modstaa disse Paavirkninger; den ene efter den anden af dem forsvinder fra Menighedens Forsamling; den ene efter den anden kaster Vrag paa sin Børnelærdom og griber efter Vantroens fordærvelige og giftige Næring. Selv om der ikke er ret mange af dem, der egentlig fordøje denne Kost, som i Virkeligheden byder Stene for Brød, saa er der dog mange, som nedsluge den og indbilde sig, at de nu have faaet en fast Grund at staa paa, der bringer dem paa Højde med deres Tid og befrier dem fra alt Paahæng af den gammeldags Overtro, medens de først senere blive vår, at de have bortkastet Livets Brød og i Virkeligheden rejst deres Bygning paa Sand.

Det er og bliver derfor først og fremmest de unge Mænd, paa hvis Vækkelse og Bevarelse indenfor Menigheden eller Tilbageførelse til denne Tidens Krav byder os at arbejde. Og naar vi nu ville spørge om Midlerne, ved hvilke saadanne Bestræbelser kunne virkeliggjøres, saa vide vi alle, hvilken udstrakt Anvendelse der i vore Dage sker af, og hvilken overordentlig Vægt der bliver lagt paa, Associationen. Der stiftes Foreninger og holdes Sammenkomster for alle mulige Formaals Skyld; der vælges Bestyrelser og gives Love, der sammenkaldes Generalforsamlinger og nedsættes Udvalg i det uendelige. Dette er noget af det, som i særlig Grad bidrager til at give Tiden sit Præg. I mange Tilfælde er det maaske en overdreven Anvendelse, der gjøres af dette Foreningsvæsen med hele dets Tilbehør, ja det lader sig ikke nægte, at det endog paa sine Steder let faar en lille Bismag af det komiske. Men er der noget Omraade, hvor virkelig en Sammenslutning af de spredte Kræfter til en Virksomhed i Forening er paa sin Plads, saa er det blandt de unge. Thi for det første ere her Kræfterne svage, og de enkelte maa derfor nødvendîgvis føle Trang til at finde Støtte og Hjælp hos ligesindede,

hvis de skulle kunne holde sig oppe og bevare deres Kraft. Men der er tillige i Ungdomsaarene en ganske særegen Drift til Stede til at finde og skjænke Venskab. Det er en skjøn og ædel Drift, der heri kommer til Syne, og den er i Stand til, naar den faar Lov til at udfolde sig i de rette Skikkelser, at sprede Lys og Glæde over hele Livet. Hvor ofte ere ikke de Hjærter, der oplod sig for hinanden i de unge Aar, paa Skolebænken eller i Værkstedet, paa Kontoret eller under Fanen, blevne ved at slaa for hinanden i Troskab og Sammenhold, lige til Døden greb ind i Forholdet. Naar denne Trang til Hjælp og Støtte, naar denne Drift til Venskab spirer frem paa en alvorlig Kristendoms Grund, saa bliver den af sig selv til en Længsel efter at kunne høre og lære, at kunne bede og bekjende i Fællesskab, og hvem vil nægte, at „de helliges Samfund“ ogsaa i denne Skikkelse vil have den mest indgribende Betydning for alle dem, der smage Velsignelsen heraf? Det er derfor sikkert med god Grund, at vore Dage have taget Foreningsvæsenet og Foreningslivet i Tjeneste ogsaa for den mandlige Ungdoms kristelige Fremgang og Udvikling. Der er visselig mange Midler, med hvilke der kan arbejdes henimod dette Maal. Er der en troende Præst eller Lærer, som vil og kan samle de unge Mænd om sig til Katekisationer i Kirken, saaledes som det tidligere var saa almindeligt, eller til fortsat Undervisning og Opbyggelse i Skolen eller Hjemmet, saa gjøre han det i Guds Navn; han gjør derved en god Gjerning — og han vil maaske just derved berede Jorden for en Forenings Tilblivelse. Thi der er nu engang i Sammenslutningen af frivillige Kræfter paa fri Grund noget vist tiltalende, der særlig har Magt over de unge Hjærter i vore Dage; de Resultater, vi i det følgende skulle gjøre Bekjendtskab med, godtgjøre formentlig tilfulde Rigtigheden heraf.

Den levende Erkjendelse af den Sandhed, at Kristendommen skal omfatte hele Livet og gjennemsyre

alle dets Forhold; de særegne Fristelser, som Livet her i Verden indeholder for Ungdommen, navnlig for de unge Mænd; den ejendommelige Modtagelighed, som Ungdommen sidder inde med, samt endelig den stærke Drift til i vore Dage at give alle særlige Bestræbelser Skikkelse gjennem en Association af de spredte Kræfter — det er disse Forudsætninger, der have fremkaldt de kristelige Foreninger for unge Mænd, som i vore Dage ere fremstaaede i næsten alle kristne Lande, og som ved den Maade, hvorpaa de begynde at træde i Forbindelse med hverandre og at arbejde i Fællesskab, synes at kunne blive et kraftigt Middel i Menighedens Haand til med Guds Hjælp at samle de spredte Kræfter og til at fylke dem til den store Kamp, for hvis Frembrud intet Menneske kjender Tid eller Time, men om hvilken vi alle vide dette, at den med hver Dag, der gaar, kommer nærmere og nærmere, og at det er nødvendigt for enhver Tid og enhver Slægt at være rede og rustet til at optage den.

I.

„Jeg skrev til eder, I unge! thi I ere stærke, og Guds Ord bliver i eder, og I have overvundet den onde!“ Disse Ord af Apostelen Johannes og hele den Maade, hvorpaa han i Forbindelse hermed (sml. 1 Joh. 2. 13—14) opstiller de unge som en særegen Del af Menigheden imellem Fædrene paa den ene Side og Børnene paa den anden Side, viser os, at den Grundtanke, hvorpaa de kristelige Foreninger for unge Mænd hviler, er ligesaa gammel som Kristendommen selv. I Discipel-Kredsene, saaledes som de dannede sig baade om Johannes den Døber og navnlig om Herren selv, ligesom ogsaa senere om Pavlus, ligger der et Forbillede for, hvad vi kunne kalde de frivillige Broder-

skaber paa Troens Grund, og det ligger i Sagens Natur, at unge troende Mænd gjennem alle Tider have været dragne til hverandre og have søgt hverandres Selskab og Venskab til gjensidig Bestyrkelse for deres aandelige Liv.

Uagtet vi saaledes med fuld Ret kunne tale om Sagen selv som en gammel Sag, saa maa det paa den anden Side fastholdes, at den Skikkelse, i hvilken vi nu gjenfinde disse Foreninger over hele den protestantiske Kristenhed, er opstaaet i vort Aarhundrede, saa at hele denne Bevægelse, som saa meget andet af, hvad „Indre Mission“ har fremkaldt, i Virkeligheden er af et nyt Udspring. Man har som et Sidestykke til denne Bevægelse henvist til et Fænomen som „Brødrene af det fælles Liv“, hvis frivillige Foreninger i Nederlandene havde stor Betydning i Aarhundredet før Reformationen og som en Forberedelse for denne; men der hviler over disse Broderskaber et altfor klosterligt og gejstligt Præg til, at vi egentlig kunne jævnføre dem med „Kr. F. f. u. M“. At disse i det hele taget ikke have mange Sidestykker i Fortiden, turde være begrundet i, at der ikke tidligere har været en saadan Trang til dem som i de sidste Slægtled, fordi der ikke som nu har været nogen egentlig eller i særegen Grad kjendelig Modsætning til Stede mellem Livet i Menigheden paa den ene Side og Livet i Samfundets øvrige Skikkelser paa den anden Side. Den kristelige Grundvold for Livet var givet i alle Samfundets Former, og Trangen til broderlig Sammenslutning tilfredsstilledes for en væsentlig Del i de saakaldte Gilder og Lav, Foreninger, som i tidligere Tider og i deres oprindelige Skikkelse stod paa bestemt kristelig Grund. Paa den anden Side kunne Lavene alligevel ikke opstilles som Sidestykkor til „Kr. F. f. u. M.“, da „Lavs-Aanden“ med sin bestemte Afsluttethed overfor alle, der staa udenfor, og sine i mange Retninger bornerte Synsmaader meget

mere staar i afgjort Modsætning til den Aand og Tone, der karakteriserer de af os skildrede Foreninger.

En Trang til disse vil allerede kunne spores, saa snart Modsætningen viser sig mellem det statskirkelige Regimente paa den ene Side og Menighedens Liv paa den anden Side, saaledes som det, om end paa forskjellig Maade, var Tilfældet baade i Pietismens og i Rationalismens Tidsalder. Men den vil træde endnu tydeligere frem, naar de to Hovedformer for Samfundslivet, Livet i Kirken og Livet i det borgerlige Samfund, have en kjendelig Tilbøjelighed til at ville fjærne sig fra hinanden, hvad der jo mere og mere er kommen til Syne i vort Aarhundrede.

Vi høre derfor ogsaa i forrige Aarhundrede og i Begyndelsen af dette om Kredse af unge Mænd (i Basel 1768 og i Stuttgart 1805), der kom sammen til gjensidig Opbyggelse ved fælles Bøn og Læsning i Skriften. Disse Kredse kunne i en vis Henseende betragtes som Forløbere for de nuværende Foreninger, men de kunne dog ikke med rette opføres som disses Begyndelse: dertil synes deres Syn paa Opgaven at have været altfor snævert og i mindre god Forstand pietistisk.

Den kristelige og nationale Vækkelse, som gaar hen over hele Evropa og ikke mindst over de protestantiske Lande under Eftervirkningerne af den franske Revolution og den ved denne fremkaldte lange Krigsperiode, der afsluttedes med Napoleon I's Fald, afsatte, som bekjendt, sine dybe Spor ogsaa i det kirkelige Samfundsliv, og fremkaldte saare mange Foranstaltninger til Livets Vækkelse og Næring. Det gamle Ord om Frelsen i Jesus Kristus, om Synd og Naade, om Tro og Kjærlighed, begyndte snart paa ny at lyde over Landene i hele sin enfoldige Kraft, og en Hærskare af Sangere stemte atter Harpen til Herrens Pris. Indenfor de protestantiske Menigheder rører der sig snart en Iver efter paa de forskjellige Enemærker at indhente, hvad der hidtil paa mange Maader var bleven forsømt, og navnlig arbejder

ogsaa den indre Mission sig frem til at blive en stor kristelig Samfundsmagt. Det er paa denne Tid, at Ynglingeforeningernes Historie begynder.

Den Forening, som dannede sig i Basel i Aaret 1825, nævnes som den første kristelige Forening for unge Mænd, efterdi den udelukkende satte sig et kristeligt Formaal og stillede bestemte Fordringer til sine Medlemmers kristelige Tro. Denne Forening har imidlertid ikke holdt sig til vore Dage uden Afbrydelser og Standsninger, og dens Hovedfortjeneste turde derfor nærmest være det Stød, som den gav til Oprettelsen af Foreningen i Bremen. Som dennes Fødselsaar nævnes snart 1831, snart 1833, snart 1834, hvilken i og for sig selv mindre betydende Omstændighed ikke skulde være bleven nævnet her, uden fordi den paa en betegnende Maade belyser, hvad der gælder om et stort Tal af disse Foreninger, at de nemlig opstaa lidt efter lidt, ligesom i flere Tempo'er og saaledes, at det senere er saare vanskeligt at sige, hvornaar den egentlige Begyndelse skete. Derom kan der imidlertid ikke tvistes, at Stifteren af denne Forening, og dermed af den ældste Forening i Tyskland, var Friedrich Ludvig Mallet (f. 1793, † 1865), Præst ved St. Stefanskirken i Bremen [1]). Denne Mand havde som frivillig deltaget i Felttoget 1814—15; senere lærte han under et Ophold i Schweiz Foreningen i Basel og dens Virksomhed at kjende og besluttede sig til at grundlægge en lignende Institution i sit Hjem. Mallet, der baade som Prædikant og opbyggelig Forfatter, baade som Polemiker og som Grundlægger af praktiske Virksomheder har et anset Navn i Tyskland, var helt igjennem en alvorlig Kristen, og hans Forkyndelse betegner i den Kreds, hvor han virkede, det ny „Gjennembrud af den enfoldige Kristusprædiken“. Ved Siden heraf var han en frisk og barnlig Natur, begejstret for alt ædelt og besjælet af levende Kjærlighed

[1]) Om Mallet se Herzog: Real-Encyklop. (1881) IX, 197 flg.

til sit Fædreland. En saadan Mand var vel skikket til at samle de unge om sig, og da han kaldte paa dem for at give dem et „Tilflugtsted", i hvilket de kunne føle, at „naar Gud er for os, kan ingen være imod os", saa gav de ogsaa Møde. Et lille Lokale blev lejet, og regelmæssige Sammenkomster begyndte. Trods al Haan og Spot fra de vantro Omgivelser, trods mange troendes Betænkeligheder og kølige Tilbageholdenhed lykkedes det dog Mallet ved sin Dygtighed og personlige Elskværdighed at befæste sit Værk, saa at den ny Forening efter tre Aars Forløb talte 450 Medlemmer og snart kunde flytte ind i sit eget Hus. — Det er bekjendt, hvorledes den Dal, der gjennemstrømmes af den lille Wupper-Flod, og som er et af Hovedsæderne for Tysklands Storindustri, tillige i vort Aarhundrede er bleven et af Midtpunkterne for kristeligt Menighedsliv og Menighedsarbejde. Her havde allerede Præsten Døring i Elberfeld fra Aaret 1824 af paa bestemte Aftener i Ugen samlet unge Mennesker af forskjellig Livsstilling omkring sig for at udlægge Guds Ord med dem og for at gjøre dem Meddelelser af Missionshistorien [1]). Der opstod af disse Sammenkomster en Forening med det noget haardt lydende Navn „Missions-Jünglings- und Männerverein"; denne Forening arbejdede for Hedningemissionen og for at fremme Afholdenhedssagen, men paa Grund baade af sin Sammensætning og af sine forskjelligartede Formaal kan den ikke siges at svare til det egentlige Begreb af en Ynglingeforening. Der er alligevel mange i Tyskland, som anse Døring for Sagens Fader, da hans Forening i det væsentlige havde anslaaet de rette Strænge. Det varede heller ikke længe, før der i Wupperdalen opstod Foreninger, der aldeles bestemt træde i det fra Basel og Bremen angivne Spor. I 1836 møde vi Foreningen i Barmen og 1838 den i Elberfeld, og det varer ikke længe, før hele Nord-Tyskland bliver oversaaet med et helt Net af dem.

[1]) Sml. L. Tiesmeyer: Die Praxis des Jünglingsvereins, S. 12.

I de følgende Tiaar naar Bevægelsen efterhaanden de øvrige protestantiske Lande. Det er England, som gaar i Spidsen. Her stiftes Foreningen i London i Aaret 1844 af en ung Handelsmand George Williams. Tyve Aar gammel havde han 1841 faaet Plads i en stor Forretning, der beskæftigede omtrent 150 for Størstedelen unge Mennesker [1]). Usædeligheden og Drikfældigheden i denne Kreds var forfærdelig, og der var intet Spor af aandeligt Liv som Modvægt. Med et Par af sine Fæller forenede Williams, som følte Aandens Glød i sit Hjærte, sig til inderlig og stadig Bøn om, at dette maatte blive anderledes, og det Kammer, hvor deres smaa Sammenkomster begyndte, var snart for lille. Flere af Kammeraterne bleve vundne for Guds Rige, og de enedes da om at stifte en Forening til Bøn, Bibellæsning og gjensidig Belæring. Snart maatte de søge sig et særeget Lokale, og nu tæller denne Forening 6—7000 Medlemmer og ejer bl. a. det prægtige Exeterhall, en paladslignende Bygning i Londons Midtpunkt, paa Hovedgaden Strand, i Nærheden af Charing-cross. — I Aaret 1848 høre vi om den første Forening i Nord-Amerika: i den store Handelsstad Cincinnati. 1851 stiftes der Foreninger i Boston og i Montreal i Canada, Aaret efter i New-York. I Begyndelsen af Halvtredserne møde vi Bevægelsen i Holland (Amsterdam 1851) og Frankrig (Paris 1851), ligesom den nu ogsaa vinder Udbredelse og Fasthed i det Land, hvor den var begyndt, og som i vore Dage paa en Maade er bleven dens Midtpunkt, nemlig Schweiz, baade for de tyske og franske Landsdeles Vedkommende; Baselerforeningen gjenfødes til et nyt Liv, 1850 stiftes der en Forening i Zürich, 1851 i Neufchatel, 1852 i Genf og Lausanne, 1853 i Bern og St. Gallen o. s. v. 1857 kommer Protestanterne i Belgien med. Forholdsvis sent vinder Sagen derimod Indgang i de nordiske Lande. Det er Norge, der her, som paa saa mange Omraader af kristeligt Liv, er

[1]) Sml. Yngl-Foren. Tid. II, 56.

gaaet foran. Ynglingeforeningen i Christiania er stiftet 1869 af den nu afdøde Sognepræst Peter Hærem, efter at han først i Løbet af et Par Aar havde søgt at samle unge Mennesker hver Søndag Eftermiddag paa sit eget Værelse til Opbyggelse og Underholdning. I Begyndelsen kom der kun faa, men snart blev hans Værelse for lidet, og man maatte søge et rummeligere Lokale. Hærem, der med Held i Foreningen søgte at forbinde det kristelige og det almen-menneskelige Element, var saare nidkjær for Sagen, og Christiania-Foreningen, som nu ejer sin egen anselige Gaard i Møllergaden, har allerede en smuk Historie at se tilbage paa. I Sverig havde der i nogle Aar hist og her bestaaet smaa Kredse af unge Mænd, der havde sluttet sig sammen paa kristelig Grund, men egentlige Ynglingeforeninger fremstaa først i 1876 (Göteborg) og 1877 (Stockholm, Malmö). I Danmark stiftedes den første „Kristelige Forening for unge Mænd“ i Kjøbenhavn d. 16 Sepb. 1878 med 31 Medlemmer, i nær Tilslutning til „Kirkelig Forening for indre Mission i Kjøbenhavn“. — Men ogsaa i saadanne Lande, hvor der kun findes faa og spredte Protestanter, i Østrig, i Ungarn, i Italien, i Spanien er der i Aarenes Løb bleven stiftet Foreninger. Udenfor Evropa og Amerika har Bevægelsen bredet sig navnlig i de britiske Kolonier, i Indien, paa Kap, i Australien; paa Ny-Zeeland allerede fra 1855 af. Selv paa saa fjærne Steder som Sandwichsøerne og Madagaskar, ja i Kina og Japan har den vundet Indgang.

Det er ikke Meningen her at skrive Ynglingeforeningernes Historie. Vi skulle senere give en Oversigt over deres Fordeling og Antal nu for Tiden, og skulle derfor her kun tilføje, at det selvfølgelig gaar med denne Sags Udvikling som med alle aandelige Virksomheders, at dens Historie ikke blot er en Fortælling om Fremgang og Væxt, men ogsaa paa mange Steder og i mange Tilfælde en Fortælling om Stillestaaen og Tilbagegang. Talrige ere de Skuffelser, som de Mænd, der have arbejdet

for denne Sag, have maattet lide, og paa mange Steder har det til Tider sét ud til, at hvad der var godt begyndt, i ærlig og fast Tro, med opofrende og stadig Kjærlighed, atter skulde henvisne under Vantroens fortærende Aande eller standses i sin Væxt af Ligegyldighedens og Sløvhedens Tørke. Men talrige ere ogsaa de Vidnesbyrd om Herrens Velsignelse, der have fulgt denne Sag, som nu maa siges at have bestaaet sine Prøveaar, og som allerede paa mange Steder har afsat rige Frugter for Guds Rige og for det kristelige Folkeliv.

II.

Paa den første internationale Sammenkomst af Udsendinge fra kristelige Ynglingeforeninger, i Paris 1855, blev det vedtaget at udtrykke disse Foreningers „fundamentale Princip“ paa følgende Maade: „De kristelige Foreninger for unge Mænd søge at samle de unge Mænd, som, idet de betragte Jesus Kristus som Gud og som deres Frelser i Overensstemmelse med de hellige Skrifter, ønske at være hans Disciple i deres Tro og i deres Liv og at arbejde med forenede Kræfter for hans Riges Udbredelse blandt unge Mænd.“ [1]) For saa vidt som denne Sætning behandler Spørgsmaalet om, hvem der bør optages som Medlemmer, skulle vi ikke her dvæle ved den, da vi senere komme tilbage til dette Spørgsmaal; hvad vi derimod her noget nærmere ville undersøge, fordi det angaar det egentlig afgjørende med Hensyn til Foreningernes Væsen og Betydning, er det Udtryk, som her er givet for deres Formaal.

Det er klart, at de ovenfor anførte Ord pege i en dobbelt Retning. De vise hen til et Arbejde indenfor

---

[1]) Report of the general Conference in Paris. London 1856. S. 23.

Foreningen, et Arbejde af dennes Medlemmer for dem selv, idet ingen kan „ønske at være Jesu Kristi Discipel i Tro og i Liv“, uden at han ærlig og stadig maa bestræbe sig for baade at være det og mere og mere at blive det, og det er en Selvfølge, at dette Arbejde bestandig maa indtage den første Plads. Ingen Ynglingeforening fortjener sit Navn og kan heller ikke i Længden bestaa, uden at dens Medlemmer ved de Naademidler, som Herren har givet sin Menighed, og med al den Styrke, som Samfundslivet raader over, beflitte sig paa at være og blive troende Mennesker, der oprigtig og stadig søge efter at gaa frem i alt det, som er priseligt for Gud og Mennesker, at udvikle deres Aand og forædle deres Hjærte, og at opfylde de Pligter, som deres Kald og Stilling maatte paalægge dem. — Men ved Siden deraf fremhæver den vedtagne Fundamental-Sætning, at de, som ville være Medlemmer af en saadan Forening, maa tillige ønske „at arbejde med forenede Kræfter for Jesu Riges Udbredelse blandt unge Mænd.“ Ogsaa dette maa i og for sig for Foreninger af denne Art siges at være en selvfølgelig Sag. Saa vist som deres Formaal nemlig maa gaa ud paa, at saa mange som muligt af de unge Mænd virkelig, i Aand og Sandhed, i Alvor og Oprigtighed kunne komme til at tilhøre Guds Rige, saa kan den kristelige Ynglingeforening ikke blive staaende ved alene at arbejde for dem, der nu engang, enten fra Foreningens Stiftelse af ere, eller gjennem Indmældelser af egen Drift blive, dens Medlemmer. Den maa tvært imod med al den Kraft, som den til enhver Tid og paa ethvert Sted maatte være i Besiddelse af, forsøge paa at organisere et Arbejde for Guds Riges Udbredelse blandt de unge. Hvor dette ikke idetmindste tilstræbes, kommer den ind i en stillestaaende Tilstand, der meget snart vil vise sig at være en Tilbagegang, og dens Bestaaen som kristelig Forening vil da kun kunne omfatte en Tid af meget begrænset Varighed, ligesom den ogsaa upaatvivlelig vil komme til at lide under An-

greb af en Fjende, der altid har en stor Magt, men især er farlig overfor de unge, nemlig Kjedsomheden.

Det er to af Herrens Lignelser, som disse to Sider af Formaalet viser os hen til, og som derfor ogsaa stadig blive fremdragne i Forhandlingerne om Ynglingeforeningens Væsen. Det er Lignelsen om „Faarestien“ (Joh. 10, 1), og det er Lignelsen om »Fiskevoddet“ (Matth. 13, 47). En Forening, der forstaar sin Opgave, skal være begge Dele: den skal være som Faarestien, i hvilken den gode Hyrde kan samle og bevare dem, der høre ham til, og den skal være som Fiskevoddet, der atter og atter kastes ud i det store Menneskehav for at indfange saa mange som muligt af de unge, som ellers saa let gaa til Grunde paa Dybet. Og Erfaringen har stadfæstet dette alle Vegne fra: en Virksomhed af bevarende og opdragende Natur maa gaa ved Siden af en, der søger at missionere, at vække og drage. Efter de forskjellige Forudsætninger og nationale Ejendommeligheder, som findes i de enkelte Kirkesamfund, og efter de forskjellige Betingelser, som ere til Stede paa de enkelte Steder, kan naturligvis det ene eller det andet af disse Momenter træde i Forgrunden. Der er saaledes en let kjendelig og i visse Henseender ikke saa lidt indgribende Modsætning til Stede mellem de tyske Foreninger paa den ene Side og de engelsk-amerikanske paa den anden Side. Medens disse i høj Grad betone det sidste Moment, det missionerende, og derfor mange Gange fristes ind paa at stille sig Opgaver, der let kunne komme til at ligge over de unges Kræfter, saa ere hine langt mere tilbøjelige til kun at tilstræbe det første, det at bevare deres egne Medlemmer i Troen og at knytte dem fast til Foreningen gjennem et fortroligt og hyggeligt Samliv indenfor dennes egne Vægge. Overalt hvor Sagen bliver greben an paa en sund og naturlig Maade, vil det imidlertid snart vise sig, at de tidt nævnte to Momenter i Foreningens Virksomhed høre nødvendig sammen, og at det ene vil drage det andet med sig, da de

i Virkeligheden aldeles ikke staa i nogen Modsætning til hinanden, men kun ere to Sider af den samme Sag. Hvor et kraftigt Trosliv rører sig i Hjærterne, vil Bestræbelsen efter at drage andre med paa Vejen ikke kunne holdes tilbage; paa den anden Side er det ligesaa nødvendigt, hvis de, som vækkes og drages, skulle holdes fast, da at kunne byde dem ind i et kraftigt udviklet, varmt og tiltalende Samfundsliv. Medens derfor baade Englændere og Amerikanere have lært ogsaa at betone dette sidste Element paa det stærkeste og med sædvanlig Energi og praktisk Sans have givet det indre Foreningsliv en Udvikling, som har storartede Dimensioner, saa er paa den anden Side i de senere Aar den engelsk-amerikanske Opfattelse begyndt at trænge ind i de tyske Foreninger, og der har f. Ex. i Berlin dannet sig en stor og meget virksom Forening (Friedrichsstrasse 214) efter det amerikanske Mønster, i hvilken „den fælles Missionsvirksomhed og Befordringen af Guds Riges Interesser“ bliver betegnet som Hovedopgaven.

Dette Spørgsmaal om Forholdet mellem de tvende Sider af Ynglingeforeningens Formaal vil paa flere Maader ogsaa gjøre sig gjældende senere hen i Fremstillingen af deres Væsen; her skulle vi endnu kun tilføje, hvorledes denne Side af Sagen er bleven udtrykt hos os. I § 2 af „Love for Kristelig Forening for unge Mænd i Kjøbenhavn“ hedder det: „Kristelig Forening for unge Mænd har det Formaal at være et Midtpunkt for unge troende Mænds Samvirken til deres egen Fremgang og Væxt i kristeligt Liv og for deres Stræben efter at drage andre fremad paa den samme Vej.“ Vi have altsaa ogsaa her søgt at lade den omtalte Dobbelthed i Formaalet komme til sin Ret, og det tør formentlig siges, at der her er givet et Udtryk for Forbindelsen af de to Sider, som er tilstrækkelig tydeligt, paa samme Tid som det er besindigt og afpasset efter Forholdene hos os.

Efter at vi saaledes have søgt at gjøre Rede for, hvad der er Ynglingeforeningens Formaal, og hvorledes de saa

at sige gjennemgaaende ere blevne enige om at formulere dette, saa turde det maaske være Stedet at undersøge, hvilke Farer det er, som true disse Foreninger, og som der derfor er al Anledning for dem til at være paa deres Post overfor. Det ligger da nær at faa Øjet op for, hvorledes der i Særdeleshed er to Skjær, paa hvilke disse Foreninger ere udsatte for at strande. Vi kunne betegne det ene af disse Skjær som det verdslige, det andet som det pietistiske. — Hvad det første angaar, saa er det indlysende, at naar et Samfund af unge Mennesker kalder sig en kristelig Forening og vil betragtes som et Led i Guds Riges Ordning og som et Sted, hvor der arbejdes for Kristenlivets Fremme og i Menighedens Navn, da maa det være Alvor med dette Formaal. Det maa staa klart for Medlemmerne af en saadan Forening og endnu mere for dem, der styre og lede den, at der er en indgribende Forskjel til Stede mellem de Bestræbelser, der her gjøre sig gjældende, og dem, som andre Omraader af Menneskelivet føre os i Møde. „Mit Rige er ikke af denne Verden", disse Frelserens Ord maa være et Løsen, der er skrevet i Medlemmernes Hjærter, og som det aldrig maa tillades dem at glemme. Det maa til enhver Tid staa fast for dem alle, at Foreningen staar paa den kristelige Grundvold og arbejder til et kristeligt Maal, hvorfor det heller ikke nogen Sinde kan tilstedes dem at anvende Midler eller at slaa ind paa Veje, som ikke lade sig forene hermed. Det kan være godt og priseligt i mange Henseender, at der ogsaa findes Ungdomsforeninger med andre, rent menneskelige, Opgaver, hvad enten vi nu nærmest tænke paa politiske, æsthetiske eller økonomiske Interesser; men det vil ødelægge en Ynglingeforenings Væsen og Karakter som kristelig Forening, hvis den kommer ind paa en Sammenblanding af sit Formaal med Opgaver af den nævnte Art. Enhver Uklarhed er betænkelig, ikke mindst hvor Talen er om de unge, der hos sig selv besidde tilstrækkeligt af denne Egenskab. Hermed skal det ikke

være sagt, at ikke mange Spørgsmaal af tilsyneladende verdsligt Indhold jo kunne drages frem og belyses indenfor Ynglingeforeningen; baade historiske og æsthetiske, baade politiske og sociale, baade nationaløkonomiske og naturvidenskabelige Gjenstande kunne drages frem, og de ville kunne have en stor Betydning ved den Interesse, de vække; men det maa være en Betingelse for deres Fremkomst, at de blive stillede i Forhold til Guds Rige og ligesom modtage deres rette Belysning gjennem dette Forhold. At opfylde dette Krav er jo imidlertid ingenlunde vanskeligt, naar det rette Syn og den gode Vilje ere til Stede. Hvis derimod en kristelig Forening, hvad der næppe mangler Exempler paa, lidt efter lidt — i Begyndelsen uden at mærke det, senere uden Kraft til at ændre det — kommer ind paa at gjøre saadanne Anliggender af verdslig Natur til Hovedsagen og at stille sig Opgaver i en eller anden Retning af denne Art, saa forbereder den sit Selvmord. Det kristelige Liv kan ikke finde sig i at være en Etikette, hvormed Bestræbelser af ganske forskjellig Natur besmykkes: hvor dette forsøges, vil det derfor ikke vare længe, før Aanden og Sandheden flygte bort. — For at undgaa den Fare, som vi her have peget paa, er det en Nødvendighed, at Ynglingeforeningen — for at bruge et i vor Dage almindeligt Billede — toner rent Flag, og at den uden nogensomhelst Halvhed stiller sig under den Herres Jesu Kristi Kors, som er det eneste Banner, under hvilket der af Kristne kan kæmpes. Og vilde nu nogen spørge: hvorledes sker dette? ja, saa vide vi jo alle, at der her er vist hen til et Omraade, hvor intet som helst Bogstav, intet Regulativ, ingen Lovparagraf er i Stand til at gjøre Sagen klar, da det i dybeste Forstand alene kommer an paa, om Aanden og Sandheden ere til Stede. Paa den anden Side er det dog muligt at træffe enkelte Forholdsregler, som idetmindste nogenlunde kunne holde Faren borte. Det er saaledes en Nødvendighed for Ynglingeforeningen, at den stiller visse bestemte Fordringer til dem,

der søge Optagelse, saa at denne kun indrømmes saadanne unge Mænd, der, saa vidt Mennesker kunne dømme, virkelig ere kristelig sindede og have et alvorligt Ønske om at tilhøre Guds Rige. Hvad det imidlertid fremfor alt andet kommer an paa i denne Sammenhæng, er den Aand, der giver Foreningens Virksomhed og særligt dens regelmæssige Sammenkomster deres Præg; over disse maa den Aand hvile, som er Faderens og Sønnens Aand paa samme Tid, som den er Menighedens. Derfor maa ogsaa i dens Møder stadigt det Ord lyde, som stammer fra ham, der selv er „Sandheden, Vejen, og Livet". Ingen egentlig Sammenkomst af Foreningens Medlemmer bør derfor holdes, uden at den begynder og slutter med Bøn, og uden at der læses og dvæles ved et Stykke af den hellige Skrift.[1])

---

[1]) Det kan næppe være andet, end at adskillige af de ovenfor udtalte Ytringer maa have ledet Tanken hen paa den Skikkelse af Ungdomsarbejdet og Ungdomsforeningen, som vi her i Danmark kjende saa godt fra de grundtvigske Højskoler og de til dem knyttede eller fra dem udgaaede Højskole-Foreninger. Det er ikke Stedet her at give en Fremstilling af denne Sag, og som en Følge heraf kan der end mindre være Tale om at give en Bedømmelse af den. At Højskolerne have stillet sig et godt og skjønt Formaal, og at de have leveret et dygtigt og omfattende Arbejde, det vil næppe nogen endog af deres ivrigste Modstandere nægte; paa den anden Side er der vist ikke mange selvstændige og uhildede Mænd i Danmark, uden at de have set, at der ogsaa for Højskolerne og deres Virksomhed gives store og skæbnesvangre Farer, for hvis ødelæggende Indvirkning de ingenlunde altid have forstaaet at holde sig fri. Hvad nu Forholdet angaar mellem Højskolerne paa den ene Side og de kristelige Ungdomsforeninger paa den anden Side, saa vil det være absolut indlysende for enhver, der kjender dem begge, at der er en væsentlig og indgribende Forskjel imellem dem. Medens Højskolen altid har stillet sig det Maal at gjøre sine Elever til Mennesker og derfor har søgt at meddele dem al god menneskelig Oplysning og Paavirkning, fordi den gaar ud fra, at de ikke kunne blive sande og levende Kristne uden ad denne Vej, saa er det Ynglingeforeningens Maal, som den

Men der gives ogsa et andet Skjær, hvorpaa Ynglingeforeningen er udsat for at lide Skibbrud, og dette Skjær er det pietistiske. Naar vi nævne dette Ord, ville vi dog forvare os imod at ville kalde alt det for Pietisme, som der fra vantro Side benævnes med dette Navn; thi det maa indrømmes, at der meget ofte bliver drevet Misbrug med denne Betegnelse, saa at den bliver anvendt paa Ytringer af Livet, der ere baade sunde og i enhver Henseende berettigede, blot fordi de have tiltrukket sig Opmærksomheden ved en eller anden uvant Ejendommelighed eller ved en kraftig Optræden, der afviger fra det almindelige. Saa vist som der imidlertid gives Udslag af det kristelige Liv, der ere saa udpræget subjektive og stille sig i en saadan bornert Modsætning til alt, hvad der ikke direkte falder ind under de religiøse Krav, eller som ikke helt ud passer med, hvad der til en given Tid bliver fastslaaet som Kjendemærker paa den rette Tro, saa vist gives der en Pietisme eller en ensidig Stemningskristendom, der saare ofte har været en meget farlig Fjende for et sundt og godt Menighedsliv. I denne Forstand har Tilbøjeligheden til pietistisk Overdrivelse paa mange Steder været en stor Fare for de

styrer lige paa uden nogensomhelst Omvej og uden noget Sideblik, at gjøre dens Medlemmer til troende og levende Kristne, idet den gaar ud fra, at de ikke ville blive ydmyge, alvorlige og trofaste Mennesker uden formedelst Samfundet med den Herre Jesus Kristus. Det er Herrens Ord: „Søger først Guds Rige og hans Retfærdighed, saa skulle alle disse Ting tillægges eder“, som her er den ledende Tanke. Denne Forskjel i Grundsynet er saa kjendelig, at den indtil videre maa paa mange Maader skille disse to Skikkelser for Arbejdet blandt de unge fra hinanden. Paa den anden Side turde der vel være Anledning til at nære det Haab, at den Tid kunde oprinde, hvor Ynglingeforeningen som kristelig Institution og Højskolen som Oplysningsanstalt mødtes i Fred og arbejdede sammen for det Opdragelsens og Forædlingens Formaal, som de have fælles. Hvornaar dette vil ske, det vil jo til enhver Tid være afhængig af, med hvor megen god Vilje der fra begge Sider bliver taget paa denne Opgave.

kristelige Ynglingeforeninger, navnlig paa det Tidspunkt af deres Virksomhed, da de endnu ere smaa og ubefæstede, og da der som oftest endnu ikke indenfor Kredsen af deres Medlemmer findes et tilstrækkeligt Tal af unge Mænd med den fornødne kristelige Erfaring og Omsigt. Og det er saare vanskeligt, naar en Fare af denne Art viser sig, da at fastholde den rette Tone i Foreningens indre Liv og at bekæmpe de Udskejelser, som der maatte vise sig Tilbøjelighed til, uden at der paa samme Tid afstedkommes Skade. Den overalt i det aandelige Livs forskjellige Skikkelser tilbagevendende Sandhed, at det, som er en Sags Styrke, ofte bliver dens Svaghed, og omvendt — denne Sandhed gjør sig ogsaa gjældende paa dette Omraade. Det er derfor en mere end almindelig vanskelig Opgave, som bliver stillet en Forenings Styrelse, naar det kommer an paa at beskjære de vilde Skud paa Træet uden at svække den Frodighed og Livskraft, som disse Skud paa en Maade ere Vidnesbyrd om, eller naar det gjælder om at neddæmpe de farlige Flammer uden at slukke den varme Tros og den ungdommelige Begejstrings Ild. — Det er heller ikke let at angive, paa hvilke forskjellige Maader de pietistiske Tilbøjeligheder og det deraf saa ofte fremkaldte sygelige eller sværmeriske Væsen kunne optræde, da Formerne for deres Tilsynekomst kunne være saa saare forskjellige, og da det meget ofte er aldeles uberegneligt, hvad der kan være Anledning til, at de vise sig. Det usunde Væsen kan komme frem som en Tilbøjelighed til at stille overdrevne Krav med Hensyn til Optagelsen af Medlemmer i Foreningen. At disse maa være kristelig sindede og have et alvorligt Ønske om at tilhøre Guds Rige, have vi ovenfor fremhævet; hvis man derimod forlanger, at det skal være omvendte og troende Mennesker i den Forstand, at man fordrer en udviklet kristelig Erfaring og en selvstændig Optræden i Bekjendelse og Vidnesbyrd, saa sigter man over Maalet, da disse Krav hvile paa Forudsætninger, der ikke paa en sund Maade kunne

forenes med Ungdommens ejendommelige Natur, og derfor ikke bør stilles til denne Alder af Livet, i hvilken det brusende og det gjærende, det prøvende og det søgende absolut maa spille saa stor en Rolle. Den Forening, som i misforstaaet Iver for sin egen Renhed kun vil optage „troende“ unge Mænd, kommer let til at begaa en stor Uret overfor mange andre, som gjærne vilde være med, fordi de, skjønt de egentlig ikke ere grebne af Herren, dog have erfaret Længselen efter den Velsignelse, som kun findes i Samfundet med ham. Ja, selv om et ungt Menneske stod den positive Kristendom saa fjærnt, at han maatte betegnes som vantro, burde dog Døren ikke stænges for ham, naar han selv har ærlig Lyst til at se, hvad det er for et Liv, der rører sig paa den Grund, som han vel ikke selv staar paa, men om hvilken han dog skjønner, at den har Kraft til at bære. — Selv om der imidlertid ikke bliver stillet rigoristiske Fordringer med Hensyn til Medlemmerues Optagelse, saa kan dog den samme misforstaaede Gudsfrygt gjøre sig gjældende ogsaa paa en anden Maade, der kan medføre et maaske endnu mere skæbnesvangert Resultat for Foreningens Udvikling. Vi tænke paa den stundum forekommende Tilbøjelighed hos de viderekomne og i kristelig Henseende mere udviklede Kræfter i Foreningen til at sondre sig ud fra de svagere og mere ubefæstede Medlemmer, og til i Kraft af deres egen Tro og de andres paastaaede Vantro at danne en Forening indenfor Foreningen. Thi vel er det paa en vis Maade en Nødvendighed, at der bestaar en saadan, og at der findes, hvad vi kunne kalde en fast Kjærne i Foreningen, om hvilken de løsere og mindre fastknyttede Elementer kunne samle sig. Men at det virkelig er „en Kjærne“, hvorom der er Tale, skal just vise sig i, at man ser bort fra sit eget og ikke hovmodig isolerer sig, men tværtimod altid er tilbøjelig til at komme de skrøbelige Brødre i Møde og bestandig stræber efter at stille sig paa deres Stade, for derfra at drage dem op til det, hvorpaa man selv staar. Den kristelige Ydmyghed vil

just herigjennem kunne aabenbare sig i sin hele Skjønhed. Men ogsaa den kristelige Visdom kan paa mange Maader gjøre sig gjældende i den Behandling, der anvendes overfor de mindre befæstede og mere uudviklede Medlemmer, til hvilke det ikke kan nytte at stille Fordringer, som de ikke kunne svare til, ja som de efter deres Fortid maaske slet ikke fatte. Saa lidt som det kan nytte at kræve hurtige og forcerede Omvendelser, saa lidt kan det hjælpe at forlange Frugter af en Tro, der endnu kun er spirende, eller Vidnesbyrd om et Liv, der endnu er slumrende. — For at undgaa de Farer, der kunne opstaa af den Tilbøjelighed til usund og pietistisk Overdrivelse, som altid er et Kjendetegn paa det at være ny i Troen, og som derfor ofte findes indenfor de unges Kreds, er det nødvendigt, at Foreningens Styrelse har et vaagent Øje med de enkelte Medlemmers indbyrdes Færd. Men i Særdeleshed gjælder det om to Ting. For det første maa det aldrig glemmes, at det er unge Mennesker, som der arbejdes med og for, og at Ungdom nu en Gang ikke er Alderdom, men har sine særegne Rettigheder, som ikke maa berøves den. En Forening f. Ex., hvis Møder og Sammenkomster alene indeholde Bøn og Salmesang, og som ikke byder sine Medlemmer andet end direkte opbyggelig Tale, kan umulig i Længden tilfredsstille de unge. „Frisk, from, fro, fri“ — disse 4 Ord, der findes anbragte paa det Indbydelseskort, hvormed de rhinske Ynglingeforeninger kalde paa de Unge, udtrykker ganske heldig dette Hensyn, som der skal tages til Ungdommen, og som aldrig maa glemmes. Saa lidt som det kristelige Indhold i Ynglingeforeningen maa udtyndes eller berøves sit rette Præg, saa lidt maa det præsenteres for de unge i en sygelig, overspændt Skikkelse. Ogsaa her vil det vise sig, at hvor stor Modsætningen end er imellem Kristendommen og den falske Humanitet, saa er det paa den anden Side fornødent at tage alle Hensyn til den sande Humanitet og til det Væsen, som passer for et sundt udviklet Menneske; thi det er saadanne,

der give os de bedste Rekrutter til Herrens Stridsmagt. En kristelig Ynglingeforening skal ikke være en Konventikel, der berøver Menigheden dens unge eller drager dem bort fra Hjemmets Indflydelse, saalidt som den paa nogen Maade maa gjøre dem fremmede for de Pligter, de skylde det Folk, de tilhøre, og det Fædreland, hvor deres Vugge har staaet. Der maa altid være frisk Luft indenfor Foreningens Vægge, og det maa derfor bestandig foreholdes Medlemmerne, at deres Liv i Foreningen ikke er et Maal for sig selv, men derimod et Middel, der skal dygtiggjøre dem til at tjene Herren og til at gjøre deres Pligt paa den Plads og i den Gjerning i Livet, som han har kaldet dem til. — For det andet er det imidlertid tillige nødvendigt, for at ikke noget usundt og sentimentalt Væsen alligevel skal indsnige sig, at Styrelsen bestandig gjør sig Umage for saa vidt muligt at skaffe de unge noget at bestille i Foreningen. Det gamle Ord om Nødvendigheden af at forbinde Arbejdet med Bønnen har ogsaa paa dette Omraade godtgjort sin dybe Sandhed. Det følger af sig selv, at der kun kan være Tale om saadan Beskjæftigelse og om saadanne Opgaver, der passe for de Unges Kræfter. Vi skulle senere komme tilbage til dette Spørgsmaal og de Maader, paa hvilke en Bestræbelse for at beskjæftige Medlemmerne paa passende Maade lader sig virkeliggjøre.

Hvor det bestandig huskes, at Foreningens Medlemmer ere unge Mennesker, til hvem der ikke kan og ikke bør stilles de samme Fordringer som til ældre, og hvor der tillige saa vidt muligt drages Omsorg for, at deres Tanker og Kræfter ikke ere ledige, der vil Betingelsen for et smukt og sundt Ungdomsliv i disse Foreninger snart vise sig at være tilstede, saa sandt som der ikke er nogen Grundvold for et saadant, der taaler Sammenligning med den, som Herren selv har lagt i sit Ord, og som det er Ynglingeforeningens fornemste Stræben og dybeste Ønske at bygge paa. Det har da Gud

være lovet! ogsaa her paa mange Steder vist sig, at hvad der er bygget paa denne Klippe, det staar fast, selv om Skylregnen falder, og Vandløbene komme, og Vejrene blæse.

III.

Det forstaas let, at Oprettelsen af en kristelig Forening for unge Mænd forudsætter visse Betingelser, som ikke uden videre kunne antages at ville være til Stede alle Vegne, og som det derfor er rigtigt at undersøge i Tide, for at ikke et ærlig ment Arbejde skal blive uden Frugt eller en for tidlig født Forening komme til at dø en brat Død, hvorved der i Reglen bliver tilføjet Sagens Fremtid paa Stedet en langt større Skade, end der vilde være sket, hvis Foreningens Oprettelse til en Tid var bleven udsat.

Den første Betingelse er den, at der, helst i samme By eller i hvert Tilfælde i en ikke altfor lang Afstand fra hverandre, findes nogle unge Mennesker, som varmt og levende ere grebne af Herren, som kjende hverandre og passe for hverandre, og som føle Lyst og Kald til ved indbyrdes Samliv at styrke hverandre i den fælles Tro og det fælles Haab og til, paa den fælles Kjærligheds Grund og med forenede Kræfter, at arbejde for Guds Riges Fremme efter den Naade og Styrke, som dertil maatte blive dem givet. — Vi skulle ikke indlade os paa at træffe nogen Afgjørelse af, hvor mange Medlemmer der kan begyndes med. Paa et Spørgsmaal herom kan der ikke gives noget bestemt Svar af almengyldig Natur, da Forholdene paa de forskjellige Steder afvige saa meget fra hinanden. Det har en særegen Interesse gjennem Beretningerne fra de forskjellige Byer og Egne at se, hvorledes en saadan Forening ofte er opstaaet fra en saare ringe og liden Begyndelse, saa at

mangen Gang Herrens Ord (Matth. 18, 20): „hvor to eller tre ere forsamlede i mit Navn, der er jeg midt iblandt dem“, ogsaa her ere gaaede bogstavelig i Opfyldelse. Af en Beretning fra Foreningen i Genf[1]), fra hvilken By der er udgaaet en saa indgribende Indflydelse paa hele Sagens Udvikling, skulle vi anføre nogle Ord, der meddele, hvorledes Foreningen opstod, og hvorledes den allerede i sin tidlige Barndom forstod at drage unge Mennesker til sig. Det hedder her: „De kjende alle vor kristelige Forenings beskedne Oprindelse, denne svage Væxt, som under Straalerne fra Retfærdighedens Sol og ved den Helligaands Hjælp er bleven et Træ, under hvis Skygge der nu er god Plads til at sidde. Tre unge Mennesker, som vare besjælede af en glødende Tro, forenede sig fra Aaret 1848 af for at læse de hellige Skrifter, opmuntre hverandre gjensidig til det gode og for at bede sammen. De bad Gud om en Vækkelse for Ungdommen; de bad derom med Udholdenhed, og de gjorde sig paa samme Tid al Umage for at forberede den. Deres Virksomhed var opfindsom. De forstod rundt omkring at opdage de unge Mennesker, som vare anlagte til at modtage Evangeliet, og de indesluttede dem i deres Kjærlighed og Omsorg. Man kan vanskelig i vore Dage forestille sig, hvorledes en ung Mand, der var en oprigtig Kristen, i hin Tid var stillet. Paa Skolebænkene, i Værkstederne, i Kontorerne, overalt, hvorhen hans Pligt kaldte ham, mødte han foruden de forfærdeligste Fristelser tillige Spotterier, som bestandig fornyedes, og desuden af og til pinagtige Forfølgelser. Følelsen af at staa aldeles ene maatte trykke ham til Jorden. Hvilken Lykke var det derfor ikke for ham endelig at kunne slutte sig til andre unge Mennesker, som delte hans Overbevisning, og i Samlivet med dem at kunne øse Mod, Styrke og Glæde. „Torsdags-

---

[1]) Notice historique sur l'union chrétienne des j. g. de Genève, par Max. Perrot 1878.

foreningen“ (saaledes kaldte det lille Samfund sig) saa derfor snart Tallet paa sine Medlemmer tiltage efter en glædelig Maalestok“. — Om en hollandsk Forening fortælles der[1]), at dens første Begyndelse var to Studenter, der, naar de kom sammen, samtalede om de Ting, der angaa Guds Rige. Da disse Samtaler, som altid fyldte de paagjældende med inderlig Glæde, bleve omtalte for en Præst, som de kjendte, udtalte han sit Ønske om at være med, hvorved Sagen fik det afgjørende Stød fremad. Om Begyndelsen til Foreningen i London er der ovenfor talt (se S. 16).

Det er altsaa i og for sig kun et meget lille Tal af unge Mænd, som der hører til, for at der skal kunne begyndes et Arbejde til indbyrdes Opbyggelse og til at styrke hverandre paa den fælles Grund; men som Regel maa det vel siges, at der kræves et noget større Antal for virkelig at stifte en Forening, der vil udrette noget for andre, og som ønsker sig en Tilværelse af nogen Varighed. Det skal imidlertid fastholdes, at Hovedsagen er ikke at spørge om de paagjældendes Tal, men om deres Iver og Varme for Sagen.

Den anden Betingelse for, at der paa et givet Sted kan oprettes en Ynglingeforening, som, menneskelig set, skal have nogen Fremtid for sig, er den, at der findes Kræfter, som kunne og ville lede de unge i et godt og sundt Spor. Der maa i det mindste paa Stedet findes én Mand, som er villig til at overtage denne Gjerning. Det maa være en Mand, der ikke er altfor ny i Troen, dertil en forstandig og erfaren Mand, som har Tillid i Menigheden, og som evner at forstaa de unge og har det rette Greb paa at omgaas dem. Endnu bedre er det imidlertid, om der findes to eller tre saadanne Mænd, der kunne enes om Opgaven og ville fordele Arbejdet imellem sig, da det ikke er godt, om alt Besvær skal hvile paa en enkelt, som maaske har meget

[1]) Sml. Yngl.-Foren. Tid. 1885, 94.

Arbejde af anden Art ved Siden af, saa han let kan faa for meget at gjøre. Som Regel vil det vel være én, der maa begynde at samle sammen til en Forening, men saasnart en saadan er stiftet, maa det at skaffe sig Hjælpere være noget af det første, han gjør sig Umage for. At de Mænd, der paatage sig denne Opgave, maa være varme for den og villige til at bringe den Ofre, baade af Tid og Kraft, er indlysende af sig selv. Det er fremdeles et nødvendigt Krav til dem, at de maa vise Udholdenhed og Stadighed i Arbejdet med de unge, og at de ikke maa tabe Modet overfor de Prøvelser, som enhver saadan Sag er udsat for, navnlig ogsaa i dens Barndom. De unge blive jo som oftest let satte i Bevægelse og kunne med en betagende Interesse kaste sig over en Opgave, som stilles dem; men man ser jo desværre ofte, at de lige saa hurtig igjen afkøles og atter opgive, hvad de have begyndt paa: her gjælder det da for Lederne om selv at kunne holde Modet oppe og tillige at kunne opflamme det hos de andre, saa de bevare Troen paa Sagen og Kjærligheden til den. En stor Fordel for den, der staar i Spidsen for en Ynglingeforening, er det, hvis han besidder den Egenskab at kunne tage Hjælp af de unge selv til alt, hvad disse ved egne Kræfter kunne udrette; thi derved opnaas der baade, at deres Interesse for Foreningens Anliggender befæstes, og at dennes Virksomhed ikke i saa høj Grad er knyttet alene til dem, som lede den, men kan gaa sin Gang, hvis Sygdom eller andet Forfald skulde indtræffe for dem. Paa mange Steder har det, som det ligger nær, været Stedets Præst, der har taget denne Gjerning op; i andre Tilfælde har det været en troende og oplyst Lægmand; hvad der her er at foretrække, kan ikke uden videre afgjøres, men er afhængigt af de stedlige og personlige Forhold. Hvis der findes en Lægmand, som kan og vil samle de unge om sig og i det væsentlige paatage sig det med Foreningens Ledelse forbundne Arbejde, og hvis saa en Præst er villig til i

broderlig Enighed og kristelig Kjærlighed at hjælpe med Ordets Tjeneste og med anden god Bistand, saa turde maaske det sikreste og bedste Resultat fremkomme.

Hvor nu de ovenfor nævnte Betingelser ere til Stede, er det en Hovedsag med Hensyn til disse Foreningers Oprettelse, at der „ikke bliver slaaet et større Brød op, end der er Varme til at bage det ved“, som den gamle Talemaade siger. Der bør med andre Ord altid begyndes i stor Beskedenhed, uden nogensomhelst Spræl eller Vigtighed, og uden at man indbilder sig straks at skulle se store Frugter af Gjerningen. Det er en Lykke for dennes Trivsel, hvis Foreningen kan faa Lov til at leve sin første Tid i Stilhed, uden at dens Omgivelser skjænke den for megen Opmærksomhed; mangen en god Begyndelse er bleven afbrudt ved den utidige Diskussion og den kritiske Snakken, som der er saa meget af i vore Dage, og som desværre heller ikke er ukjendt indenfor Menighedens Kredse. Ej heller skulle Lederne tænke for meget paa straks at ville organisere Foreningen og dens Virksomhed med Love og Bestemmelser af forskjellig Art; man skaber herved let en tom Form uden at have et tilsvarende Indhold. Der fortælles ganske morsomt[1]) om en tysk Præst, der havde været saa heldig at samle sig 5 unge Mennesker for dermed at grundlægge en Forening, men som var saa upraktisk at anvende dens fire første Mødeaftener til at diskutere Statuterne: før han var bleven færdig med disse, vare de alle fem forsvundne. I Modsætning hertil minde vi om den ovenfor omtalte Maade, hvorpaa f. Ex. Londonner-Foreningen og Genfer-Foreningen ere opstaaede.

I Forbindelse med det her fremdragne Spørgsmaal om Betingelserne for en Forenings Dannelse skulle vi dvæle særligt ved de Betingelser, der maa stilles for at blive Medlem af Foreningen. Det, som her

---

[1]) Tiesmeyer S. 41.

er Hovedpunktet; er den Fordring, man maa gjøre gjældende til Beskaffenheden af det aandelige Liv hos de unge, som søge Optagelse. Jeg har i det foregaaende angivet de Synspunkter, som her maa tages i Betragtning. Principielt maa det kræves, at de, der optages, ere unge Mennesker, om hvem intet i sædelig Henseende nedsættende eller ufordelagtigt er bekjendt, og som gjøre det Indtryk, at de mene det ærlig med det Maal af Sandhedens Besiddelse, som de ere naaede til, at det med andre Ord er „kristelig sindede unge Mennesker“. Vel maa det indrømmes, at denne Betegnelse i sig selv er mindre tydelig, og at den aabner Adgang for en forskjellig Forstaaelse, men det turde alligevel være det retteste ikke at give Fordringen nogen bestemtere Form, da det snart vil vise sig aldeles umuligt at komme en virkelig sikker Afgjørelse nærmere. At rette direkte Spørgsmaal til dem, der ønske at blive Medlemmer, om deres aandelige Stade, at forhøre dem f. Ex., om de ere „vakte“, om de ere „omvendte“, om de ere „troende“, eller endog, om de ere „hellige“ — alt som man nu efter sit individuelle Skjøn foretrækker at udtrykke det — dette vil i mange Tilfælde føre dem til grove Misforstaaelser af deres egen Tilstand, eller ogsaa ville de aldeles ikke kunne give noget Svar. Det lader sig i det hele ikke gjøre, straks at opstille noget udvortes Kjendetegn paa, hvor vidt den enkelte er naaet i sit Forhold til Herren, eller paa dette, om det virkelig er en Hjærtesag for ham at blive optaget i Foreningen. Det er derimod en Selvfølge, at der lader sig opstille visse Regler for Optagelsen, ved hvis Anvendelse der dog er en Udsigt til — i det mindste i de fleste Tilfælde — at komme saa nogenlunde paa det rene med, hvorvidt de vedkommende virkelig ere kristelig sindede og have et alvorligt Ønske om at tilhøre Guds Rige. Det er saaledes hensigtsmæssigt og i mange Tilfælde af stor Gavn at forlange dem, der søge Optagelse, anbefalede og indførte af et Medlem, der har været nogen Tid i Foreningen, og som

da forudsættes at have noget Kjendskab til, hvorledes det paagjældende unge Menneske hidtil har stillet sig til Menigheden, og om han modtager dennes Naademidler: Ordets Forkyndelse og den hellige Nadvere. Det bør dernæst fastsættes, at ingen straks faar Medlemskort, men at den, der som ovenfor nævnt er bleven indført i Foreningen, i en kortere Tid, mindst en Maaned, betragtes som dennes Gjæst, der har Adgang til den, men uden at betale noget Kontingent. Denne Prøvemaaned er af stor Betydning, da det under den er muligt for de nye Medlemmer at faa en Forestilling om Livet i Foreningen; i Reglen vil det da vise sig, hvem der af dette føler sig tiltrukken eller frastødt, og de unge Mennesker, som ikke passe for Foreningen, ville af sig selv snart forsvinde. Naar det desuden bliver fremhævet som en Forpligtelse for den, der indfører et ungt Menneske i Foreningen, at gjøre ham bekjendt med denne og dens Medlemmer, saa ligger der tillige heri et Moment af Betydning for de ældre Medlemmers aandelige Udvikling.

Naar et uberygtet ungt Menneske paa denne Maade er bleven indført i Foreningen og som Gjæst har gjort Bekjendtskab med Livet indenfor denne, saa ville de, der her færdes med ham, have Anledning til at danne sig et virkeligt Skjøn om, hvor vidt han mener det ærligt. Naar der ikke er nogen Grund til at drage dette i Tvivl, og naar Foreningen paa sin Side ligesom har sagt til ham: „Du ser, hvorledes vi ere, og hvorledes det er at være her! vil Du med et oprigtigt Sind være iblandt os og følge os paa den Vej, ad hvilken vi stræbe at tjene den Herre Jesus, saa er Du velkommen iblandt os“ — saa bør han, om han vedblivende ønsker det, optages som Medlem. Det vil vise sig, at Foreningen paa denne Maade, selv om den har en Del Skuffelser, dog kun oplever faa Tilfælde, i hvilke den kan siges ved Medlemmers Optagelse at have begaaet ligefremme Fejl.

Det kan atter og atter fremkalde Overvejelse, hvor

vidt det er rigtigt for disse Foreninger at lægge en afgjørende Vægt paa de konfessionelle Forskjelle. Det forstaar sig af sig selv, at her kun er Tale om de Modsætninger, der findes indenfor Protestantismen: at ville forene katholske og evangeliske Elementer har næppe nogen for Alvor kunnet tænke paa. Dog er det ikke uden Exempel, at unge Katholiker, som have set Livet i en Ynglingeforening, og som have indhentet Tilladelse til at tage Del i dette, ere blevne vundne for den evangeliske Bekjendelse. Men ogsaa, naar Spørgsmaalet begrænses til at omfatte de protestantiske Samfund, har det vist sig at have en ikke ringe Vanskelighed og er ingenlunde alle Vegne bleven besvaret ens. Paa den anden Side er det klart, at det er af stor Betydning, om der paa ethvert Sted bliver truffet den rette Afgjørelse. I det hele taget maa det vistnok indrømmes disse Foreninger, at de kunne føle sig dragne til at lægge en mindre Vægt paa de konfessionelle Forskjelle. Dels maa jo disse i vore Dage træde i Baggrunden overfor den skarpe Modsætning til alle Kirkesamfunds fælles Fjender, dels vil deres Betydning i sig selv kun med Vanskelighed blive indlysende for de unge. Hvor derfor Brodden i disse Modsætninger — praktisk taget — paa en Maade er taget bort derved, at de Samfund, der staa overfor hinanden, have omtrent den samme Størrelse og Livskraft og dermed tillige en Følelse af, at de ikke behøve at frygte hverandre eller være paa Post overfor hverandre, der ville Ynglingeforeninger uden Vanskelighed kunne trives med Medlemmer fra forskjellige Bekjendelser. Lutherske og Reformerte, Baptister og Methodister have mange Steder overordentlig godt gaaet i Spand sammen, uden at der er opstaaet nogen Ulæmpe deraf. Hvor der derimod ved Siden af en Folkekirke, som omfatter det overvejende Flertal af et Lands Befolkning, staar smaa Menigheder af de forskjellige Sekter, dér vil disses iltre Optræden og den stadige Bagtanke hos dem, at ville gjøre Proselyter, i Reglen umuliggjøre enhver Forbindelse.

Det er saaledes ogsaa her i Danmark en Bestemmelse, at der kun optages Medlemmer, der „tilhøre den evangelisk-lutherske Kirke“. Skulde der derimod i Danmark ved Siden af de Foreninger, som staa paa Folkekirkens Grund, opstaa andre: reformerte, methodistiske, baptistiske o. s. fr., saa er der ingen Tvivl om, at vore Foreninger i adskillige Punkter ville have en Følelse af at arbejde sammen med disse til samme Maal, og at der derfor vilde herske et Ønske hos dem om et indbyrdes godt Forhold. Hele dette Spørgsmaal er af den Natur, at det maa overlades ethvert Land og ethvert Samfund at tage den Bestemmelse herom, som paa ethvert givet Sted maa antages bedst at fremme Guds Riges Tarv. Alt vel overvejet, turde det maaske som Regel vise sig at være den sundeste Fremgangsmaade, paa den ene Side at respektere den konfessionelle Modsætning, fordi denne ikke kan overses, uden at der hos mange kommer noget usandt ind i Samlivet, og derfor tilstræbe som det normale, at enhver Bekjendelse danner sine egne Foreninger; men saa paa den anden Side at lade sig det være magtpaaliggende at fremhæve Fællesskabet og dets Velsignelse og ved gjensidig Imødekommenhed at arbejde for et godt indbyrdes Forhold.

Det ligger i en kristelig Forenings Begreb, at den maa kunne optage Medlemmer af enhver Stand og paa ethvert Dannelsestrin, og at Adgangen ikke bør spærres for noget ungt Menneske af nogetsomhelst udvortes Hensyn. I Virkeligheden have ogsaa Ynglingeforeningerne for den langt overvejende Del stillet sig paa denne Grund, og der vil i de fleste af dem findes Medlemmer med højst forskjellige ydre Forudsætninger. I denne Henseende kunne disse Foreninger siges at give deres Bidrag til Løsningen af den sociale Opgave, som i vor Tid fremstiller sig med en særlig Paatrængenhed paa Grund af den store Afstand, der findes mellem Samfundets bedre og ringere stillede Lag og mellem disses materielle og aandelige Livsvilkaar. Naar unge

Mænd af højst forskjellig Stand og Stilling, Dannelse og Velstand mødes paa en fælles Grund, som de alle ere enige om at anse for det ene fornødne, i Sammenligning med hvilket alle Forskjelle svinde ind til underordnede Spørgsmaal, saa er det klart, at der herved arbejdes paa at udjævne de dybe Kløfter, som Fordomme af enhver Art i Tidernes Løb have fremkaldt. Ynglingeforeningen er et kraftigt Middel til at fremkalde og bevare den sunde demokratiske Aand, der godt kan bestaa sammen med de sociale Adskillelser, som nu en Gang ere uundgaaelige i denne timelige Udvikling, just fordi der her ikke tillægges disse Adskillelser en større Betydning, end der i Virkeligheden tilkommer dem, og fordi det her staar fast, at det givne Grundlag, Troens, Haabets og Kjærlighedens Fællesskab, udelukker ethvert Overgreb af Hovmod og Bornerthed fra den ene Side og af Raahed og Selvtægt fra den anden Side. — Dette her udviklede Princip, hvorefter Foreningen optager Medlemmer fra alle Samfundets Lag, udelukker imidlertid ikke, at det under visse Betingelser kan have sin Betydning, at der tillige bestaar Foreninger med et særligt Formaal, og som stræber at samle særlige Klasser af unge Mænd til fælles Bestyrkelse og Arbejde; thi det lader sig ikke nægte, at der ogsaa herved er opnaaet gode Resultater paa saadanne Steder, hvor Forholdene have ført denne Skikkelse af Foreningen med sig. Der findes f. Ex. i Nordamerika 60—70 Foreninger, der alene virke for Jernbanernes Personale og Arbejdere; disse Foreninger have et Medlemstal af ca. 10,000, og flere af dem have allerede i Nærheden af Knudepunkter for Trafiken opført deres egne Bygninger, hvor Medlemmerne kunne samles og aandelig og legemlig forfriskes i deres ofte saa knapt tilmaalte Hviletid. For Elever paa de højere Undervisningsanstalter („the college young men“) findes der i Amerika paa lignende Maade 226 Foreninger. Andre Foreninger („the colored associations“ — for Tiden 38) søge at samle de unge Mænd med Negerblod i Aarerne, da disse

endnu paa mange Steder kun vanskeligt kunne være sammen med de hvide. Alle saadanne Bestræbelser have tilvisse deres Betydning, naar Enheden i Grundvold og Formaal aldrig lades ude af Betragtning. Ogsaa i Evropa bestaar der mange Steder særlige mindre Samfund af Haandværkere, Handelsfolk, Soldater, Studenter o. s. v., som kunne gjøre god Nytte, naar det fra alle Sider bestandig erindres, at i Kristus ere vi alle ét. For at Bevidstheden herom altid kan være levende, turde det som Regel anbefales, at de forskjellige særlige Samfund indordne sig som Underafdelinger i en Hovedforening, der saa til visse Tider samler Medlemmerne alle Vegne fra til gjensidig Paavirkning og fælles Arbejde.

Som oftest have Foreningerne for unge Mænd en Aldersgrænse, under hvilken intet ungt Menneske kan blive Medlem, sædvanlig det 17de eller 18de Aar. Før denne Alder vil der nemlig i Reglen ikke hos de unge findes en saadan Modenhed og Udvikling, at de kunne trives i Foreningen og med Glæde tage Del i dens Liv og Virksomhed. Man kan indvende mod denne Aldersgrænse, at ved den udelukkes de unge, medens de ere i de vanskelige Aar, der følge umiddelbart efter Konfirmationen, og i hvilke mange modtage en Paavirkning, der fører dem bort fra Barnetroen og Menigheden. Det var imidlertid langt værre, hvis de unge i disse Aar havde Adgang til Foreningen og saa udelukkede sig selv, fordi denne ikke tiltalte dem; de vilde derved let faa en Afsmag for den, der kunde hindre dem i senere at søge Adgang til den. Vilde man derimod lægge an paa at vinde disse ganske unge Mennesker og indrette Foreningen derefter, saa vilde denne kun med stor Vanskelighed kunne tiltale og fastholde sine ældre Medlemmer, for hvem den dog egentlig er bestemt. Det turde desuden være tvivlsomt, om man virkelig gjør disse unge, der næppe ere ude over Drengeaarene, en virkelig Gavn ved saaledes straks at føre dem sammen med ældre, og om det ikke for mange af dem er en aandelig Fornødenhed at

udvikle sig mere i Stilhed og efter deres ejendommelige Anlæg. Dette Spørgsmaal om de unge i Alderen fra det 15de til det 17de Aar maa derfor behandles som et mere selvstændigt Anliggende. Enten kan man, som det ogsaa mange Steder sker, samle dem i saakaldte „Bibelklasser“, en Art Fortsættelse af Søndagsskolerne, eller ogsaa kan man oprette en Filial eller Forberedelses-afdeling af den egentlige Forening, i hvilken da de konfirmerede Drenge kunne optages, som have Lyst til at slutte sig sammen paa denne Maade og under Former, der søges afpassede efter deres Alder og Udvikling. I disse „unions cadettes“, som de i Reglen kaldes, kommer Medlemmerne sammen paa en bestemt Aften om Ugen. Efter at et dertil egnet Stykke af den hellige Skrift er bleven oplæst og udlagt for dem, bliver der holdt et underholdende Foredrag eller en Oplæsning, eller man foreviser dem et og andet, som kan vække deres Interesse; for øvrigt udfyldes Tiden med Samtale og Sang. Det vil være indlysende, at der her stilles meget store Fordringer til de ledende Kræfter, da det er overordentlig vanskeligt at holde fast paa unge Mennesker just i denne Alder; lader dette sig gjøre, er det paa den anden Side klart, at et saadant Samlingssted, hvor jævnaldrende og Kammerater, som maaske ellers ere fjærnede fra hverandre, kunne mødes, er vel skikket til at danne en Modvægt mod de mange Fristelser, som true i disse farlige Overgangsaar. — En Aldersgrænse opad eller en Bestemmelse om, at Mænd, som ere naaede ud over Ungdomsalderen, skulle udtræde af Foreningen, er derimod næppe nogetsteds opstillet; thi dels vil dette Forhold for de flestes Vedkommende regulere sig af sig selv, da Mænd, som stifte Familie og vinde en mere fast og selvstændig Stilling, ikke i Reglen ville vedblive at søge til Foreningen; dels gives der Mænd, som bevare deres Ungdom og deres Kjærlighed til de unge højt op i Aarene, og at beholde saadanne Elementer er, hvad man snart vil gjøre Erfaring om, til stor Velsignelse for Foreningen.

I Erkjendelse af, hvor godt det er, at der findes ældre og modnere Elementer, pleje Foreningerne endog at tilstede ældre Mænd Adgang til at indtræde i dem som extraordinære Medlemmer; disse kunne baade støtte Sagen med deres Pengebidrag og tillige paa en god Maade og i forskjellige Retninger paavirke de unge. For at disse imidlertid ikke skulle føle sig overfløjede eller tilsidesatte paa deres egen Grund, kan de extraordinære Medlemmers Adgang til Foreningens Sammenkomster undergives en vis Begrænsning, hvor man anser en saadan for nødvendig.

IV.

Hvorledes er nu det Liv, der føres i disse Foreninger, og ved hvilke Midler søge de at naa deres Maal? Disse Spørgsmaal maa paatrænge sig med en særegen Vægt, da det følger af sig selv, at der kun kan tillægges disse Samfund nogen Betydning, naar Livet indenfor deres Mure kan udfolde sig paa en sund og god Maade, saa at de ere i Stand til at holde fast paa deres Medlemmer og til at arbejde frem mod Maalet under en levende Tilslutning fra alle Sider.

Det maa først være mig tilladt at dvæle et Øjeblik ved et Par Omstændigheder, som vel kun ere af udvortes Natur, men som dog have en ikke ringe Betydning, idet de bidrage til, at Livet i Foreningen vinder sin bestemte Skikkelse og udvikler sig i en fast og ejendommelig Form.

Allerede Betegnelsen „Forening“ fremkalder jo Forestillingen om et Liv af en ganske bestemt Art, saaledes som vi ere vante til at se det rundt omkring os i en Masse forskjellige Afskygninger, der dog alle kunne føres tilbage til en og den samme Grundtype. En Forening maa have sine Love og sin Bestyrelse, den maa holde Generalforsamlinger og Bestyrelsesmøder; der maa afgives Beretning og aflægges Regnskab, der maa revideres og

decideres o. s. v. Af hvor ringe Vigtighed end et saadant Apparat i sig selv er, saa hører det nu engang til, og kan heller ikke undværes i den kristelige Ynglingeforening. Ganske uden Betydning er det heller ikke. For det første fremmer det en vis Orden, for det andet kan det paa en passende Maade give Beskæftigelse til adskillige af Medlemmerne, hvem det gjælder om at give lidt at bestille for Foreningen, men for hvem et Arbejde af alvorligere Natur endnu ikke ligger. Men det gjælder alligevel her om, ikke at lægge en større Vægt paa dette udvortes Apparat, end det kan bære, og navnlig ikke at give det Lov til at spille nogen fremtrædende Rolle i Foreningens virkelige Liv, saa det gjør dennes dybere liggende Interesser Skade. Det er let at føre adskillige af de unge Mænd ind i en levende Begejstring for Lovbestemmelser, Diskussioner og Afstemninger med og uden Ændringsforslag — og indenfor sin Begrænsning kan noget af dette stundum bidrage til at knytte enkelte for saadanne Opgaver anlagte Naturer til Foreningen og saaledes gjøre det muligt at føre dem i et nærmere Forhold til Sagen selv — men det gjælder alligevel tit om her at kunne holde tilbage, at disse Ting ikke skulle komme til at spille en altfor stor Rolle i Medlemmernes Bevidsthed.

Hvad der derimod kan blive af afgjørende Vigtighed for, at en Forening kan naa sin fulde Udvikling, hvor for øvrigt Betingelserne for dennes Væxt ere nogenlunde gunstige, er Besiddelsen af et godt og hensigtsmæssigt Lokale. Saalænge en Forening er indespærret i en lejet, mer eller mindre begrænset Lejlighed, er den ogsaa selv i højeste Grad begrænset i sin Virksomhed, og den vil under sine Bestræbelser for at drage de unge til sig paa mange Punkter møde saa den ene og saa den anden Hindring. Naar en Forening har arbejdet nogle Aar, og det har vist sig, at den har Livskraft, saa har det tillige vist sig, at den har adskillige Opgaver liggende for sig, som det kunde være godt at tage fat paa, paa samme

Tid som den har sét, at der gives gode Midler af forskjellig Art, som den kunde trænge til at anvende for at vinde nye Medlemmer og for at styrke de gamles Interesse for og Kjærlighed til Foreningen. Til at tage fat paa disse Opgaver og til at tage disse Midler i Brug vil der som oftest først og fremmest kræves Plads, som det ikke al Tid er let at faa. og der vil som en Følge heraf stilles større og større Krav til et eget, med Foreningens Behov for Øje indrettet Lokale [1]). Tilvejebringelsen af et saadant har derfor for saare mange Foreninger betegnet det egentlige Vendepunkt i Udviklingen af deres Liv.

Foreningsapparatet og Foreningslokalet danner tilsammen den Ramme, der ligesom skal omslutte Foreningens egentlige Liv. Men som Billedet i Rammen er af større Værdi end Rammen selv, der kun er til for Billedets Skyld og for at tjene dette til Indfatning, saaledes er det Indhold, vi nu gaa over til at betragte, af langt større Værdi end det udvortes Tilbehør, vi her have dvælet ved; thi det er dette Indhold, ved hvis rette Opfattelse og Fremstilling Foreningen faar sit Præg, og af hvilket den drager sin Næring, og som alene er i Stand til at give den nogen Betydning for Guds Riges Udvikling og som et Led i Menighedens Arbejde. Vi skulle her nærmere betragte 1) Ynglingeforeningens Anvendelse af Guds Ord; 2) dens Anvendelse af Salmen og Bønnen; 3) det Arbejde, hvortil den søger at opdrage sine Medlemmer og 4) de Hjælpemidler, hvormed den søger at forfriske og underholde sine Medlemmer.

---

[1]) Maaske har den kjøbenhavnske Forening lidt mindre under Manglen af et selvstændigt Lokale, end Tilfældet har været paa andre Steder, da den har været saa heldig i de senere Aar paa gunstige Vilkaar at kunne bo i det nye, smukke og rummelige Missionshus „Bethesda"; dog har ogsaa den paa flere Maader følt sig begrænset i sin Virksomhed ved denne Mangel, og det staar derfor som dens første og nærmeste Fremtidsopgave at komme ud herover.

1) „Lader Kristi Ord bo rigeligen iblandt eder“, det er dette Apostelens Ord (Kol. 3, 16), paa hvis rette Tilegnelse og Efterfølgelse Livet i en kristelig Ynglingeforening hviler. Hvor det kan siges i Sandhed, at der sker dette Ord Fyldest, dér findes, hvad der til enhver Tid er Hovedsagen, og dér vil af Guds Naade alt andet, som maatte udfordres, efterhaaden blive lagt til; hvor dette Ords Formaning derimod forsømmes eller behandles med Overfladiskhed og Letsindighed, dér kan selv de ypperste udvortes Betingelser, de skarpsindigste Love og Bestemmelser, det rummeligste og hyggeligste Lokale intet udrette. Ordets rette og rigelige Anvendelse er i den Grad den første Livsbetingelse for en Forenings Trivsel, at en saadan langt hellere maa standse sin Virksomhed straks, hvis den ikke besidder Betingelserne for at virkeliggjøre dette Krav; den vil uden Ordet kun føre en Tilværelse uden kristelig Værdi, hvad der gjør større Skade end Gavn.

Hvorledes skal da Ordet anvendes? Vi maa her mindes, at der i denne Sammenhæng er Tale om Kredse, der kunne være større eller mindre, eftersom Forholdene føre det med sig, men som i alle Tilfælde bestaa af døbte og troende Kristne eller dog af saadanne i Forbindelse med søgende Venner, og at der ingenlunde her er Tale om en tilfældig sammensat, af alle Elementer bestaaende Forsamling. Som Følge heraf behøver Ordets Anvendelse — rent almindelig taget — ingenlunde at være indskrænket ved særegne Regler eller i Forvejen fastsatte Bestemmelser, men der maa og bør paa mange Maader herske en Frihed i dette Stykke, som det maaske under andre Forhold vilde være betænkeligt at indrømme. „Naar I komme sammen, da haver hver af eder en Salme, han haver en Lærdom, han haver et fremmed Tungemaal, han haver en Aabenbarelse, han haver en Udlæggelse“ — dette Pavlus's Ord (1. Kor. 14, 29), som det jo ikke let lader sig gjøre at tage til Følge i den større Forsamling, har derimod

sin Anvendelse i den sluttede Kreds, og er derfor ogsaa paa en Maade det Ideal med Hensyn til Ordets Anvendelse, som Ynglingeforeningerne stille sig, idet de, vel at mærke, altid ubetinget ville fastholde, hvad Apostelen umiddelbart efter tilføjer: „Alt ske til Opbyggelse!“ Det følger af sig selv, at Ordet aldrig maa gives frit, saa at enhver uden videre skulde kunne tage det, hvad enten han mægter at føre det eller ikke; thi saa vilde der ikke komme Opbyggelse, men Forvirring deraf. Men for dem, som kunne føre det, maa der ikke forud være afstukket vilkaarlige Grænser; der maa gives enhver af dem Frihed til at bruge Ordet efter sin Naadegave og efter sin Ejendommelighed. Der er mange Medlemmer, som aldrig vilde tænke paa, hverken at prædike eller udlægge, men som kunne fortælle en personlig Oplevelse eller berette, hvad de ved anden Lejlighed have hørt eller erfaret, paa en saadan Maade, at Ordets Klokkeklang er deri, og saaledes, at der kan komme Opbyggelse deraf; der kan fra fremmede Menigheder eller fra andre Foreninger komme besøgende Gjæster, som kunne aflægge et Vidnedsbyrd, der kan være til stor Velsignelse — eller der kan, navnlig naar Kredsen er mindre, komme en Samtale i Stand uden foregaaende Anledning, af hvilken en rig Paavirkning kan udgaa for mangt et ungt Menneske. Men alt saadant sker kun under den Forudsætning, at der ikke med en vis kirkelig eller præstelig Ængstelighed vaages over, at alt kommer frem i de tilvante og vedtagne Former, naar det blot bestandig kan siges med Sandhed, at „Alt sker til Opbyggelse“. — Ved Siden af, at Foreningen saaledes til enhver Tid føler sig i et frit Forhold til Ordet og dettes mangfoldige Rigdom, maa der imidlertid tillige være en ordnet og regelmæssig tilbagevendende Benyttelse af det, om hvilken al fri Anvendelse ligesom kan samle sig som om et sikkert og fast Midtpunkt. Skjønt derfor enhver Sammenkomst af Foreningens Medlemmer bør bæres af Ordet og af den i Ordet boende

Aand, saa bør der dog være bestemte Mødeaftener, der ere ligesom indviede til Ordets Brug. Hvis Guds Ord skal vinde fast Fod i Foreningen, maa idetmindste én Aften om Ugen benyttes til en opbyggelig Sammenkomst, der snart af sig selv vil blive den egentlige Kjærne i Foreningslivet og det frugtbare Udgangspunkt for dettes Væxt. Under almindelige Forhold maa der hertil helst vælges en Søgnedagsaften, for at ikke Medlemmerne om Søndagen af Sammenkomsten i Foreningen skulle drages bort fra Menighedens Forsamling, eller ogsaa blive trætte af den, fordi de først i Kirken har faaet den Næring, som i og for sig var god og tilstrækkelig.

Naar da de stadige Medlemmer paa en saadan bestemt ugentlig Mødeaften komme sammen om Ordet, da skal den Skikkelse, hvori dette bydes dem, ogsaa have sin faste og ejendommelige Karakter. Skal jeg med et bestemt Navn betegne den Art af kristelig Tale, som der her i Særdeleshed er Brug for, saa véd jeg intet bedre Navn, end at det skal være en „Bibelforklaring“. I og for sig er maaske dette Navn ikke hævet over Misforstaaelse, men der er næppe alligevel nogen anden Betegnelse, som tydeligere udtrykker, hvad der her maa tænkes paa. Det skal ikke være en Prædiken, der holdes; thi en Sammenkomst af denne Art skal ikke efterligne Kirketjenesten, saa lidt som den gjør Fordring paa at erstatte denne; men vel maa den Maade, hvorpaa Ordet her føres frem, have noget af Prædikenens Væsen, i det der ogsaa her maa tales til Opbyggelse, saa det kan høres og kjendes, at Ordet udgaar af Troen og vender sig til Troen. Det skal heller ikke være en Tale af den Art, som plejer at lyde i den saakaldte gudelige Forsamling; men vel maa Ordet ogsaa herfra laane noget, idet det vækkende Element, som jo i Reglen er Forsamlingstalens egentlige Styrke, ingen Sinde maa glemmes. Det skal heller ikke være et Foredrag, og her maa ikke forudsættes mere, end hvad en almindelig begavet og oplyst Lægmand kan fatte og tildels selv give, om han føler Kald dertil; men vel maa Ordet ogsaa fra denne

Art af kristelig Tiltale laane noget, nemlig det oplysende Element, der just for de unge, hvis Kundskab ofte er saare mangelfuld, kan have stor Betydning og tjene til at fastholde deres Interesse, hvorfor det i Reglen ogsaa modtages med stor Paaskjønnelse. Skulde vi angive, hvad der formentlig bør være det egentlig ejendommelige ved den her omtalte, i Foreningen regelmæssig tilbagevendende „Bibelforklaring“, saa kan dette udtrykkes saaledes, at det er dens Maal at oplade de unges Øren og Hjærter for de hellige Skrifters eget Indhold og for den mangfoldige Rigdom, som heri er nedlagt, paa samme Tid som den skal stræbe efter at opdrage dem til selv at kunne læse deres Bibel. Der vil i Reglen hos Tilhørerne kunne forudsættes Agtpaagivenhed for Ordet og Kjærlighed til dette, men mange af dem ville være hildede i en Tilbøjelighed til at lægge egne Tanker og Forestillinger ind i Ordet og at læse dette med subjektive Briller. Det kommer derfor i saa høj Grad an paa at give dem Respekt for Ordet selv, saaledes som dette i Virkeligheden lyder, og at lære dem at bøje sig for dets Myndighed, paa samme Tid som de lidt efter lidt vænnes til at kunne skjelne mellem Aanden og Bogstaven. Visselig er det mange Fordringer, der saaledes stilles, og det er ingenlunde let at forene det opbyggende med det opvækkende, det oplysende med det opdragende, men dels gjælder dette jo i Grunden om enhver sand Anvendelse af Ordet, dels behøve jo alle disse Egenskaber ikke i samme Omfang at være til Stede i enhver Bibelforklaring, men kunne hver for sig betones i ringere eller stærkere Grad, eftersom Teksten giver Anledning dertil. Hvad Valget af denne angaar, da maa der her være en vis Frihed, og der kan ikke opstilles forbindende Forskrifter for, hvor vidt Taleren skal vælge dette eller hint Stykke, eller hvor vidt han skal fortsætte fra den ene Aften til den anden med det samme Afsnit, indtil han er kommen dette igjennem; begge Fremgangsmaader have deres Fordele, og de

kunne jo ogsaa godt bruges afvexlende. Hvor Foreningen holder flere ugentlige Sammenkomster, i hvilke Ordet tages frem, dér turde det være tilraadeligt, paa den Aften, hvor den egentlige Hovedsammenkomst holdes, at oplæse et ikke altfor kort Stykke, som Regel vel et Kapitel, og saa fortsætte fra Uge til Uge, indtil et helt Skrift er gaaet igjennem [1]). Efter at Texten er oplæst, maa den udlægges af den, som leder Mødet. Hans Udlægning bør gaa ud paa at betone, hvad der i det oplæste Stykke er Hovedindholdet og Hovedtankegangen, og han bør saavidt muligt paavise, hvorledes denne har sin Anvendelse ogsaa paa Tilhørerne. Hans Tale maa ikke være lang, i det højeste en halv Time, og han skal derfor ikke bryde sig om at faa alle Enkeltheder med, men søge at samle Indholdet om det, der er Textens Kjærnepunkt, idet han dog stadig giver Agt paa, at han ikke selv konstruerer et saadant, men helt igjennem bestræber sig for at faa sine Tilhørere til at se, hvad den hellige Forfatter virkelig har villet sige os.

Efter denne Gjennemgang bør der gives de tilstedeværende Lejlighed til at udtale sig, baade om Textens Forstaaelse i sin Helhed, og navnlig ogsaa om Opfattelsen af dens Enkeltheder. Paa denne Maade bliver Bibelforklaringen da mangen Gang tillige til en Bibelsamtale, som kan være højst frugtbar for de unge Tilhørere, der i Reglen ikke ville misbruge den dem givne Frihed, men som paa den anden Side kunne føle en inderlig Glæde ved selv at give et, om end nok saa lille Bidrag til Ordets Forklaring og Anvendelse. Under en saadan Samtale kan da ogsaa det opdragende Ele-

[1]) Der er paa denne Maade i den kjøbenhavnske Forening i 1879—85 gjennemgaaet c. 50 af Davids Salmer, Matth. 5—7, Marcus's og Johannes's Evangelier, Apostlenes Gjerninger, Pavli Brev til Romerne, 1. og 2. Brev til Korintherne, Brevene til Galaterne, Efeserne, Filippenserne, 1. Thessalonicenserbr. og 1. Johannesbrev foruden mange mindre Afsnit baade af det gamle og det ny Test.

ment i Ordets Benyttelse i høj Grad bringes til sin Ret, naar den, som leder Mødet, er sin Opgave nogenlunde voxen. Paa samme Tid, som han søger at oplade sine Tilhøreres Hjærter for det hellige Ords Højhed og Skjønhed, vil han kunne vise dem dets Jævnhed og Ligefremhed; paa samme Tid, som han lader dem føle dets uforlignelige Enfold, vil han kunne aabne deres Øjne for, hvorledes Vanskelighederne ved dets Forstaaelse opstaa og løses. Han vil lidt efter lidt kunne vænne dem til at benytte de Hjælpemidler, som selve Texten i sin foreliggende Skikkelse byder til sin egen Forstaaelse gjennem Indholdsangivelser og Parallelsteder. Det ligger ogsaa nær under en saadan Samtale i fortrinlig Grad at betone, hvad Texten i Særdeleshed maatte lægge unge Mennesker paa Sinde. Enhver vil forstaa, at en saadan Bibelsamtale ikke lykkes hver Gang. Til sine Tider kan der herske en trykkende Tavshed; til andre Tider kan der falde Udtalelser, som ikke høre hjemme i den givne Sammenhæng, men som snarere lægges ind i denne, fordi de angaa en Sag, som mere tilfældig har ligget en eller anden af Tilhørerne paa Hjærte. Men intet af dette bør afskrække; Tavsheden er som oftest kun et Bevis paa den Beskedenhed, som jo efter det gamle Ord er „en Ynglings skjønneste Dyd“, og selv de uvedkommende Ytringer kunde dog stundum give et Udbytte. Til Gjengjæld kan en saadan Samtale, naar den virkelig lykkes, hos Deltagerne efterlade et uudsletteligt og værdifuldt Indtryk.

2) Vi skulle dernæst dvæle ved en Sag, der ligeledes har den største Betydning for Ynglingeforeningen, og det er den Maade, hvorpaa den benytter Salmesangen og Bønnen. Om det første af disse Punkter ville nogle faa Ord være tilstrækkelige. Den samme Apostel, som har sagt: „Lader Kristi Ord bo rigeligen iblandt eder i al Visdom“, han tilføjer jo i umiddelbar Forbindelse hermed disse Ord: „Saa at I lære og paaminde hverandre med Salmer og Lovsange og aandelige Viser, idet

I synge yndeligen for Herren i eders Hjærter". For enhver, som kjender lidt til, hvorledes et kristeligt Samfundsliv opstaar, og hvorledes dets Velsignelse arbejder sig frem, vil det være indlysende, at en god og kraftig Salmesang er et af de fortrinligste Hjælpemidler, der haves, til at fremkalde og vedligeholde den gode Aand i Foreningen. Ogsaa her gjælder det imidlertid om, at der maa tages det rette Hensyn til Medlemmernes Alder og øvrige Forudsætninger. Salmer, der ere meget lange, eller som have et overvejende dogmatisk Indhold, ere aabenbart her ikke saaledes paa deres Plads som de Salmer, der mere tiltale Følelsen og Fantasien, ligesom ogsaa de livfulde og i Øre faldende Melodier ere at foretrække for dem, der have en noget tungere og mere ensformig Charakter, selv om disse sidste i musikalsk Henseende maatte staa højere. Ogsaa paa dette Punkt kan der imidlertid godt være Tale om at udøve en opdragende Indflydelse; ofte kunne Salmer og Melodier, der i Begyndelsen ikke rigtig smagte de unge, senere blive dem meget kjære. Det falder af sig selv, at ethvert ugentligt Møde begynder og slutter med Salmesang; ved de ugentlige Hovedmøder vil en Salme ogsaa være paa sin Plads, naar Bibelforklaringen og den paafølgende Samtale ere til Ende, inden der gaas over til det, som ellers skal udfylde Mødet. At der for øvrigt ogsaa, hvad Benyttelsen af Salmen angaar, maa herske en stor Frihed i mange Stykker, bør vel betegnes som en Selvfølge. — Hvad Bønnen angaar, da maa den rette Benyttelse af dette Naademiddel i allerhøjeste Grad siges at falde sammen med Spørgsmaalet om Foreningens Værd og Berettigelse til at existere. Da en ret Anvendelse af Bønnen og en ret Anvendelse af Ordet ikke kunne skilles fra hinanden, saa gjælder det ogsaa om Bønnen, hvad der ovenfor er bleven sagt om Ordet, at hvor den Sag er i Orden, dér findes, hvad der til enhver Tid er Hovedsagen. En Forening, i hvilken der bedes ydmygt, inderlig og stadig, vil bestandig for-

nemme Velsignelsen heraf og vil atter og atter faa det bekræftet, at dens Ror er lagt den rette Vej, og at derfor den Kurs, der styres, maa være rigtig, selv om ikke alt under Farten er klart eller frit. Hvor derimod Bønnen kun er en ydre Ceremoni, der benyttes, fordi det nu engang anses for et nødvendigt Tilbehør i en „kristelig“ Virksomhed, dér mangler den aandelige Ledningstraad, som alene kan forbinde Foreningen med Guds Riget her oventil, og som alene formaar at tilføre os hernede baade Gløden og Kraften. Ved Foreningens Møder er det derfor af den største Betydning, at de Bønner, hvormed der — i Forbindelse med Salmesangen — begyndes og sluttes, anslaa de rette Strænge og holdes i den rette Toneart, da dette ofte betinger hele den Stemning, der kommer til at hvile over Sammenkomsten, og herved har den største Indflydelse paa dennes Frugt. Det er ikke lange Bønner, der kræves, da disse som oftest ville virke trættende. Men det maa til Gjengjæld være virkelige Bønner, saa det bliver klart for Tilhørerne, at der er en Forbindelse til Stede mellem Herren deroppe og hans Tjenere hernede. Derfor maa det heller ikke indrømmes de yngre og mere uerfarne Medlemmer at holde Bøn i Forsamlingerne; de forstaa ofte endnu ikke at udøve denne hellige Kunst, og de kunne derfor, hvis de paa denne Maade drages frem, let fristes til at stille sig foran sig selv i aandelig Henseende. Der maa kun holdes Bøn af dem, der kunne bede. Heller ikke maa der holdes Bøn, uden at der er en bestemt Anledning dertil, som f. Ex. naar Møderne begynde eller slutte, ligesom ogsaa de, der holde Bøn, til enhver Tid maa gjøre sig det klart, at de skulle have noget at bede om. Hvor disse simple Forskrifter ikke tages i Agt, der misbruges dette Naademiddel, og Bønnen synker saare let ned til at blive en tom Klang uden et virkeligt Indhold. At holde „Bønnemøder“ paa det løse, uden bestemt Maal, er den rette Vej til at ødelægge Velsignelsen ved den sunde Anvendelse af Bønnen.

Hvad dennes Indhold angaar, da ligger det meget nær, ved Sammenkomsternes Begyndelse at lade Tankerne samle sig om det, som en Kristen al Tid trænger til at forny sig i, saa at det bliver en Bøn om „Jesu Kristi Naade“ og om „Guds Kjærlighed“ og om „den hellig Aands Samfund“ med alt, hvad der ligger i disse Apostelens Betegnelser; en Bøn om ærlig Forsagelse og fast Tro, om sand Omvendelse og stadig Helliggjørelse. Jævnlig bør Bønnen fremhæve Tilhørernes Trang til at faa den rette Frugt af Ordet, hvorom de samles, baade for deres Tro og deres Haab og deres Kjærlighed. Ved Sammenkomsternes Slutning ligger det derimod nærmere at dvæle ved det, som angaar Foreningen og de Forhold, der hermed staa i Forbindelse; en ganske særlig Plads vil herved aldeles af sig selv tilfalde Forbønnen. En inderlig Bøn for Guds Riges Vækst kan her saa godt forenes med et varmt Ønske for vort jordiske Fædreland. Med en Bøn for Foreningen og for dens Medlemmers rette Fremgang forbinder sig paa en naturlig Maade Tanken om de mange andre Foreninger, der ere spredte rundt omkring i Verden, og som ere indbyrdes delagtige i det samme Arbejde og det fælles Haab. Er der syge eller anfægtede Medlemmer, maa disse ikke glemmes, saa lidt som Foreningens Bestyrelse og Ledere, da disse mangen Gang trænge allermest til Forbønnens Støtte. Men i Særdeleshed bør der af al den Varme, som Hjærterne ved Aandens Hjælp raade over, bedes for de mange uomvendte og vantro unge Mænd, der ere grebne af Verdens Fristelse og holdes fast i dens Garn — bedes om, at der bestandig maa være nogle af dem, som faa Øjne og Øren op for det Fordærvelsens Maal, hvortil de styre hen. — Med disse Antydninger om Bønnen i Foreningen skal det ikke være sagt, at alt, som her er berørt, behøver at tages med hver Gang, end mindre i den nævnte Orden; der vil ogsaa overfor Bønnens Indhold være Brug for den rette Evne til at passe Tid og Time for enhver Sag.

Paa Ynglinge-Foreningernes ottende internationale Konference (Genf, 1878) blev det vedtaget, at „den Uge, som begynder med den anden Søndag i November«, skal paa særegen Maade være en „Bedeuge“ for de kristelige Ynglingeforeninger og deres Arbejde for Evangeliets Fremgang. Centralkomiteen i Genf plejer derfor hvert Aar til de forskjellige Foreninger at udsende et Forslag om denne Uges Anvendelse, med Angivelse af de Emner, som paa dens forskjellige Dage skulde drages frem ved Foreningernes Sammenkomster. Det følger af sig selv, at denne Sag ikke alle Steder bliver taget paa samme Maade, og at navnlig de Foreninger, der staa paa den lutherske Kirkes Grund, have ondt ved at dele den reformerte Kirkes Betragtning af saadanne udvortes Reglementer for hvad der i sit inderste Væsen kun kan opfattes og gjennemføres paa aandelig Vis. En saadan Frihed for de enkelte Foreninger bliver heller ikke paa nogen Maade angrebet. Paa den anden Side har Deltagelsen i denne „Bedeuge“, naar den fejres paa en Maade, der stemmer med det hjemlige Kirkesamfunds Forudsætninger, noget ganske overordentlig vækkende og løftende ved sig. Dette at vide, at der paa samme Time, rundt omkring paa Jorden, i de forskjelligste Tungemaal, opsendes varme og ærlige Bønner for Guds Riges Udbredelse og Befæstelse blandt de unge Mænd, indeholder paa en Gang en Bestyrkelse og en Paamindelse, for hvilke mangfoldige unge have følt sig inderlig taknemmelige.

3) „*Ora et labora*“, saaledes lyder det gamle Ord, og det har ogsaa sin ubetingede Sandhed paa det Omraade, som vi her beskjæftige os med. Er Bønnen en Nødvendighed i de unges Foreninger for at holde dem fast paa den rette Grund og for at bevare Medlemmerne i den rette Inderlighed, saa er Arbejdet ligeledes en Nødvendighed for at vedligeholde deres Interesse for Sagen og deres Kjærlighed til den, for at beskytte dem mod Usundhed og Sentimentalitet og saaledes bevare

dem i den rette Friskhed. Unge Mennesker kunne ikke nøjes med at være alene modtagende, de maa ogsaa prøve deres Kræfter; hvor glade de end kunne være over det, som bydes dem gjennem Ordet og Bønnen, saa vilde de dog ikke i Længden befinde sig vel i en Forening, hvor der kun blev lagt an paa dette, ligesom ogsaa en Forening, der nøjedes med disse Midler alene, vilde friste sine Medlemmer til altfor tidligt at føle sig som voxne og erfarne Kristne.

Det er derfor et saare vigtigt Led i Ynglinge-Foreningens Liv, at den søger at give sine Medlemmer Anvisning paa, hvorledes de kunne tage Del i Arbejdet for Guds Riges Udbredelse, og at den ligesom opdrager dem til at gjøre dette paa den rette Maade. — Der er imidlertid en Ting, som vi her strax ville gjøre opmærksom paa, og det er dette, at det til enhver Tid maa haves i Erindring, at det Arbejde, som Foreningen opdrager sine Medlemmer til, bør være af den Natur og bør forelægges dem paa en saadan Maade, at det ikke giver dem Afsmag paa eller gjør dem uskikkede til at passe deres jordiske Gjerning, til hvilken de har uddannet sig, eller som de ere i Begreb med at dygtiggjøre sig til. Thi hvis dette ikke tages i Agt, vil man kunne gjøre de unge en Skade, som det ikke senere er let at gjøre god igjen. Vel vil det som Undtagelse kunne indtræffe, at et eller andet ungt Menneske gjennem Foreningens Paavirkning bliver klar over, at hans Livsgjerning er og maa være Tjenesten i Menigheden, hvad enten han nu vil virke som Missionær blandt Hedninger eller som Deltager i de mange Foretagender, der sættes i Gang her hjemme. Men et saadant Tilfælde maa nødvendigvis være en Undtagelse, da der hører langt mere til at give sig ind i en Gjerning af den nævnte Art end den flygtige Stemning, der saa let opstaar hos unge. Det maa tværtimod stadig foreholdes disse, hvorledes det at være en god Kristen saa godt lader sig forene med, ja endog beviser sig i at være tro og flittig i sin

jordiske Gjerning, og at det er ikke Lærere eller Embedsmænd, som Menigheden særlig trænger til i vore Dage, men at den just højlig har Brug for, at der er Mænd i borgerlig Stilling, som kunne og ville vise Verden, hvad Kristendom formaar i Livet, og hvorledes den fremfor alt andet er i Stand til at skabe dygtige og i alle Henseender paalidelige Mennesker. — Efter at have afvist denne Misforstaaelse gjentage vi, at Arbejde hører med til Ynglingeforeningens Livsbetingelser. Og der er saare ofte noget at arbejde med. Der er i Reglen hos unge Mennesker, som ere grebne af en alvorlig Vækkelse, eller i hvem et virkeligt Trosliv er kommen i Grøde, en stærk og levende Iver for at udrette noget; det Livsens Ord, som de selv have smagt Naaden og Velsignelsen af, ville de inderlig gjerne, at ogsaa andre skulle faa Del i, og jo stærkere de føle, hvorledes deres hele Syn paa Livet er blevet et andet, desto mere længes de efter, at Venner og Kammerater maatte kunne naa det samme, og desto mere føle de Trang til at gjøre noget dertil. Denne Glød gjælder det om ikke at slukke, saa sandt som den er tændt ved en hellig Ild, og saa vist som det er, at Guds Rige har Brug for alle, ogsaa for de smaa Kræfter. Der er noget saare skjønt ved at se de unges levende Begejstring og inderlige Længsel; der er noget heri, som alle ældre, der ere naaede til de mange Bekymringers og de ængstelige Prøvelsers Livsalder, have godt af engang imellem at holde sig for Øje. — Men paa den anden Side vil det af sig selv være klart, at det i højeste Grad gjælder om at gribe denne Sag an paa rette Maade og at lede de unge i de rette Spor, da der ellers let opstaar Fare for, at de ad denne Vej snarere kunne blive førte fra Maalet end til Maalet, navnlig hvis de føres ind paa Opgaver, som ligge over de Evner og den Erfaring, de medbringe. Guds Riges Arbejdsmark er jo hverken bestemt til eller tjent med at være Tumleplads for umodne og uerfarne Begyndere, og derfor gjælder det at holde tilbage, hvor den fornødne

Indsigt og Udholdenhed endnu ikke er naaet. Hovedhensynet er og bliver, at det, der skal arbejdes for, kommer til at svare til det, der skal arbejdes med, at Opgaverne og de Kræfter, der skulle løse dem, passe sammen.

Mange unge Mennesker, der endnu næppe have prøvet Livet, have jo ikke desto mindre stor Selvtillid og tilbyde sig derfor ofte til en eller anden Virksomhed, som ligger langt over deres Kræfter. At give dem Lov til at indlade sig herpaa er en stor Uret baade mod dem selv og mod Gjerningen; denne bliver daarlig udført og i Reglen snart opgiven igjen, og de unge, som erfare, at de intet formaa, kunne herved blive modløse og tabe Lysten til enhver Virksomhed. Inden Foreningen tillader sine Medlemmer at begynde paa en eller anden Sag, maa den derfor omhyggelig overveje, om den virkelig har de Midler, der høre til, for at denne Sag — hvad det nu er — virkelig kan blive til noget og lykkes. Og det er ikke blot de rent ydre Midler (som Penge f. Ex.), til hvilke der skal tages det største Hensyn; thi der kan ofte — hvad disse angaar — udrettes meget med forholdsvis lidt. Derimod staar det Spørgsmaal altid i forreste Række, om de personlige Kræfter ere til Stede, og om de, hvis de have tilbudt sig, virkelig besidde den fornødne Dygtighed og Udholdenhed, efterdi et Arbejde hellere maa opsættes end senere opgives paa Halvvejen. Det gjælder her som overfor al Virksomhed i Menigheden at ihukomme Herrens Ord i Luk. 14 om den, som vil bygge, og som først maa beregne, „om han har, hvad der hører til for at fuldføre det med, at ikke, naar han faar lagt Grundvold og ej kan fuldende det, alle, som se det, skulle begynde at spotte ham og sige: dette Menneske begyndte at bygge og kunde ikke fuldende det“.

Efterhaanden som der i en Ynglingeforening samler sig et større eller mindre Tal af unge Mænd med et

virkeligt Troesliv, og som — selv om de endnu ikke ere naaede til en udviklet kristelig Erfaring — dog have givet Prøver paa, at de besidde baade Bestandighed og Skjønsomhed, saa vil det ogsaa snart vise sig, at der indenfor Menighedslivets Omraade gives adskillige Opgaver, som passe for de unges Kræfter, og som derfor lidt efter lidt kunne tages op. Det skal da ogsaa snart kjendes, at „Arbejdet“ er til den største Velsignelse baade for de mange enkelte Medlemmer, der herigjennem voxe i deres Kjærlighed til ham, som er Vingaardens Herre, og for Foreningen i sin Helhed, der styrkes ved dens Medlemmers Fremgang. Det er og kan ikke være Meningen her at gaa ind paa denne Sags Enkeltheder eller at dvæle ved alle de forskjellige Opgaver. som en Forening kan stille sig. Det skal kun antydes. af hvad Beskaffenhed de vigtigste af dem ere. For det første gjælder det da, at der indenfor Foreningen selv er Anledning til forskjellig Virksomhed, hvis Betydning for Samlivet er større, end den maaske ved første Øjekast synes. Der er saaledes meget at gjøre overfor de nye, indtrædende Medlemmer; at antage sig disse, medens de ere fremmede og paa mange Maader vaklende, at hjælpe dem til at blive trofaste og stadige Medlemmer, som forstaa Foreningens Aand og Maal, allerede dette lægger Beslag paa mange Kræfter. Der gives fremdeles i en Forening mangfoldige Smaaarbejder, som det ikke altid er muligt for Bestyrelsen selv at overkomme, og som ikke stille større Fordringer, end at de kunne betros endog til de yngre Medlemmer, for hvem det i Reglen er en virkelig Glæde at kunne være lidt til Nytte. At holde en Medlemsliste eller en Bogfortegnelse i Orden, at afskrive en Melodi eller at gjøre Lokalet i Stand til Mødet, sligt er kun ringe Ting i sig selv; men det er dog ofte paa saadanne Smaatings samvittighedsfulde og stadige Udførelse, at Karakterens virkelige Værd maa prøves. Der bliver ikke sjældent Anledning til at aflægge Besøg hos Medlemmer, som f.

[illegible]

der [illegible]

dem [illegible]

ret [illegible]

at [illegible]

Sejre [illegible]

have Medlemmer af disse Foreninger ikke sjældent gjort god Gavn, ved nemlig at antage sig unge Forbrydere, som efter at have udstaaet den første Straf atter vende tilbage til Samfundet, og som jævnlig ere uheldig stillede ved den Mistro og Tilbageholdenhed, som de møde. Der forudsættes her Anvisning og Hjælp fra kompetent Side; særlig er det godt, naar f. Ex. Fængselspræsterne ere villige til at lede denne Gren af Arbejdet. — En stor og meget betydningsfuld Arbejdsmark er givet i Søndagsskolerne, saaledes som disse nu have fundet Indgang saa godt som over hele den protestantiske Kristenhed. Det kan ligefrem siges, at de kristelige Foreninger for unge Mænd have tjent og tjene som Planteskoler for Lærere i Søndagsskolerne. Det er naturligvis ogsaa her en Forudsætning, at der fra disse Skolers Side ydes de unge Lærerkræfter den fornødne Anvisning og Vejledning. — Det er imidlertid ikke blot til Børn og unge, at Foreningerne kunne udstrække deres Virksomhed: ogsaa mangen gammel i Menigheden har haft godt deraf. Der findes jo, baade i By og paa Land, mangen svagelig og ensom gammel Mand eller Kvinde, der paa Grund af deres Helbredstilstand ikke kunne komme i Guds Hus og mangen Gang heller ikke længere selv kunne læse; at besøge saadanne om Søndagen, eller naar anden Lejlighed gives, at synge en Salme eller læse en Prædiken for dem, at fortælle dem lidt, som kan glæde og styrke dem, det er en god og i sig selv saare tiltalende Gjerning. Derimod maa det som Regel siges at overstige de unges Evner at aflægge egentlige Sygebesøg, da der hertil kræves en kristelig Erfaring og en psykologisk Sans, som man ikke kan vente i den Alder af Livet. Det er derfor i Almindelighed heller ikke tilraadeligt at anvende Medlemmer til Besøg paa Hospitaler eller lignende Anstalter, hvor de komme til at staa overfor Mennesker af højst forskjellig aandelig Retning og Udvikling. Som Undersøgere og Medhjælpere i Understøttelsesforeninger og andre velgjørende Institutioner ville mange af de unge

kunne finde Anvendelse for deres Trang til at komme Næsten til Hjælp, ligesom det ogsaa kan betros dem at udbrede Blade og Skrifter under den med disses Indhold fornødne Kontrol.

Vi ville slutte denne korte Oversigt over „Arbejdet“ i Ynglingeforeningen med at fremhæve, at det selvfølgelig gjælder om, at dens Medlemmer aldrig tabe Bevidstheden om, at de ere unge, saa de give efter for de mislige Tilbøjeligheder, som deres Alder er udsat for, og navnlig for Lysten til at optræde som udviklede og erfarne Kristne. Ubetimelige „Vidnesbyrd“ maa forhindres saavel som enhver selvkaldet Optræden, der saa ofte har sit Udspring ligefrem af Forfængelighed eller af Uvidenhed. Men paa den anden Side maa en Menighed, hvor virkelig Sansen er vaagnet for det mangfoldige Arbejde, som der er Brug for, naar den med rette skal kunne betegnes baade som „Saltet“ og som „Lyset“, aldrig lade haant om det Maal af frisk Kraft og tillidsfuld Frimodighed, der bor hos de unge Mænd, i hvem Jesus Kristus er bleven baade Sandheden til Salighed og Kjærligheden, der tvinger.

4) Vi have dvælet ved den Betydning, som der i de unge Mænds Foreninger tilkommer Ordet og Bønnen, og ved den Vægt, som der med rette bør lægges paa Arbejdet; der er endnu et Punkt, som hører med for at fuldstændiggjøre Billedet af det Liv, der føres i disse Kredse, og det er de Midler, ved hvilke Foreningen søger at skaffe sine Medlemmer den fornødne Underholdning og Forfriskelse, „Hjælpemidlerne“, som de ofte kaldes. Der ligger i dette Navn, at disse Ting ikke ere og ikke bør være Hovedsagen; men der ligger tillige deri en Anerkjendelse af den Nytte, de gjøre under Bestræbelserne for at virkeliggjøre det egentlige Maal. Dette vil nemlig ikke være muligt, uden naar det lykkes at give Samlivet en saadan Skikkelse, at de unge, paa samme Tid som de vækkes og styrkes i kristelig Henseende, tillige, hvad det rent menneskelige angaar, kunne befinde

sig vel i Foreningen og lidt efter lidt komme til at betragte denne som det fælles Midtpunkt for deres Interesser. Ungdommen maa altid have sin Ret; det nytter ikke, hverken at ville opføde den udelukkende med religiøs Næring, der snart vil vise sig at være altfor „haard" en Kost (sml. 1 Kor. 3, 2), eller bestandig at ville lægge Beslag paa dens Kræfter til et Arbejde, som da meget hurtig vil trætte den. Det er derfor en Nødvendighed for Foreningen, at den ved Siden af de nævnte Virkemidler dels lægger sig efter saadanne Ting, der kunne tilfredstille den i Ungdommen saa levende og saa berettigede Drift til alsidig Uddannelse og til Oplysning om Menneskelivets forskjellige Forhold, dels søger at finde Veje, ad hvilke den kan imødekomme Medlemmernes Trang til det, som formaar at opmuntre og fornøje dem; thi at ogsaa en saadan Trang hos unge baade er en sund og god Ting, og at den hverken kan eller bør tvinges tilbage, men tværtimod, hvor Anledningen er givet, ledes i gode Retninger, det maa indrømmes af enhver, der selv kjender til Ungdommen.

Disse „Hjælpemidler" ere baade mange i Tal og højst forskjellige i Art, og det falder af sig selv, at de ikke overalt kunne anvendes hverken paa samme Maade eller i samme Udstrækning. Saa lidt som det ovenfor var Meningen at give en udtømmende Anvisning paa det Arbejde, der kan optages af Ynglingeforeningerne, saa lidt er det her Hensigten at gjennemgaa alle de Bestræbelser, der sigte til Medlemmernes Underholdning og Forfriskelse. Vi skulle indskrænke os til at paapege de vigtigste Spor, paa hvilke man er slaaet ind.

Blandt de Ting, der kunne tjene til Uddannelse og Belæring, maa først nævnes det oplysende Foredrag, paa hvilket der jo i vore Dage med rette lægges saa stor Vægt. At de Emner som staar i direkte Forbindelse med Hovedformaalet, her ville indtage den fremragende Plads, er jo aldeles naturligt. Fortællinger af Guds Riges Historie, Skildringer af de mærkelige Begi-

venheder paa Menighedslivets forskjellige Omraader, Livsbilleder af Kirkens fremragende Personligheder — alt dette er af en særlig Betydning. Det samme gjælder imidlertid i Virkeligheden ogsaa om den saakaldte Verdenshistorie, for ikke at tale om Fædrelandets; hvad det kommer an paa, er kun dette, at der fortælles med det rette Syn for den dybere Sammenhæng. Beskrivelse af et fremmed Land, Oplysninger fra Naturens Enemærker, Redegjørelse for de Spørgsmaal, der sætte Tiden i Bevægelse, Meddelelser fra Kunstens Verden og m. a. T. ville, naar de fremstilles i den rette Aand, være paa deres Plads. — En ikke ringe Rolle spiller paa mange Steder den saakaldte Spørgsmaalskasse, i hvilke Medlemmerne — uden at de behøve at navngive sig — kunne nedlægge Forespørgsel om de Ting, der have tildraget sig deres Opmærksomhed, og om hvis rette Forstaaelse og Sammenhæng de ere uvidende eller tvivlraadige. En Gang om Maaneden — eller saa ofte man vil — bliver da denne Kasse tømt og de gjorte Forespørgsler besvarede, hvad der jævnlig giver Anledning baade til Belæring og til Underholdning. Der bliver herved i Medlemmernes Bevidsthed inddraget mange baade større og mindre religiøse og sociale Forhold, hvis rette Forstaaelse er af Vigtighed, men som der maaske ellers ikke var Lejlighed til at dvæle ved. — Naar en Forening raader over de fornødne Lærerkræfter, og der for dens Medlemmers Vedkommende er Anledning dertil, saa er Oprettelsen af Undervisnings-Kursus en af de Ting, der kunne støtte den i høj Grad, og som gjør det overflødigt for dem, der ønske en saadan Uddannelse, at søge den andensteds. Foruden i Skrivning og Regning, som i Reglen mange ville være med til, er det vel Undervisning i Modersmaalet og dets skriftlige Anvendelse, som ligger nærmest; af fremmede Sprog ville hos os Tysk og Engelsk som oftest være dem, efter hvilke der spørges. — Til de første Opgaver, som en Ynglingeforening bør stille sig, hører Tilvejebringelsen

af en Bogsamling til Udlaan blandt Medlemmerne. God og sund Opbyggelses-Litteratur maa der her lægges særlig Vægt paa, da der i Reglen vil være en stærk Efterspørgsel efter Skrifter af denne Art; men forøvrigt kan Bogsamlingen optage alle Bøger, der uden berettiget Anstød kunne læses af alvorlige og kristelig sindede Mennesker. Hovedværkerne af Modersmaalets Litteratur og klassiske Arbejder fra andre Sprog i Oversættelse, historiske Skrifter, Rejsebeskrivelser, Billedværker m. m. ville altid blive søgte. — Det ligger nær med Biblioteket at forbinde en Læsestue, hvor Bøger, som ere nye, kunne fremlægges, inden de gaa over i Bogsamlingen, og hvor der tillige findes Blade, baade saadanne, der ere knyttede til Foreningens Formaal, og andre af mere almindeligt Indhold, naar de ere baarne af en god Aand.

Ved Siden af de Ting, der tjene til Uddannelse og Belæring, er der andre, som sigte til at opmuntre og fornøje Medlemmerne. Der bør saaledes være Lejlighed for disse, naar de besøge Foreningens Lokaler, til at beskjæftige sig i en Fritime med et eller andet uskyldigt Selskabsspil, Skak, Domino eller lignende. Musik og Sang kunne i høj Grad baade underholde og opmuntre, naar der findes Kræfter, som dyrke disse Ting og ere villige til at glæde andre ved deres Talent. I større Foreninger kan denne sidste Sag drives vidt; flerstemmige Sange og Sammenspil af Stryge- eller Blæse-Instrumenter ville altid vække stor Paaskjønnelse. En udmærket Ting er det ogsaa, om Foreningen enten selv har eller dog har Adgang til en Gymnastiksal, da der er faa Beskæftigelser, der i saa høj Grad tiltale de unge Mennesker som Legemsøvelser, hvilke paa en Gang styrke og fornøje.

Det ligger i Sagens Natur, at der med Hensyn til det Omfang, hvori alle disse Ting kunne drives, er en betydelig Forskjel mellem Foreningerne i de folkerige Byer og de smaa Landsby-Foreninger, der kun tælle faa Medlemmer og ikke kunne raade over stor Kraft. I

Englands og Amerikas store Foreninger med deres paladslignende Ejendomme finde vi disse Hjælpemidler udviklede i en forbavsende Grad. Foreningen i Baltimore, en By paa c. 350,000 Indbyggere, ejer f. Ex. en stor Gaard, hvis Opførelse har kostet c. 900,000 Kroner, og dog er denne ingenlunde den største eller dyreste Foreningsejendom, som findes. At der her findes udmærkede Lokaler af enhver Art, fra Forsamlingssale og Læseværelser til Gymnastiksal og Baderum, er en Selvfølge, og der gjøres alt, for at Medlemmerne skulle befinde sig vel, paa samme Tid som der med den største Omhu vaages over, at Foreningens alvorlige Formaal ikke skal blive glemt mellem de storartede Indretninger. Bortset fra disse Pragtbygninger findes der imidlertid andre langt beskednere, ved Jærnbanestationer og i mindre Byer; ofte er det Bjælkehuse. som kunne skaffes til Veje for en 2 à 3000 Kroner, og som dog kunne yde alt, hvad der behøves. Det er i det hele overraskende, hvad der ogsaa i disse Retninger kan naas med smaa Midler, hvor Sagen bliver grebet an paa den rette Maade.

Blandt de Ting, der baade opbygge og glæde, baade underholde og styrke, maa ogsaa nævnes de *festlige* Sammenkomster, der afholdes enten paa en bestemt Aften om Maaneden, eller i noget større Stil, naar en særegen Lejlighed indtræffer, som f. Ex. Foreningens Stiftelsesdag, ved Juletid o. s. v. En smuk Sommerdag at samles i Skoven, at holde en lille Andagt under Træernes Kroner og saa for øvrigt glæde sig med hverandre baade med Sang og Tale, baade med Øvelser og Lege, det vil hos mange unge efterlade et uforglemmeligt Minde.

V.

Hvad der giver de kristelige Ynglingeforeninger en ejendommelig Betydning er for det første den over-

ordentlig store Udbredelse, de have faaet, og dernæst tillige den Sammenslutning imellem dem, som dels allerede er til Veje bragt, dels er i Færd med at arbejde sig frem.

Hvad deres Udbredelse for Tiden angaar, da skulle vi meddele følgende Fortegnelse, der slutter sig til Opgivelser for indeværende Aar (1886).

Evropa:	England og Wales	258		
	Skotland	260		
	Irland	52	570	
	Rhinsk-westfalske F.	225		
	Øst-tyske Forbund	145		
	Nord-tyske F.	113		
	Syd-tyske F.	72		
	Sachsiske F.	66		
	Elsass-Lothring. F.	14		
	Bayern	15	650	
	Holland		491	
	Schweiz, d. franske	104		
	—, d. tyske	173	277	
	Frankrig		79	
	Sverig		c. 20	
	Norge		c. 50	
	Danmark		53	
	Belgien		24	
	Spanien		15	
	Italien		19	
	Østrig-Ungarn		10	
	Rusland		8	
	Tyrkiet		1	2267 Foreninger
Amerika:	Forenede Stater		1002	
	Kanada m. fl. Stater		64	
	Vestindien		5	
	Syd-Amerika		4	1075 —
Asien				40 —
Afrika				12 —
Avstralien				28 —
			I Alt:	3422 Foreninger.

Vi skulle hertil føje følgende Bemærkninger:

De forenede Stater i N.-Amerika ere det Sted, hvor disse Foreninger have fundet den største Udbredelse. Medlemstallet i Unionens Foreninger kan

opgives til c. 140,000. I Foreningsbygninger og faste Værdier af forskjellig Art besidde de en Ejendom af c. 20 Millioner Kroner. I Spidsen for Styrelsen staar en Komite af 33 Medlemmer, der under sig omfatter alle amerikanske Foreninger, og som i sin Midte tæller Navne som Cornelius Vanderbilt og H. Dodge Cleveland. Den virksomme Generalsekretær er Richard C. Morse. Paa Konferencer, der afholdes hvert andet Aar i en eller anden af Unionens store Byer, afgjøres de fælles Anliggender; den sidste blev holdt Maj 1885 i Atlanta i Georgien. Foruden denne „internationale“ Komite bestaar der særegne Komiteer for de enkelte Stater. Ynglingeforeningerne ere i Amerika for længst en virkelig Samfundsmagt, og den Betydning, de allerede have haft, og efter al Sandsynlighed ogsaa i Fremtiden ville faa, overfor alle nedbrydende Bestræbelser, kan ikke vurderes højt nok.

Af Landene i Europa møder Tyskland med det største Tal af Foreninger. Disse ere delte i „Forbund“, hvis Hovedsæder ere Elberfeld, Berlin, Hamborg, Stuttgart, Bautzen og Mühlhausen. Det samlede Tal af Medlemmer er det ikke muligt at opgive med Nøjagtighed; alene for Rhinprovindsens og Westfalens Vedkommende er det omtrent 12000. Præsterne Krummacher i Elberfeld og Ranke i Potsdam samt Lægmanden Baron v. Oertzen i Hamborg ere de mest bekjendte Ledere. Ved Siden af de egentlige Forsamlingslokaler er der i Tyskland lagt en særegen Vægt paa Gjæstehjemmene eller de saakaldte „Herbergen zur Heimat“, som findes i alle store Byer; i disse Hjem finde rejsende unge Mænd god og billig Optagelse og kristelig Omsorg. — Storbritannien og Irland indtager den tredie Plads i Rækken. Foreningernes Medlemstal kan sættes til omtrent 55000; Værdien af deres Ejendomme til 300000 Pund eller mellem 5–6 Mill. Kroner. Som et særegent Gode kan der nævnes de saakaldte „Hvilehjem“, der ere beliggende ved Havet i smukke Omgivelser, og

hvor Medlemmer, der have været syge eller ere overanstrængte af Arbejde, kunne finde Ro og Helbredelse. De engelske Foreninger styres af et „nationalt Raad“, hvis Formand er den gamle George Williams (se S. 16). Den i 1885 afdøde, ved sin Kjærlighed til Guds Rige saa udmærkede Jarl af Shaftesbury havde ogsaa store Førtjenester af de unges Sag. I London og Omegn findes der 65 Foreninger, fordelte under 6 Distriktbestyrelser; i det hele er England delt i 19 Distrikter. Skotland i 9, Irland i 2. — I Holland findes der et særdeles stort Tal af Foreninger, men de ere gjennemgaaende smaa; Medlemsantallet i omtrent 500 Foreninger gaar ikke op over 10,000. De have hidtil været ordnede i 3 Grupper: det „nederlandske“, det „frisiske“ og det „zeelandske“ Forbund. Formanden i Fællesbestyrelsen er W. v. Oosterwijk Bruijn. Foreningerne have ofte antaget et særegent Navn, i Reglen et bibelsk; Samuel, Daniel, Timotheus, Christophilus ere Exempler herpaa. I Garnisonsbyerne findes der i alt 19 Foreninger, udelukkende beregnede paa Soldater. — Vi komme dernæst til Schweiz. Skjønt dette Land har forholdsvis langt færre Foreninger end f. Ex. Holland, og hvad Tallet paa dem angaar først er det sjette i Rækken, saa har det dog aldrig fornægtet sig, at det var her, at Sagen fødtes. Navnlig har Foreningen i Genf i en ganske særegen Grad Krav paa Taknemlighed hos alle Ynglingesagens Venner; det er fra den, at Arbejdet for den internationale Sammenslutning mellem de unges Samfund er udgaaet (sml. nedenfor). Foreningerne ere ogsaa her i det hele smaa: de i Bern, Basel og Genf have omtrent 100 Medlemmer hver. — Ogsaa hos Frankrigs Protestanter har Sagen allerede forlængst fundet Indgang, om end Fremgangen i dette saa overvejende katholske Land kun er langsom. Dette samme gælder om Belgien; det er her især protestantiske Minearbejdere, der have oprettet smaa Foreninger til indbyrdes Opbyggelse og Befæstelse. I Italien,

Spanien og Østrig-Ungarn er det af mange Grunde forbundet med store Vanskeligheder at samle de spredte Protestanter; der er imidlertid fra Genfer-Komiteens Side bleven anvendt et betydeligt Arbejde for at bane Vej i disse Lande, og dette Arbejde har heller ikke været uden Frugt.

Af de 40 Foreninger i Asien findes de 15 i de Lande, som staa under tyrkisk Højhed — imellem disse er der ogsaa Foreninger i Jerusalem og Nazareth — 20 i Indien og paa Ceylon, 2 i Kina og 3 i Japan. — Af Afrikas 14 Foreninger ere de to paa Madagascar, de øvrige 10 i Sydafrika. I Avstralien findes der 28, hvoraf 14 paa Ny-Holland og 11 paa Ny-Zeeland.

Vi skulle tilføje et Par Ord om de skandinaviske Lande. I Norge, hvor P. L. Hærem (se Side 7) begyndte paa denne Sag i 1867, har den haft god Fremgang og slaaet Rod ikke blot i Hovedstaden, men ogsaa rundt omkring i Landet. Foreningernes Tal er omtrent 50, og adskillige af dem have forholdsvis ikke faa Medlemmer. I Bestemmelserne om Foreningernes Formaal og Medlemmernes Optagelse hersker der en vis Frisindethed, paa samme Tid som en stærk konservativ Aand er fremtrædende i Spørgsmaalet om Valget af Bestyrelsen og med Hensyn til mulige Forandringer i selve Statutterne. Fra 1880 har Kristiania-Foreningen sit eget Blad: „Den unges Ven“, der tillige er Organ for „de norske Ynglingeforeningers Fællesforbund“, som blev dannet i det samme Aar. Forbundets Bestyrelse bestaar af 10 Medlemmer, af hvilke de 5 skulle have hjemme i Kristiania; hvert tredie Aar skal der holdes et Fællesmøde af Delegerede fra de forskjellige Foreninger. Fra indeværende Aar af staar Adgangen til Fællesforbundet tillige aaben for de saakaldte „Ungdomsforeninger paa Landet“, i hvilke der ogsaa kan optages unge Kvinder; det er Bebyggelsesforholdene i det udstrakte Land, som have gjort det vanskeligt og upraktisk at gjennemføre Adskillelsen mellem de unge Mænd

og de unge Kvinder med absolut Strænghed. Der er hidtil ikke bleven ført nogen Klage over disse blandede Foreninger, medens man paa den anden Side er paa det rene med, at den gjorte Indrømmelse ikke kan gjælde for Byernes Vedkommende. — I Sverig havde Ynglingesagen i Syvtiaarene en forholdsvis rig Udvikling. Talrige Foreninger bleve stiftede, og flere af dem vare forholdsvis meget betydelige. Paa Konferencen i Genf (1878) meddeles der Beretning fra Sverig om 81 Foreninger med 3435 Medlemmer. Et Blad („Ynglinga-tidningen“) blev udgivet og et Forbund mellem de enkelte Foreninger oprettet. Denne Udvikling havde imidlertid ikke tilstrækkelig fast Grund at hvile paa; navnlig forvoldte de konfessionelle Spørgsmaal de største Vanskeligheder. Efter nogle Aars Forløb maatte Bladet ophøre at udkomme, ligesom ogsaa Fællesbestyrelsen maatte standse sin Virksomhed. De unges Sag har imidlertid fremdeles i Sverrig sine trofaste og nidkjære Talsmænd. For Øjeblikket bestaar der omtrent en Snes Foreninger, af hvilke 3 i Hovedstaden, og der findes her en saa levende Interesse for Sagen, at den næste internationale Konference efter den foreløbige Bestemmelse vil blive afholdt i Stockholm i 1888. — For Danmarks Vedkommende skal der til de i det foregaaende givne Oplysninger kun tilføjes, at Foreningen i Kjøbenhavn, som nu har bestaaet i 8 Aar, for Tiden tæller c. 260 Medlemmer, blandt hvilke der findes Repræsentanter for de forskjellige Klasser af Samfundet, medens dog Flertallet tilhører Handels- og Haandværkerstanden. Den har en ret anselig Bogsamling, og der bliver jævnlig — ved Siden af den ugentlige Bibelsamtale — afholdt Foredrag af forskjelligt Indhold, ligesom den ogsaa har oprettet Kursus for sine Medlemmer i Dansk og Tysk, Skrivning og Regning. Mange af dens Medlemmer ere blevne Lærere i Søndagsskolerne; andre have antaget sig unge, løsladte Fanger, uddelt Smaaskrifter o. l. Der er oprettet en Filial for de

nyligt konfirmerede unge. I de senere Aar er der i Tilslutning til „Kirkelig Forening for indre Mission i Danmark“ opstaaet c. 50 Foreninger dels i enkelte Kjøbstæder (Rønne, Odense, Viborg, Lemvig, Holstebro, Kolding) dels paa Landet; den ældste af dem alle er Foreningen i Outrup ved Varde (Juni 1881). Det samlede Medlemsantal for de danske Foreninger er c. 1200. Der udgives en „Ynglingeforenings Tidende“, og der bestaar fra Slutningen af 1885 en Fællesbestyrelse paa 5 Medlemmer.

„At de alle maa være ét, ligesom vi ere ét“, disse Ord af Johannes Evangelium 17,22 er der henvist til paa det lille symbolske Mærke, som det i Følge Beslutningen i Genf 1878 tillades Medlemmerne af disse Foreninger at bære, i Skikkelse nærmest af en lille og saare beskeden Brystnaal. Disse Ord ere ogsaa den ledende Tanke i de Bestræbelser for en Sammenslutning af samtlige Foreninger, som allerede have medført et ikke ringe Resultat, og for hvilke der bestandig arbejdes videre. De første Skridt til et saadant internationalt Fællesskab udgik fra Genf, hvis Forening lige fra sin Stiftelse af (1852) har stillet sig den Opgave at forene de unge kristne Mænd fra de forskjellige Lande. Gjennem talrige Breve og Rundskrivelser virkede den i flere Aar med stor Ufortrødenhed for dette Maal. Den første større Frugt af dette Arbejde har været de internationale Sammenkomster af Udsendinge fra de forskjellige Landes Ynglingeforeninger. Den første af disse fandt Sted i Paris 1855; Forslaget til den udgik fra Genf og blev hjulpet frem af to af Genferforeningens gamle Medlemmer, der studerede i Paris. Den anden Konference blev holdt i Genf i 1858. De følgende have fundet Sted i London (1862), i Elberfeld (1865), i Paris (1867), i Amsterdam (1872), i Hamborg (1875), i Genf (1878), i London (1881) og i Berlin (1884). Paa disse Konferencer er der bleven forhandlet i god og broderlig Aand om de mange for-

skjellige, mere eller mindre principielle Spørgsmaal, der opstaa under Arbejdets Gang; der er bleven aflagt Beretninger om Sagens Udvikling i de forskjellige Lande, og der er bleven vedtaget forskjellige Grundbestemmelser som Rettesnor for Fremtiden. Paa den sidste, den tiende i Rækken, bestod Forsamlingen af over 300 Udsendinge, der repræsenterede omtrent 3000 Foreninger; Forsædet førtes af Grev Andreas Bernstorff. Paa Mødets anden Dag blev der om Aftenen afholdt en stor offentlig Forsamling, hvor der fremkom 4 særdeles interessante Udtalelser: 1) om Foreningernes Betydning for Familien (af Hofpræst Frommel), 2) om deres Betydning for Staten (af Hofpræst Stöcker), 3) om deres Betydning for Kirken (af Præsten Wagner fra London) og 4) om deres Betydning for Guds Riges Udbredelse (af Baron v. Oertzen fra Hamborg). — Det næste Skridt i Retningen af det internationale Samarbejde blev besluttet paa Konferencen i Genf i 1878, hvor det vedtoges at oprette en Fællesbestyrelse for samtlige Ynglingeforeninger, der vilde slutte sig sammen. Denne „comité central“ bestaar af to Dele, et administrerende Udvalg paa 10 Medlemmer, med Sæde i Genf, og raadgivende Repræsentanter for de forskjellige Lande, for Øjeblikket 14, nemlig Amerika, Danmark, England, Frankrig, Holland, Italien, Norge, Rusland, Schweiz, Spanien, Sverrig, Tyskland og Østrig-Ungarn. Centralkomiteens Formand er Præsten G. Tophel i Genf, dens Generalsekretær er Charles Fermaud, Lieutenant i Ingeniørerne. I de Aar, i hvilke den nu har bestaaet, har denne Fællesbestyrelse fremmet Sagens Udvikling i en overordentlig Grad. Særlig har dens utrættelige Generalsekretær ved stadige Rejser i de forskjellige Lande virket for Dannelsen af nye og for Konsolideringen af allerede bestaaende Foreninger. Paa et i Avgust Maaned dette Aar (1886) afholdt Fællesmøde af Komiteens administrerende og raadgivende Del blev det derfor eenstemmig vedtaget at opretholde den i sin hidtil hafte Skikkelse som „Ud-

tryk og Organ for Foreningernes Enhed, som Mellemled imellem dem med Hensyn til gjensidige Erfaringer og Tjenester, som Udgangspunkt for Foreningernes Udbredelse til de Lande, hvor de endnu ikke findes, og ganske særlig, som Støtte for isolerede og svage Foreninger". Det blev imidlertid paa samme Møde hævdet, at „Centralkomiteen, medens den indsamler de Erfaringer, der gjøres omkring i de forskjellige Lande, og søger at gjøre dem frugtbringende for hele Forbundet, paa samme Tid absolut vil respektere baade de enkelte Foreningers Selvstændighed og deres lokale Forhold og nationale Ejendommeligheder". — En ganske særegen Frugt har den internationale Sammenslutning baaret ved Oprettelsen af et „Anvisningskontor" (i Genf), ved hvis Mellemkomst det er bleven muligt at forsyne Medlemmer af Foreningerne, der begive sig til Udlandet, med Anbefalingsbreve til alle de Steder, hvorhen de agte sig, og hvor der findes Foreninger. Det kan herved opnaas, at en ung Mand overalt, hvor han kommer hen, kan sikre sig en venlig Modtagelse og god Omgang hos kristelige Venner, der ville staa ham bi, skaffe ham billigt Underhold, hjælpe ham til Arbejde, og støtte ham i Livets Kampe. Dette praktisk indrettede Anvisningskontor, hvis Benyttelse kun medfører en ubetydelig Udgift til Porto, er allerede bleven stærkt brugt; ogsaa her fra Danmark ere adskillige unge Mennesker blevne hjulpne igjennem det, og de have f. Ex. baade fra Amerika og Avstralien udtalt deres taknemlige Bevidnelse af den Støtte, de herved have haft.

„Gegen die Internationale des Unglaubens und des Hasses hilft nur die Internationale des Glaubens und der Liebe" — disse Ord af Præsten Stöcker paa Konferencen i Berlin ere et godt Udtryk for, hvad der gjennem denne Sammenslutning af de kristelige Ynglingeforeninger tilsigtes og med Guds Hjælp ogsaa skal naas. At danne et internationalt Broderskab med en klar og

aaben kristelig Bekjendelse og paa en fast evangelisk Grundvold, et Broderskab, der ikke søger at styrke sig hverken ved edelige Forpligtelser eller ved nogensomhelst udvortes Pynt, men som alene sammenholdes af Medlemmernes frie og levende Ønske om at tjene den Herre Jesus Kristus i indbyrdes Kjærlighed og derved give deres lille Bidrag til at fremskynde hans store Dag, det er de kristelige Ynglingeforeningers store Fællesmaal, saaledes som dette indtil denne Dag har klaret sig for dem. Vi ville slutte med et inderligt Ønske om, at dette Maal maa naas i Sandhed og paa en sund og god Maade, og med et andet Ord fra den samme Lejlighed: „Gud give os Modets Aand og Ydmyghedens Aand; med disse tvende Gaver ville vi sejre“.
